

สมเด็จพระสังฆราช
เสด็จสหรัธ
สังฆ

อนุสรณ์

ในงานฉลองพระชนมายุครบ ๗๓ พรรษา

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระสังฆราช

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๕

910.4
ส 247ส

สมเด็จพระสังฆราช
เสด็จสหรัฐ

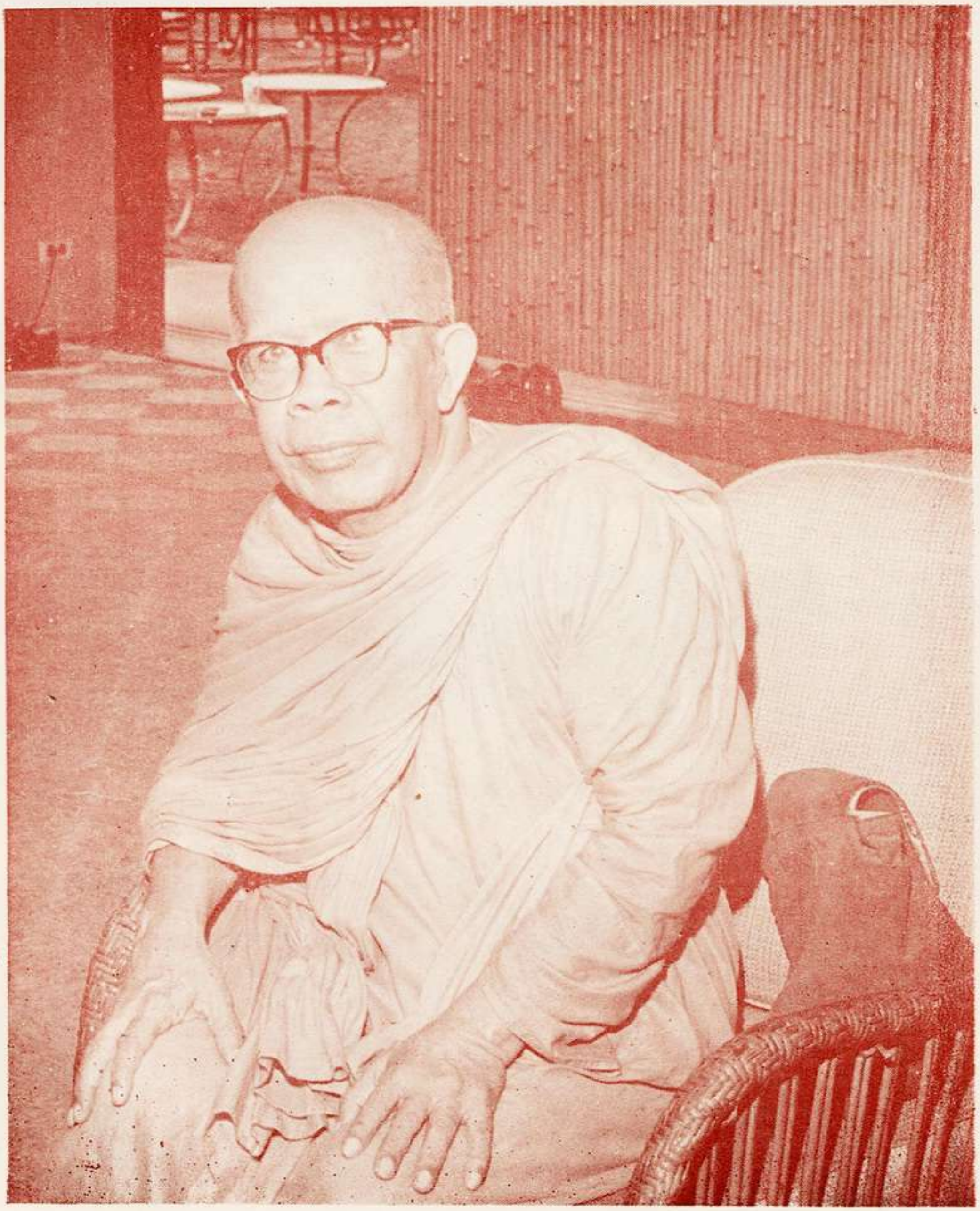
อนุสรณ์

ในงานฉลองพระชนมายครบ ๗๓ พรรษา

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระสังฆราช

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๕

สมเด็จพระสังฆราช

ทรงฉายขณะที่ประทับ ณ โฮโนลูลู

หอสมุดแห่งชาติ
17 มิ.ย. 2521
กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

ขออนุโมทนาสาธุการแก่ท่านทั้งหลาย ที่มีกัลยาณจิตแสดงมุทิตาการสักการะ เนื่องในวาระที่ข้าพเจ้าได้เจริญอายุมาครบ ๗๓ ปีบริบูรณ์ บุญกุศลใด ๆ อันข้าพเจ้าได้สั่งสมอบรมแล้วด้วยกาย วาจา และใจ ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีส่วนในบุญกุศลนั้น ๆ และจงเป็นผู้เจริญด้วยความสุขสวัสดียั่งยืนนาน.

ขออานุภาพคุณพระศรีรัตนตรัย จงอภิบาลท่านทั้งหลาย ให้ถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในพระบรมพุทธศาสนา ปราศจากโรคภัยพิบัติอุปัททวันตราย ทั้งทุกข์ โทมนัสทั้งหลาย ขอจงได้บรรเทาเบาบางไป และขอให้ท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธรรมสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิตย์นิรันดร เทอญ ฯ

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๕

คำปรารภ

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ ตรงกับวันจันทร์ แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ปีฉลู เป็นวันประสูติของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก กิตติโสภณมหาเถระ เมื่อวาระดิถีมงคลสมัยนี้ได้เวียนมาบรรจบครบรอบปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นต้นมา คณะศิษยานุศิษย์และท่านผู้เคารพนับถือทั้งหลาย ได้บำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุถวายเป็นประจำปี โดยวัตถุประสงค์สำคัญ ก็คือเพื่อความเจริญสุขสวัสดีในชนมายุของเจ้าประคุณสมเด็จ ฯ ท่าน และเพื่อเป็นการพบปะสังสรรค์ระหว่างสัทธิวิหาริกอันเตวาสิกศิษยานุศิษย์ และท่านผู้มีวิสสาสะเคารพนับถือ ซึ่งงานบำเพ็ญกุศลนี้ ได้สำเร็จลุล่วงมาด้วยการบุญการกุศล เมื่อเสร็จจากงานบำเพ็ญกุศลแล้ว มีจตุปัจจัยเหลืออยู่เป็นจำนวนเท่าไร เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ พระองค์ท่าน ได้ทรงบริจาคบำรุงการศึกษาบ้าง การปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมถาวรวัตถุในพระอารามบ้างและบำรุงโรงพยาบาลบ้าง ตามความเหมาะสมแก่การกุศลบำรุงนั้น ๆ เว้นแต่ปีที่เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ พระองค์ท่านได้เจริญพระชนมายุมาครบบรรจบรอบนักษัตร คือ ๖๐ ปีบริบูรณ์ และ ๗๒ พรรษาบริบูรณ์ ได้จัดงานบำเพ็ญกุศลเป็นงานใหญ่พิเศษดั่งเป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปแล้วนั้น ฯ

ในปีฉลู พ.ศ. ๒๕๐๔ เจ้าประคุณสมเด็จ ฯ พระองค์ท่าน ทรงเจริญพระชนมายุบรรจบครบรอบนักษัตร ๗๒ พรรษาบริบูรณ์ ได้จัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุเป็นพิเศษ โดยได้รับความร่วมกุศลกัลยาณจิตหลายฝ่าย ตั้งต้นแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภาเจ้า คณะรัฐบาล คณะสงฆ์ คณะศิษยานุศิษย์ และคณะพ่อค้าประชาชน พุทธบริษัท ผู้มีความเคารพนับถือ จัดเป็นมหากุศลสมกับมหามงคลอภิลักขิตกาลพิเศษ ฯ และเนื่องในงานกุศลพิเศษครั้งนี้ ได้มีผู้ศรัทธาบริจาคจตุปัจจัยร่วมแสดงมุทิตาการสักการะ เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๕๘๐,๑๓๘.๘๙ บาท (ห้าแสนแปดหมื่นหนึ่งร้อยสามสิบแปดบาท แปดสิบเก้าสตางค์) ได้ใช้จ่ายในการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ และบริการเนื่องในการบำเพ็ญกุศลนั้นไป รวมทั้งสิ้น ๒๒๔,๔๒๐.๐๐ บาท (สองแสนสองหมื่นสี่พันสี่ร้อยยี่สิบบาท) เมื่อหักออกแล้ว จึงคงเหลือจตุปัจจัยอยู่เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๓๕๕,๗๑๘.๘๙ บาท (สามแสนห้าหมื่นห้าพันเจ็ดร้อยสิบแปดบาท แปดสิบเก้าสตางค์) ซึ่งจตุปัจจัยจำนวนดังกล่าวแล้วนี้ ไม่ได้รวมถึงค่าบริการหรือค่าสิ่งของบางสิ่งบางอย่างที่มีผู้ศรัทธาอนุโมทนาร่วมในงานนี้ เช่นค่าบริการตกแต่งไฟฟ้า, ค่าวัตถุสำหรับประกอบอาหารบางอย่างเป็นต้น ฯ เมื่อเสร็จจากงานบำเพ็ญกุศลแล้ว ในวันประชุมแถลงถึงผลการจัดงานโดยความเห็นชอบในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ที่ประชุมซึ่งมี พลเอก ถนอม กิตติขจร เป็นประธาน ได้แบ่งจตุปัจจัยที่เหลือออกเป็น ๒ ส่วน ส่วน

หนึ่งจำนวน ๒๐๐,๐๐๐.๐๐ บาท บริจาคเป็นทุนสร้างตึกภิกษุสามเณรอาพาธโรคมะเร็ง ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ซึ่งเข้าประคุณสมเด็จ ฯ พระองค์ท่านได้ทรงเป็นประธานเริ่มการมาแล้วแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ และอีกส่วนหนึ่งจำนวน ๑๕๕,๗๑๘.๘๙ บาท ตั้งเป็นทุนบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมในวัดเบญจมบพิตร ตามวัตถุประสงค์ที่คณะสงฆ์ได้ประกาศไปแล้วนั้น ซึ่งจตุปัจจัยตามจำนวนดังกล่าวนี้ ส่วนที่สร้างตึกภิกษุสามเณรอาพาธโรคมะเร็ง ได้นำไปฝากไว้ที่ธนาคารกสิกรไทยจำกัด ส่วนที่เป็นทุนบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมนั้น ได้นำไปฝากไว้ที่ ธนาคารไทยพัฒนา จำกัด เพื่อเก็บดอกผลบำรุงการศึกษาปริยัติธรรมตามวัตถุประสงค์ต่อไป ฯ

อนึ่ง ในการบำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คณะศิษยานุศิษย์และท่านผู้มีวิสสาสะเคารพนับถือส่วนหนึ่ง ได้ร่วมกุศลกันบริจาคจตุปัจจัยตั้งเป็นทุน "สมเด็จพระสังฆราช" เพื่อถวายความสะดวกในการที่พระองค์จะทรงบำเพ็ญกุศลตามพระอัธยาศัย ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้น ได้มีผู้บริจาคตั้งเป็นทุนรวมทั้งสิ้น ๕๙,๗๗๙.๐๐ บาท เมื่อสิ้นปีได้รับดอกผลจากธนาคารเป็นจำนวน ๒,๑๕๔.๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้มีผู้บริจาคเพิ่มเติมอีก ๒๐,๙๐๐.๐๐ บาท เมื่อสิ้นปีจึงมีทุนรวมทั้งสิ้นตั้งแต่ต้น จำนวน ๘๐,๖๗๙.๐๐ บาท และได้รับดอกผลจากธนาคารเป็นจำนวน ๖,๒๗๒.๐๐ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ ได้มีผู้บริจาคเพิ่มเติมอีก

จำนวน ๒,๖๕๐.๐๐ บาท จึงเป็นต้นทุนทั้งสิ้น จำนวน ๘๓,๓๒๙.๐๐ บาท ซึ่งในจำนวนนี้ไม่ได้รวมดอกผลจากธนาคารที่ได้รับประจำปีทั้ง ๒ นั้นด้วย สำหรับดอกผลจากธนาคารนั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงบริจาคบำเพ็ญกุศลไปแล้ว คือ ส่งไปบำรุงวัดไทยพุทธคยา ร่วมในการกุศลกฐิน ประจำปี ๒๕๐๓ จำนวน ๕๐๐.๐๐ บาท บำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมวัดมหาธาตุ จังหวัดนครพนม เนื่องในการเสด็จไปถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน ณ วัดพระธาตุพนม ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จำนวน ๕๐๐.๐๐ บาท และในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้บริจาคบำรุงวัดพนัญเชิง เนื่องในการถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน จำนวน ๑,๐๐๐.๐๐ บาท และได้ส่งไปเป็นทุนสร้างสถานีอนามัย ที่อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม อีก ๑,๐๐๐.๐๐ บาท ส่วนในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ได้ทรงบริจาคเป็นทุนบำรุงศิกพยาบาลสงฆ์ ณ โรงพยาบาลจังหวัดอ่างทอง เป็นจำนวน ๑,๐๐๐.๐๐ บาท ฯ สำหรับทุน "สมเด็จพระสังฆราช" นั้น ทางสมาคมเบญจมบพิตร . ได้นำไปฝากไว้ที่ธนาคารมณฑล จำกัด ฯ

งานบำเพ็ญกุศลเนื่องในอภิลักขิตกาลวันประสูติของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก นี้เป็นงานกุศลพิเศษ คณะศิษยานุศิษย์และท่านผู้เคารพนับถือ ได้ร่วมกุศลกัลยาณจิต สามัคคีบำเพ็ญให้เป็นไปเป็นประจำปี และได้รับการร่วมอนุโมทนา แสดงมุทิตาการสักการะเป็นอันดีเสมอมา สำหรับงานบำเพ็ญกุศลประจำปี พ.ศ. ๒๕๐๕ นี้ ก็คงบำเพ็ญให้เป็นไปเช่นเคยตามปกติ และ

ในงานบำเพ็ญกุศลประจำปีนี้ โดยที่เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้รับคำทูลอาราธนาของมูลนิธิเอเซีย (เอเซียเฟาน์เดชั่น) อันเป็นองค์การเอกชนของประชาชาติอเมริกา ได้ทูลเชิญเสด็จเยี่ยมประเทศสหรัฐอเมริกาและยุโรป ตั้งแต่วันที่ ๗ มิถุนายน ถึงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๐๔ เป็นเวลา ๔๕ วัน พระมหาชวินทร์ อฺุาทโร ซึ่งเป็นเลขานุการตามเสด็จด้วยรูปหนึ่ง ได้เรียบเรียงบทความ "ตามเสด็จสมเด็จพระสังฆราชเสด็จสหรัฐอเมริกาและยุโรป" เป็นสารคดีเชิงรายงาน มีเนื้อความควรจะพิมพ์แจกเป็นบรรณาการเนื่องในการบำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุประจำปีนี้ แต่ไม่สามารถจะพิมพ์ให้จบตลอดรายการได้ จึงได้ตัดตอนพิมพ์ตั้งแต่เสด็จออกจากประเทศไทย จบตอนเพียงเสด็จออกจากกรุงวอชิงตันเท่านั้น ส่วนบทความที่เหลือจากนั้นไป จะได้จัดพิมพ์ในกาลต่อไป ฯ บทความเรื่องนี้ เป็นสารคดีเชิงรายงาน ซึ่งอาจจะมีความบกพร่องหรือไม่เหมาะไม่ควรไปบ้าง โดยเฉพาะชื่อเมือง ชื่อบุคคลที่ปรากฏในบทความเรื่องนี้ ผู้เรียบเรียงและคณะผู้จัดพิมพ์หวังที่จะได้รับความเห็นใจจากท่านผู้ได้รับไปอ่านเสมอ. อนึ่ง ในการบำเพ็ญกุศลฉลองพระชนมายุประจำปีนี้ พุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้บริจาคหนังสือ วารสาร "พุทธธรรม" จำนวน ๑,๒๐๐ เล่ม ร่วมเป็นธรรมบรรณาการด้วย คณะศิษยานุศิษย์ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง ฯ

ในนามแห่งคณะศิษยานุศิษย์ พระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีวิสสาสะเคารพนับถือ แห่งวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ขอขอบพระเดชพระคุณ ขอขอบพระคุณ และขอขอบใจต่อทุก ๆ ท่านที่ได้กรุณามาร่วมแสดงมุทิตาการสักการะในเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในฐานะแห่งเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร และพระอุปัชฌายะอาจารย์ของศิษยานุศิษย์ ด้วยกัลยาณจิตอันผ่องแผ้วสดใสปีติปราโมทย์ด้วยกุศลศรัทธา ฯ

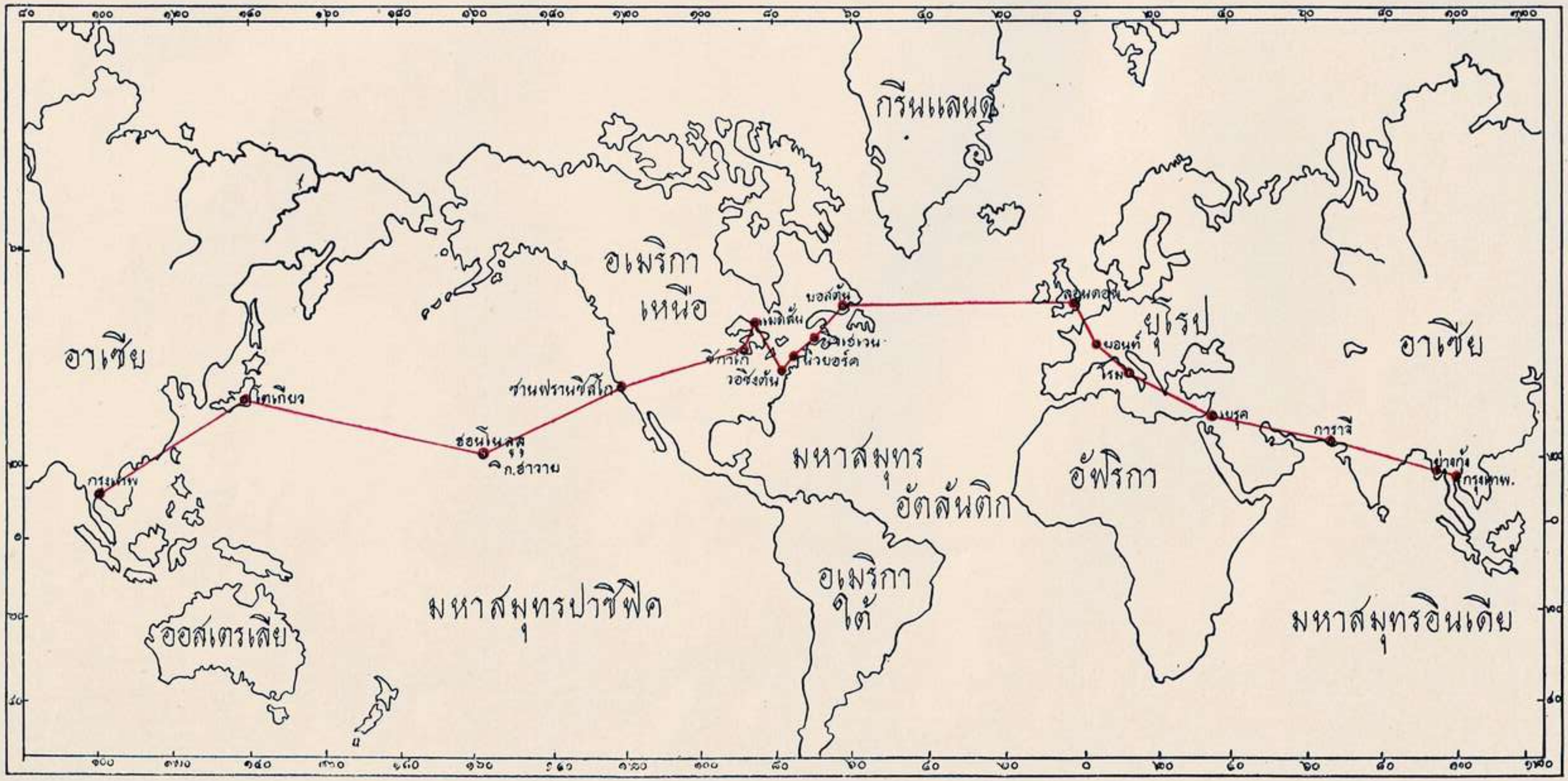
พระเทพกิตติมุนี

ในนามแห่งคณะศิษยานุศิษย์ฝ่ายบรรพชิต

๑

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๐๕

แผนที่แสดงเส้นทางการเสด็จ ของสมเด็จพระสังฆราช และคณะ

บทความเรื่อง.....

ตามเสด็จสมเด็จพระสังฆราชเสด็จ สหรัฐอเมริกาและยุโรป

ของ

พระมหาชวินทร์ อจฺจาทโร

□ ☆ □

ข้าพเจ้ามิได้คิดคาดหมายเลยว่า จะเป็นผู้ที่มีโชคดีได้เดินทางไปสหรัฐอเมริกาและยุโรปเช่นนี้ แม้ว่าในกาลบางครั้งข้าพเจ้าจะนั่งครุ่นคิดหรือใฝ่ฝันที่จะเดินทางไปรอบโลกก็ตาม แต่ดูเหมือนว่า ความใฝ่ฝันนั้นได้เกิดขึ้นจากอารมณ์ค้างหรือเลือนลอยมากกว่า เพราะเมื่อนึกย้อนกลับมาดตัวเองแล้วก็รู้อยู่แก่ใจว่ายังไม่มีอะไรพอที่จะเป็นพลังส่งให้เราเดินไปสู่จุดหมายนั้นได้ แต่ทั้งๆ ที่รู้อยู่แก่ใจเช่นนี้ ก็ยังอดที่จะฝันต่อไปไม่ได้ เพราะว่าชีวิตของเรานั้นเป็นสิ่งที่รู้กันได้ยาก หาอะไรแน่นอนไม่ได้ ขึ้นๆ ลงๆ และเปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะของมัน วันนี้เราเป็นเศรษฐีมีเงิน วันต่อไปอาจกลายเป็นยาจกที่หิวโหย วันนี้เราเป็นยาจก แต่วันต่อไปเราอาจกลายเป็นเศรษฐีก็ได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ บางคนก็พูดว่าเป็นเพราะบุญวาสนา แต่ในทางธรรมว่าเป็นเพราะกรรมคือการกระทำของเรา ถ้าเราทำตัวให้ดี มีความขยัน มีความประพฤติดี มีความรู้ดี เราก็อาจได้รับผลดีตอบแทนในวันใดวันหนึ่ง ดังนั้นข้าพเจ้าก็ยังไม่คิดที่จะทอดทิ้งความพยายามนั้น พยายามฝันต่อไป และในที่สุดความฝันนั้นก็ได้กลายเป็นภาพลางๆ

ขึ้นมาบ้างแล้ว เมื่อสมเด็จพระสังฆราชได้รับสั่งให้ข้าพเจ้าเข้าเฝ้าในตอนเช้าวันหนึ่ง หลังจากที่เดินทางกลับมาจากต่างจังหวัดใหม่ ๆ และกำลังจะเตรียมตัวเดินทางกลับอินเดีย วันนั้นสมเด็จ ฯ ได้ตรัสว่า

"มูลนิธิเอเชียจะให้เราไปเยี่ยมสหรัฐอเมริกา และยุโรป กำหนดจะออกเดินทางในราวต้นเดือนมิถุนายนศกนี้ การไปครั้งนี้เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเชียได้กำหนดให้มีผู้ติดตาม ๓ คน คือ พระ ๒ รูป ได้แก่พระราชสุมนต์มุนี เลขาธิการมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระมหาประสิทธิ์ กิตฺติสิทฺโธ ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา และไวยาวัจกรอีก ๑ คน ซึ่งจะได้แก่คุณสรัสห์ วีรวงศ์ เราเห็นว่าถ้าหากมูลนิธิเอเชียกำหนดให้มีผู้ติดตามได้เพียง ๓ คนเท่านี้จะทำให้การเดินทางไม่สะดวกมากอยู่ เพราะก่อนที่จะเดินทางถึงอเมริกา จะไม่มีใครที่จะทำหน้าที่เป็นล่ามและเลขานุการได้ มหาประสิทธิ์ติดสอบมาไม่ได้ ดังนั้นจึงอยากจะให้เธอไปด้วย จะได้ช่วยทำหน้าที่เป็นล่ามและเลขานุการ แต่ว่าเรื่องนี้ยังไม่แน่นอน ไม่ทราบว่าจะสำเร็จหรือไม่ เราจะเสนอเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมของคณะสังฆมนตรี เพื่อพิจารณาหาทุน ขอให้เธอรอฟังไปก่อน อย่าเพิ่งรีบร้อนเดินทางกลับอินเดีย ไปต่างประเทศก็เหมือนกัน เป็นการเบิดหูเบิดตา ไปดูการศึกษา กลับมาจะได้ทำประโยชน์ให้แก่พระศาสนาและประเทศชาติ"

สมเด็จฯได้ตรัสต่อไปอีกว่า

"เธอเป็นคนที่มีโชคดี คือเมื่อไปญี่ปุ่นและเกาหลีก็ได้ไปกับเรา และมาคราวนี้ก็จะได้ไปกับเราอีก เธอกลับจากอินเดียมาประเทศไทยได้โอกาสเหมาะทั้งสองครั้ง ทั้ง ๆ ที่ไม่ทราบมาก่อนว่าจะได้เดินทางไปต่างประเทศ"

ข้าพเจ้าได้กราบทูลว่า การที่ได้มีโอกาสตามเสด็จเช่นนี้จะเป็นเพราะอะไรไปมิได้ นอกจากพระเมตตาของสมเด็จพระอุบัชฌายินีต่อเกล้ากระหม่อมเสมอมาเท่านั้น ถ้าหากไม่ได้รับความเมตตาจากใต้ฝ่าพระบาทแล้วก็คงไม่มีโอกาสได้ไปเช่นนี้

ครั้นต่อมาอีกไม่นานนักก็ได้ทราบว่า คณะสังฆมนตรีได้ประชุมกัน และได้อนุมัติให้ข้าพเจ้าตามเสด็จได้ นอกจากนี้ยังมีท่านอธิบดีกรมการศาสนาและคุณหมอตระกูลเพิ่มเข้ามาอีกด้วย คงจะทำให้การเดินทางครั้งนี้มีความสนุกสนานและได้ผลดียิ่งขึ้น

รายนามผู้ตามเสด็จ

ผู้ตามเสด็จครั้งนี้ได้เพิ่มจากที่กำหนดเดิมอีก ๔ คน รวมทั้งหมดเป็น ๗ คน ซึ่งมีรายชื่อดังต่อไปนี้

๑. **พระราชสุมนต์มุนี** *วัดเทพศิรินทราวาส เลขาธิการมหามกุฏราชวิทยาลัย*

๒. **พระมหาประสิทธิ์ กิตฺติสิทฺโธ** *ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในสหรัฐอเมริกา*

๓. **พระมหาชวินทร์ อจฺจาหโร** *วัดเบญจมบพิตร*

๔. **นายพุ่ง ศรีวิจารณ์** *อธิบดีกรมการศาสนา*

๕. **นายสุรสีห์ วีรวงศ์** *เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา*

๖. **นายแพทย์ตระกูล เลขวัตร** *แห่งโรงพยาบาลหญิง*
๗. **นายวิลเลียม คลอสเนอร์** *เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซีย*

เมื่อข่าวสมเด็จพระสังฆราช จะเสด็จสหรัฐอเมริกาและยุโรป ได้แพร่สะพัดไปในที่ต่าง ๆ ก็มีผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยมาถามว่าจะได้ตามเสด็จหรือไม่ เมื่อได้ทราบว่าจะได้ตามเสด็จ ต่างก็พากันแสดงความดีใจด้วย เพราะเห็นว่านอกจากข้าพเจ้าจะได้ไปชมต่างประเทศแล้ว ยังจะได้มีโอกาสรับสนองพระบัญชาของ สมเด็จพระสังฆราชอีกด้วย บางคนพูดว่า ท่านไปก็ดีเหมือนกัน กลับมาจะได้อ่านหนังสือของท่านอีก ของพยายามเขียนให้ได้ อ่านเล็ดปีในอินเดียของท่านแล้วทำให้อยากอ่านเล่มอื่นต่อไป ข้าพเจ้าไม่กล้ารับปากคำ เพราะไม่แน่ใจว่าตัวเองจะมีความสามารถเขียนให้เป็นที่พอใจของท่านผู้อ่านได้หรือไม่ ประกอบกับเวลาไม่มี เพราะพอกลับมาแล้วก็จะรีบเดินทางกลับไปอินเดียอีก จึงไม่กล้ารับปากคำใครทั้งนั้น ทั้งๆ ที่ใจก็อยากเขียนมากอยู่.

คุณนายมาลี สุวิกรม ได้กรุณาหาหนังสือ "เที่ยวสามทวีป" *ของคุณนิด อุดมศักดิ์* มาให้อ่าน เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการเขียน เมื่อเห็นหนังสือเที่ยวสามทวีปของคุณนิด อุดมศักดิ์แล้ว ก็ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาว่า ทำไมคุณนิด ซึ่งเป็นผู้หญิงจึงมีความสามารถและมีความเพียรเขียนหนังสือได้เล่มใหญ่โตถึงเพียงนี้ บางครั้งทำให้เกิดความท้อใจ เกรงว่าจะเขียนไม่ได้อย่างเขา แต่บางครั้งก็ทำให้เกิดกำลังใจ นึกไปไกลจนกระทั่งว่า "เมื่อผู้หญิงเขียนได้ ผู้ชายก็เขียน

ได้เหมือนกัน" คิดอย่างนี้แล้วทำให้สบายใจดี เริ่มเตรียมหาสมุดบันทึกต่อไป.

การเสด็จของสมเด็จพระสังฆราชครั้งนี้ นับว่าเป็นข่าวแปลกและน่าสนใจมากอยู่ เพราะนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่องค์สมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จสหรัฐอเมริกาและยุโรป หรือถ้าพูดให้โก้หน่อยก็ว่าเสด็จรอบโลกที่เดียว ดังนั้นไม่ว่าจะไปไหนก็มักมีคนมาถามถึงข่าวนี้เสมอ นักหนังสือพิมพ์ก็ได้มาสัมภาษณ์ถึงที่วัด.

การไปครั้งนี้ข้าพเจ้าไม่ค่อยจะรู้สึกตื่นเต้นอะไรมากนัก และมิได้ตระเตรียมหาอะไรมากเหมือนกับคราวที่แล้วๆ มา เพราะไม่ทราบว่าการเดินทางของเราครั้งนี้จะเป็นการไปร้ายหรือไปดี ถ้าไปร้ายเราอาจตกเครื่องบินตายโหงอยู่ที่ใดที่หนึ่งก็เป็นได้ ถ้าไปดีก็คงจะมีโอกาสได้กลับมาเห็นหน้าพี่น้องชาวไทยอีก.

มีสิ่งที่น่าหนักใจอยู่ข้างก็คือเรื่องของฝาก เมื่อได้ทราบว่าเราจะเดินทางไปสหรัฐอเมริกาและยุโรป ก็มีคนมาติดต่อขอฝากของไปให้ลูกหลานและเพื่อนฝูงในต่างประเทศ ถ้าหากเป็นของธรรมดาก็พอยังชั่ว แต่นี่ไม่ทราบว่าอะไรต่ออะไรกระจุกกระจิก บรรจุกระเป๋าเกือบไม่ลง แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร เพราะคิดเห็นใจผู้ฝาก พูดถึงเรื่องบุญก็คงได้มากที่เดียว เพราะเป็นของที่เอาไปได้ยาก และหายากในต่างประเทศอีกด้วย บางคนก็ฝากไปซื้อของดีมีค่า ซึ่งบางอย่างก็เป็นของไม่ควรที่พระสงฆ์องค์เจ้าจะหามาได้ ยิ่งกว่านั้นยังมีบางคนที่ไม่

ได้ฝากอะไรไปซื้ออะไร แต่อยากได้ของฝากจากเรา และบอกว่าขอให้ขึ้นอยู่กับความสามารถของท่านเองที่จะหาของมาฝากก็แล้วกัน รู้สึกว่าวุ่นวายกับของฝากและของที่จะหามาฝากมากทีเดียว ถ้าจะรับของฝากจากทุก ๆ คนแล้ว เห็นจะต้องหากระเป๋ามาเพิ่มอีกหลายใบ เราก็อดที่จะเห็นใจผู้ฝากไม่ได้ จึงต้องหาทางระบายของส่วนตัวบางอย่างออกแล้วบรรจุของฝากเข้าไปจนเต็มอัตรา เกือบจะปิดกระเป๋าไม่ลง.

ก่อนจะออกเดินทางรู้สึกขลุกขลักพอได้ เพราะวันที่ ๒๖–๒๗ เป็นวันเนื่องในวันประสูติของสมเด็จพระสังฆราช ทางวัดได้จัดให้มีงานใหญ่โต และวันที่ ๒๙ ก็เป็นวันวิสาขบูชา จะต้องอยู่ช่วยงานวัดตลอดวัน สมเด็จพระสังฆราชแทบจะทรงไม่มีเวลาได้ประทับพักผ่อนเลย พระชานุก็ไม่ค่อยปกติดี ต้องเสด็จไปโรงพยาบาลให้หมอนวดหลายครั้งหลายวน.

ก่อนวันออกเดินทาง

วันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ นายแมรี่ เบียร์สัน ผู้แทนของมูลนิธิเอเชียประจำประเทศไทยได้เข้าเฝ้าทูลถวายดอกไม้ธูปเทียน และผ้าไตรจีวรแก่สมเด็จพระสังฆราชและพระภิกษุผู้ตามเสด็จ ที่พระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร คณะผู้ตามเสด็จทั้งหมด ยกเว้นพระมหาประสิทธิ์ได้ไปพร้อมกันที่พระที่นั่งทรงธรรมตามที่กำหนดไว้.

นายเบียร์สันได้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราชว่า “เกล้ากระหม่อมรู้สึกเป็นเกียรติและดีใจมาก ที่ฝ่าพระยาทจะได้เสด็จสหรัฐอเมริกา

และยุโรปครั้งนี้ โดยที่มูลนิธิเอเซียได้มีส่วนร่วมในการเสด็จอยู่ด้วย การเสด็จครั้งนี้ มูลนิธิเอเซียได้ติดต่อไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตามรายทางที่จะเสด็จผ่านไป เพื่ออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับที่พัก อาหาร และกฎระเบียบทางพระวินัย โดยได้มอบให้นายคลอสเนอร์เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องนี้โดยเฉพาะ จึงหวังว่าคงจะไม่มีเรื่องยุ่งยากอะไรเกิดขึ้น"

สมเด็จพระสังฆราชได้ทรงอนุโมทนา และได้ตรัสขอบใจผู้แทนของมูลนิธิเอเซีย ที่ได้จัดถวายอำนวยความสะดวกในการเสด็จครั้งนี้ วันนี้มีนักหนังสือพิมพ์และเจ้าหน้าที่ ท.ว. ทั้งสองช่องได้มาถ่ายภาพไปออกข่าวด้วย

วันออกเดินทาง

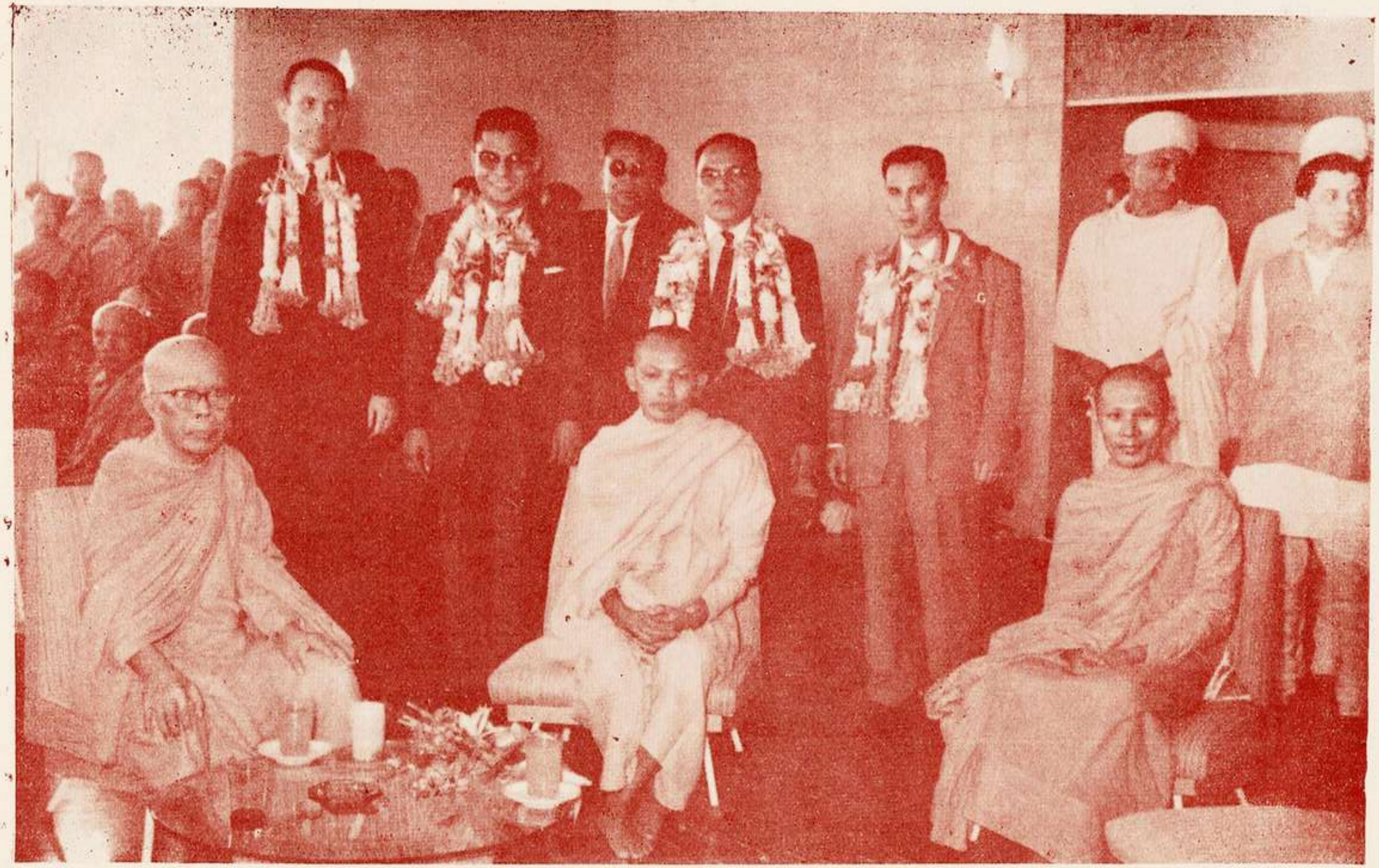
วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นวันที่เราจะออกจากประเทศไทยไปต่างประเทศ บรรยากาศของตอนเช้าวันนี้เต็มไปด้วยความสดชื่น แจ่มใส และอบอุ่นดี นับว่าเป็นสัญญลักษณ์แห่งความสะดวกสบายและความสุขในการเดินทางของเรา แสงแดดตอนเช้าที่ส่องลอดชายคาเข้ามายังกุฏิ ทำให้เกิดความอบอุ่นมากทีเดียว ยิ่งได้รับไมตรีจิตจากมิตรสหายที่ไปพร้อมกันอย่างที่วัด ยิ่งทำให้เกิดความอบอุ่นยิ่งขึ้นกว่าที่ได้รับจากแสงแดดเป็นหลายเท่า.

เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. สมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จไปนมัสการลาพระพุทธชินราช ซึ่งเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัด

เขญจมบพิตร พร้อมด้วยคณะผู้ตามเสด็จ เว้นเสียแต่ข้าพเจ้าคนเดียว ที่ไม่ได้ตามเสด็จเข้าไปในพระอุโยสถ เพราะมัวแต่สาละวนวุ่นวายอยู่กับผู้ที่จะไปส่ง เกือบจะไม่ได้ฉันเพล แต่ถึงฉันก็ฉันไม่ได้มาก เพราะรู้สึกว่าอิ่มก่อนที่จะเดินเข้าหาโต๊ะอาหารเสียแล้ว อย่างนี้ภาษาชาวบ้านเขาเรียกว่า "อิ่มเพราะกินน้ำใจ ไม่ใช่เพราะกินอาหาร"

จากนั้นสมเด็จพระสังฆราช ได้เสด็จออกจากพระอุโยสถไปขึ้นรถพระที่นั่ง นักเรียนโรงเรียนวัดเขญจมบพิตร โรงเรียนเทศบาลวัดเขญจมบพิตรได้ยืนเข้าแถวถวายความเคารพสักการะอยู่ที่หน้าพระอุโยสถอย่างพร้อมเพรียง ครั้นแล้วขบวนรถก็ได้เคลื่อนออกจากหน้าวัดเขญจมบพิตรไปสู่ท่าอากาศยานดอนเมืองต่อไป คณะผู้ตามเสด็จและผู้ไปส่งเสด็จก็ได้เข้าร่วมขบวนรถไปด้วยเป็นจำนวนมาก.

ส่วนข้าพเจ้านั้นยังติดอยู่ที่วัด คุณนายฉลวย ศริยานนท์ได้นำรถมารับที่วัดก่อนเวลา แต่ต้องรอท่านเจ้าคุณพุทธิวงศาจารย์อยู่ จึงทำให้ช้าไปเล็กน้อย ไม่ได้เข้าร่วมในขบวนเสด็จด้วย สมเด็จ ฯ ได้เสด็จออกจากวัดไปแล้ว แต่ท่านเจ้าคุณพุทธิวงศาจารย์ยังมิได้ลงจากกุฏิ และข้าพเจ้ากยังยืนถอยามรออยู่ที่ท้ายรถของคุณนายฉลวย รอไปอีกสักพักหนึ่งท่านเจ้าคุณก็ยังไม่ลงมา คุณนายฉลวยจึงบอกว่าไม่ต้องรอละ ให้ท่านเจ้าคุณไปรถคันอื่นก็ได้ นี่ก็ ๑๑ นาฬิกาแล้ว ประเดี๋ยวท่านมหาจะไม่ทันขบวน ว่าแล้วคุณนายฉลวยก็เหยียบเกียร์รถห้อตะบึงออกจากกำแพงสีแดงของวัดเขญจ ฯ อย่างรวดเร็ว คุณนาย

สมเด็จพระสังฆราช และคณะผู้ตามเสด็จก่อนที่จะออกเดินทาง ณ สนามบินดอนเมือง

ฉลวยขับรถเก่งแท้ ไม้แพ้ผู้ชายเลย แม้กระนั้นข้าพเจ้าก็ยังอดที่จะใจร้อนไม่ได้ นั่งขัดเวลาทำหน้านิ่วอยู่ในรถไปตลอดทาง ล้อรถยนต์ของเราที่หมุนไปตามถนนแต่ละครั้งนั้น ย่อมหมายความว่า ข้าพเจ้ากำลังจะออกห่างจากประเทศไทยไปทุกที เมื่อไปถึงที่แห่งหนึ่ง รถยนต์ของเราก็มีอันเข็นไปตามสภาพแห่งความไม่เที่ยงแท้ของสังขตธรรมทั้งหลาย คือมันเกิดติดขัดขึ้นมา จะไม่ยอมไปเสียท่าเดียว คุณนายฉลวยต้องใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และในที่สุดเราก็ออกเดินทางต่อไปได้อีก ไม่ว่าจะเป็นเครื่องจักรหรืออะไรก็ตาม ถ้าหากเราใช้ความเร็วเกินอัตราปกติของมันแล้ว ก็ย่อมจะเกิดติดขัดหรือเข็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งได้ และในที่สุดเราก็จะได้รับผลอันนั้น คุณนายฉลวยพูดเป็นเชิงปลอบใจว่า "ท่านมหาอย่าคิดวิตกทุกข์ร้อนกังวลใจให้มากนัก อีกไม่นานก็จะถึงสนามบินอยู่แล้ว ทำใจเย็น ๆ ไว้ดีกว่า เชื่อผมอีกสักครั้งเถิด หรือถ้าไม่ทันจริง ๆ ก็คิดเหมือนกัน ท่านมหาจะไม่ได้จากพวกเราไปหาความสุขอยู่ในต่างประเทศแต่ผู้เดียว" ข้าพเจ้าขอกคุณนายฉลวยว่า "ถ้าพลาดครานี้จะกราบทูลให้สมเด็จฯ ทรงทราบว่าเป็นเพราะคุณนาย" เล่นเอาคุณนายฉลวยใจคอไม่ค่อยดี ต้องเร่งผีเท้าขึ้นอีก ในที่สุดเราก็ได้มาถึงสนามบินดอนเมืองเมื่อเวลา ๑๑.๔๐ น. เหลือเวลาอีก ๕๐ นาที เครื่องบินกำลังจะออกจากท่าอากาศยานดอนเมือง ทุกคนยกมือขึ้นใส่หัวและหายใจโล่งไปตาม ๆ กัน.

เมื่อไปถึงสนามบินก็เห็นคนแน่นขนัดไปหมด แทบจะไม่มีทางเดิน ต้องพยายามหลบหลีกสีกาเข้าไปข้างในห้องรับแขกพิเศษที่

สมเด็จ ฯ ประทับอยู่ ก่อนที่จะก้าวขึ้นบันไดไป เห็นสมเด็จ ฯ เสด็จออกมาประทับยืนอยู่ที่หน้าบันไดทางขึ้นไป เพื่อตรัสขอบใจผู้ที่ไปส่งเสด็จ พอทอดพระเนตรเห็นข้าพเจ้า สมเด็จ ฯ ก็ตรัสถามทันทีว่าไปมัวชักช้าอยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าได้กราบทูลให้ทรงทราบตามความเป็นจริง เมื่อเดินเข้าไปถึงห้องรับแขก เห็นพระภิกษุสามเณรและญาติโยมยืนและนั่งเต็มห้องแน่นขนัด เมื่อเห็นข้าพเจ้าไปถึงก็พากันแสดงความดีใจ เพราะใครก็ถามหา กลัวว่าข้าพเจ้าจะตกเครื่องบิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือสมเด็จ ฯ ทรงเป็นห่วงข้าพเจ้ามาก คุณสุรสีห์บอกว่าผมตามหาท่านมหาวุ่นไปเลย เล่นเอาผมใจหายใจผ่อหายใจไม่ค่อยจะทั่วท้องทีเดียว ญาติโยมวัดเขญจ ฯ พูดว่าขอนิมนต์ท่านมหาทางนี้ให้กราบลาหน่อย ข้าพเจ้าเดินเข้าไปหาญาติโยมที่ไปส่งเสด็จและที่รู้จักกันเป็นการส่วนตัว แต่เนื่องจากมีคนมากจึงทักทายไม่ทั่วถึง บางคนไปส่งแล้ว แต่ไม่ได้พบกัน บางคนพบกันแล้วแต่ไม่ได้คุยกัน เป็นแต่เพียงยืนมองหน้ากันอยู่เฉย ๆ บางคนคุยกันแล้ว แต่ไม่ได้ลา บางคนลาแล้ว แต่ลืมบอกไปว่าเป็นการลาเพียงชั่วคราวเท่านั้น อีกไม่นานก็จะได้กลับมาพบกันที่เมืองไทยอีก เมื่อมองไปรอย ๆ ห้องแล้วทำให้เกิดความรู้สึกเห็นใจผู้ที่เสียสละเวลาไปส่ง แต่ผู้ที่ไปส่งจะเห็นใจเราบ้างหรือไม่ก็ไม่ทราบ ที่ไม่สามารถจะทักทายปราศรัยและอำลาให้ทั่วถึงได้ จะเห็นหรือไม่ก็ตามทีเถิด อันนั้นเป็นเรื่องที่ผ่าหัวใจกันออกมาดูไม่ได้ ถึงอย่างไรเราก็จะได้เห็นหน้าอำลาเมืองไทยไปต่างประเทศภายในไม่กี่นาทีนี้แล้ว

ภายในห้องรับแขก มีนักหนังสือพิมพ์และนักถ่ายหนังขอถ่ายภาพกันเป็นชุลมุน บางคนเข้ามาถวายดอกไม้ ธูปเทียน บางคนถวายพระพุทธรูป มีพระรอด พระคง พระกริ่งและนางพระยาเป็นต้น ท่านก็มีความปรารถนาดีต่อเราอุตส่าห์หามาให้ ย่ามซึ่งเต็มอยู่แล้วก็ต้องยัดลงไปอีกจนปากยาน นี่แหละคือความกรุณาปรานีของพี่น้องชาวไทยที่หลั่งไหลมาตามสายลมและแสงแดดเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งเป็นวันที่เราจะลืมเสียไม่ได้ในชีวิตนี้.

ก่อนเวลาที่จะขึ้นเครื่องบิน มีคนมาติดต่อขอประกันภัยชีวิตทางอากาศให้ คือถ้าหากเราเกิดอุบัทวเหตุตกเครื่องบินตาย เขาจะเป็นผู้รับประกันภัยให้ แต่เราจะต้องเสียเปอร์เซ็นต์ให้เขามากน้อยตามจำนวนเงินที่วางประกัน ข้าพเจ้าบอกเขาว่า อาตมาเป็นพระ ไม่มีสมบัติพัสถานอะไรติดตัว ไม่มีอะไรที่จะเป็นห่วง ครอบครัวก็ไม่มี ลูกเมียก็ไม่มี และผู้ที่จะรับมรดกก็ไม่มี ไม่ทราบว่าจะประกันไปทำไม ถ้าหากเกิดตายขึ้นมาจริง ๆ หากไม่มีเงินทำศพก็ยินดีที่จะปล่อยให้เป็นไปตามสภาพของสังขาร ในที่สุดเขาก็ต้องลากลับไป.

ที่ท่าอากาศยานดอนเมืองมีบุคคลที่สำคัญไปส่งเสด็จอย่างคับคั่ง อาทิเช่น คณะสังฆมนตรี ม.ล. ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา นายแมรี เบียร์สัน ผู้แทนของมูลนิธิเอเชียประจำประเทศไทย นายสัญญา ธรรมศักดิ นายกพุทธสมาคม นายสมพร เทพสิทธา นายกยุวพุทธิกสมาคม บัณฑิตระฆุนาท ศรมัน นายกอาศรมไทยภารตะ พระยาอนุมานราชธน คุณหญิงสะอาดจิตร

รณภาภาศ คุณจิรวัสส์ ปั้นยารชุน ตลอดถึงพระเถรานุเถระพระภิกษุสามเณรทั้งฝ่ายจินนิกายและอนัมนิกาย และอุบาสกอุบาสิกาเป็นจำนวนมาก.

สมเด็จพระสังฆราชทรงสนทนา และตรัสขอบใจผู้ที่ไปส่งเสด็จ แล้วทรงลาออกจากห้องพักเสด็จไปขึ้นเครื่องบิน พี. เอ. เอ. ต่อไป เนื่องจากวันนี้ เจ้าหน้าที่ของบริษัทการบินได้จัดห้องถวายสมเด็จฯ เป็นพิเศษ ต้องเดินไปอีกไกล บางคนไปรอเก้อ ไม่รู้ว่าสมเด็จฯ ประทับอยู่ที่ไหน และเครื่องบิน พี. เอ. เอ. ก็จอดอยู่ไกลด้วย ดังนั้นจึงมีหลายท่านที่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ และสนทนากับคณะที่ตามเสด็จ.

เมื่อได้เวลาสมเด็จฯ ได้เสด็จขึ้นประทับบนรถยนต์พระที่นั่งไปยังเครื่องบิน ข้าพเจ้าพยายามที่จะแหวกวงล้อมออกไปให้ทันรถแต่พอก้าวลงจากขั้นได้ไป รถพระที่นั่งของสมเด็จฯ ก็ได้เคลื่อนออกจากที่อย่างช้า ๆ แล้ว ข้าพเจ้ายังไม่ทิ้งความพยายาม ก้าวเท้าเดินต่อไปอีก แต่ก็ไม่ทัน นึกน้อยใจว่า สมเด็จฯ จะทรงปล่อยทิ้งเราไว้ที่เมืองไทยเสียแล้ว มองหาคณะที่จะไปด้วยกันก็ไม่เห็นสักคน ไม่ทราบว่าพากันหายตัวไปไหนอย่างรวดเร็ว พอดีมีรถคันหนึ่งซึ่งมีนักหนังสือพิมพ์นั่งอยู่เต็มอัตรากำลังจะวิ่งออกจากที่ไปยังเครื่องบิน ข้าพเจ้าได้ขออาศัยรถไปด้วย เฒ่าแก่คนหนึ่งซึ่งไม่เคยเห็นกันและรู้จักกันมาก่อน ได้ขันอาสาหิ้วกระเป๋าให้ เมื่อขึ้นนั่งเรียบร้อยแล้ว รถเล็กคันนั้นก็ได้พาเราวิ่งห้อตะบึงออกหน้ารถพระที่นั่งไปรอถ่ายรูปอยู่ที่หน้าบันไดเครื่องบิน เป็นอันว่าข้าพเจ้าไม่พลาดเครื่องบินแน่ และนอกจากจะไม่พลาดแล้ว ยังไปถึงเครื่องบินก่อนใคร ๆ ทั้งหมดด้วย เมื่อ

สมเด็จ ฯ เสด็จขึ้นเครื่องบินแล้วจึงเห็นคณะโผล่ไป ถามได้ความว่ามัวแต่ไปลาใครต่อใครให้ยุ่งอยู่จึงทำให้ช้าไป และได้ทราบว่า คุณหมอตระกูลช้ากว่าใครทั้งหมด แต่ก็ยังดีที่ไม่ตกเครื่องบิน.

คุณกระสินธุ์ มันประเสริฐ และ มร. แมรี่ เปียร์สัน ได้ไปส่งเสด็จถึงเครื่องบิน ในการเสด็จครั้งนี้ คุณกระสินธุ์ได้รับเป็นภาระวิ่งเต้นติดต่อและอำนวยความสะดวกให้อย่างดียิ่ง และเมื่อคราวที่สมเด็จ ฯ เสด็จญี่ปุ่นครั้งก่อน คุณกระสินธุ์ก็ได้ถวายความสะดวกเช่นกัน ซึ่งข้าพเจ้าเองก็เคยได้รับความช่วยเหลือมาแล้ว จึงขอขอบใจคุณกระสินธุ์ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย.

เมื่อขึ้นเครื่องบินแล้ว เจ้าหน้าที่เครื่องบินได้จัดที่ประทับถวายสมเด็จ ฯ ด้านหน้าชั้นที่หนึ่ง ถัดมาก็เป็นคณะที่ตามเสด็จ ก่อนที่เครื่องบินจะออก รู้สึกว่าใจคอหวาดหวิวชอบกล เพราะไม่ทราบว่าเครื่องบินลำนี้จะพาเราเหาะไปด้วยความปลอดภัยหรือไม่ โชคไม่เหมาะเคราะห์ไม่ดี ผีไม่คุ้ม บางทีอาจพาเราไปโหม่งโลกชนภูเขาเข้าที่ใดที่หนึ่งก็เป็นได้ และสนามบินฮ่องกงที่เราจะไปลงแวะจอดวันนี้ก็ปรากฏว่ามีเครื่องบินชนภูเขาบ่อย ๆ แต่บางครั้งก็สบายใจ เพราะสมเด็จ ฯ เคยตรัสว่า "ไปกับเราแล้วไว้ใจได้ เรื่องที่จะตายโหงนั้นไม่มีแน่ เพราะหมอดูเขาบอกว่าดวงชาตาของเราไม่มีตายโหง" และอีกอย่างหนึ่งก่อนที่จะขึ้นเครื่องบินก็มีคนถวายพระพุทธรูปมาหลายองค์ คงจะทำให้เราเดินทางไปมาด้วยความปลอดภัย บางครั้งก็คิดปลงตกได้ว่า ในเมื่อชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนแล้ว เราจะไปเอาจริงเอาจังอะไรกับมันมากนัก ตายในเครื่องบินก็คิดเหมือนกัน ชื่อเราก็จะ

ได้ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์กับเขาบ้าง และนักหนังสือพิมพ์ก็จะมีข่าวไปเขียนขายเอาสตางค์ได้คล่อง ๆ ด้วย.

ลาก่อนเมืองไทย

เมื่อได้เวลา ๑๒.๓๐ น. เครื่องบินก็เริ่มสตาร์ทเครื่องคราง กระหึ่ม อีกไม่กี่นาทีต่อมาก็ทะยานออกจากที่ เบนหัวขึ้นสู่ท้องฟ้า แล้วก็โฉบขึ้นสู่อากาศ มองไปที่หอพักของสนามบิน เห็นผ้ากาสาวพัสตร์เหลืองอร่ามงามจับตา เห็นผู้ที่ไปส่งเป็นจำนวนมากโบกมือให้อยู่ไปมา ลาก่อนพี่น้องชาวไทย ที่หลังพบกันใหม่ ผู้อยู่ให้มีชัย ผู้ไปให้มีโชค ขอขอบคุณทุกท่านที่ได้อุตส่าห์มาส่งคณะเรา เราจะพยายามเป็นตัวแทนที่ดีของท่าน เราจะพยายามทำความดีทุกอย่างเพื่อเกียรติของประเทศชาติ ศาสนา และพี่น้องชาวไทยทั้งมวล การไปครั้งนี้เรามิได้ถือว่าเป็นการไปเพียงส่วนตัว แต่ถือว่าได้นำเอาเกียรติของประเทศชาติ ศาสนา และพี่น้องชาวไทยทั้งหลายไปด้วย เมื่อคิดขึ้นมาได้เช่นนี้ ก็ทำให้เกิดความรู้สึกตื้นตันใจ ดีใจจนบอกไม่ถูกที่ได้มีโอกาสรับใช้เพื่อประเทศชาติ ศาสนา และพี่น้องชาวไทยทั้งมวลเช่นนี้.

เมื่อออกจากสนามบินใหม่ ๆ เครื่องบินมีอาการโคลงเคลงบ้างเล็กน้อย อากาศไม่ค่อยดี แต่อีกไม่กี่นาทีต่อมาก็บินได้อย่างราบเรียบ เครื่องบินได้พาเราบินข้ามที่ราบสูงคือภาคอีสานข้ามแม่น้ำโขง มุ่งหน้าตรงไปยังฮ่องกงอย่างรวดเร็ว.

เครื่องบิน พี. เอ. เอ. หรือไอพ่นนี้วิเศษสมกับคำโฆษณาของเขาแท้ บริการก็ดีสมกับมาเหนือเมฆจริง ๆ เครื่องบินลำนี้ใหญ่ยาวมาก บรรทุผู้โดยสารได้ประมาณ ๑๕๐ คน ชั้นที่หนึ่งมีเก้าอี้ตั้ง ๒ แถว ชั้นที่สอง ๓ แถว มีทางเดินอยู่ตรงกลาง มีความกว้างประมาณ ๓ เมตรกว่า และสูงพอ ๆ กัน มีห้องน้ำห้องส้วมอยู่ ๔ แห่ง คือด้านหัว ๒ แห่ง ด้านท้าย ๒ แห่ง มีประตูขึ้นลง ๒ ประตู คือทางหัว และทางท้าย เครื่องบินธรรมดามีเพียงประตูเดียว มีแอร์ฮอสเตส ๔ คน แต่ละคนรูปร่างโปร่งสูงระหง ท่าทางทะมัดทะแมงเดินเร็ว เวลาเดินเหมือนกับเครื่องบินจะพัง เพราะฝรั่งตัวโตแล้วก็เดินเร็วอีกด้วย แม่แอร์ทำงานบริการตลอดเวลา เขามีผ้าเช็ดหน้าชนิดหนา สีขาว อยน้ำร้อนไว้สำหรับแจก เลองคลออกเช็ดหน้าดูรู้สึกแช่มชื่นขึ้นมาก มีห้องรับแขกหรือห้องนั่งเล่นอยู่ทางประตูเข้าด้านหน้า มีเก้าอี้นวมตั้งเป็นวงกลม มีกระเช้าดอกไม้และผลไม้ตั้งอยู่บนโต๊ะ มีหนังสือพิมพ์รายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์และรายเดือนไว้สำหรับให้ผู้โดยสารอ่าน ใครต้องการก็ไปหยิบมาอ่านได้ แต่ต้องส่งคืนเขา เราได้มานั่งพักผ่อนหย่อนอารมณ์ชมวิวกันเย็นบางครั้งบางคราว เจ้าสาวประจำเครื่องบินมองมาทางเรา มองแล้วก็ยิ้ม ยิ้มแล้วก็มอง มองอย่างมีความหมาย และคงจะหมายความว่า เจ้าหล่อนเห็นเราเป็นตัวตลกไป เพราะพอก้าวขึ้นสู่บันไดเครื่องบิน นายคลอส-เนอร์ก็ได้อธิบายให้เจ้าสาวฟังเป็นคุ้งเป็นแควว่า ผู้ทนุ่งเหลือง ห่มเหลือง โกนผม โกนคิ้วนี้คือพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระคุณเจ้าทั้ง ๓ รูปนี้ ฉันอาหารเวลาบ่ายไม่ได้ ถูกต้องผู้หญิงไม่ได้ ขอเธอ

อย่าเข้าไปยุ่มย่าม ระไประมา ระเดินระเหินก็ให้ระมัดระวัง ดังนั้น เราจึงไม่ได้รับความลำบากอะไร เจ้าสาวไม่มายุ่มย่ามยื่นขวางหูขวางตาเลย นับว่านายคลอสเนอร์ได้เป็นผู้รับหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้เราอย่างดียิ่ง.

ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าลุกเดินไปเยี่ยม คุณหมอตระกูล และคุณสุรสีห์ ซึ่งนั่งคุยกันอยู่ด้านหลังสุด เมื่อลุกเดินไป ได้เห็นแม่แอร์คนหนึ่งกำลังยกถาดอาหารเดินสวนทางมา พอเห็นข้าพเจ้าเดินเข้าไปใกล้ เจ้าสาวมองโน่นมองนี่เห็นไม่มีทางหลีก จึงวิ่งเหยาะ ๆ กลับไปยังท้ายเครื่องบินพร้อมกับมีถาดอาหารอยู่ในมือ ข้าพเจ้าสาวเท้าเดินต่อไป เจ้าสาวกลับมามอง เมื่อเห็นข้าพเจ้าเดินต่อไปอย่างไม่หยุด เธอก็รีบสาวเท้าเดินต่อไปอย่างไม่หยุดเช่นกัน ไปแล้วก็กลับมามอง มองแล้วก็ไปอีก จนกระทั่งไปติดแจอยู่ที่ประตูห้องน้ำ เมื่อข้าพเจ้านั่งลงแล้ว เธอจึงยกถาดอาหารกลับไปใหม่ ผู้โดยสารที่เป็นฝรั่งพากันแปลกใจ เพราะเมื่อกันเธอกำลังจะเสิร์ฟอาหาร แต่พอเห็นข้าพเจ้าเดินไปก็รีบวิ่งหนีไปเสีย ขากลับเกิดเดินสวนทางกันอีก กรรมแท้กรรมจริงหนอแม่สาวเอ๋ย วันนี้เราได้โคจรมาพบกันเหนือเมฆ โดยที่ต่างฝ่ายต่างก็ถือว่าตนแน่พอดู.

การกินอาหารบนเครื่องบินก็มีวิเศษแท้ คือเขามีกระดานไม้แผ่นเล็ก กว้างประมาณ ๑ ฟุต ยาวประมาณฟุตกว่า มีขาสองข้าง เวลาจะกินข้าวเขาก็ชักกระดานออกมาจากเก้าอี้แล้วเสียบเข้ากับขาเก้าอี้ที่เรานั่ง ได้จังหวะพอดี กระดานนี้จะใช้เป็นที่รองเขียนหนังสือก็ได้.

บางคนเคยถามข้าพเจ้าว่า ขณะที่อยู่บนเครื่องบิน ถ้าปวดถ่ายขึ้นมาจะทำอย่างไร ไปถ่ายที่ไหน บอกเขาว่าก็นั่งหลับตาถ่ายอยู่บนเครื่องบินนั่นแหละ เขาถามต่อไปอีกว่า ถ่ายแล้วจะไม่ตกลงมาถูกหัวใครต่อใครเข้าหรือ ? บอกเขาว่าถูกก็จะเป็นอะไรไป เขาทำหน้าเบ้แล้วก็หัวเราะ นับว่าเป็นเรื่องที่แปลกคิดเหมือนกัน เขาก็ซอกแซกถามปัญหาไม่เข้าเรื่อง ที่จริงแล้วบนเครื่องบินก็มีห้องน้ำห้องส้วมอย่างดีมีที่เก็บได้อย่างสะดวก ในห้องมียาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ กระดาษชำระ กระดาษเช็ดหน้า เช็ดมือ และมีน้ำร้อนน้ำเย็นบริบูรณ์.

ขณะที่นั่งอยู่ในเครื่องบิน ถ้ารู้สึกร้อนก็เปิดให้อากาศภายนอกเข้ามาได้ มีช่องอากาศอยู่บนหัวเหนือเก้าอี้ เอามือหมุนปากกระบอกช่องลมเข้ามาทางเรา แล้วอากาศก็จะพัดผ่านเข้ามาเย็นสบาย ถ้ารู้สึกหนาวก็ปิดช่องลมเสีย

พื้นเครื่องบินลำนี้มีพรมสีครามแก่ปูตลอดหัวถึงท้าย มีเครื่องป้องกันภัยทางทะเล ซึ่งเรียกว่า Life Vest อยู่ใต้เก้าอี้ของเรา เจ้าหน้าที่เครื่องบินได้แสดงวิธีใช้ให้เราดู โดยการใช้สายเครื่องป้องกันภัยคล้องคอ ปล่อยสายยาวลงมาถึงเอว แล้วใช้สายนั้นผูกเข้ากับเอวให้แน่น เป่าลมเข้าข้างในให้พองขึ้น เมื่อเครื่องบินตกทะเลเครื่องป้องกันภัยก็จะช่วยให้เราลอยอยู่ได้เป็นเวลานานถึง ๒๔ ชั่วโมง แต่เจ้าหน้าที่ได้แสดงให้ดูเร็วไปมาก เราดูไม่ทันและจำไม่ได้ ถ้าถึงคราวเข้าจริง ๆ คงไม่มีโอกาสได้ใช้แน่ น่ากลัวจะหมดลมหายใจก่อนที่เครื่องบินจะหล่นลงถึงท้องทะเล.

ถึงฮ่องกง

เครื่องบินได้พาเราบินมาถึงเกาะฮ่องกงเมื่อเวลา ๑๖. ๓๐ น. ตามเวลาฮ่องกง เครื่องบินไอพ่นลำนี้บินเร็วมาก คือใช้เวลาบินจากดอนเมืองถึงฮ่องกงเพียง ๒ ชั่วโมงเท่านั้น ถ้าสมมุติว่าเราฉันเช้าที่ฮ่องกง แล้วขึ้นเครื่องบินมาฉันเพลที่ดอนเมืองก็ทัน เพราะเวลาของฮ่องกงเร็วกว่าเวลาของไทย ๒ ชั่วโมง เมื่อก่อนเคยลงเรือเดินทะเลจากฮ่องกงมาไทย ต้องใช้เวลาเดินทางถึง ๕ วัน ๕ คืนจึงถึงประเทศไทย ตามปกติเครื่องบินธรรมดาต้องใช้เวลาบินจากกรุงเทพ ฯ ไปฮ่องกง ๔ ชั่วโมง แต่เครื่องบินที่เราโดยสารไปนี้ใช้เวลาบินเพียง ๒ ชั่วโมงเท่านั้นเอง.

ที่สนามบินฮ่องกงมี *พ.อ. หวาน บัวน้อย* กงสุลไทยประจำฮ่องกง *ร.ท. บุญเที่ยง พานิชพันธุ์* ข้าหลวงพาณิชประจำฮ่องกง *ร.ต. ม.ร.ว. ชีโวสวิชากร วรวรรณ* รองกงสุลศุลกากร *คุณสุนธร คงศักดิ์* ผู้ช่วยกงสุล *คุณธนิต อัครสุต* เลขานุการสถานกงสุล Mr. Mallory Browne ผู้แทนของมูลนิธิเอเชียประจำฮ่องกง และเจ้าหน้าที่บริษัทการบิน พี. เอ. เอ. ได้มารอรับเสด็จสมเด็จพระสังฆราช แล้วนำเสด็จไปประทับที่ห้องรับแขกพิเศษภายในบริเวณสนามบิน เนื่องจากเรามีเวลาพักอยู่ที่ฮ่องกงไม่กี่ชั่วโมง จึงไม่ได้ขึ้นรถเข้าไปชมฮ่องกง และอีกอย่างหนึ่งสมเด็จ ฯ ได้เคยเสด็จมาประทับอยู่ที่นี่แล้วเมื่อคราวเสด็จไปประชุมพุทธชยันตีที่ญี่ปุ่น

สมเด็จ ฯ ทรงถามข่าวสุขทุกข์ ประทานโอวาทแก่ข้าราชการ

ไทย ตรัสขอบใจข้าราชการไทย ผู้แทนของมูลนิธิเอเซียและเจ้าหน้าที่การบิน พี. เอ. เอ. และได้ตรัสถามถึงความเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในฮ่องกงด้วย ท่านกงสุลไทยประจำฮ่องกงได้กราบทูลว่า

พุทธศาสนิกชนในฮ่องกงมีน้อย และเท่าที่มีอยู่ก็เป็นพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายาน เมื่อไม่นานมานี้ มีพ่อค้าชาวลังกาคนหนึ่งซึ่งรู้จักกันดีเมื่อสมัยอยู่ในสิงคโปร์ด้วยกัน ได้ปรารภว่าอยากจะหาทางสร้างวัดแบบเถรวาทขึ้นในฮ่องกง แต่เมื่อพิจารณาดูแล้วก็เห็นว่ามีทางที่จะสำเร็จได้ยาก เพราะที่ดินในฮ่องกงแพงมาก แพงกว่าที่เมืองไทยหลายเท่า ถ้าจะเช่าเขาอยู่ตามตึกแถวก็ดูไม่เหมาะ ทั้งค่าเช่าก็แพงเกินไป จึงได้ปรึกษากันว่า ควรจะหาทางสนับสนุนให้เด็กหนุ่มในฮ่องกงที่มีความรู้ มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาออกเดินทางไปศึกษา หรือบวชเป็นพระในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแล้วส่งกลับไปประกาศพระพุทธศาสนาในฮ่องกง ซึ่งจะไม่ทำให้สิ้นเปลืองมาก และได้ผลดีด้วย อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ก็ยังไม่ได้ตกลงอะไร เป็นแต่เพียงรับไว้เพื่อพิจารณาเท่านั้น.

ข้าพเจ้าได้เคยตามเสด็จสมเด็จ ฯ ไปประชุมพุทธชยันตีในประเทศญี่ปุ่นเมื่อสองปีมาแล้ว ขากลับได้แวะพักที่ฮ่องกง ขณะที่พักอยู่ในฮ่องกงนี้ ได้สังเกตเห็นว่าพระพุทธศาสนาในฮ่องกงกำลังตกอยู่ในลักษณะที่น่าวิตกมาก ทั้งนี้เพราะเนื่องมาจากว่า

๑. เพราะจำนวนพระภิกษุในฮ่องกงมีน้อย ทั้งไม่มีการปกครองกันอย่างเป็นระเบียบ

๒. เพราะพุทธศาสนิกชนในฮ่องกงไม่ค่อยมีโอกาสได้ติดต่อร่วมมือกับพุทธศาสนิกชนต่างประเทศ

๓. เพราะไม่มีองค์การ สมาคม หรือสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง และไม่ค่อยมีกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. เพราะขาดนักเสียสละที่ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๕. เพราะอิทธิพลของศาสนาคริสเตียน และวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ชายหนุ่มหญิงสาวหรือคนหัวสมัยใหม่ เห็นว่ากิจกรรมของศาสนาคริสเตียนดีกว่า เช่นเขาได้จัดตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล และหอสมุดเป็นต้น ส่วนกิจกรรมของพระพุทธศาสนาในฮ่องกงนั้นไม่มีอะไร พอที่จะทำให้เขามองเห็นความสำคัญได้ ถ้าใครได้เข้าเรียนในโรงเรียนคริสเตียน ก็ถือว่ามีเกียรติมาก ผลที่สุดก็เกิดความนิยมกันขึ้น จนลืมศาสนาและวัฒนธรรมเดิม.

ต่อไปฮ่องกงจะได้รับความลำบากมาก เพราะมีประชาชนอยู่กันอย่างหนาแน่น ไม่มีที่จะขยาย หาที่พอจะทำนาทำสวนไม่มี จะหาน้ำดื่มกินก็ยาก ฮ่องกงตั้งอยู่กลางทะเล ถึงมีน้ำก็กินไม่ได้ เพราะเป็นน้ำเค็ม ต้องอาศัยน้ำจืดจากภูเขา ซึ่งมีอยู่ไม่กี่ลูก และเป็นลูกเตี้ย ๆ การเลี้ยงสัตว์ก็ไม่ค่อยจะได้ผล เป็ดไก่ตกตัวละประมาณ

๓๐–๔๐ บาท จะหาต้นไม้ทำฟืนหรือสร้างบ้านก็ยาก ถึงจะมีภูเขา แต่ก็ไม่ค่อยจะมีต้นไม้ใหญ่พอที่จะทำบ้านเรือนได้ หรือถึงมีก็ไม่เพียงพอ ขณะนี้ชาวฮ่องกงได้ระเบิดภูเขาทำเป็นที่ราบปลูกบ้านและอาคาร ใช้หินถมถนน หรือก่อสร้างอาคาร อีกไม่นานถ้าหากชาวฮ่องกงยังระเบิดภูเขาอยู่อย่างนี้ เราก็จะไม่มีโอกาสได้เห็นภูเขาในฮ่องกงอีกต่อไป และถ้าหากไม่มีภูเขาแล้ว ปัญหาที่สำคัญที่สุดที่ชาวฮ่องกงจะต้องเผชิญก็คือหาน้ำจืดกินไม่ได้ จะต้องคิดหาทางส่งน้ำไปจากต่างประเทศ

เท่าที่ฮ่องกงสามารถเลี้ยงตัวหรือทรงตัวอยู่ได้เช่นนี้ ก็เพราะอาศัยการอุตสาหกรรม และรายได้จากชาวต่างประเทศที่ไปทัศนาจรเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้ฮ่องกงก็ยังประสบกับปัญหาความอดอยากมากทีเดียว ไม่แพ้อินเดีย บางครั้งขณะที่เราขับรถวิ่งไปตามถนน พอรถหยุดก็มีคนยื่นหนังสือพิมพ์เข้ามาเสนอขาย เราบอกว่าไม่ซื้อ เขาก็ยังทู่ซี้อยู่อย่างนั้น จนทำให้เราเกิดความรำคาญ บางคนริบวิ่งมาเช็ดรถให้ เราบอกว่าไม่ต้อง แต่เขาก็ไม่ยอมฟังเสียง เมื่อเช็ดแล้วก็รีบไปยืนขวางหน้ารถขอสตางค์จากเรา พวกกุลีตามท่าเรือก็ยื้อแย่งกระเป๋าผู้โดยสารอย่างไม่มีมารยาท บางครั้งเกิดชกต่อยกันก็มี รู้สึกว่าการครองชีพในฮ่องกงนั้นฝืดเคืองเหลือเกินเพราะธรรมชาติบังคับ

เนื่องจากที่ดินในฮ่องกงไม่มีที่จะขยายได้อีก ดังนั้นเขาจึงหาทางขยายตัวตึกอาคารขึ้นทางอากาศ คือสร้างตึกสูง ๆ หลายชั้น

ข้านคนแน่นกันขนัดไปหมด หาที่ว่างไม่ค่อยได้ มีหน่อยก็บนภูเขา และโดยมากก็เป็นที่อยู่ของพวกเศรษฐี ที่ฮ่องกงนี้มีโบสถ์คริสเตียนอยู่หลายแห่ง แสดงถึงความเจริญของศาสนาคริสเตียน ฮองกงอยู่ติดกับผืนแผ่นดินใหญ่ คือจีนแดง วันหนึ่ง ๆ มีเรือสินค้าไปมาติดต่อหลายเที่ยว สินค้าแทบทุกชนิดในฮ่องกงยกเว้นประเภทอาหารถูกกว่าประเทศไทยมาก หรือถูกกว่าในอเมริกาเสียอีก อย่างกล้องถ่ายรูป ถ่ายหนัง นาฬิกา ปากกาเป็นต้นถูกกว่าในอเมริกาทั้ง ๆ ที่ของนั้นทำในอเมริกา ทั้งนี้เพราะฮ่องกง เป็นด่านหรือเป็นตลาดของสินค้าที่ไม่ต้องเสียภาษี.

ชาวฮ่องกงนี้นับว่าแปลกกว่าที่อื่น ๆ เท่าที่เคยเห็นมา คือเขาพากันแตกตื่นและสนใจในพวกเรามาก เพราะไม่เคยเห็นพระอย่างเราสักที พอลงจากรถไปยืนอยู่ฟุตปาธเพียงสองสามนาที ก็มีคนมารุมดูกันใหญ่ ทั้งผู้หญิงผู้ชาย อาการดูของเขาก็ไม่ใช่เป็นการดูธรรมดา แต่เป็นการจ้องมองดูอย่างไม่มีมรรยาทเลย บางทีเขาอาจเข้าใจว่าพวกเราเป็นตัวตลกไป ไม่เคยเห็นคนอย่างนี้สักทีตั้งแต่เกิดมา เราก็นึกภูมิใจที่ตัวเองได้เป็นเข้าสายตาหรือเป็นที่สนใจของคนทั้งหลาย.

ครั้งหนึ่งเมื่อเรากลับจากญี่ปุ่นมาพักอยู่ที่ฮ่องกงนี้ เกิดมีเรื่องขำๆ ขึ้น คือวันหนึ่งข้าพเจ้าได้เดินไปตามระเบียงของโรงแรมแห่งหนึ่งที่เมืองเกาลูน เนื่องจากพื้นของโรงแรมเป็นหินขัดและลื่นมาก ทำให้ข้าพเจ้าพลาดล้มลงไปนอนกองอยู่กับพื้น ที่ระเบียงของโรงแรม

เจ้าสาวประจำโรงแรมเห็นเข้า จึงรีบวิ่งมาเพื่อจะช่วยพยุงให้ลุกขึ้น ข้าพเจ้ารีบยกมือห้ามว่า "โน โน โน" เจ้าสาวตกใจกลัว รีบหยุดก็กลงทันที และแล้วก็ถลาลื่นล้มลงไปนอนกองอยู่กับพื้นอย่างหมดท่าไม่ห่างจากข้าพเจ้าเท่าไรนัก ข้าพเจ้ารีบลุกขึ้นทันหลังให้ แล้วก็เปิดแน่วเข้าห้องทันที ส่วนแม่เจ้าสาวจะเป็นอย่างไรนั้นข้าพเจ้าไม่ได้ใส่ใจ ตั้งแต่วันนั้นมาเราไม่ได้พบหน้ากันอีกเลย อันนี้ก็เป็นเรื่องของคนที่ไม่รู้ศาสนา เขาต้องการจะช่วยเรา แต่ช่วยไม่ถูกทาง ผลที่สุดก็ต้องเป็นเช่นนั้น.

ลาฮ่องกง

เมื่อได้เวลา ๑๘.๐๐ น. ก็เป็นเวลาที่เราจะต้องออกจากเกาะฮ่องกงต่อไปยังญี่ปุ่น สมเด็จ ฯ ตรัสขอบใจและลาข้าราชการไทย ผู้แทนของมูลนิธิเอเซีย และเจ้าหน้าที่การบิน พี. เอ. เอ. เพื่อเสด็จขึ้นเครื่องบิน เจ้าหน้าที่เครื่องบินได้นำรถมารับเสด็จถึงสถานที่ประทับ และได้เปิดโอกาสให้คณะเราขึ้นเครื่องบินก่อนผู้โดยสารคนอื่น ๆ จากฮ่องกงไปญี่ปุ่นเขาเปลี่ยนแอร์ฮอสเตสชุดใหม่ เป็นฝรั่งชาวอเมริกันและญี่ปุ่น แม่แอร์ชาวญี่ปุ่นท่าทางกระตุ้มกระติ๊มละมุนละไม ไม่เหมือนแม่แอร์ชาวอเมริกัน ซึ่งมีรูปร่างใหญ่เดินไว และไม่ค่อยมีความละมุนละไมเหมือนชาวเอเซียทั่ว ๆ ไป แต่เขาก็ทำงานเก่งมาก มีบางคนเข้าใจว่า แอร์ฮอสเตสนี้เป็นงานที่มีเกียรติสูง

เพราะว่านอกจากจะมีรายได้ดีแล้ว ยังมีโอกาสได้ไปเที่ยวต่างประเทศอีกด้วย แต่ถ้าจะคิดกันในอีกแง่หนึ่ง แอร์ฮอสเตสก็คือคนใช้นี่เอง แต่เป็นคนใช้เหนือเมฆ จึงถือว่าเป็นของมีเกียรติ งานของแม่แอร์นั้นไม่ใช่ของง่ายหรือสบายดังที่บางคนเข้าใจกัน ผู้ที่จะเป็นแอร์ฮอสเตสได้นั้นจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้

๑. หน้าตาสวย
๒. มรรยาทดี
๓. ยิมเก่ง
๔. ปรุงอาหารเก่ง
๕. ว่องไวกระฉับกระเฉง
๖. ไม่ถือตัว
๗. รู้ภาษาอังกฤษดี
๘. เอาอกเอาใจผู้โดยสาร

บางคนรูปร่างหน้าตาสวย พูดภาษาอังกฤษก็เก่ง แต่ถ้ามรรยาทไม่ดี ปรุงอาหารไม่เป็น ไม่รู้จักเอาอกเอาใจผู้โดยสารแล้วก็ไม่ควรเป็นแอร์ฮอสเตส หรือถึงเป็นก็คงอยู่ไม่ได้นาน และก่อนที่จะสมัครเป็นแอร์ฮอสเตสจะต้องแน่ใจว่า เราพร้อมที่จะเป็นคนใช้เขาได้ ไม่ใช่ว่าเพียงแต่แต่งตัวสวย ๆ ก็จะสมัครไปเป็นดอกไม้ประดับฟ้าให้เขาดูเท่านั้น ที่จริงแม่แอร์โดยทั่วไปแล้วทำงานบริการดีมาก แต่จะดีเฉพาะเวลาที่อยู่ต่อหน้าผู้โดยสารเท่านั้นหรืออย่างไรก็ไม่รู้ กลับถึงบ้านแล้ว ทำอาหารกินเองได้หรือไม่ก็ไม่ทราบ หรือบางทีอาจบังคับให้สามีทำแทนก็เป็นได้.

เมื่อเครื่องบินออกไปได้สักชั่วโมงกว่า ๆ ก็เป็นเวลาที่เขาบริการอาหารเย็น เรานั่งอยู่ชั้นหนึ่ง เห็นเขาเสิร์ฟอาหารกันตลอดเวลา ไม่ได้หยุดพักผ่อนเลย ผู้โดยสารต้องการอะไรก็เรียกได้ตามุ

ใจชอบ บางคนก็กินได้กินดี กินแทบจะไม่ได้หยุดปากเลย ไม่ยอมปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ คล้ายกับว่าจะตั้งใจกินให้สาสมกับค่าเครื่องบินที่เสียไป แม่แอร์ยกถาดอาหารผ่านไปผ่านมา เราก็อดที่จะคิดอิสสาฆราวาสที่ไปด้วยกันไม่ได้ ท่านอธิบดีกรมการศาสนา และนายคลอสเนอร์ก็กินเอากินเอา ปล่อยให้เรานั่งท้องแห้งกลิ้นน้ำลายอยู่อัก ๆ นาน ๆ จึงจะได้จิบน้ำชาสักถ้วย คิดว่าพรุ่งนี้เช้าเราจึงจะเบิกถอยหลัง จะไม่ยอมเสียเปรียบใครง่าย ๆ เพราะเมื่อเสียค่าเครื่องบินเท่ากันก็ควรที่จะได้รับผลประโยชน์เท่ากันจึงจะเป็นการยุติธรรม แม่แอร์ทำหน้าเศร้า ๆ คงจะเห็นใจที่เราต้องนั่งคอแห้งมองดูคนอื่นรับประทานอาหาร หรือบางทีเธออาจคิดว่ามันเป็นเรื่องของท่านเอง เราช่วยไม่ได้ เราพร้อมเสมอที่จะบริการให้แก่ทุก ๆ คน ถึงเธอจะคิดอย่างไรก็ตามที่เถิด เราก็ยังมีความเชื่อมั่นอยู่ในตัวเองว่าเก่งพอแล้ว เคยอดทนต่อความหิวกระหายมาตั้งแต่วันบวชใหม่ ๆ จนกระทั่งถึงวันนี้ เราไม่เดือดร้อนจนเกินไป เพราะเรามีความพอใจในการเป็นอยู่อย่างนี้ สาวกของพระพุทธองค์ต้องทำตัวให้เป็นคนเลี้ยงง่าย ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง แม้ว่าในกาลบางครั้ง ความหิวความกระวนกระวายจะเกิดขึ้น แต่เราก็หาทางระงับเสียได้ ใช้ธรรมเป็นเครื่องข่มใจ จนลืมความหิวกระหายหรือความวุ่นวายต่าง ๆ ได้ ดังนั้นในวันนี้ข้าพเจ้าก็ต้องใช้ธรรมเครื่องข่มใจขึ้นมาพิจารณา แล้วความหิวก็หมดไป และได้รับความสุขใจในที่สุด เพราะมารู้เท่าทันว่า

ถึงเราจะคิดอย่างไรก็ฉันไม่ได้ เมื่อฉันไม่ได้จะไปคิดถึงมันทำไม เมื่อคิดอย่างนี้แล้วก็หาสมุดมาเขียนบันทึกเรื่องราวของเราต่อไป.

ไปได้สักครู่หนึ่ง นายกัปตันเครื่องบินได้ทูลอาราธนาสมเด็จฯ ไปทอดพระเนตรเครื่องจักรที่หัวเครื่องบิน ข้าพเจ้าได้ตามเสด็จไปด้วย แต่เมื่อดูแล้วไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ดูลานตาไปหมด มิเข็มทิศและสวิชไฟนับไม่ถ้วน มีนายกัปตันนั่งคุมเครื่องอยู่ ๔ คน เมื่อสมเด็จฯ เสด็จไปเขาก็แสดงความเคารพ และแสดงความดีใจที่สมเด็จฯ ได้ทอดพระเนตรกิจการของเขา.

เครื่องบินได้พาเราบินไปเหนือน่านน้ำมหาสมุทรแปซิฟิคอย่างไม่หยุดยั้ง มองผ่านกระจกหน้าต่างของเครื่องบินออกไปข้างนอกเห็นแต่น้ำทะขอบฟ้า รัสมีสีแดงเข้มของดวงอาทิตย์ได้ส่องแสงพวยพุ่งปะทะกับน้ำทะเล ตัดกับหมู่เมฆที่ขาวผ่อง ทำให้เกิดเป็นประกายงามระยับ ความงามอันใดเล่าที่จะยิ่งไปกว่าความสวยงามของธรรมชาติที่ปราศจากเครื่องปรุงแต่งและมายาสาไถย เป็นความงามที่ละมุนละไมและเป็นบทเรียนที่ดีที่สุดของมนุษย์ แม้ว่าบางคนจะเข้าใจว่าปรากฏการณ์ของธรรมชาติที่เรามองเห็นนั้นเป็นเพียงภาพลวงตาหรือมายา และว่าผู้ที่ติดอยู่ในมายานั้นย่อมได้รับความทุกข์ก็ตาม แต่เราก็พอจะเห็นได้อยู่มิใช่หรือว่า ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ย่อมไม่เลวเสมอไป บางอย่างก็สามารถที่จะโน้มน้าวจิตใจของเราให้ได้รับความสุขได้.

เราได้มาถึงกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่นเมื่อเวลาประมาณ ๔ ทุ่ม (๔ ทุ่มญี่ปุ่น = ๒ ทุ่มเมืองไทย) ก่อนที่จะร่อนลงสู่สนามเครื่องบินได้พาเราบินวนเวียนดูความสวยงามและความยิ่งใหญ่ของมหานครโตเกียวในราตรีกาล เห็นแสงไฟประดับนครสว่างไสว ประหนึ่งจะเย้ยเมืองสวรรค์ให้ได้อาย การเหาะเหินเดินอากาศนี้นับว่าเร็วทันใจดีแท้ วันนี้เราฉันเพลที่ประเทศไทยและได้มานอนที่กรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น นับว่าเป็นเรื่องที่น่าอัศจรรย์สมกับมาเหนือเมฆจริง ๆ

ถึงญี่ปุ่น

ที่ท่าอากาศยานกรุงโตเกียว มีพลตรี ม. จ. ชิดชนก-กฤดากร เอกอัครราชทูตไทยประจำญี่ปุ่น ข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตไทย นักเรียนไทย นายพลนากามูระ เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซีย และพระญี่ปุ่นอีกเป็นจำนวนมากได้มารอรับเสด็จอยู่อย่างคับคั่ง เจ้าหน้าที่การบินได้จัดถวายที่ประทับในห้องรับแขกพิเศษ ซึ่งท่านเอกอัครราชทูตได้ทรงติดต่อไว้ก่อนแล้ว นักเรียนไทยต้องไปรอรับเสด็จเก้ออยู่อีกทางหนึ่ง เพราะเข้าใจว่าสมเด็จ ฯ จะเสด็จขึ้นทางเดียวกับผู้โดยสารทั่วไป เราได้รับสิทธิพิเศษหลายอย่าง เช่นของไม่ได้รับการตรวจค้น และปล่อยให้คณะเราเดินเข้าสู่ตัวตึกหอพักสนามบินโดยไม่ต้องผ่านด่านตรวจคนเข้าเมือง เขาบริการและอำนวยความสะดวกให้อย่างรวดเร็วทันใจจริง ๆ

เราได้ขึ้นรถไปพักที่สถานเอกอัครราชทูตไทยในกรุงโตเกียว ส่วนท่านอธิบดีกรมการศาสนาและนายคลอสเนอร์ไปพักที่โรงแรมซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสถานทูตมากนัก ทางสถานทูตได้จัดรับเสด็จอย่างดีมาก สมเด็จฯ ประทับอยู่ในห้องใหญ่พิเศษชั้นบน ท่านเจ้าคุณราช-สุมนต์มุนี และข้าพเจ้าอยู่ห้องเดียวกัน คุณหมอตระกูลและคุณสุรสีห์พักอยู่อีกห้องหนึ่ง ซึ่งอยู่ติด ๆ กัน สถานที่ใหญ่โต กว้างขวาง สะดวกสบาย สมเด็จ ฯ และข้าพเจ้าเคยมาพักที่สถานทูตนี้ครั้งหนึ่งเมื่อสองปีมาแล้ว คราวมาประชุมพุทธชยันตีในญี่ปุ่น และคราวนั้นก็ได้รับความสะดวกสบายเช่นกัน คุณหญิงชายาของท่านเอกอัครราชทูตเป็นคนเจ้าระเบียบ จัดที่พักที่นั่งสวยงาม อาหารที่นำมาถวายก็ประดิษฐ์จัดทำอย่างประณีต ขณะที่พักอยู่นี้ ทางสถานทูตได้รับเป็นภาระทุกอย่าง ทั้งที่อยู่ที่พัก อาหารการกิน และความสะดวกอื่น ๆ อีก คืนนี้กว่าจะเข้านอนได้ก็ดึกมาก อากาศไม่หนาว ฝนไม่ตก รู้สึกสบายดี เครื่องกันหนาวที่นำไปก็ไม่ได้นำออกใช้.

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๕

ตื่นนอนแต่เช้า ออกเดินชมสวนหลังสถานทูต มีดอกไม้และไม้พุ่มขึ้นสวยงาม ตัดเป็นระเบียบ มีสนามหญ้า มีธารน้ำไหล มีก้อนหินใหญ่น้อยวางสลับซับซ้อนกันเป็นชั้น ๆ เหมือนภูเขาธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นในที่ลุ่ม มีป่าสนขึ้นหนาทึบ และมีต้นซากุระขึ้นแซมอยู่ในที่บางแห่ง.

เวลา ๗.๓๐ น. กลับขึ้นไปฉันเช้าที่สถานทูตในห้องประทับของสมเด็จ ฯ ขณะที่ฉันอยู่ก็ได้รับโทรเลขจาก *คุณจีรวัสส์* ซึ่งมีข้อความสั้น ๆ ว่า *"เสียใจมากที่ไปส่งไม่ทัน"* โทรเลขนี้ช่างเร็วทันใจแท้ คือ วานนี้ (วันที่ ๕) เวลา ๑๒.๓๐ น. เราออกจากสนามบินดอนเมือง วันนี้ (วันที่ ๖) เวลา ๗.๓๐ น. ก็ได้รับโทรเลขจากเมืองไทย แม้แต่โทรเลขภายในประเทศก็ไม่รวดเร็วทันใจถึงเพียงนี้.

ปรึกษาเรื่องที่ดินสร้างวัดไทยในญี่ปุ่น

เมื่อฉันเสร็จแล้ว ท่านเอกอัครราชทูตทรงทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ ให้เสด็จลงไปข้างล่าง เพื่อจะทรงพิจารณาเลือกที่ดินซึ่งจะมีผู้ถวายให้สร้างวัดไทย และเพื่อเสด็จออกรับแขกที่มารอเข้าเฝ้า ท่านเอกอัครราชทูตทรงจัดห้องพิเศษสำหรับใช้เป็นสถานที่ประชุม ผู้ที่เข้าร่วมประชุมวันนี้มี

๑. *สมเด็จพระสังฆราช* ๒. *ท่านเอกอัครราชทูต*
๓. *ท่านอธิบดีกรมการศาสนา* ๔. *คุณคันถ์ชิต อินทชาติ*
๕. *และข้าพเจ้า*

คุณคันถ์ชิตได้กราบทูลว่า ผู้ที่จะถวายที่ดินสร้างวัดไทยในญี่ปุ่นนั้นมีอยู่ ๔ รายด้วยกัน คือ

๑. นายพลนากามูระ พร้อมด้วยประชาชนตำบลซูกุ จังหวัดไอจิ จะถวายที่ดินมีเนื้อที่รวมทั้งหมด ๑๖๕,๐๐๐ ตารางเมตร

๒. พระภิกษุ คิงโก สุซูกิ แห่งจังหวัดกามาโกริ บริจาคที่ดินมีเนื้อที่ทั้งหมด ๑๐ เฮกตาร์ (๕๐,๐๐๐ ซูโบะ)

๓. พระริริ นากายามา บริจาคที่ดินที่สยามิโกะ ใกล้กับกรุงโตเกียว มีเนื้อที่ประมาณ ๓ เอเคอร์

๔. พระทสุโช เบียวโด บริจาคที่ดินที่จังหวัดโยโกฮามาใกล้กรุงโตเกียว มีเนื้อที่ประมาณ ๓ เอเคอร์.

ที่ดินทั้ง ๔ แห่งนี้ แห่งแรกคือของนายพลนากามูระนั้นเป็นที่แน่นอนกว่าที่อื่น เพราะได้ทำสัญญามอบที่ดินให้แก่สถานทูตแน่นอนแล้ว ส่วนรายอื่น ๆ นั้นเป็นแต่เพียงออกปากว่าจะให้ แต่ยังไม่ได้มีหนังสือยืนยันทำสัญญาเป็นทางการ แต่ว่าถ้าเราตกลงจะสร้างเมื่อไรเขาจะมอบให้ทันที ได้ทราบว่านอกจาก ๔ แห่งนี้แล้ว ยังมีที่อื่น ๆ อีกหลายแห่งที่เขาต้องการจะมอบให้เราสร้างวัด แต่เขาเกรงใจนายพลนากามูระ จึงไม่กล้าขอกมา

ที่ดินแห่งแรก คือของนายพลนากามูระนั้น อยู่ห่างจากโตเกียวมาก ต้องขึ้นรถไฟจากโตเกียวไป ๔ ชั่วโมง ต่อรถยนต์ไปอีก ๒ ชั่วโมง และต้องเดินขึ้นภูเขาไปอีก จากโตเกียวไปกลับวันเดียวไม่ได้ ท่านอธิบดีกรมการศาสนาได้ไปดูด้วยตนเอง และได้ขอกให้เราทราบว่า ที่ดินของนายพลนากามูระนี้กว้างขวางมาก มีต้นสนขึ้นเต็มบริเวณสถานที่ ถ้าหากเราตกลงจะสร้างวัด ชาวบ้านในเขตตำบลนี้ก็จะให้ความอุปการะเป็นอย่างดี เพราะที่นี่เป็นบ้านเกิดของท่านนายพล นากามูระ ชาวบ้านมีความนับถือท่านมาก ยินดีที่

จะให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ เมื่อท่านอธิบดีกรมการศาสนาไป
เชาจัดนักเรียนมายืนเข้าแถวถือธงโบกต้อนรับเป็นจำนวนมาก ดูเหมือน
ว่าเขาอยากจะให้เราไปสร้างวัดที่นั่นจริง ๆ ท่านอธิบดีกล่าวต่อไปว่า
ถ้าหากเรามาสร้างวัดที่นั่นแล้ว เราตัดต้นสนภายในบริเวณวัดขาย
ปีหนึ่ง ๆ จะมีรายได้ถึงล้านบาทเป็นอย่างน้อย แต่เราก็ยังไม่สมัครใจ
ที่จะเป็นหลวงตาเฝ้าวัดตัดต้นสนขาย จึงยังรับปากคำเขาไม่ได้ ที่จริง
ถ้าหากเราไม่อยากทำเอง จะให้บริษัทประมูลตัดให้ก็ได้ เราเป็นแต่
เพียงนอนรอรับสตางค์ และคิดเปอร์เซ็นต์ให้เขาเท่านั้น

นายพลนากามูระผู้นี้เคยเป็นผู้บังคับบัญชา (แม่ทัพ) กองทัพ
ญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะที่พำนักอยู่ใน
ประเทศไทยนั้น เคยได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากคนไทยเป็น
อย่างดี เห็นว่าคนไทยโดยทั่วไปนั้นมีความเอื้อเฟื้อและเป็นมิตรที่ดี
ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ท่านนายพล ฯ รู้สึกว่าเป็นหนี้บุญคุณของคนไทย
อยู่เสมอ เมื่อได้ทราบว่ารัฐบาลไทยจะสร้างวัดไทยขึ้นในประเทศญี่ปุ่น
ก็ได้ประกาศยกมอบที่ดินให้ทันที ท่านนายพล ฯ ได้เล่าให้ฟังว่า ครั้ง
หนึ่ง ขณะที่ท่านอยู่ที่จังหวัดราชบุรี ท่านได้ตั้งปณิธานอย่างแน่วแน่
ว่า ที่นี่จะเป็นที่มั่นขั้นสุดท้ายในการต่อสู้กับข้าศึก ถ้าหากว่าข้าศึก
จู่โจมเข้ามาก็จะไม่ยอมถอยหนี จะขอพลีชีวิตด้วยหยดเลือดฉายไว้
กับผืนแผ่นดินแห่งนี้ แต่ว่าเมื่อข้าศึกเข้ามาจริง ๆ ท่านก็เอาตัวรอด
พ้นอาชญากรสงครามไปได้อย่างแปลกประหลาด ทั้งนี้ท่านยอกว่าจะ
เป็นเพราะอะไรไปมิได้ นอกจากอานุภาพของพระพุทธศาสนาเท่านั้น

เพราะขณะที่พำนักอยู่ที่นั้น ท่านได้ไปไหว้พระพุทธรูปที่วัดแห่งหนึ่งในจังหวัดราชบุรี จึงสามารถเอาตัวรอดมาได้ เมื่อกลับไปสู่มาตุภูมิแล้ว ท่านก็ยังระลึกถึงพระคุณของพระพุทธศาสนา และความเป็นอยู่ของพี่น้องชาวไทยอยู่เสมอ ท่านได้สั่งลูกไว้ว่า เมื่อท่านตายแล้วขอให้แบ่งกระดูกส่วนหนึ่งไปบรรจุไว้ที่วัดแห่งหนึ่งในจังหวัดราชบุรี แต่เราไม่ทราบว่าเป็นวัดไหน ท่านได้สั่งลูกไว้เรียบร้อยแล้ว

นอกจากที่ดินทั้ง ๔ แห่งนี้แล้ว ยังมีที่ดินอีกหลายแห่ง ซึ่งเจ้าของต้องการจะถวายให้สร้างวัดไทยในญี่ปุ่น แต่เขาเกรงใจท่านนายพลนากามูระ จึงไม่กล้าออกปากเสนอมาเป็นทางการ

ได้ทราบว่าเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ สมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน ทรงมีพระประสงค์ที่จะสร้างวัดไทยขึ้นในต่างประเทศ จึงได้เสนอเรื่องไปยังรัฐบาล รัฐบาลเห็นดีด้วยกับโครงการนี้ จึงได้คิดหาทางที่จะสร้างวัดไทยขึ้นในต่างประเทศ โดยแบ่งโครงการออกเป็น ๓ ปี และ ๖ ปี และได้พิจารณาเห็นว่าสถานที่ที่จะสร้างวัดไทยนั้นจะต้อง

๑. *มีพุทธศาสนิกพอสมควร*

๒. *พระภิกษุพอจะอยู่ได้ ไม่ลำบากเกี่ยวกับที่อยู่ อาหาร สถานที่ และสามารถที่จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยได้โดยสะดวก*

๓. *มีรายได้พอที่จะเลี้ยงวัดได้*

สำหรับโครงการ ๓ ปี แรกนั้น ตกลงที่จะสร้างวัดไทยขึ้นที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

และอีกแห่งหนึ่งคือประเทศอเมริกา เพราะเห็นว่า ขณะนี้มีชาวอเมริกันเป็นจำนวนมากที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนา จึงเห็นสมควรที่จะสร้างวัดไทยขึ้นที่นั้น แต่นายพจน์ สารสิน (สมัยเป็นเอกอัครราชทูตประจำอเมริกา) ได้แจ้งมาว่า ในขั้นแรกนี้ไม่ควรจะสร้างวัด เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ทั้งการที่จะหาพระไปอยู่ประจำก็ลำบากด้วย ดังนั้นควรจะสร้างหอสมุดพุทธศาสนาขึ้นก่อน แล้วต่อไปจึงหาทางขยับขยายให้เป็นวัด แต่แม้กระทั่งบัดนี้ เราก็ยังไม่ได้สร้างหอสมุดและวัดไทยขึ้นในอเมริกาเลย

อีกแห่งหนึ่งก็คืออินโดนีเซีย ท่านเอกอัครราชทูตไทยประจำอินโดนีเซียสมัยนั้นได้แจ้งมาว่า ไม่ควรจะสร้างวัดไทยขึ้นในอินโดนีเซีย เพราะเป็นการยากมากที่จะประกาศพระพุทธศาสนาในหมู่อิสลาม จะเป็นการเปลืองค่าใช้จ่ายเปล่า ๆ ดังนั้นรัฐบาลก็ต้องยับยั้งไว้ก่อน ยังไม่ได้ลงมือสร้างที่ไหน นอกจากที่พุทธคยา ประเทศอินเดียเท่านั้น ส่วนที่สิงคโปร์ และมลายานั้นก็มีวัดไทยอยู่แล้ว และขณะนี้กำลังจะสร้างวัดไทยขึ้นที่มลายาอีกวัดหนึ่ง ชื่อวัดเชตวันที่ตำบลบัตลิง ยาย่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์สมทบทุนในการนี้ด้วย

สำหรับการสร้างวัดไทยในประเทศญี่ปุ่นนั้น ท่านอธิบดีกรมการศาสนายอกว่ามีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. *เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท*

๒. *เพื่อให้พระภิกษุที่มาอยู่จำพรรษาได้เรียนปรัชญาของศาสนาฝ่ายมหายานด้วย เพื่อเป็นการเปรียบเทียบ จะทำให้พระ*

มีความรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น จะเป็นการสะดวกในการประกาศพระพุทธศาสนา และ

๓. เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันกับพุทธศาสนิกชาวญี่ปุ่น

สำหรับสถานที่สร้างวัดนั้น ควรจะเป็นย่านชุมนุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการสะดวกในการไปมาติดต่อ และประกาศศาสนา สำหรับที่ดินหมายเลข ๑ และเลข ๒ นั้น อยู่ห่างจากย่านชุมนุมชนมาก เป็นการยากที่จะรับได้.

อย่างไรก็ดี สำหรับที่ดินทั้ง ๔ แห่งนี้เรายังตกลงรับปากคำไม่ได้ เป็นแต่เพียงรับไว้พิจารณาเท่านั้น เพราะถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องของส่วนรวม เป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนคนไทยทั่วไปมีส่วนอยู่ด้วย ดังนั้นเราจึงรับที่ดินทั้ง ๔ แห่งนี้ไม่ได้

แขกผู้มีเกียรติเข้าเฝ้า

เมื่อประชุมเสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ เสด็จออกรับแขกที่มารอเข้าเฝ้า ซึ่งมีนายพลนากามูระ ท่านเอกอัครราชทูตลาวและคุณหญิง พระสุชูกิ พระนากายามา พระเบียวโด และพระญี่ปุ่นอีก ๔ รูป สมเด็จ ฯ ตรัสถามนายพลนากามูระเกี่ยวกับเรื่องที่ดินสร้างวัด นายพลนากามระได้นำแผนที่ที่ดินมาทูลถวายให้ทอดพระเนตร สมเด็จ ฯ ตรัสขอบใจและอนุโมทนา จากนั้น ท่านเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศญี่ปุ่นได้ทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ และพระภิกษุผู้ตามเสด็จไปฉันภัตตาหารเพลที่สถานทูตลาวในวันที่ ๙ มิถุนายน

เวลา ๑๑.๐๐ น. ท่านเอกอัครราชทูตไทยและคุณหญิงตลอดถึงข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตได้ถวายอาหารเพล ได้นิมนต์พระญี่ปุ่นมาร่วมฉันด้วย โดยแบ่งเป็นทอดต่างหาก ไม่ได้ฉันในภาชนะเดียวกัน มีพระญี่ปุ่นทั้งหมด ๗ รูป ที่ห่มชุดเหลือง ๑ รูป นอกนั้นเป็นชุดดำ โดยมีสายตราธรรมจักรคล้องคอห้อยลงมาถึงหน้าอก เป็นเครื่องหมายของพระ สำหรับใส่เวลาเข้าพิธี ก่อนที่จะลงมือฉัน พระญี่ปุ่นสวดพุทธาคมสูตร เมื่อฉันเสร็จแล้วก็สวดอีก เป็นการอนุโมทนาเช่นเดียวกับพระไทยเรา เพียงแต่ใช้บทสวดและทำนองสวดต่างกันเท่านั้น เราสวดเป็นภาษาบาลี แต่เขาสวดเป็นภาษาญี่ปุ่น.

ประทานโอวาทแก่นักเรียนไทยในญี่ปุ่น

เวลา ๑๕.๐๐ น. นักเรียนไทยเข้าเฝ้าที่สถานเอกอัครราชทูต ทั้งหมดมี ๖ คน คือ

๑. คุณชูเกียรติ เลิศวิทยา
๒. คุณประนอม ลลิตาวร
๓. คุณประภาวดี จิลลานนท์
๔. คุณนฤมล ไกรฤกษ์
๕. คุณเกษม สุขุม
๖. คุณนลินี ไกรฤกษ์

สมเด็จ ฯ ประทานโอวาทมีใจความว่า

"ฉันรู้สึกยินดีที่ได้มาพบเธอในต่างประเทศ เธอทั้งหลายได้ชื่อว่าเป็นคนดีมาแล้ว คือได้รับการศึกษาดี มีความรู้ดี และ

ได้บำเพ็ญตนมาดีแล้ว จึงมีโอกาสเดินทางมาศึกษาต่อยังต่างประเทศ ขอให้เธอทั้งหลายจงรักษาความดีไว้ เพื่อจะได้เป็นคนดียิ่ง ๆ ขึ้นไป การที่เธอทั้งหลายมาที่นี่มิได้มาแต่ตัวเธอเท่านั้น แต่ได้นำเอาประเทศไทยมาด้วย เมื่อเธอทำความเสื่อมเสียหาย เขาจะไม่โทษว่าคนนั้นคนนี้ทำ แต่เขาจะหาว่าคนไทยทำ ดังนั้นขอให้เธอทั้งหลายจงตั้งตนไว้ชอบ ประกอบแต่ในทางที่ดี มีสติสัมปชัญญะ รู้จักรักษาศักดิ์ศรีของตัวเอง ของประเทศชาติ และของพระศาสนา อย่าทำความชั่วทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ ไม่ว่าในที่ลับหรือที่แจ้ง เมื่อเธอทำความดีแล้ว ความดีก็จักปรากฏแก่เธอ แก่ตระกูล แก่ประเทศชาติ และพระศาสนาของเราด้วย”

เมื่อตรัสจบแล้ว ทรงประทานพระพุทธรูป และก่อนจะประทานได้ตรัสเตือนว่า

“ฉันไม่ได้ให้พระพุทธรูปเพื่อความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ แต่ให้ไว้เพื่อเป็นการเตือนสติเธอทั้งหลายให้ระลึกถึงคุณพระ เมื่อมีพระอยู่กับตัวก็ต้องทำตัวให้เหมือนพระ ไม่กล้าทำความชั่ว ถ้าคิดจะทำความชั่วก็ให้ระลึกถึงคุณพระ จะเป็นการเตือนสติให้เราไม่ประมาท บางคนกล้าทำความชั่วทั้ง ๆ ที่มีพระอยู่กับตัว อย่างนี้ชื่อว่าไม่มีความเคารพในพระ”

นักเรียนทุกคนได้แสดงความดีใจ และซาบซึ้งในพระเมตตาเป็นยิ่งนัก นับว่าเป็นโอกาสอันดี เพราะแม้แต่อยู่ในต่างประเทศก็

ยังได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช บางทีถ้าอยู่เมืองไทยอาจไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าก็เป็นได้ จึงนับว่าเป็นมงคลอันดีงามของนักเรียนไทยทั้งหลาย

นักเรียนไทยที่เดินทางไปศึกษาต่อในต่างประเทศนั้น ได้พลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน จากญาติพี่น้อง มิตรสหายไปสู่ต่างแดน คลุกคลีอยู่กับชาวต่างประเทศ ความเป็นอยู่ก็ไม่เหมือนกัน อาหารก็ไม่ถูกปาก ดินฟ้าอากาศก็แตกต่างกัน แต่ถึงกระนั้นนักเรียนก็ยังอุตส่าห์กัมหน้าต่อสู้ไปเพื่อความเจริญแก่ตัวเองและประเทศชาติ การอยู่ในต่างประเทศนั้น บางครั้งก็รู้สึกหงอยเหงา เปล่าเปลี่ยว เมื่อได้พบคนไทยในต่างประเทศก็มีความดีใจ และทำให้เกิดความรู้สึกขึ้นมาทันทีว่า เราเป็นมิตรร่วมชาติ เป็นพี่น้องร่วมศาสนาเดียวกัน.

เท่าที่สังเกตดู นักเรียนไทยที่เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ วันนี้ ยังคงรักษาประเพณีของไทยไว้ได้ดีมาก เพราะเหตุว่า

๑. ยังรักษากิริยามรรยาท ความอ่อนน้อมละมุนละไมของคนไทยไว้ได้ดี

๒. ยังรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีทางศาสนาไว้ได้ดี เมื่อได้ทราบว่าสมเด็จพระสังฆราชเสด็จประเทศญี่ปุ่นก็ได้นัดหมายกันเข้าเฝ้า เมื่อเข้าเฝ้าแล้วก็ตั้งใจฟังพระโอวาทด้วยความเคารพสักการะยิ่ง นับว่านักเรียนไทยไม่หันหลังให้วัด ไม่ลืมพระและไม่ทอดทิ้งพระพุทธศาสนา

๓. ยังรักษาความสามัคคีของหมู่คณะไว้ได้ดีมาก คือได้ร่วมมือกันจัดตั้งสมาคมนักเรียนไทยขึ้นในประเทศญี่ปุ่น ช่วยกันประคับประคองและส่งเสริมจนเจริญก้าวหน้า แสดงถึงความสามัคคีอันดีงาม และความสามารถของนักเรียนไทย เราขออนุโมทนาด้วยกุศลจิต และขออวยพรให้นักเรียนทุกคนจงประสบแต่ความสุขความเจริญโดยทั่วกัน.

เวลา ๑๕.๓๐ น. ไปชมอาคาร (Apartment) ซึ่งเป็นร้านจำหน่ายสรรพสินค้านานาชนิด อยู่ที่ถนนกินซ่า ซึ่งเป็นถนนใหญ่และมีชื่อเสียงมากในญี่ปุ่น เป็นย่านการค้าที่สำคัญที่สุด อาคารหลังนี้มีหลายชั้น แต่ละชั้นเต็มไปด้วยคนและสินค้าแปลก ๆ มีบันไดเลื่อนขึ้นไปจนถึงชั้นสูงสุด บันไดเลื่อนนี้วิเศษแท้ คือมันเลื่อนขึ้นลงเองอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราต้องการจะขึ้นก็เพียงแต่ก้าวเท้าไปเหยียบขั้นบันไดเท่านั้น มันก็จะพาเราเลื่อนลอยขึ้นไปเอง แต่ก่อนที่จะก้าวเท้าเหยียบนั้นควรระวังให้ดี คืออย่าเหยียบที่ตรงขั้นบันไดต่อกันจะทำให้เราพลาดล้มได้ง่าย ๆ ภายในอาคารนี้มีสิ่งที่น่าดูมาก เขาจัดแสดงสินค้าได้อย่างสวยงาม มีเจ้าหน้าที่สาว ๆ สวย ๆ บริการตลอดเวลาที่ทำงาน มีคนเข้าชมและซื้อของแน่นขนัด เมื่อเห็นเราเดินเข้าไปพากันมารุมดู แทนที่จะดูสินค้า แต่เขากลับมาดูเรา เพราะเขาไม่เคยเห็นคนแต่งตัวอย่างนี้สักที จึงนับว่าเป็นเรื่องที่แปลกสำหรับเขา

การซื้อของในญี่ปุ่นนั้นสะดวกมาก คือเขามีของตัวอย่างแสดงไว้ให้เราดู ถ้าเราต้องการและตกลงราคากันแล้ว เขาก็จะเอาของอย่างเดียวกันกับที่เราต้องการมาให้ทันที เพราะได้ห่อเตรียมไว้

ก่อนแล้ว ไม่ต้องเสียเวลารอ เขาห่ออย่างประณีต น่าดู และน่าซื้อ
แต่วันนั้นเราไม่ได้ซื้ออะไรเลย ร้านขายอาหารของเขาก็มีอาหาร
สำรองตั้งไว้แสดงหน้าร้าน เราต้องการอาหารประเภทใดก็สั่งได้
แม้คนที่ไม่รู้ภาษาก็ซื้อได้ เขามีราคาติดยอกไว้เสร็จ นับว่าบริการ
ของเขาทันสมัยจริง ๆ ไม่เหมือนในอินเดีย คือในอินเดียนั้น เมื่อเรา
สั่งอาหารแล้วต้องรออีกนานจึงจะได้ เมื่อกินข้าวเสร็จแล้วก็ต้องรออีก
นานจึงจะได้สตางค์ทอน ซื้อของบางแห่งต้องทำให้เราหัวเสีย เพราะ
กว่าจะตกลงราคา กว่าจะห่อของเสร็จ กว่าจะทอนสตางค์ให้ต้องรอ
แทบแย่ ชาวไทยหรือชาวอินเดียควรจะเอาตัวอย่างญี่ปุ่นบ้าง จะทำ
ให้ลูกค้าพอใจอยากไปสนับสนุน

เมื่อชมสินค้าเสร็จแล้วเราก็เดินออกจากร้านไป โดยไม่มีอะไร
ติดมือมาสักชิ้นเดียว เพราะโดยมากสินค้าที่เห็นในวันนั้นเป็นของ
ฟุ่มเฟือยมากกว่า ไม่ควรแก่การซื้อ และถ้าซื้อก็ยังนึกไม่ออกว่าจะ
เอามาฝากใคร จึงต้องลาเจ้าของร้านเดินออกไปจนถึงที่จอดรถ

จากนั้นได้ขึ้นรถไปชม Tower ซึ่งเป็นหอคอยที่สูงที่สุดในโลก
คือมีความสูงถึง ๓๓๓ เมตร สูงกว่าหอสูงที่ปารีส ประเทศฝรั่งเศส
๓๓ เมตร ที่จริงเราเคยได้มาชมหอสูงแห่งนี้แล้วครั้งหนึ่ง เมื่อ
พ.ศ. ๒๕๐๒ แต่เห็นว่าเป็นของที่แปลกควรแก่การศึกษามาก คราว
นี้จึงต้องไปชมอีก และบางท่านที่ไปด้วยกันคราวนี้ก็ยังไม่เคยเห็น เมื่อ
สมัยที่เรามาคราวก่อนนั้นมีผู้คนเข้าชมกันมาก เพราะสมัยนั้นเพิ่ง
สร้างเสร็จใหม่ ๆ ใคร ๆ ก็อยากไปดู ต้องยืนรอเข้าแถวยาวเหยียด
แต่คราวนี้ผู้คนไม่ค่อยจะแน่นเท่าไรนัก แต่ที่ว่าไม่แน่นนี้ก็เพราะ
เปรียบเทียบกับคราวที่แล้ว ที่จริงวันนี้ก็มีคนเข้าชมกันมาก แต่ไม่

มากเท่ากับคราวที่เราไปครั้งก่อน บางคนไปยืนรอแต่เช้ามืด กว่าจะขึ้นได้ก็เย็นตอนย่าย ภายในหอนี้มีลิฟท์ขึ้นลงอยู่ ๕ อัน แต่ละอันบรรจุคนได้ตั้งแต่ ๒๐ ถึง ๓๐ คน มีเจ้าหน้าที่ประจำลิฟท์คอยบริการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน มีหนังสือเล่มเล็ก ๆ แจก มีนักเรียนจากโรงเรียนทั่วประเทศเข้าชมอย่างคับคั่ง ตามปกติคนธรรมดาต้องเสียค่าผ่านประตูคนละ ๑๐๐ เยน หรือประมาณ ๖ บาท ถ้าไปเย็นคณะคงจะได้ลดบ้าง คิดเฉลี่ยแล้ว วันหนึ่ง ๆ มีคนเข้าชมประมาณ ๑๐,๐๐๐ คน เก็บเงินค่าผ่านประตูได้วันละประมาณ ๖๐,๐๐๐ บาท เดือนหนึ่งตกประมาณ ๑๒ ล้านบาท ข้างบนเย็นบริเวณกว้างเดินรอบได้ มีกล้องส่องทางไกลตั้งอยู่ตามมุมต่าง ๆ สำหรับมองทิวทัศน์ของเมืองโตเกียว มีสินค้าต่าง ๆ วางขายอยู่ชั้นบนและชั้นใต้ขึ้นไป มีรูป Tower จำหน่ายเพื่อเย็นที่ระลึก เราได้ซื้อติดมือมาด้วยคนละอันสองอัน เพื่อเย็นที่ระลึกว่า ครั้งหนึ่งเราเคยได้มาญี่ปุ่น และได้ขึ้นชมหอคอยแห่งนี้

จากนั้นขึ้นรถกลับสถานทูต รถยนต์ได้พาเราวิ่งไปตามถนนสายต่าง ๆ จนกระทั่งมาถึงกำแพงพระราชวังของพระเจ้าจักรพรรดิแห่งญี่ปุ่น วันนี้เห็นมีคนเดินขบวนแน่นขนัด ทำให้การจราจรติดขัด เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องรักษาการอย่างแข็งแรง ยกทัพมาตั้งตามจุดต่าง ๆ ถึงกับยอมอดหลับอดนอน อดอาหาร ทำงานอย่างเคร่งเครียด ตั้งเครื่องขยายเสียง และติดโทรศัพท์ตามที่สาธารณะและจุดที่สำคัญทั่วไป ประชาชนทั้งหญิงชายได้ทยอยมาจากที่ต่าง ๆ เข้าร่วมขบวนแล้วก็เดินไชโยโห่ร้องไปตามถนนอย่างมีระเบียบ โดยมีตำรวจเดินคุ้มกันไปเย็นตอน ๆ

ได้ทราบว่า สาเหตุที่เดินขบวนครั้งนี้ เนื่องมาจาก นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นจะเดินทางไปเยี่ยมสหรัฐอเมริกา พวกเด็กหนุ่มไม่อยากให้ไป จึงได้นัดหมายกันเดินขบวนคัดค้าน ได้ทราบมาอีกว่าการเดินขบวนครั้งนี้มีผู้แทนราษฎรที่เป็นฝ่ายค้านสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง จึงทำให้การเดินขบวนมีอิทธิพลยิ่งนัก เฉพาะวันนี้ที่เมืองโตเกียวต้องใช้เจ้าหน้าที่ตำรวจรักษาการณ์ถึง ๗,๐๐๐คน มีผู้ได้รับบาดเจ็บถึง ๔๐๐ คน และเจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับบาดเจ็บสาหัส ๑๖ คน นับว่าชาวญี่ปุ่นมีหัวรุนแรงในทางการเมืองมากทีเดียว การเดินขบวนของญี่ปุ่นและของอินเดียนั้นนับว่าเป็นเรื่องธรรมดา คือมีบ่อยเกินไปแทบทุกอาทิตย์ก็ว่าได้ เขาเห็นว่าการเดินขบวนนั้นเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกอย่างหนึ่งของผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า หรือของประชาชนที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย การปกครองแบบระบอบประชาธิปไตยนั้นก็ควรที่จะปล่อยโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดความเห็นของตนบ้าง แต่ก็อย่าลืมว่า ประชาธิปไตยนั้นต้องมีขอบเขต คือมีกฎหมายสำหรับคุ้มครอง ไม่ใช่ว่าอะไรก็จะประชาธิปไตยไปเสียหมด และถ้าเราจะทำเช่นนั้น บ้านเมืองก็ต้องเกิดยุ่งแน่นอน

วันนี้กว่าจะกลับถึงสถานทูตก็เป็นเวลา ๖ โมงเย็น เพราะรถไปติดอยู่หลายแห่ง ได้ทราบว่ามีนักเรียนไทยประมาณ ๓๐ คนได้มาพร้อมกันที่สถานทูต เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จฯ แต่รอเฝ้าไม่ได้เพราะนักเรียนส่วนมากจะไปแสดงละคร จึงต้องกลับไปเสียหมด นักเรียนไทยในญี่ปุ่นมีประมาณ ๑๕๐ คน ซึ่งโดยมากเรียนวิศวกรรมและพยาบาล

วันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๔

ตั้นแต่เช้ามืด หาน้ำล้างหน้า แปรงฟันไม่มี น้ำประปาไม่ไหล ญี่ปุ่นก็ขาดแคลนน้ำเหมือนกัน ยิ่งฤดูร้อนแล้วน้ำมักจะหยุดไหลบ่อย ๆ วันนี้อากาศตอนเช้าแจ่มใสปลอดโปร่งดี ไปญี่ปุ่นคราวก่อนเมื่อปลายเดือนมีนาคม อากาศไม่ดีเลย ฝนตกแทบทุกวัน อากาศหนาวมาก แต่คราวนี้ฝนไม่ตก หมอกไม่ลง อากาศอบอุ่นดี มีแสงแดดทุกวัน และบางวันก็ถึงกับร้อน ต้องเปิดพัดลม อังสะนวมจึงรสักหลาดใช้ไม่ได้ คราวนี้อากาศอบอุ่นดี จึงนึกชอบใจญี่ปุ่นอยากจะอยู่นาน ๆ ไม่อยากจากไปเลย แต่ถึงจะชอบหรือไม่ชอบก็จำเป็นต้องไปอยู่ดี ๆ นั่นเอง

เวลา ๗.๓๐ น. คุณหญิงชายาของท่านเอกอัครราชทูตนำอาหารเช้ามาถวาย คุณหญิงจัดทำอย่างประณีต อาหารทุกอย่างเป็นแบบไทยแท้ จานอาหารทั้งหวานคาวมีดอกไม้และใบไม้ปักแซม ทำให้ดูสวยงามน่ากินมากขึ้น และก็กินได้มากกว่าเมื่ออยู่เมืองไทยเสียด้วย

ไปโอซากา–เกียวโต–นารา

เมื่อฉันเช้าเสร็จแล้วได้เตรียมตัวไปชม โอซากา เกียวโต และ นารา ทั้งนี้ เพราะท่านริรินากายามาอยากจะให้สมเด็จ ๆ เสด็จไปทอดพระเนตรโบราณวัตถุของเมืองทั้งสามนี้ เพราะเป็นเมืองที่เก่าและใหญ่โต และเป็นป้อมปราการที่แข็งแกร่งของพระพุทธศาสนาทั้งในอดีตและปัจจุบัน การไปญี่ปุ่น ถ้าได้เห็นแต่โตเกียวเท่านั้นก็ยังนับว่าไม่สมบูรณ์พอ ควรจะได้ชมจังหวัดใหญ่ ๆ ในต่างหัวเมืองด้วย ดังนั้นท่านริรินากายามาจึงได้ทูลอาราธนาสมเด็จ ๆ

ไปทอดพระเนตรเมืองดังกล่าวนั้น และสมเด็จฯ ก็ได้ตกลงพระทัยที่จะเสด็จตามคำทูลอาราธนา

เครื่องบินกำหนดจะออกจากท่าอากาศยานกรุงโตเกียว เวลา ๘.๓๐ น. ดังนั้น เราจึงได้เตรียมตัวออกจากสถานทูตแต่เช้า และได้ไปถึงสนามบินก่อนเวลา ๔๐ นาที เมื่อไปถึงสนามบินแล้วยังไม่เห็นท่านริรินากายามา ไม่ทราบว่าท่านไปอยู่ที่ไหน ทำให้เราใจไม่ดี เพราะเรื่องอะไรทั้งหมดอยู่กับท่านริรินากายามาทั้งนั้น ไปถามเจ้าหน้าที่การบินก็ไม่รู้เรื่อง ขอกให้เขาค้นดูรายชื่อในบัญชีก็ไม่พบ ทำให้เกิดความคิดเป็นอกุศลขึ้นมาว่า ท่านริรินากายามานี้จะทำเหลวหรืออย่างไร เพราะจนกระทั่งบัดนี้ก็ยังไม่เห็นท่านโผล่มา ที่จริงแล้วท่านควรไปถึงสนามบินก่อนเรา ตั๋วเครื่องบินก็ยังไม่ได้ซื้อ ไม่ทราบว่าจะได้ไปหรือไม่ เห็นจะต้องขึ้นรถกลับสถานทูตเป็นแน่ เราตัดสินใจรอไปอีก และจะรอไปจนกระทั่งวินาทีสุดท้าย แต่แล้วก็เห็นท่านริรินากายามาเดินยิ้มแต้เข้ามาหา พร้อมกับพูดว่าไม่ต้องร้อนใจทุกอย่างเรียบร้อยหมดแล้ว เป็นแต่เพียงรอเวลาที่จะไปขึ้นเครื่องบินเท่านั้น พวกเราพากันหายใจโล่งไปตาม ๆ กัน ก่อนที่จะถึงเวลาเครื่องบินออก ท่านริรินากายามาได้ทูลอาราธนาสมเด็จฯ ไปประทับในห้องรับแขกพิเศษ เมื่อได้เวลาจึงทูลอาราธนาให้เสด็จขึ้นเครื่องบิน ผู้ที่ตามเสด็จครั้งนี้มี

๑. พระริรินากายามา ๒. พระราชสุมนต์มุนี
๓. คุณสุรสีห์ ๔. คุณหมอตระกูล
๕. นายวิลเลี่ยม คลอสเนอร์ และ ๖. ข้าพเจ้า

ส่วนท่านอธิบดีนั้น ได้ออกเดินทางไปดูที่ดินของท่านนายพล นากามูระและของท่านสุซูกิ ท่านอธิบดีได้เล่าให้ฟังทีหลังว่า สถานที่ทั้งสองแห่งนี้อยู่ไกลมาก ไปกลับวันเดียวไม่ได้ เมื่อไปถึงแล้วก็ได้รับการต้อนรับจากประชาชนตำบลนั้นอย่างดีที่สุด ดีจนเราเห็นใจ อยากจะไปสร้างวัดไทยขึ้นที่นั้น เพื่อเป็นการฉลองศรัทธาของเขา พอลงจากรถไฟก็เห็นนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ มายืนรอเข้าแถวต้อนรับเป็นจำนวนมาก เขาโบกธงไทยและธงญี่ปุ่นสลับกัน เสียงไชโยโห่ร้องกึกก้องสนั่นหวั่นไหว ดีใจที่เขาได้ให้เกียรติเรามาก หากสมเด็จฯ เสด็จ เขาก็ยิ่งจะถวายการรับเสด็จมากกว่านี้ ประชาชนเหล่านั้นได้แสดงความเสียใจเป็นอย่างมากที่สมเด็จ ฯ ไม่อาจเสด็จไปได้ เพราะทางไปลำบากมาก ขึ้นรถไฟไปไกล ต่อรถยนต์ไปอีก และจะต้องเดินขึ้นภูเขาไปอีก เมื่อท่าน อธิบดีไปพักอยู่ที่ โรงแรม แห่งหนึ่ง ประชาชนได้พากันมารุมล้อมโรงแรม และได้ขอกให้โผล่หน้าออกรับทางหน้าต่าง เมื่อท่านอธิบดีโผล่หน้าออกไป เขาได้ปรบมือให้เกียรติเป็นการใหญ่ เห็นแล้วทำให้เกิดศรัทธา และซาบซึ้งในไมตรีจิตของพี่น้องพุทธศาสนิกชนญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก ในการไปครั้งนี้ คุณคันธ์ชิต เลขานุการเอกของสถานเอกอัครราชทูตไทยก็ได้ตามไปด้วย

เมื่อได้เวลา ท่านริรินากายามาได้นำเสด็จสมเด็จ ฯ ไปขึ้นเครื่องบิน เครื่องบินออกจากโตเกียวเวลา ๘.๓๐ น. ซึ่งตรงกับเวลาที่กำหนดไว้พอดี เครื่องบินที่เราโดยสารไปวันนี้เรียกว่า Japan Air Line เป็นเครื่องบินสี่เครื่องยนต์ธรรมดาที่บินภายในประเทศ แม้

ทะเบียนการบินภายในประเทศ แต่ว่าบริการของเขาก็ดีมาก ไม่เหมือน
สายการบินในประเทศของอินเดีย ซึ่งข้าพเจ้าได้ขึ้นมาแล้ว เคยขึ้น
เครื่องบิน แอร์ อินเดียจากบั๊ตนะไปกัตมันดู ประเทศเนปาล บริการ
แย่มาก เพราะเป็นเครื่องบินแบบทหาร มีเก้าอี้ยาวสองแถวตั้งแต่หัว
จดท้าย เวลาจะขึ้นจากสนามบินก็ไม่ทดลองเครื่อง พอติดเครื่องแล้ว
ก็บินขึ้นอย่างไม่มีพิธีรีตอง บริการไม่ได้ความเลย จะหาน้ำเย็นดื่มสัก
แก้วก็ไม่มี แต่ว่าของญี่ปุ่นนี้ดีวิเศษแท้ พอขึ้นไปแม่แอร์ของเขาก็ยิ้ม
ยิ้มแต้รับผู้โดยสารอยู่ที่บันไดเครื่องบิน เมื่อเครื่องบินออกไปได้สัก
ประเดี๋ยวหนึ่ง เขาก็แจกทอฟฟี่ น้ำชา ผ้าเช็ดหน้าที่อบด้วยน้ำร้อน และ
ยังพูดเอาอกเอาใจผู้โดยสารด้วยถ้อยคำที่อ่อนหวาน นายคลอสเนอร์
ได้พูดกับพวกเราว่า หญิงญี่ปุ่นนี้หน้าตาสวยยิ่งกว่าหญิงไทย และ
ได้พูดพรรณนาถึงความงามของหญิงแต่ละประเทศให้เราฟังว่า ชา
สวยต้องฮ่องกง ร่างระหงเมืองไทย ใบหน้าสวยญี่ปุ่น ผิวละมุนพม่า
ตาคมอินเดีย เมื่อนำมารวมกันเข้าทะเบ็นเจ้าเทพี นายคลอสเนอร์นี้
ก็เป็นคนช่างพูดช่างสังเกต ทำให้เราต้องพลอยสนุกไปด้วย

เครื่องบินพาเราเหาะข้ามทะเลมาถึงเมืองโอซากา เมื่อเวลา
๑๐.๐๐ น. เจ้าหน้าที่การบินได้ทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ ไปประทับใน
ห้องรับแขกพิเศษ อีกไม่กี่นาทีต่อมา เราก็ออกจากสนามบิน ขึ้น
รถยนต์ผ่านเมืองโอซากา มุ่งหน้าไปสู่เมืองเกียวโตและนารา
เนื่องจากเวลาไม่พอ เราจึงมิได้แวะชมเมืองโอซากา แต่ก็ได้ทราบ
ว่า โอซากาเป็นเมืองใหญ่ที่สองรองจากโตเกียว ตามที่ได้สำรวจ
พลเมือง เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ โอซากามีพลเมือง ๒,๘๐๙,๒๗๒ คน

นับว่ามีคนอยู่กันอย่างหนาแน่นมาก ถนนดี ลาดยางเรียบ มีแม่น้ำโยโกไหลผ่านตัวเมือง โอซากาเป็นย่านการค้าที่สำคัญทั้งทางบกและทางน้ำ เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญมาก มีโรงงานใหญ่ ๆ หลายโรง มีสินค้านานาชนิดที่ผลิตขึ้นจากที่นี่

รถยนต์แท็กซี่ได้พาเราวิ่งออกจากเมืองโอซากา ไปตามถนนที่ราบเรียบ ตามทางที่ผ่านไปนั้นได้เห็นหมู่บ้านเรียงรายกันไปเกือบตลอดทาง บางแห่งเห็นชาวชนบททำนาทำสวนด้วยความขยันขันแข็ง

เวลา ๑๐.๔๐น. เราได้มาถึงวัด ฮองคันจิ (Honganji) ซึ่งเป็นวัดใหญ่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น เจ้าหน้าที่ได้ต้อนรับเสด็จในห้องพิเศษซึ่งสะอาดมาก มีฝากระดาษเลื่อนเข้าเลื่อนออกได้ เขายกน้ำชาชนิดดีที่หนึ่งของญี่ปุ่นมาให้ เห็นเป็นสีเขียวแก่ ข้นจนเป็นฟอง ลองจิบดู รู้สึกว่าขมเกือบกลืนไม่ลง แต่สมเด็จฯ ตรัสว่ารสไม่เลวเลย เสียทีที่แก่ไปหน่อยเท่านั้น ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีจิบดูบ้าง พอน้ำชาถูกลิ้น ก็ทำหน้าบูดหน้าเบี้ยว บอกว่าอย่างนี้ไม่ไหวแน่ ส่วนคุณสุรสีห์ และคุณหมอตระกูลนั้นไม่ได้ลองเลย เพียงแต่เห็นสีน้ำชาก็เกิดท้อใจเสียแล้ว จึงไม่รู้ว่าชาของญี่ปุ่นนั้นมีรสวิเศษแค่ไหน สู้เราไม่ได้ ถึงแม้จะฉันไม่ได้มาก แต่ก็ยังได้รู้รสของมันและนำมาคุยอวดได้ นับว่าไม่เสียทีที่ไป การดื่มน้ำชาของญี่ปุ่นนั้นต้องมีพิธีรีตองมาก คือเขายกถ้วยชาขนาดสูง ยกขึ้นยกลง หมุนไปหมุนมา มองดูถ้วยชาแล้วก็จิบ จิบแล้วก็จิบสักนิดหนึ่ง จิบแล้วก็หมุนรอบไปมาอีก ทำอยู่อย่างนี้จนกว่าน้ำชาจะหมด ถ้วยชาหรือถ้วยอาหารของเขาก็ต้องเลือกคัดจัดสรรเอาแต่ที่เห็นว่ามีลวดลาย

เก่าแก่และสวยงามที่สุด ถ้าใครมีถ้วยชาหรือถ้วยอาหารอย่างนี้ก็เป็นการแสดงถึงความภูมิฐาน ของใหม่ ๆ ถึงจะสวยหรือราคาแพงเท่าไร เขาก็ไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่มีเกียรติ และเครื่องใช้เหล่านี้จะต้องเป็นของที่ทำในญี่ปุ่นเท่านั้น จึงจะถือว่าเป็นของที่ควรแก่การเอาออกอวดกัน นับว่าญี่ปุ่นรักษาขนบธรรมเนียมและศิลปของเขาไว้ดีมาก

เมื่อฉันน้ำชาเสร็จแล้ว เขานิมนต์ให้ไปฉันอาหารยังอีกห้องหนึ่ง ซึ่งเตรียมไว้เสร็จแล้ว เขาจัดให้สมเด็จ ฯ ประทับที่เก้าอี้ด้านในตรงกับรูปภาพที่แขวนอยู่บนฝาผนังห้อง ครั้งแรกสมเด็จ ฯ ประทับนั่งที่เก้าอี้ทางหัวโต๊ะ ตามธรรมเนียมของฝรั่งที่คนไทยเรานิยมปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้ คือเราถือว่า ถ้าเป็นผู้ใหญ่ต้องนั่งเก้าอี้หัวโต๊ะ แต่วันนั้นเจ้าหน้าที่ไม่ยอมให้ประทับ และได้กราบทูลว่า เป็นการไม่สมควรที่สมเด็จ ฯ จะประทับนั่งที่เก้าอี้หัวโต๊ะ เพราะอยู่ใกล้กับประตูทางเข้าไป ชาวญี่ปุ่นมีธรรมเนียมอยู่ว่า แขกผู้มีเกียรติจะต้องนั่งด้านใน จะเป็นที่ตรงกลางโต๊ะหรือที่ไหนก็ได้ ส่วนเจ้าของบ้านต้องนั่งใกล้กับประตูทาง เข้าไป ถ้าทำเช่นนี้ ถือว่าเป็นการ ให้เกียรติ แก่แขกมาก ภายในห้องอาหารของเขามักจะมีรูปภาพของบุคคลที่สำคัญ ๆ เวลารับประทานอาหาร ผู้ใหญ่หรือแขกที่มีเกียรติต้องหันหน้าไปทางรูปของคนสำคัญที่สุดที่มีอยู่ในห้องนั้น ซึ่งโดย มากรูปของบุคคลที่สำคัญมักจะอยู่ทางด้านขวามือหรือซ้ายมือ แต่ไม่อยู่ตรงประตูหรือที่ตรงกันข้ามกับประตู อันนี้ก็เป็นประเพณีของญี่ปุ่นที่เราควรจะรู้ไว้

อาหารเพลวันนี้เป็นอาหารเจแบบญี่ปุ่นล้วน ไม่มีอาหารเนื้อเจือปน ดู ๆแล้วก็ไม่น่าฉันเลย แต่สมเด็จ ฯ ก็เสวยได้ เพราะข้าวของ

เขาคิ สีขาว เม็ดยาว อ่อนนุ่ม และมียางเหนียว เหมาะสำหรับคนแก่ และวันนี้เราก็มีน้ำพริกน้ำปลาติดไปด้วย ส่วนท่านเจ้าคุณราชสุมน์ นั้นยอกว่าไม่ไหวแน่ แย่จริง ๆ ไม่อยากจะฉันเลย แต่ก็จำเป็นต้องฉัน เพราะเป็นอาหารครั้งสุดท้ายสำหรับเราในวันนี้ ถ้าไม่ฉันเย็น ๆ มาก็จะหิว ท่านวิรินากายามาขอกว่า พระในวัดนี้เคร่งครัดมาก คือไม่ฉันเนื้อและไม่สูบบุหรี่ แม้แต่ฆราวาสจะสูบบุหรี่ในสถานที่ควรเคารพสักการะเช่นอุโบสถเป็นต้นก็ไม่ได้ ถ้าพระฉันเนื้อหรือสูบบุหรี่ก็จะเป็นการทำให้ศรัทธาเสื่อมลงทันที แต่ก็แปลกตรงที่ว่า พระของเขานั้นเคร่งครัดมาก สูบบุหรี่ก็ไม่ได้ ฉันเนื้อก็ไม่ได้ แต่ดื่มสาเกก็ได้ ไปคหนังคละครก็ได้ และที่ร้ายไปยิ่งกว่านั้นก็คือ มีเมียก็ยังได้ และการประพฤติอย่างนี้ ก็ไม่เห็นเป็นการทำให้ศรัทธาของประชาชนลดน้อยลงไปเลย ไม่ทราบว่าเขาถือเคร่งกันแบบไหน เราก็ว่าของเราเคร่งกว่า เขาก็ว่าของเขาเคร่งกว่า อันนี้ขึ้นอยู่กับความนิยมของคนในท้องที่นั้น ๆ ที่แท่นบูชาพระของเขามีผลไม้และสาเกไว้ประจำ ไม่ทราบว่าการที่เอาสาเกไปตั้งไว้บนแท่นพระนั้นมีความหมายอย่างไร

ชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปนิยมนั่งรับประทานอาหารกับพื้น มีเบาะเล็ก ๆ สำหรับรองนั่ง แม้แต่ในร้านขายอาหารบางแห่งก็ยังนิยมทำกันอยู่ มีโต๊ะเตี้ย ๆ สำหรับวางอาหาร และมีตะลุ่มกลม ๆ สำหรับใส่อาหารตั้งบนโต๊ะ นิยมใช้ไม้ตะเกียบเหมือนชาวจีน เขาบอกว่าอาหารที่ขึ้นชื่อหรือที่คนเคยมองญี่ปุ่นก็คือ ปลาสดและปลาไหล เขาฝานทำเป็นชิ้นบาง ๆ จิ้มน้ำมะนาวลงไป ไม่ต้องทำให้สุก กลิ่นก็ไม่

910.4 ส.27 ย.4241 ๒๗
ส.๒๔๗ ส

ค่อยคาว แถมยังมีวิตามินดีด้วย แต่วันนี้เราไม่ได้ลองอาหารประเภทนั้น เพราะเขาจัดอาหารเจถวาย.

ขณะที่นั่งฉันอาหารอยู่นั้น ท่านริรินากายามาได้พูดเย็นทิเล่นทีจริงกับข้าพเจ้าว่า

"ท่านเกิดผิดที่เสียแล้ว"

ข้าพเจ้า *"ท่านหมายความว่าอย่างไร?"*

ท่านริรินากายามา *"เพราะที่ญี่ปุ่นนี้มีอะไรที่ดีกว่าเมืองไทยหลายอย่าง"*

ข้าพเจ้า *"อะไรดี และดีอย่างไร?"*

ท่านริรินากายามา *"พระญี่ปุ่นนั้นไปดูหนังก็ได้ เข้าสังคมที่ไหนก็ได้ ทำงานราชการก็ได้ และมีเมียก็ได้ ทุกวันนี้โลกได้วิวัฒนาการไปมากแล้ว เราจะมานั่งหลับตาทำเย็นเคร่งอยู่ไม่ได้หรอก ขอให้ท่านจงทำบุญมาก ๆ แล้วภาวนาให้ได้มาเกิดที่ญี่ปุ่นและบวชเป็นพระแบบญี่ปุ่นในชาติต่อไป"*

ข้าพเจ้า *"เป็นการดีแล้วละ ที่ไม่ได้บวชเป็นพระแบบญี่ปุ่นที่ถือการมีเมียได้ นับว่าเป็นบุญแท้ ๆ ที่ได้เกิดเมืองไทยและได้บวชเป็นพระภิกษุแบบไทย"*

ท่านริรินากายามาหัวเราะหึ ๆ อยู่ในลำคอ แล้วก็เปลี่ยนเรื่องสนทนาทันที ที่จริงท่านริรินากายามานี้เป็นพระที่ดีมาก และมีความสัมพันธ์กับพระไทยมากกว่าพระประเทศอื่น ๆ มีความเคารพสักการะในองค์สมเด็จฯ มาก การที่ท่านพูดเช่นนั้น ก็เพราะอยากจะลองเชิงพระหนุ่มดูบ้าง ว่าเราจะมีใจเอนเอียงหรือเห็นดีด้วยกับเขาหรือไม่

ตามปกติ ท่านริรินากายามาเป็นผู้ที่มีนิสัยชอบสนุก ร่าเริง และชอบคุยเรื่องขำ ๆ เสมอ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีอิทธิพลมากในวงการคณะสงฆ์และรัฐบาลญี่ปุ่น เมื่อมีการประชุมพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ท่านก็ได้เป็นตัวแทนไปร่วมประชุมด้วยแทบทุกครั้ง ภาษาอังกฤษของท่านก็ใช้การได้ดี.

เมื่อฉันเพลเสร็จแล้ว นักหนังสือพิมพ์ของญี่ปุ่น ๔ คนเข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับการเสด็จครั้งนี้ สมเด็จ ฯ ทรงเปิดโอกาสให้เข้าเฝ้าทูลถามปัญหาได้

หนึ่งในสี่คนนั้นได้ทูลถามว่า การที่ฝ่าพระบาทเสด็จมาคราวนี้ ทรงมีพระประสงค์อะไรบ้าง และทรงมีความรู้สึกอย่างไรที่ได้ทอดพระเนตรวัดนี้?

สมเด็จ ฯ ตรัสตอบว่า การที่มาคราวนี้ก็ด้วยการอาราธนาของมูลนิธิเอเซีย เพื่อให้ไปเยี่ยมประเทศต่าง ๆ ในเอเซีย สหรัฐอเมริกา และยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อสังเกตการณ์พระพุทธศาสนา เยี่ยมองค์การสมาคม และสถานที่สำคัญของพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อดูการศึกษาในสถาบัน และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือสถาบัน หรือมหาวิทยาลัยที่มีสอนวิชาพุทธศาสนา

๓. เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมประเพณี และความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศต่าง ๆ ที่ผ่านไป

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีมากที่ได้มีโอกาสมาเยี่ยมวัดนี้ เพราะเป็นวัดพระพุทธศาสนา เป็นวัดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น และยิ่งกว่านั้นก็คือได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดียิ่ง จากเจ้าสำนักนี้ นอกเหนือไปจากวัตถุประสงค์ทั้งสามข้อที่กล่าวมาแล้วนี้ เรายังมีความมุ่งหมายที่จะหาทางสร้างวัดไทยขึ้นในประเทศญี่ปุ่นด้วย ซึ่งขณะนี้กำลังพิจารณาหาทางอยู่ ถ้าหากเราได้มาสร้างวัดไทยขึ้นในประเทศญี่ปุ่นแล้ว ก็จะทำให้ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างญี่ปุ่นกับไทยแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น.

เมื่อตรัสตอบนักหนังสือพิมพ์เสร็จแล้ว ท่านวิรินากายามาและพระอีก ๔ รูป ได้ทูลอาราธนาสมเด็จฯ ไปทอดพระเนตรสถานที่สำคัญภายในบริเวณวัด เราต้องเดินไปตามระเบียงตัวตึกไกลมาก จนรู้สึกเหนื่อย จึงถึงห้องโถงใหญ่หรืออุโบสถของวัดนี้ ห้องแรกเป็นที่ประดิษฐานรูปของท่านชิรัน (Shiran) ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งนิกาย Honganji ท่านชิรันนี้เกิดเมื่อ พ.ศ. ๑๗๑๖ เป็นพระภิกษุรูปแรกที่อนุญาตให้พระญี่ปุ่นมีเมียได้ ต้นเสาของห้องโถงนี้ทำด้วยไม้ Keaki ซึ่งมีความใหญ่มาก ก่อนที่จะเดินเข้าไปภายในห้องโถง เราได้เห็นเส้นผมพันเป็นเกลียวเหมือนเชือกอยู่ในตู้ทางประตูจะเดินเข้าไป ได้ทราบว่าเมื่อสมัยที่กำลังสร้างวัดนี้ เขาได้ใช้เชือกผูกขอชักขึ้นหลังคา แต่ปรากฏว่าเชือกที่ผูกนั้นขาดหมด ความหนักของขื่อไม่ได้ก็ไม่ทราบ จะเป็นเพราะปาฏิหาริย์หรือเพราะทนผู้หญิงญี่ปุ่นจำนวน ๕ แสนคน เมื่อหาเชือกที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว ได้ช่วยกันสละเส้นผมทำเป็นเชือกผูกขอชักขึ้นข้างบนจนสำเร็จ ดังนั้นเขาจึงได้เก็บเส้นผมของหญิง

เหล่านั้นไว้ในตู้ตั้งโชว์ไว้ที่ระเบียงของอุโบสถ ถ้าเป็นจริงดังว่า ก็แสดงให้เห็นศรัทธาของประชาชนชาวญี่ปุ่นที่มีต่อพระพุทธศาสนาในสมัยนั้นมากทีเดียว.

อีกห้องหนึ่งก็เป็นห้องโถงใหญ่เช่นกัน มีรูปของอมิตาภพุทธประดิษฐานอยู่บนแท่นตรงกลาง ตามประวัติว่า นายไกไกอันนะมิ (Kaikei Annami) เป็นช่างหล่อรูปพระอมิตาภพุทธ เมื่อคริสต-ศตวรรษที่ ๑๓ และถือกันว่าเป็นศิลปที่สวยงามมาก.

สิ่งที่มีค่าอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีอยู่ในห้องนี้ก็คือ พระคัมภีร์ กะโยฎะโย ชินโช ซึ่งเป็นวรรณกรรมของท่านชิรัน รวมทั้งหมดมี ๖ เล่ม ท่านได้เขียนหนังสือทั้ง ๖ เล่มนี้เมื่อ พ.ศ. ๑๗๖๗ คือเมื่อท่านมีอายุได้ ๕๑ ปี หนังสือทั้ง ๖ เล่มนี้ถือว่าเป็นวรรณกรรมที่สำคัญมากของญี่ปุ่น เพราะมีคนศึกษากันอย่างกว้างขวาง.

วัดฮองคันจิ (Honganji) นี้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๔๕ เป็นวัดที่ใหญ่และมีชื่อเสียงมาก ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีรถไฟเมืองเกียวโต วันหนึ่ง ๆ มีคนเข้าชมประมาณ ๒,๐๐๐ คน ผู้ที่เข้าชมนั้นมิใช่เฉพาะคนแก่เท่านั้น แม้แต่เด็กวัยรุ่นก็เข้าชมด้วย และดูเหมือนจะมีจำนวนมากกว่าคนแก่เสียอีก ชาวญี่ปุ่นนิยมการท่องเที่ยวหรือแสวงหาความรู้มาก ขณะที่เราไปนั้น เห็นมีเด็กนักเรียนแน่นขนัดไปหมด หัวหน้าของแต่ละโรงเรียนต้องถือธงประจำคณะ ไม่อย่างนั้นอาจทำให้หลงกันได้ แต่ละคณะมีธงไม่เหมือนกัน ทุกคนต้องจำธงของคณะตนให้ดี ถ้าเกิดหลงคณะขึ้นมา หากจำธงไม่ได้ก็จะทำให้เกิดความลำบาก เพราะคนมากด้วยกัน นับว่าเขาส่งเสริมการท่องเที่ยวมาก เมื่อเข้า

ไปชมสถานที่ ก็จะมีล่ามหรือหัวหน้าคณะอธิบายประวัติความเป็นมา หรือความสำคัญของสถานที่ให้ทราบ นักเรียนต้องเตรียมสมุดโน้ตไปด้วย กลับถึงโรงเรียนแล้วก็เขียนรายงานส่งครู เรื่องล่ามของเรายังสัของเขาไม่ได้ เพราะโดยมากเป็นล่ามจรมาจากที่อื่น ข้าพเจ้าเคยเห็นล่ามไทยนำฝรั่งมาเที่ยววัดเบญจมบพิตรเสมอ บางคนก็ไม่ค่อยจะมีความรู้เกี่ยวกับวัดเบญจฯ หรือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเสียเลย เมื่อถูกฝรั่งถามก็ตอบกระอึกกระอัก บางทีก็อธิบายผิดๆ ถูกๆ ทำให้ฝรั่งต้องเข้าใจผิดไปด้วย เช่นเขาถามล่ามว่า การที่พระมานั่งเข้าแถวเป็นหมู่ ไหว้พระในพระอุโบสถนั้นมีความหมายอย่างไร ล่ามบางคนบอกว่า ก็เหมือนกับที่พวกคริสเตียนไหว้วอน อ้อนวอนให้พระเจ้าโปรดปราน จึงทำให้ฝรั่งที่ไม่ค่อยมีความรู้พระพุทธศาสนาพลอยเข้าใจผิดไปด้วยว่า พระพุทธศาสนาก็สอนให้นับถือพระเจ้าและอ้อนวอนพระเจ้าเหมือนกันกับศาสนาอื่นๆ เมื่อเขาถามถึงผู้สร้างวัดเบญจฯ ก็ตอบไม่ถูก ว่าใครเป็นคนสร้าง และสร้างเมื่อไร เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ทำให้ฝรั่งดูถูกเราได้ ข้าพเจ้าเคยเห็นล่ามของอินเดียซึ่งเขาส่งมาจากองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ล่ามเหล่านี้มีความชำนาญเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ มาก สามารถที่จะอธิบายประวัติได้อย่างละเอียด เพราะเขามีล่ามประจำสถานที่โดยเฉพาะ เช่นที่วัดเบญจฯ ก็มีล่ามประจำคนหนึ่ง วัดพระแก้วก็มีอีกคนหนึ่ง วัดโพธิ์ก็มีอีกคนหนึ่ง แต่ละคนมีความรู้เรื่องราวของสถานที่นั้นๆ อย่างดีมาก ส่วนล่ามของเรานั้นดูเหมือนจะมีความรู้มากเหลือเกิน พาฝรั่งไปชมได้ทุกแห่ง แต่แล้วผลที่ได้ก็ไม่ค่อยจะดีนัก เพราะเขารู้มาก แต่

ไม่ละเอียด และก็ไม่มีล่ามประจำสถานที่โดยเฉพาะ อย่างของอินเดียนั้นเขามีล่ามเฉพาะ เช่นที่พุทธคยาก็มีล่ามคนหนึ่ง สารนาถก็มีคนหนึ่ง กุสินาราก็คนหนึ่ง แต่ละคนนั้นทำหน้าที่ได้ดีมาก น่าชมเชย.

อีกอย่างหนึ่ง ชาวญี่ปุ่นมิได้ถือว่าวัดและพระศาสนาจำเป็นสำหรับคนแก่เท่านั้น แต่จำเป็นสำหรับทุก ๆ คน โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่น ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังมีความสนใจในวิทยาการแปลก ๆ และมีความรู้สึกนึกคิดอย่างรุนแรง หากไม่มีสิ่งเหนี่ยวรั้งใจ ก็อาจเป็นเหตุให้เด็กเหล่านั้นตกถลำไปในทางที่ผิดได้ง่าย เขามิได้ถือว่า คนที่เข้าวัดพึ่งเทศน์นั้นเป็นคนหัวครึหรือล้าสมัยดังที่คนไทยบางคนถือกัน เพราะไม่ว่าจะเป็นวัดไหนในญี่ปุ่นที่เราไปชมนั้น เห็นมีเด็กวัยรุ่นเต็มลานวัดไปหมด บางคนก็ไปชมสถานที่ แสวงหาความรู้ บางคนก็ไปไหว้พระ เห็นแล้วก็อดที่จะคิดถึงเมืองไทยไม่ได้ ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่าเด็กๆ โดยมากมีความสนใจในศาสนา แต่เท่าที่เป็นอยู่อย่างทุกวันนี้ ก็เพราะเหตุที่เราไม่ได้ส่งเสริมเด็กของเราในทางที่ถูกที่ควร จึงทำให้เด็กห่างเหินจากวัด จากพระ และจากศาสนา ที่ข้าพเจ้าพูดมานี่ย่อมมีเหตุผลพอที่จะนำมาอ้างได้ทีเดียว เช่นข้าพเจ้าเคยไปฉายภาพนิ่งเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ปาฐกถาธรรมง่าย ๆ สำหรับเด็ก และสอนนักศึกษาพระพุทธศาสนาโรงเรียนวันอาทิตย์ก็ปรากฏว่านักเรียนเหล่านั้นสนใจกันมาก ถึงกับเขียนจดหมายไปถามข้าพเจ้าที่วัด และยังมีเด็กนักเรียนต่างจังหวัดบางคนได้เขียน

จดหมายมาหาข้าพเจ้าว่า อยากจะบวชเรียนพระพุทธศาสนา ดังนั้น การที่เราจะไปโทษเด็กว่าไม่มีความสนใจในศาสนาเลยก็ยังไม่ได้ ทำอย่างไรเราจึงจะให้เด็กของเราสนใจในวัด และในพระศาสนาโดยถือว่าวัดกลายเป็นสมบัติของชาติ และพระพุทธศาสนากมีความสำคัญและจำเป็นแก่คนทุกชั้น ทุกวัย และทุกเพศ.

เมื่อชมสถานที่เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ได้ทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ ไปประทับในห้องรับแขกพิเศษของท่านเจ้าอาวาส และผู้ตามเสด็จก็ได้รับเชิญไปร่วมด้วยทุกคน นั่งรออยู่สักครู่หนึ่ง ท่านเจ้าอาวาสคือเจ้าชายโอตานิ และพระชายาพระนามว่า โตโมโก โอตานิ ก็ได้เสด็จมายังที่สมเด็จ ฯ ประทับอยู่ เจ้าชายโอตานิได้ทรงทูลถามข่าวการเสด็จของสมเด็จ ฯ และข่าวความเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สมเด็จ ฯ ทรงอธิบายให้ทรงทราบอย่างแจ่มแจ้ง เสร็จแล้วเจ้าชายทูลถวายหนังสือแด่สมเด็จ ฯ จากนั้นก็เสด็จกลับที่ประทับพร้อมด้วยพระชายา.

เจ้าชายโอตานิทรงเป็นเจ้าอาวาสวัดฮองคันจิ และทรงเป็นสังฆราชนิกายฮองคันจิ มีพระชนมายุประมาณ ๖๐ พรรษา ส่วนพระชายานั้นเห็นจะในราว ๕๐ พรรษา ได้ทราบว่าพระชายาของเจ้าชายพระองค์นี้ เป็นพระภคินีของพระเจ้าจักรพรรดิญี่ปุ่นองค์ปัจจุบัน.

ขณะที่เราไปถึงวัดใหม่ ๆ นั้น เจ้าชายโอตานิทรงส่งพระลูกวัดมากราบทูลสมเด็จ ฯ ว่า จะเสด็จมาเสวยอาหารร่วมโต๊ะพร้อมทั้งพระชายาด้วย สมเด็จ ฯ ทรงปฏิเสธ เพราะธรรมเนียมของเรานั้น

ห้ามไม่ให้ผู้หญิงนั่งรับประทานอาหารร่วมโต๊ะเดียวกับพระ เมื่อสมเด็จฯ ทรงปฏิเสธ เจ้าชายและพระชายาจึงมิได้เสด็จมาร่วมเสวยอาหารด้วย ทำให้พระญี่ปุ่นแปลกใจและสงสัยว่า พระในศาสนาเดียวกันแท้ ๆ ก็ถือผิดแปลกแตกต่างกัน พระภิกษุในนิกายเถรวาทนั้นถูกต้องผู้หญิงก็ไม่ได้ ฉันอาหารร่วมโต๊ะเดียวกันกับผู้หญิงก็ไม่ได้ ส่วนพระภิกษุในนิกายมหายานบางนิกายนั้น ไม่เพียงแต่จะถูกต้องเท่านั้น แม้แต่จะมีเมียก็ได้ และถือว่าเป็นการดีเสียอีก ที่จะเป็นการดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาด้วยการสืบเชื้อสายทางวงศ์สกุล แต่อย่างไรก็ตาม ขออย่าให้ลัทธินี้เผยแพร่เข้ามาในเมืองไทยเลย พระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นนั้นเป็นศาสนาฝ่ายมหายานล้วน ซึ่งได้รับมาจากเกาหลีอีกต่อหนึ่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๙๕ แต่บางท่านว่าอาจก่อนนั้นเล็กน้อย ปัจจุบันญี่ปุ่นมีวัดพระพุทธศาสนาอยู่ ๘๐,๐๐๐ วัด จำนวนพระภิกษุยังไม่มีการสำรวจกันอย่างแน่นอน มีนิกายใหญ่ ๆ อยู่ ๑๓ นิกาย และนิกายย่อยอีก ๑๖๘ นิกาย

จากวัดฮองคันจิ เราได้ขึ้นรถผ่านไปที่พุทธสภาสำหรับสตรี (Japan Women Buddhist Hall) ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดนี้เท่าไรนัก เป็นตึกสูงใหญ่หลายชั้น มองเข้าไปข้างในเห็นมีผู้หญิงทำงานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เวลาของเราไม่พอ ประกอบทั้งสมเด็จฯ ทรงเหน็ดเหนื่อยมาก จึงไม่ได้เข้าไปชมกิจการภายในของเขา ที่จริงเขาได้จัดรับเสด็จอย่างเต็มที่ เมื่อได้ทราบว่าสมเด็จฯ ไม่เสด็จคงจะเสียใจมากทีเดียว

จากนั้นเราได้ขึ้นรถยนต์ต่อไปยังมหาวิทยาลัยโอตานิ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมากในประเทศญี่ปุ่น มีนักศึกษาประมาณ ๒๐๐๐ คน เมื่อเราไปถึง เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยได้มายืนรอรับเสด็จอยู่ที่ประตูของมหาวิทยาลัย แล้วทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ ไปประทับในห้องรับแขกของมหาวิทยาลัย อธิการบดีของมหาวิทยาลัยก็ได้มารอรับเสด็จด้วย ที่นี่เราได้รู้จักกับอาจารย์คนหนึ่งซึ่งสอนวิชาภาษาบาลีและอภิธรรมในมหาวิทยาลัยนี้ สมเด็จ ฯ ได้ตรัสถามเป็นภาษาบาลี แต่อาจารย์คนนั้นบอกเราว่าฟังไม่ออกและได้กล่าวต่อไปว่า บาลีไทยกับบาลีญี่ปุ่นไม่เหมือนกัน คือออกเสียงต่างกัน และที่สอนวิชาบาลีในมหาวิทยาลัยนี้ก็สอนหนักไปในทางวรรณคดีภาษาบาลี ไม่ได้สอนพูดหรือสนทนาภาษาบาลี ดังนั้นจึงพูดภาษาบาลีไม่ได้ และฟังก็ไม่รู้เรื่อง นอกจากอาจารย์คนนี้แล้ว เรายังได้รู้จักกับศาสตราจารย์ของอินเดียอีกท่านหนึ่ง ซึ่งสำเร็จปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยฮาวาร์ด อเมริกา ขณะนี้กำลังสอนวิชาปรัชญาอยู่ที่มหาวิทยาลัยโอตานิ ซึ่งมีกำหนดสอนอยู่เพียงสองปีตามข้อตกลงของมหาวิทยาลัย จากนั้นก็จะเดินทางกลับอินเดีย เราได้ถามศาสตราจารย์อินเดียคนนี้ว่า การสอนปรัชญาของอินเดียนั้นได้สอนหนักไปในทางไหน ท่านได้ตอบว่าหนักไปในทางปรัชญาของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือปรัชญาของท่านนาครชุน ขณะนี้มีนักศึกษาสนใจในวิชานี้มาก แต่ต่อไปจะเป็นอย่างไรไม่ทราบ ท่านยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า รู้สึกลำบากใจอยู่อย่างหนึ่งคือเรื่องภาษาที่จะถ่าย

ทอดให้นักศึกษาเข้าใจได้ เพราะนักศึกษาโดยมากพึ่งบรรยายภาษาอังกฤษไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ทั้งวิชาปรัชญาก็เป็นวิชาที่เข้าใจยากอยู่แล้ว ดังนั้นจึงต้องประสบความยุ่งยากลำบากมากเมื่อไปสอนใหม่ ๆ แต่ขณะนี้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เข้าใจว่าอีกไม่นานปัญหาเรื่องนี้คงจะหมดไปหากได้รับความสนใจจากนักศึกษาอยู่เช่นนี้ ท่านอธิการบดีของมหาวิทยาลัยได้กราบทูลสมเด็จ ฯ ว่า อยากจะได้อาจารย์จากประเทศไทย เพื่อไปทำการสอนพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้ ซึ่งสมเด็จ ฯ ก็ยังทรงรับคำไม่ได้ เพราะหาคนของเราที่จะไปทำการสอนในขั้นมหาวิทยาลัยนั้นยากมาก ทั้งทุนของเราก็ไม่มีด้วย หากทางมหาวิทยาลัยให้ทุน เราก็พอจะหาคนส่งไปให้ได้ จึงเพียงทรงรับไว้เพื่อพิจารณาเท่านั้น.

มหาวิทยาลัยโอตานีได้เริ่มตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๑๙๘ คือเมื่อประมาณ ๓๐๐ กว่าปีมาแล้ว แต่สมัยนั้นยังเป็นเพียงสถาบันการศึกษา ยังไม่ได้ยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยโดยสมบูรณ์ ตั้งแต่ปีเริ่มตั้งสถาบันการศึกษาแห่งนี้เป็นต้นมา การศึกษาก็ได้เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้ก็เพราะได้รับอุปถัมภ์จากพระในศาสนาฝ่ายนิกายชิน ครั้นตกมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๔๘ ก็ได้ยกสถาบันการศึกษาแห่งนี้ขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ เจ้าอาวาสวัดฮองคันจิได้แต่งตั้งให้ท่านแมนชิกิโยซาวา (Manshi kiyozawa) เป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัย ท่านผู้นี้เป็นนักปราชญ์พระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงมากในประเทศญี่ปุ่น และเป็นพุทธศาสนิกที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์ เพื่อศึกษา

ค้นคว้า และประกาศพระพุทธศาสนาด้วยการเสียสละอย่างใหญ่หลวง จนชาวญี่ปุ่นในสมัยนั้นได้ให้สมัญญาแก่ท่านว่า "ดาวประจำรุ่งของมหาสมุทรแปซิฟิค" ไม่ว่าหนังสือหรือสุนทรพจน์ที่ท่านเขียนหรือพูดออกมาล้วนแต่เต็มไปด้วยอรรถรสที่ลึกซึ้ง แฝงไว้ซึ่งปรัชญาอันสูงและแทรกด้วยข้อคิดทั้งในแง่ศีลธรรมและวัฒนธรรม ท่านผู้นี้ได้คัดค้านความคิดเห็นของพวกวัตถุนิยมอย่างรุนแรง และเพราะท่านผู้นี้เองที่ทำให้มีการค้นคว้า และศึกษาพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยโอตานิ ในวันเปิดมหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ท่านได้กล่าวในท่ามกลางนักศึกษาที่มาชุมนุมกันในที่นั้นว่า "วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยนี้ขึ้น ก็เพื่อประกาศพระพุทธศาสนานิกายชินให้แพร่หลายไปทั่วโลก (คำว่าชินแปลว่า แท้จริง)

ต่อมาท่าน ชิเซ็น อากามูระ (Chizen Akamura) ได้จัดให้มีการศึกษาวิชาภาษาบาลีขึ้นในมหาวิทยาลัยนี้ ท่านผู้นี้ได้แต่งตำราว่าด้วยการเปรียบเทียบอาคม ๔ ของจีนกับบาลีนิกาย และหนังสือพจนานุกรมศัพท์ธรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ปรากฏว่าหนังสือทั้งสองเล่มนี้ได้รับการต้อนรับจากนักศึกษาทั่วไปอย่างกว้างขวาง และอีกท่านหนึ่งคือ ศาสตราจารย์ โชเซ็น กุโมอิ (Shozen Kumoi) ได้แต่งหนังสือพจนานุกรมภาษาบาลีญี่ปุ่น ซึ่งเป็นหนังสือที่มีคำอักเสมหนึ่ง ที่อาจารย์ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ผลิตขึ้น และนอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาษา และวรรณคดีพระพุทธศาสนาของอิเยตอีกด้วย อีกท่านหนึ่งคือ ดร. สุซูกิ (Dr. Suzuki) ซึ่งได้แต่งตำราพระพุทธศาสนาเป็น

ภาษาอังกฤษหลายเล่ม เช่นหนังสือ Essays in Zen Buddhism และ Studies in the Lankavatara ซึ่งหนังสือทั้งสองเล่มนี้ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางจากชาวตะวันตก ทำให้ชาวต่างประเทศรู้และสนใจพระพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้ผลิตนักศึกษา และนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนามากกว่ามหาวิทยาลัยใด ๆ ในประเทศญี่ปุ่น

มหาวิทยาลัยโอตานี้ได้จัดให้มีการค้นคว้าพระพุทธศาสนาขึ้นโดยแบ่งออกเป็น ๔ แผนกคือ

๑. แผนกศึกษาและค้นคว้าพระพุทธศาสนานิกายชิน

๒. แผนกศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยทั่วไป

๓. แผนกปรัชญา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือปรัชญาของพระพุทธศาสนา และมีการเปรียบเทียบกับปรัชญาของตะวันตกด้วย)

๔. แผนกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

สมาคมนักศึกษาของมหาวิทยาลัย

ที่มหาวิทยาลัยโอตานี้ได้มีการจัดตั้งสมาคมนักศึกษา หรือสมาคมผู้คงแก่เรียนขึ้น (Otani Learned Society) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ค้นคว้าพระพุทธศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์และวรรณคดี และจัดให้มีการบรรยายวิชาต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้เป็นพิเศษ ๒ ครั้งต่อปี

สมาคมพุทธศาสนาภาคตะวันออก

นอกจากจะมีสมาคมนักศึกษาแล้ว ยังมีสมาคมพุทธศาสนาภาคตะวันออก (Eastern Buddhist Society) อีกด้วย สมาคมนี้มีวัตถุประสงค์อย่างเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาจากตำราที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษ และเพื่อแต่งตำราพระพุทธศาสนาเป็นภาษาอังกฤษ สมาคมนี้ได้จัดพิมพ์หนังสือวารสารเป็นภาษาอังกฤษออกเผยแพร่ และจำหน่ายทั้งในประเทศและนอกประเทศ โดยมี Dr. Suzuki เป็นผู้อำนวยการ

นอกจากนี้แล้ว ทางมหาวิทยาลัยยังได้จัดพิมพ์ตำราพระพุทธศาสนาทั่วไปออกเผยแพร่อย่างกว้างขวาง และจัดพิมพ์ตำราพระพุทธศาสนาของธิเบตออกเผยแพร่เป็นจำนวนมาก มหาวิทยาลัยมีโรงพิมพ์เอง ย่อมเป็นการสะดวกที่จะพิมพ์หนังสือต่าง ๆ ซึ่งอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเขียนขึ้น

เมื่อสนทนากันแล้ว เราได้เข้าชมหอสมุดของมหาวิทยาลัยด้วย ได้ทราบจากบรรณารักษ์ว่า มหาวิทยาลัยมีหนังสือทั้งหมด ๓,๕๐๐,๐๐๐ เล่ม ขณะนี้กำลังสร้างหอสมุดขึ้นอีกหลังหนึ่ง เป็นตึกคอนกรีตสองชั้น สามารถที่จะเก็บหนังสือได้ประมาณ ๓ แสนเล่ม ดร.ราเชนทรประสาท ประธานาธิบดีของอินเดียได้ทำพิธีเปิดหอสมุดแห่งนี้ เมื่อประมาณ ๒ หรือ ๓ ปีมาแล้ว เราตั้งใจว่าจะเข้าไปชมกิจการของหอสมุดใหม่ แต่นายคลอสเนอร์วิ่งมายอกว่าเวลาไม่พอ เราจึงต้องรีบกลับเพื่อเดินทางต่อไปยังที่อื่น เลยไม่มีโอกาสได้เข้าชมกิจการของเขา จำเป็นต้องลาเจ้าหน้าที่ และอาจารย์ของมหาวิทยาลัยไป

เรารู้สึกยินดีอย่างยิ่งที่ได้เห็นสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาที่มั่นคงในประเทศญี่ปุ่น และยิ่งกว่าอะไรทั้งหมดก็คือเรามีความพอใจมากที่ได้เห็นเด็กวัยรุ่นเหล่านี้มีความสนใจในพระพุทธศาสนา เมื่อไรนักศึกษาของเราจึงจะมีโอกาสได้เรียนพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยเช่นญี่ปุ่นบ้าง เรากำลังใฝ่ฝันอยู่ และไม่ทราบว่า ความใฝ่ฝันนี้จะเป็นภาพลวงตาเราอยู่นานสักเท่าไร

จากนั้นเราได้ขึ้นรถยนต์ต่อไปยังวัด สานชุ สานเคนโด (Sanju Sangendo) ก่อนจะถึงวัดนี้ได้ผ่านประตูวัดชินโต ซึ่งมีประตูใหญ่สง และสวยงามมาก แต่เรามิได้เข้าไปถึงข้างใน เพราะเวลาไม่พอ เขาจึงไม่จัดโปรแกมให้เรา มองเข้าไปข้างในบริเวณวัดเห็นนักเรียนแน่นขนัดไปหมด เราขึ้นรถยนต์ผ่านไปตามถนนสายต่าง ๆ จนกระทั่งมาถึงวัดสานชุ สานเคนโด ที่หน้าประตูทางเข้าไปเห็นมีรถของนักท่องเที่ยว และของนักเรียนจอดเรียงกันเป็นแถวหลายคัน ผู้ที่จะเข้าชมต้องเสียค่าผ่านประตู แต่เราไม่ได้เสีย เพราะเขาติดต่อและจัดให้เป็นพิเศษ เจ้าหน้าที่วัดได้แจ้งให้ทราบว่า วันหนึ่ง ๆ มีคนเข้าชมประมาณ ๒๐๐๐ คนถึง ๓๐๐๐ คน ที่วัดนี้ก็เช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ คือมีคนไปชมกันแน่นขนัด ทั้งฝรั่งและญี่ปุ่น ทั้งเด็กและคนแก่ ที่เมืองไทยของเรามีคนเข้าวัดน้อยมากนอกจากวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น และคนที่เข้าไปในวัดโดยมากก็เป็นคนแก่แทบทั้งนั้น ที่ประเทศพม่าเขานิยมไปไหว้พระตามวัดและพระเจดีย์มาก ทั้งคน

แก่และเด็กวัยรุ่นพอ ๆ กัน วัดของเราสวย ๆ งาม ๆ เช่นวัดพระแก้ว วัดโพธิ์ และวัดเบญจ ฯ เป็นต้น แต่ก็ได้รับความสนใจจากประชาชนคนไทยน้อยเหลือเกินเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ แล้ว

ก่อนที่เราจะเข้าชมห้องโถงใหญ่ของวัดนี้ ต้องถอดรองเท้าไว้ที่ประตูทางจะเข้าไป มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกให้ตลอดเวลาเมื่อถอดรองเท้าของเราออกแล้ว เขาจะเอารองเท้าคู่ใหม่ ซึ่งทำด้วยผ้าหนา ๆ คล้ายรองเท้าผ้าใบมาให้เราสวมใส่เดินเข้าไป จะสวมรองเท้าเดินเข้าไปไม่ได้ และจะเดินด้วยเท้าเปล่าเข้าไปก็ไม่ได้ เพราะเขากลัวว่าจะทำให้บริเวณสถานที่ของเขาสกปรก การเปลี่ยนรองเท้าวันนี้ชักจะยุ่ง คือเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกนี้เป็นหญิงสาว เมื่อสมเด็จ ฯ ทรงถอดฉลองพระยาทออกแล้ว เจ้าหน้าที่หญิงสาวก็หยิบรองเท้าคู่ใหม่ของเขามาจะสวมให้สมเด็จ ฯ ลูกศิษย์ของเราต้องเข้าห้าม แต่พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะเธอไม่รู้ภาษาอังกฤษ แม่เจ้าสาวก็จะดันใส่ให้ได้ คุณสุรสีห์ต้องแย่งออกจากมือ แล้วบอกให้เธอถอยห่างออกไป เมื่อข้าพเจ้าถอดรองเท้าออก แม่เจ้าสาวคนนั้นกรูถือรองเท้าของเขาเข้ามาอีก จะรับเปลี่ยนให้เราเสียเอง ข้าพเจ้ายกมือห้ามว่า โน โน โน แม่เจ้าสาวทำเป็นงงไม่เข้าใจ พึ่งไม่รู้เรื่อง ข้าพเจ้ารีบเดินหนี แล้วไปหยิบรองเท้าผ้าซึ่งวางกองกันอยู่มาสวมใส่เสียเอง แล้วจึงเดินตามหลังคณะเข้าไปโดยเร็ว

วัดนี้มีชื่อเสียงมากในเกียวโตและในญี่ปุ่น เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๐๐๐ องค์ มีรูปของพระอวโลกิเตศวรประดิษฐานอยู่ตรงกลาง สองข้างถือว่าเป็นรูปของพระอรหันต์ ๑๐๐๐ องค์

ซึ่งยืนเป็นแถวอยู่ทั้งซ้ายขวาด้านละ ๕๐๐ องค์ นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ และน่าอัศจรรย์มากแห่งหนึ่ง ผู้สร้างก็ได้สร้างขึ้นด้วยศรัทธาจริง ๆ ด้านหลังภายในระเบียงของห้องโถงน มีรูปชั้น รูปหล่อของโยคีฤาษีต่าง ๆ ของพราหมณ์ แสดงว่าศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลในญี่ปุ่นสมัยนั้นมากทีเดียว

ตามประวัติว่าห้องโถงใหญ่ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานรูปของพระอวโลกิเตศวรและของพระอรหันต์พันองค์นี้ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๘ และเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๘ เป็นวัดพระพุทธศาสนามหายานนิกายเทนได (tendai)

เมื่อชมสถานที่ภายในห้องโถงเสร็จแล้ว เราก็ออกมาข้างนอกเพื่อจะรับรองเท้าคืน เจ้าสาวคนนั้นก็ทำท่าไม่รู้ไม่ชี้ ถือรองเท้าวิ่งแจ้นเข้ามาหาเราอีก คุณสุรสีห์ต้องเข้ากิดกันเช่นเคย เจ้าสาวแปลกใจ จะบริการให้ดี ๆ ก็ไม่ชอบ เขาถือว่าการช่วยเหลือหรืออำนวยความสะดวกในการถอด หรือสวมรองเท้านั้นเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ที่เข้าชมมาก ดังนั้นเมื่อเราไป เจ้าหน้าที่ของวิ่งเข้ามาทันที เล่นเอาเราต้องเกิดย่งไปพักหนึ่ง ดิฉันมีลูกศิษย์ที่เป็นฆราวาสไปด้วย พอออกเดินไปข้างนอก พวกญี่ปุ่นและฝรั่งได้ห้อมล้อมถ่ายรูปเราเป็นชุลมุนวุ่นวาย เป็นการดึงเหมือนกันที่ได้แสดงตัวและเครื่องแบบของเราให้เขาได้ทราบเขาเห็นว่าเราเป็นมนุษย์ที่แปลกประหลาด ไปที่ไหนก็ตกเป็นเป้าสายตาของคนทั่วไป

เมื่อชมสถานที่แห่งนี้เสร็จแล้ว เราได้ขึ้นรถยนต์ต่อไปยังเมืองนารา ผ่านมหาวิทยาลัยหญิง (Women Buddhist University) เห็นพวกนิสิตาเดินออกมาจากมหาวิทยาลัยเป็นกลุ่ม ๆ แต่เราไม่ได้เข้าไปชมกิจการของมหาวิทยาลัย เพราะมีคนยอกเจ้าหน้าที่ว่า เราเคร่งครัดในเรื่องผู้หญิงมาก เขาจึงไม่อยากให้เข้าไปดูมหาวิทยาลัยหญิง ประกอบทั้งเวลาก็มีน้อย ท่านริรินากายามายอกว่า มหาวิทยาลัยหญิงนี้มีนักศึกษาประมาณ ๓๐๐๐ คน เป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ มิสอนวิชาสากลทั่วไป แต่ถือว่าวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชายังคัยและสำคัญกว่าวิชาอื่น ๆ น่าดีใจเหลือเกิน ที่เยาวชนของญี่ปุ่น ได้เรียนพระพุทธศาสนาในขั้นมหาวิทยาลัย เพราะนักศึกษาเหล่านี้เป็นผู้ที่มีความรู้ดี มีความสามารถ และมีมันสมองดี เมื่อศึกษาก็รู้จักค้นคว้าหาเหตุผล นำมาเปรียบเทียบกับวิชาอื่นๆ ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาแตกฉานและแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น ไม่เหมือนเด็ก ๆ ในชั้นประถมหรือมัธยม เพราะเด็กชั้นนี้เรียนเพื่อสอบเอาคะแนนเท่านั้น ไม่ค่อยมีการคิดค้นหาเหตุผล อาศัยการท่องจำเป็นใหญ่ ออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ลืม เมื่อเป็นอย่างนี้การศึกษาพระพุทธศาสนาของเราจึงไม่ค่อยจะได้ผลดีเท่าที่ควร เพราะไม่รู้ไม่เข้าใจในคำสอนอย่างลึกซึ้ง ปล่อยให้แต่เด็ก ๆ เรียนกันโดยอาศัยแต่การท่องจำ เราควรจะเปิดโอกาสให้นักศึกษาของเราได้เรียนพระพุทธศาสนาด้วย หรืออย่างน้อยที่สุดก็ควรจะบรรจุวิชาปรัชญาเข้าในหลักสูตรของมหาวิทยาลัยด้วย มหาวิทยาลัยในต่างประเทศมี

การสอนวิชาพุทธศาสนาถึงขั้นปริญญาเอก เช่นมหาวิทยาลัยพิหาร กัลกัตตา เดลฮี บอมเบย์ ฯลฯ ในอินเดีย มหาวิทยาลัยลอนดอน ในอังกฤษ มหาวิทยาลัยวิสคอนซินในอเมริกา มหาวิทยาลัยแรงกูน ในพม่า และมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในประเทศญี่ปุ่น ก็มีการสอนวิชาพุทธศาสนาถึงขั้นปริญญาเอก นักศึกษาที่เรียนจบตามหลักสูตรก็มีความรู้กว้างขวาง สามารถที่จะเขียนตำราพระพุทธศาสนาได้ ซึ่งเราได้เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ว่า เราได้ยินหรือซื้อหนังสือตำราพระพุทธศาสนามาจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก อาจารย์ที่เขียนเหล่านั้นโดยมากก็เป็นฆราวาส แต่ในมหาวิทยาลัยของเรานี้ยังไม่มีเลยทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยก็เป็นเมืองพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาก็เป็นศาสนาประจำชาติของไทย แต่เราไม่ค่อยจะสนใจในวิชานี้เท่าที่ควร ปัญหาเรื่องการบรรจุหลักสูตรวิชาศีลธรรมเข้าในโรงเรียนหรือการเพิ่มคะแนนวิชาศีลธรรมให้มากขึ้นกว่าเดิมนั้น ก็ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ และนับว่าเป็นการยากเสียด้วยที่จะแก้ปัญหานี้ เพราะยังมีบางท่านเข้าใจว่า ไม่จำเป็นต้องเพิ่มวิชาศีลธรรมเข้าไปอีกก็ได้ เพราะเท่าที่มีอยู่นี้ก็มากอยู่แล้ว เรื่องการให้คะแนนก็ควรจะคงอยู่เช่นเดิม เพราะถ้าเพิ่มคะแนนวิชานี้มากขึ้นวิชาอื่น ๆ ก็จะไม่ได้รับความสนใจจากนักเรียน อีกอย่างหนึ่งทุกวิชาที่สอนกันอยู่ก็มีศีลธรรมแทรกอยู่ทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องเพิ่มเข้าเลย เช่นสองบวกสองเป็นสี่เป็นความจริงอย่างหนึ่ง อันนี้ก็เป็นศีลธรรม ข้าพเจ้าแปลกใจเหลือเกิน ไม่ทราบว่าท่านผู้พูดพูดไปด้วย

ความไม่รู้ หรือว่าแกล้งพูดพอแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้ตกไปเท่านั้น เพราะยังมีคนคิดกันอยู่เช่นนี้แหละ เราจึงแก้ปัญหาเรื่องเยาวชนไม่ตก เพราะแม้แต่ผู้ใหญ่ที่มีส่วนรับผิดชอบในเรื่องนี้โดยเฉพาะก็ยังไม่เข้าใจความหมายของคำว่าศีลธรรมอย่างถูกต้อง เมื่อเช่นนี้ก็เป็นการยากที่จะอบรมเด็กให้รู้จักคุณค่าของศีลธรรมได้.

ได้ทราบว่า ขณะนี้มีนักศึกษาส่วนหนึ่งของจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ได้จัดตั้งกลุ่มพุทธศาสตร์ขึ้นในมหาวิทยาลัย แต่ก็เป็นการกระทำของนักศึกษาเพียงส่วนน้อยเท่านั้น ยังมิได้รับการส่งเสริมจากทางมหาวิทยาลัยเท่าที่ควร ข้าพเจ้าเคยได้ไปดูกิจการนี้ที่มหาวิทยาลัยด้วยตนเอง น่าชมเชยที่นักศึกษาได้จัดตั้งกลุ่มพุทธศาสตร์ขึ้นด้วยความเสียสละ เพื่อจะให้เป็นผลประโยชน์แก่ส่วนรวมในกาลต่อไป แต่ขณะนี้ยังขาดตำราพระพุทธศาสนามาก หนังสือมีอยู่ไม่กี่เล่ม ตู้ใส่หนังสือก็ยังไม่เพียงพอ นักศึกษาต้องวิ่งเต้นขอความร่วมมือช่วยเหลือจากผู้หวังดีด้วยตนเอง หากท่านผู้ใดจะจัดส่งหนังสือพระพุทธศาสนาไปบำรุงบ้างก็จะเป็นการดีมาก ขณะที่ข้าพเจ้าไปนั้น เห็นนักศึกษาประมาณ ๗–๘ คนกำลังนั่งอ่านหนังสืออยู่ หนังสือบางเล่มขาดและเก่ามาก หากเราช่วยกันส่งเสริมให้ดีขึ้นแล้วก็เชื่อว่านักศึกษาเหล่านี้จะหันมาสนใจ และมีความรู้ในพระพุทธศาสนาดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพระภิกษุสามเณรควรจะคิดหาทางช่วยเหลือ ด้วยการส่งหนังสือไปบำรุงบ้าง หรือให้ความ

สะดวกอื่น ๆ ข้างเท่าที่ควร นอกจากการจัดตั้งหอสมุดพุทธศาสนา
ขึ้นแล้ว นักศึกษายังได้อาราธนาพระภิกษุไปบรรยายธรรมเป็นประจำ
ทุกเดือน อันนี้นับว่าเป็นกิจกรรมใหม่ที่นักศึกษาของมหาวิทยาลัย
ได้จัดตั้งขึ้น เราจะไปโทษเด็กวัยรุ่นว่าไม่มีความสนใจในพระพุทธ-
ศาสนาเลยทีเดียวก็ไม่ได้ เพราะบางทีอาจเป็นความผิดของเราเอง
ที่ไม่คิดหาทางส่งเสริมเด็กในทางที่ถูกที่ควร ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า
นักศึกษาโดยมากต่างก็มีความอยากรู้ มีความสนใจในวิชาการต่าง ๆ
หากเรารู้จักวิธีส่งเสริม รู้จักวิธีปลุกใจให้เด็กเกิดความรักในงาน
นั้นแล้ว ปัญหาที่ว่าเด็กวัยรุ่นไม่สนใจในศาสนาก็อาจจะหมดไป

ถึงนารา

เราได้ไปถึงเมืองนาราเมื่อเวลาประมาณบ่าย ๔ โมงกว่า นารา
เป็นเมืองที่เก่ากว่าโตเกียวและเกียวโตมาก และเป็นเมืองแรกที่พระ
พุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาในญี่ปุ่น ปัจจุบันนารามีพลเมือง ๑๓๓,๐๑๗
คน อยู่ห่างจากเกียวโตไปทางทิศใต้ ๒๕ ไมล์ เป็นเมืองที่มีชื่อใน
ทางประวัติศาสตร์มาก เป็นแหล่งแห่งวรรณคดี ศิลปกรรม อารย-
ธรรม และวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนามาเป็นเวลา ๑๓๐๐ กว่าปี
เราได้ไปชมพระใหญ่ซึ่งชาวญี่ปุ่นเรียกว่า ไดบุสุทิวัดโตไดจิ ซึ่งเป็น
สำนักที่เป็นศูนย์กลางของนิกายเกคอน เป็นวัดใหญ่วัดหนึ่งในจำนวน

วัดใหญ่ ๆ ๗ วัดในนารา ชาวญี่ปุ่นถือว่าพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระที่ทำด้วยทองแดงที่ใหญ่ที่สุดในโลก ประดิษฐานอยู่ภายในอุโบสถหลังใหญ่ สร้างด้วยไม้ ซึ่งชาวญี่ปุ่นยอกว่าเป็นอุโบสถที่สร้างด้วยไม้ใหญ่และสูงที่สุดในโลก คือมีความสูงถึง ๑๖๐ ฟีต และยาว ๑๘๗ ฟีต

ความใหญ่ของพระพุทธรูปนารา

๑.	วัดจากฐานถึงพระเศียร	๗๑	ฟีต	๖ นิ้ว
๒.	ไม่นับฐานด้วยสูง	๕๓	ฟีต	๖ นิ้ว
๓.	พระพักตร์ยาว	๑๖	ฟีต	
๔.	พระพักตร์กว้าง	๙	ฟีต	๕ นิ้ว
๕.	พระเนตรยาว	๓	ฟีต	๕ นิ้ว
๖.	พระนาสิกสูง	๑	ฟีต	๖ นิ้ว
๗.	พระโอษฐยาว	๓	ฟีต	๗ นิ้ว
๘.	พระกรรณยาว	๘	ฟีต	๙ นิ้ว
๙.	ช่วงพระชานุห่างกัน	๓๘	ฟีต	๙ นิ้ว
๑๐.	พระชานุหนา	๗	ฟีต	
๑๑.	ฝ่าพระหัตถ์ยาว	๖	ฟีต	๙ นิ้ว
๑๒.	พระองคุลียาว	๕	ฟีต	๙ นิ้ว
๑๓.	ทั้งองค์พระหนัก	๕๐๐	ตัน	

สิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งภายในอุโบสถนี้ก็คือ ต้นเสาไม้ขนาดใหญ่ ซึ่งเขาเจาะทำเป็นรูอยู่ตรงกลาง รูนั้นใหญ่พอที่คนจะคลานลอด

เข้าไปได้ เด็ก ๆ พากันคลานลอดเข้าไปจนเกลี้ยง เขาถือว่าถ้าใครคลานลอดรูนี้เข้าไปได้ เมื่อตายแล้วจะไปเกิดในสวรรค์

พระเจ้าหน้าที่ของวัดนี้ ได้เปิดโอกาสให้คณะเราเข้าชมเป็นพิเศษ ซึ่งคนธรรมดาเข้าไปไม่ได้ เราได้ขึ้นไปไหว้พระที่บนฐานพระพุทธรูป สมเด็จ ฯ ทรงจุดธูปเทียน แล้วทรงนำไหว้พระ ชาวญี่ปุ่นไม่เคยเห็นวิธีไหว้พระแบบเรามาก่อน จึงเกิดความสนใจ ยืนดูพวกเราเป็นกลุ่ม ๆ ก่อนที่จะออกจากวัดนี้ ท่านริรินากายามาได้มอบรูปจำลองพระไดบุสุแก่พวกเราคนละองค์.

จากนั้นเราได้ขึ้นรถยนต์ออกจากเมืองนาราต่อไปยังวัด *โฮร์ยูจิ* (Horyuji) ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองนาราประมาณ ๕–๖ ไมล์ (รถไฟวิ่งจากเกียวโตไปประมาณ ๒๕ นาที)

ตามประวัติว่า *เจ้าชายโชโตกุ* (Shotoku) ทรงสร้างวัดนี้เมื่อ พ.ศ. ๑๒๕๐ ท่านริรินากายามาได้บอกพวกเราว่าเป็นวัดที่เก่าแก่ที่สุดในญี่ปุ่นและในโลก เราอดหัวเราะไม่ได้ อะไร ๆ ก็จะที่สุดในโลกทั้งนั้น ถ้าจะพูดกันตามประวัติศาสตร์ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย เพราะญี่ปุ่นได้รับพระพุทธศาสนาที่หลังจีนและเกาหลีเสียอีก สมเด็จ ฯ ตรัสว่า วัดแรกในพระพุทธศาสนานั้นคือวัดเวฬุวัน ที่เมืองราชคฤห์ ท่านริรินากายามานึกได้ จึงทำที่พูดเลี่ยงไปว่า วัดนี้เป็นวัดที่สร้างด้วยไม้ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก แม้กระนั้นเราก็ไม่ค่อยจะเห็นด้วยอยู่นั่นเอง นายคลอสเนอร์หัวเราะท้องขดท้องแข็ง ไปชมที่ไหนในญี่ปุ่นก็มักจะพูดล้อเลียนว่านี่ก็ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในโลกเช่นกัน อย่างไร

ก็ตามชาวญี่ปุ่นโดยทั่วไปก็ได้ยอมรับว่า วัดนี้เป็นวัดที่เก่าแก่และเป็นวัดที่สร้างด้วยไม้ที่มีศิลปสวยงามที่สุดในประเทศญี่ปุ่น ลานวัดนี้ปูด้วยหินลูกรัง ด้านนอกมีดอกไม้ และต้นไม้ซึ่งปลูกและตัดเป็นระเบียบดี ขณะที่เราไปถึงนั้นเป็นเวลาที่เขายังไม่เสียแล้ว แต่เขาเปิดรับคณะเราเป็นพิเศษ วัดนี้มีห้องโถงไม่ใหญ่เท่าไรนัก มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ประดิษฐานอยู่ภายใน มีพระเจดีย์อยู่ ๒ องค์ เป็นรูปฉัตร ๕ ชั้น สร้างด้วยไม้ มีลวดลายวิจิตรงดงาม เป็นที่น่าชมเชยว่า วัดในญี่ปุ่นโดยทั่วไปนั้นสะอาดกว่าวัดในเมืองไทยมาก วัดของเราบางวัดแม้อยู่ในกรุงเทพ ฯ แท้ ๆ ก็สกปรกจนไม่อยากเดินผ่านเข้าไป มีเศษอาหาร เมล็ดข้าว กองขยะทิ้งเกลื่อนกลาด รกรุงรัง สกปรกน่าคลุ้ง ไม่น่าดูเลย ควรที่เราจะสนใจในเรื่องรักษาความสะอาดให้มากกว่านี้ พระในวัดก็ควรจะสำนึกว่าวัดที่ตนอาศัยอยู่นั้นเป็นวัดของเรา ไม่ใช่เป็นวัดเฉพาะของเจ้าอาวาสเท่านั้น เมื่อเห็นอะไรยกพร่องก็ช่วยกันแก้ไข และเจ้าอาวาสก็ควรจะเปิดโอกาสให้พระลูกวัดได้มีส่วนหรือมีหน้าที่ในเรื่องนี้ด้วย เพราะบางทีท่านเจ้าอาวาสไม่มีเวลาพอที่จะเดินสำรวจวัดได้ ก็ให้มอบหน้าที่ให้แก่พระรูปใดรูปหนึ่งทำหน้าที่แทน ทุกวันนี้พระลูกวัดมักจะถือเสียว่า เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของเจ้าอาวาสแต่ผู้เดียว ถ้าเจ้าอาวาสวัดไหนไม่เอาเรื่อง วัดนั้นก็จะสกปรกไม่น่าดูเลย เห็นวัดของญี่ปุ่นแล้วก็อดที่จะชมเชยเขาไม่ได้ และในขณะเดียวกันก็รู้สึกอดที่จะละอายต่อสภาพของวัดในเมืองไทยไม่ได้

เมื่อไหว้พระในห้องโถงเสร็จแล้ว เราได้ไปเยี่ยมเจ้าอาวาสวัดนี้ที่กุฏิของท่าน ซึ่งอยู่ติดกับถนนด้านขวามือนอกบริเวณพระเจดีย์ ท่านผู้นี้มีนามว่า ระโยเกน สะเยจิ ท่าทางน่าเลื่อมใส มรรยาทดีสุภาพ อ่อนโยน และยิ้มแย้มอยู่เสมอ ท่านได้จัดต้อนรับเสด็จสมเด็จฯ ที่ห้องรับแขกพิเศษภายในกุฏิหลังเล็กของท่าน เมื่อนั่งลงสักประเดี๋ยว ก็มีหญิงสาวยกน้ำชาและขนมมาให้ เรารับแต่น้ำชา ส่วนขนมนั้นให้ลูกศิษย์จัดการแทน เพราะเย็นเวลาย่ายมากแล้ว.

ท่านเจ้าอาวาสได้กราบทูลสมเด็จฯ ว่า รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่สมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศไทยได้เสด็จมาเยี่ยมญี่ปุ่น และได้เสด็จมาเยี่ยมท่านเป็นการส่วนตัวด้วย แม้ว่าจะเป็นสมเด็จพระสังฆราช แต่ก็ไม่ทรงถือพระองค์ ท่านได้กราบทูลต่อไปอีกว่าหวังว่าสมเด็จฯ คงจะทรงผิดหวังมาก เมื่อได้ทรงทราบถึงพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งมีหลายนิกาย และแต่ละนิกายก็มีการปฏิบัติแตกต่างกันไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและในญี่ปุ่นนั้นมีความแตกต่างกันมากทีเดียว ดังนั้นการที่สมเด็จฯ เสด็จคราวนี้คงจะได้ผลน้อยมาก ท่านได้กราบทูลต่อไปอีกว่า แม้ว่าพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติกันในประเทศไทย และในญี่ปุ่นจะแตกต่างกันมากก็ตาม แต่แตกต่างกันเพียงข้อปลีกย่อยเท่านั้น ส่วนหลักการใหญ่ ๆ นั้นยังเข้ากันได้ดี ทั้งนี้ก็เพราะว่าเราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน ถืออรรมข้อเดียวกัน และมีความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ถ้าหากว่าชาวโลกในสมัยทุกวันนี้ โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งก็คือ ผู้นำของประเทศมหาอำนาจ หันมาสนใจในพระพุทธศาสนาแล้ว ปัญหาเรื่องสงครามก็จะไม่เกิดขึ้นได้ ชาวโลกจะอยู่ด้วยกันโดยสันติสุข ไม่มีความหวาดระแวง ไม่มีความหวาดกลัว ไม่มีเวรมีภัยต่อกัน เพราะทุกคนต่างก็ถือว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน.

สมเด็จฯ ตรัสว่า แม้เราจะต่างชาติ ต่างภาษา และต่างนิกายกันก็ตาม แต่เราก็นับถือพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์เพื่อความหลุดพ้นเช่นกัน จึงทำให้เราเข้ากันได้ หัวใจของพระพุทธศาสนามีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. เว้นจากการทำความชั่วโดยประการทั้งปวง
๒. ทำแต่ความดี
๓. ชำระจิตให้บริสุทธิ์สะอาด

ถ้าหากใครปฏิบัติตามนี้ ก็จะได้ชื่อว่าเข้าถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา และจะได้รับความสุขอย่างแท้จริง พวกเราไม่ว่าจะเป็นมหายานหรือเถรวาท ต่างก็ยึดอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ จึงได้ชื่อว่ามีการปฏิบัติเช่นเดียวกัน

จากนั้น สมเด็จฯ ได้ตรัสถามเจ้าอาวาสว่ามีอายุได้เท่าไร ท่านเจ้าอาวาสยิ้ม แล้วก็ทูลตอบว่า *"เกินกว่าพระพุทธเจ้าสองปี"* เราพากันหัวเราะชอบใจ นึกชมเชยท่านเจ้าอาวาสที่มีวาทะคมคาย พูดจาหลักแหลม เมื่อท่านทูลตอบว่าเกินกว่าพระพุทธเจ้าสองปี เราก็ทราบได้โดยทันทีว่าท่านมีอายุ ๘๒ ปี

เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว เราได้ลาท่านเจ้าอาวาสขึ้นรถกลับโอซาก้า เพื่อจะขึ้นเครื่องบินกลับกรุงโตเกียว รถยนต์ได้พาเราวิ่งไปตามถนนที่ราบเรียบ และกว้างขวาง เรียกว่า ถนนนารา โอซาก้า เป็นถนนที่ตัดจากเมืองนาราไปโอซาก้า สองข้างถนนมีต้นไม้ขึ้นสวยงามสล้าง บางแห่งเป็นภูเขา รถวิ่งขึ้นตามไหล่เขาจนกระทั่งถึงยอด แล้วก็ค่อย ๆ วิ่งไปตามส่วนราบของเชิงเขา ทางรถคดเคี้ยวเหมือนคันศร คดเคี้ยวไปมา น่าเพลิดเพลิน รถที่วิ่งผ่านถนนสายนี้จะต้องเสียค่าบำรุงถนน วันหนึ่ง ๆ เก็บเงินค่าบำรุงได้มากในต่างประเทศนั้นเขานิยมทำกัน ยิ่งในอเมริกาก็ยิ่งพยย่อย ๆ เมื่อเก็บเงินค่าบำรุงถนนสายนี้แล้ว ก็นำไปบำรุงถนนสายใหม่ หรือสร้างถนนสายใหม่ขึ้นอีก บางแห่งเขาให้บริษัทประมูลราคา สร้างเสร็จแล้วให้บริษัทเก็บเงินค่าบำรุงถนนจนกว่าจะได้ทุนคืนมา หรือได้กำไรบ้าง ตามที่ได้ตกลงกันไว้ ประชาชนก็ยินดีบำรุง เพราะเมื่อบำรุงไปแล้วก็ได้ผลคุ้มค่าจริง ๆ ถ้าหากเราจะทำอย่างนี้บ้าง ก็อาจมีถนนดี ๆ ใช้หลายสาย

เรากลับมาถึงสนามบินโอซาก้าเมื่อเวลาประมาณ ๑ ทุ่ม เจ้าหน้าที่การบินได้จัดที่ประทับชั่วคราวถวายสมเด็จ ฯ เป็นพิเศษ ผู้โดยสารแน่นขนัดไปหมด แม้ว่าโอซาก้าจะมิใช่สายการบินระหว่างประเทศก็ตาม แต่สนามบินของเขาก็ใหญ่โต และผู้โดยสารก็แน่นอยู่เสมอ สถานที่สะอาด มีสินค้านานาชนิดตั้งโชว์ไว้สำหรับขาย.

เมื่อได้เวลา ๒ ทุ่ม ๓๗ นาที เจ้าหน้าที่การบินได้มากราบทูลอาราธนาสมเด็จฯ ขึ้นประทับบนเครื่องบิน ก่อนที่จะก้าวขึ้นสู่เครื่องบิน นายคลอสเนอร์ได้รีบเดินล่วงหน้าขึ้นไป เพื่อบอกให้แม่แอร์ทราบเกี่ยวกับวินัยของพระ เจ้าสาวกัมหัวรับ ทำท่าจะเข้าใจแล้วเดินเข้าไปจัดที่ให้พวกเรา.

ส่วนท่านริรินากายามานั้น ได้มาแยกทางเดินกับเราที่โอซากา้ น เพราะท่านยังมีธุระที่จะทำอยู่ในโอซากา้ วันรุ่งขึ้นจึงจะกลับโตเกียวโดยขบวนรถด่วน ท่านริรินากายามาได้อำนวยความสะดวกให้แก่เราทุกอย่าง หากไม่ได้ท่านแล้ว เราก็คงจะได้รับความลำยากยุ่งยากอยู่บ้าง เพราะการไปโอซากา้ เกียวโต และนาราของเราครั้งนี้ เป็นการไปแบบส่วนตัว ไม่ได้แจ้งให้ใครทราบล่วงหน้าก่อน.

เครื่องบิน Japan Air Lines ลำนี้บรรทุผู้โดยสารได้ประมาณ ๖๐ คน บริการดีพอใช้ เครื่องบินได้พาเราบินข้ามทะเลมาประมาณ ๒ ชั่วโมงจึงถึงโตเกียว ท่านเอกอัครราชทูตไทยและ มร. Robert Schwantes ผู้ช่วยผู้อำนวยการมูลนิธิเอเชียประจำประเทศญี่ปุ่นได้จัดรถไปรับเสด็จที่สนามบิน กว่าจะออกจากสนามบินไปถึงสถานทูตก็ประมาณ ๕ ทุ่ม.

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันเช้าที่สถานทูต คุณหญิงชายาของท่าน เอกอัครราชทูตจัดอาหารเช้าถวาย

เวลา ๑๐.๒๐ น. ข้าราชการตำรวจไทย ซึ่งมี พล ต.ต. ต่อศักดิ์ ยมนาค เป็นหัวหน้าได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ ที่สถานทูต

เวลา ๑๐.๓๐ น. เสด็จออกจากสถานทูตไทยไปเสวยภัตตาหารเพล ที่สถานทูตลาว ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากสถานทูตไทย เท่าไรนัก ก่อนที่จะถึงเวลาเพล สมเด็จ ฯ ทรง ประทานศีลห้า และทรงแสดงพระธรรมเทศนา ซึ่งมีใจความย่อ ๆ ว่า

" วันนี้ อาตมภาพมีความยินดีที่ได้รับอาราธนามาให้แสดงธรรม และท่านเอกอัครราชทูต คุณหญิง และข้าราชการของสถานทูตมีจิตเป็นกุศล ได้นิมนต์อาตมภาพและพระภิกษุผู้ติดตามมาสวดมนต์ และฉันเพล อันนี้ได้ชื่อว่าท่านทั้งหลายมีใจเป็นกุศล เมื่ออาตมภาพได้มาถึงแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีกรรมด้วยการรับศีล ฟังเทศน์ อันนี้ได้ชื่อว่ามีความขวนขวายทางกายที่เป็นกุศล การเปล่งวาจาอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และรับศีล ได้ชื่อว่ามีวาจาเป็นบุญกุศล บุญนั้นคือสิ่งที่ชำระใจให้สะอาดผ่องใส แช่มชื่น แต่ถึงแม้ว่าคนเราจะมีใจเป็นกุศลเท่าไรก็ตาม หากไม่ได้ศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องบุญให้ถ่องแท้แล้ว ก็จะไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร เพราะบุญก็คือกุศล แปลว่า ฉลาด ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. อายโกศล ฉลาดรู้ว่า สิ่งนี้เจริญ ปฏิบัติอย่างนี้ จักถึงความเจริญ

๒. อปายโกศล ฉลาดรู้ว่า สิ่งนี้เสื่อมแล้วหลีกเสีย ไม่ยึดทำลงไปทั้ง ๆ ที่รู้อยู่

๓. อุปายโกศล ฉลาดรู้ว่า สิ่งนี้เสื่อมสิ่งนี้เจริญ ละเว้นสิ่งที่เสื่อม ประพฤติแต่สิ่งที่เจริญ บุญนี้ย่อมเกิดขึ้นจากกุศลมูล ๓ ประการ คือ

๑. อโลภะ ไม่ทะเยอทะยานอยากได้จนเกินควร คำว่าอโลภะนี้เป็นคู่กับคำว่า สันโดษ และคำว่าสันโดษนี้มีคนเข้าใจผิดกันมาก คือ เข้าใจว่าสันโดษได้แก่การสอนให้คนเกียจคร้านงอมืองอเท้า ไม่ทำอะไร ที่จริงแล้ว สันโดษแปลว่าความพอใจในสิ่งที่ชอบที่ควร หรือพอใจในของที่ตนมีอยู่ ไม่ละโมบอยากได้ของคนอื่นมาเป็นของตนโดยไม่ชอบธรรม การตั้งหน้าทำการทำงานด้วยความวิริยะอุตสาหะในทางที่ชอบที่ควรนั้น มิได้ชื่อว่าเป็นความโลภ เพราะพระพุทธองค์ทรงสอนให้เรามีความขยันประกอบอาชีพ เมื่อเราไม่มีความโลภแล้ว ก็จะมีแต่ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความเคารพในสิทธิของผู้อื่น.

๒. อโทสะ คือ ความไม่ริษยาปองร้าย หรือเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน มีจิตเมตตา กรุณา เห็นสุขทุกข์ของคนอื่นเช่นเดียวกับของตน.

๓. อโมหะ ไม่หลงหรือเมาในบุญญา โดยเห็นว่าเรามีความสำคัญยิ่งกว่าคนอื่นทั้งหมด จะทำ จะพูด จะคิดอะไรก็เข้าข้างตัวเสมอ ทำอย่างนี้ไม่ดี เราจะต้องเห็นว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน หาทางช่วยเหลือกัน เมื่อทำได้อย่างนี้จะทำให้จิตใจเป็นบุญ เมื่อใจเป็นบุญแล้ว ก็จะทำให้ผู้ทำบุญได้รับความสุข

คติของพระพุทธศาสนาถือว่า การแผ่เมตตาจิตไปยังผู้มีอุปการคุณนั้น อาจทำให้สำเร็จประโยชน์ได้ เช่นท่านทั้งหลาย มีใจเป็นบุญกุศล มีความสมานฉันท์ พร้อมกันมาบำเพ็ญบุญกุศลด้วยการรับศีล ฟังเทศน์ และถวายภัตตาหารเพลแก่พระสงฆ์ในวันนี้ แล้วตั้งจิตแผ่ส่วนบุญกุศลไปยังผู้ป่วย ซึ่งนอนอยู่ในโรงพยาบาล (คุณแม่ของคุณหญิงท่านทูตป่วยอยู่ที่โรงพยาบาล) และนำความไปบอกให้ท่านทราบว่าได้นิมนต์พระมาสวดมนต์ ฉันเพล และแสดงธรรม บางทีผู้ป่วยอาจมีความยินดีจนกระทั่งถึงกับหายป่วยก็เป็นได้.

วันนี้ท่านเอกอัครราชทูตไทยก็ได้เสด็จไปร่วมในงานด้วย ไทยกับลาวเขาพี่น้องกัน มีขนบธรรมเนียมคล้ายกัน พูดภาษาและฟังภาษากันรู้เรื่อง ไม่ต้องมีล่าม หน้าตาเหมือนกัน จึงทำให้เราเกิดความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติพี่น้องกัน และเข้ากันได้อย่างสนิทสนม.

เวลาบ่าย ๓ โมง เราได้ขึ้นรถยนต์ไปชมสถานที่ที่เขาจะถวายให้สร้างวัดไทย เรียกว่าสยามิโกะ อยู่ไม่ห่างจากโตเกียวเท่าไรนัก รถวิ่งประมาณ ๕๐ นาที คุณโยธิน ข้าราชการสถานทูตเป็นผู้นำทาง ได้ทราบว่าที่ดินแห่งนี้อยู่ในบริเวณที่ดินของยูเนสโก ซึ่งท่านริรินากายามาจะเป็นผู้ถวาย ทางยูเนสโกอยากจะให้เราไปสร้างวัดขึ้นที่นั้น เพราะถ้าเราสร้างวัดไทย ก็จะเป็นการดึงดูดให้คนไปเที่ยวชมสถานที่มากขึ้น เขาก็จะมีรายได้จากนักทัศนาจรเพิ่มขึ้นอีก สถานที่ที่เขาจะถวายนี้อยู่บนภูเขาเตี้ย ๆ มีต้นไม้ขึ้นสวยงาม มีทะเลสาบและสนามเล่นสกีน้ำแข็ง เมื่อถึงฤดูหนาวมีคนไปเล่นสกี

กันมาก มีทางรถไฟและรถยนต์ไปถึงเชิงภูเขา การคมนาคมก็สะดวก เย็นอันสรุปได้ว่า สถานที่แห่งนี้เต็มไปด้วยธรรมชาติที่สวยงาม น่าดู น่าไปทัศนาจรมากที่เดียว ถ้าหากเราไปสร้างวัดที่นั้นก็จะมีคนเข้าชมกันมาก ทุกคนเห็นพ้องกันว่า ที่แห่งนี้สงัดเงียบ และมีธรรมชาติสวยงาม เหมาะที่จะสร้างวัดไทยมากกว่าที่อื่น ๆ แต่ก็ยังตัดสินใจไม่ได้อยู่นั่นเอง เพราะการสร้างวัดในต่างประเทศนั้นจะต้องลงทุนมาก และในขณะนี้เราก็ยังไม่มีทุนเลย จึงเย็นแต่เพียงรับเรื่องไว้เพื่อพิจารณาเท่านั้น.

เวลา ๒ ทุ่ม คุณโยธิน ได้นำท่านเจ้าคุณราชสุมนต์ และข้าพเจ้าไปขึ้นรถไฟใต้ดิน ส่วนคุณหมอตระกูลและคุณสุรสีห์ออกไปรับประทานอาหารข้างนอก ปล่อยให้สมเด็จ ฯ ประทับอยู่ที่สถานทูตแต่พระองค์เดียว ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์ยังไม่เคยได้ไปญี่ปุ่น และยังไม่เคยได้ขึ้นรถไฟใต้ดิน จึงอยากจะลองดู ไหน ๆ ก็ได้ไปญี่ปุ่นทั้งที จะมานอนหลับทับสิทธิ์อยู่ทำไม และอยากจะรู้กันเสียทีว่ารถไฟใต้ดินนั้นมันจะดีวิเศษสักแค่ไหน คุณโยธินได้นำเราเดินออกจากสถานทูต ผ่านไปตามตรอกและซอกเล็ก ๆ เลี้ยวไปเลี้ยวมาแล้วก็ผ่านไปจนกระทั่งถึงถนนใหญ่ เราได้เดินข้ามถนนไปยังสถานีรถไฟ ซึ่งอยู่ฝั่งที่ตรงกันข้าม พอก้าวเข้าไปที่ชายตั๋วหน้าชานชาลาก็เห็นคนเดินเบียดเสียดยัดเยียดกันแน่นขนัด รถไฟของเขาวิ่งด้วยกระแสไฟฟ้า การซื้อตั๋วรถไฟของเขาสะดวกมาก คือ เย็นแต่เพียงหย่อนสตางค์ลงไปในช่องเท่านั้น ตั๋วรถก็จะเลื่อนออกมาเอง โดยท

ผู้ซื้อและคนขายตั๋วไม่เห็นหน้ากันเลย เมื่อคุณโยธินซื้อตั๋วเรียบร้อยแล้ว เราได้เดินผ่านกลุ่มชนที่แน่นขนัดไปยังชานชาลาสถานีรถไฟ เมื่อรถมาถึง เราก็รีบขึ้นทันที ช้าไม่ได้ เพราะรถหยุดเพียง ๒ นาทีเท่านั้น รถไฟขบวนนี้มีแต่ชั้นที่สาม ผู้โดยสารแน่นมากขนหาที่นั่งไม่ได้ แต่ก็ยังดีกว่ารถไฟชั้นที่สามของอินเดียอย่างเทียบกันไม่ได้ เพราะของอินเดียนั้น นอกจากจะสกปรกแล้ว ผู้โดยสารยังเห็นแก่ตัวและหยาบคายอีกด้วย เขามีสายหนังผูกติดกับราวข้างขนสำหรับให้ผู้โดยสารได้จับยึดไว้ไม่ให้ล้ม เราก็ต้องใช้วิธียืนโหนอยู่กับราวเอียงไปเอียงมา หัวพ้ดหัวเหวี่ยงไปตามขังหวะของล้อรถไฟ คุณโยธินพยายามป้องกันไม่ให้ผู้หญิงญี่ปุ่นเข้ามาถูกต้องเราเป็นพัลวัน เราต้องระวังตัวแทบกระดิกตัวไม่ได้ ผู้หญิงญี่ปุ่นไม่รู้วินัยของพระไทย บางคนก็แซงเข้ามาใกล้ ๆ เราก็ต้องหาทางถอยร่นออกไปเรื่อย ๆ รู้สึกว่าลำบากเหลือเกิน จิวรของเราก็รุ่มร่ามไม่น่าดู อยากจะเปลื้องออกเสียให้รู้แล้วรู้รอดไป ท่านเจ้าคุณ ฯ คิดว่าจะสนุก แต่ที่ไหนได้ เมื่อขึ้นไปแล้ว ถูกผู้หญิงญี่ปุ่นรุกไล่จนเราต้องถอยหนีไม่เป็นขบวน รู้อย่างนี้แล้ว ที่หลังไม่ยอมขึ้นแน่ ที่อินเดียนั้น ถึงจะแน่นเท่าไร ๆ ก็ไม่รู้สึกอึดอัดและหนักใจอย่างนี้ เพราะไม่ค่อยมีผู้หญิงเหมือนในญี่ปุ่น และเขาจัดตู้สำรองสำหรับผู้หญิงไว้อีกที่หนึ่ง จึงทำให้เราไม่ต้องกังวล ไปได้สักพักหนึ่งผู้โดยสารก็ทะยอยกันลงจนบางตา คุณโยธินรีบจองที่นั่งให้เราทันที แล้วก็มานั่งคุมเชิงไว้ไม่ให้ผู้หญิงมานั่งเบียดได้ เรานั่งติดอยู่กับประตูทางขึ้น รถหยุดเมื่อไรก็มีคนแย่งกันขึ้นมาและโดยมากก็เป็นผู้หญิงแทบทั้งนั้น สังเกตดูเขาช่างไม่มีความกลัว

ผู้ชายเอาเสียเลย เราต้องนั่งตัวลีบ คุณโยชินนั่งแล้วก็ยืน ยืนแล้ว
ก็นั่งยืดย้องกันอย่างระมัดระวัง จนถึงกับทำให้ชาวญี่ปุ่นแปลกใจ
มองเราเป็นตาเดียว อีกอย่างหนึ่งเขาไม่เคยเห็นรองเท้าคีบแบบของ
พระไทยสักที จึงจ้องตามามองดรองเท้าของเราเป็นการใหญ่ บางคน
ก็คงนึกอยากได้ แต่ก็ไม่กล้าขอ ทั้งเครื่องแต่งตัวของเราก็เป็นชุด
สากลที่แปลกและเป็นชุดที่เก่าแก่ที่สุดในโลก แต่ก็น่าสมัยอยู่เสมอ
แม้ว่าบางครั้งเราจะรู้สึกว่ารุ่มร่ามอยู่บ้าง แต่บางคราวก็นึกกระหยิ่ม
อยู่เสมอว่า ของเรานี่แปลกดี เรียบร้อยดี และสุภาพดี.

อีกไม่นานรถไฟก็ได้พาเราวิ่งลอดพ้นพสุธาใต้บาดาล พอ
รถไฟวิ่งลอดพ้นก็รู้สึกอึดอัดใจ อากาศมืดทึบ มองไม่เห็นอะไร
รถไฟยังคงวิ่งฉึก ๆ ต่อไปตามหน้าที่ของมัน นับว่าเป็นสิ่งที่น่า
อัศจรรย์มากที่เดียว บางแห่งรถไฟได้วิ่งโผล่ขึ้นมาบนพื้นโลก วิ่ง
ไต่หลังคาตึกหลายชั้น แล้วก็วิ่งลอดพ้นลงไปอีก รถไฟวิ่งต่อไป
เรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงถนนกินซ่า ซึ่งเป็นถนนที่ใหญ่และเจริญที่สุด
ในญี่ปุ่น เราลงจากรถไฟแล้วเดินขึ้นบันไดไป ผ่านฝูงชนที่แออัดอยู่
หน้าสถานีไปอย่างลำบากใจ เห็นผู้หญิงนุ่งเสื้อผ้าขาดกระรุ่งกระริ่ง
ยืนคูลายมืออยู่หน้าสถานี และเห็นหญิงอีกคนหนึ่งนอนกกลูกน้อยอยู่
ที่มุมตึกของสถานี พึงจะได้มาเห็นคนขอทานในญี่ปุ่นวันนี้ เรา
ได้เดินผ่านไปตามถนนสายต่าง ๆ ตลาดร้านค้าส่วนมากยังคงกันแล้ว
ถนนบางแห่งสกปรกรกรุงรัง เช่น ถนนจากตัวเมืองโตเกียวไปยัง
สนามบินนับว่าสกปรกมาก มีบ้านกระต๊อบเรียงรายอยู่สองข้างทาง

อย่างไม่น่าดู เราเดินต่อไปอีกจนรู้สึกเหนื่อย เห็นว่าจะเดินต่อไปอีกไม่ไหวแล้วจึงขึ้นรถแทกซี่กลับสถานทูต.

ประเทศญี่ปุ่นมีคนอยู่กันอย่างหนาแน่น สำนักงานสำรวจสำมะโนครัวประกาศที่กรุงโตเกียว ครั้งล่าสุดเมื่อ วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๔ ว่า ขณะนี้ญี่ปุ่นมีพลเมืองรวมทั้งสิ้น ๙๓,๔๐๖,๔๔๕ คน เพิ่มจากเมื่อห้าปีก่อนอีก ๔,๑๓๐,๙๑๖ คน นับเป็นประเทศที่ห้าที่มีพลเมืองมากที่สุดในโลกถัดจากจีนคอมมิวนิสต์ อินเดีย โซเวียต-รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา น่าสังเกตอยู่หน่อยก็คือ ผู้หญิงญี่ปุ่นมีจำนวนมากกว่าผู้ชายถึง ๒ ล้านคน

เฉพาะในกรุงโตเกียวนั้น เมื่อก่อนมหาสงครามโลกครั้งที่สองมีพลเมืองถึง ๗ ล้านคน และเมื่อสิ้นมหาสงครามนั้นแล้ว พลเมืองของกรุงโตเกียวเหลืออยู่ไม่ถึง ๓ ล้านคน ล้มหายตายจากไปมากกว่าครึ่งหนึ่งของพลเมือง แต่ถึงบัดนี้ เพียงระยะไม่กี่ปี พลเมืองของโตเกียวก็ถีบตัวขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ คือ ขณะนี้โตเกียวมีพลเมืองมากถึง ๑๐ ล้านคนที่อยู่ในโตเกียวแท้ ๆ ส่วนอีก ๓ ล้านคนนั้น อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับโตเกียว และได้เดินทางเข้ามาทำงานในนครหลวงแห่งนี้ ดังนั้นเมื่อถึงเวลากลางวัน โตเกียวจะต้องมีพลเมืองถึง ๑๓ ล้านคน

ปัญหาเรื่องคนมากนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้ญี่ปุ่นได้รับความหนักใจเป็นอย่างมาก เพราะไม่มีที่ที่จะขยายให้เพียงพอแก่จำนวนพลเมือง เป็นเหตุให้เศรษฐกิจตกต่ำ เพราะประชาชนมีที่ดินจำกัด ฉะนั้น

เพื่อแก้ปัญหานี้ให้ตกไป รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ทุ่มเทงบประมาณของชาติ สร้างโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ นับเป็นจำนวนหลายร้อย การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมนี้ ทำให้ญี่ปุ่นก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจก็กระเตื้องขึ้น คนว่างงานก็ลดจำนวนน้อยลง รัฐบาลญี่ปุ่นได้ประกาศที่กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม ๒๕๐๓ ว่า นับถึงเดือนตุลาคม ศกนี้ มีพลเมืองทำงานทำเป็นจำนวน ๔๖,๔๐๐,๐๐๐ คน มีคนที่ว่างงานเพียง ๒๘๐,๐๐๐ คน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ มีคนว่างงาน ๕๘๐,๐๐๐ คน นับว่ารัฐบาลญี่ปุ่นได้คิดแก้ปัญหาเรื่องคนล้นงานได้อย่างน่าชมเชยมากทีเดียว

ธรรมดาว่าประเทศที่มีคนอยู่อย่างหนาแน่นนั้น จะต้องแย่งกันทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความมานะพยายามยิ่ง ชาวญี่ปุ่นได้รับภัยจากธรรมชาติเสมอ และแต่ละครั้งก็ได้รับความเสียหายอย่างมากมาย แม้กระนั้นญี่ปุ่นก็ยังสามารถที่จะต่อสู้กับภัยธรรมชาติได้อย่างน่าอัศจรรย์ สิ่งเหล่านี้แหละ คือบทเรียนจากธรรมชาติที่มีคุณค่าต่อชีวิตของชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง ทำให้เกิดความฉลาด อดทน รู้จักปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติได้ดี ได้ทราบว่าอีก ๒๕ ปีข้างหน้า ญี่ปุ่นจะไม่มีที่อยู่เพียงพอ นักวิทยาศาสตร์ของญี่ปุ่นจึงได้คิดหาทางจะขยายที่ออกไปโดยจะสร้างบ้านเมืองเป็นทุ่นลอยอยู่กลางทะเล ซึ่งสามารถจะรับน้ำหนักได้มาก เมื่อทำเสร็จแล้วเขาก็จะระยายคนออกไปอยู่ในทะเลในน่านน้ำมหาสมุทรแปซิฟิคต่อไป ซึ่งถ้าหากทำได้จริงก็จะสามารถแก้ปัญหานี้ได้

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๘.๒๕ น. ได้ไปชมสถานที่ที่เขาจะมอบถวายให้สร้างวัดไทย อยู่ที่เมือง โยโกฮามา ไม่ห่างจากโตเกียวเท่าไรนัก รถยนต์วิ่งประมาณ ๔๐ นาที ก่อนจะถึงสถานที่ที่เขาจะถวาย รถยนต์ได้พาเราวิ่งไปตามไหล่เขาวกไปเวียนมา แล้วก็ได้มาถึงเชิงเขาแห่งหนึ่ง อยู่ติดกับทุ่งนา ห่างจากบ้านคน ถนนไม่ค่อยจะดี ที่นี่แหละคือสถานที่ซึ่งเขาจะถวายให้สร้างวัดไทย อยู่ในบริเวณวัดของพระญี่ปุ่น มีท่านเบียวโด เป็นเจ้าอาวาส เนื้อที่ทั้งหมดที่เขาจะถวายประมาณ ๒ เอเคอร์ อยู่ติดกับเชิงภูเขาลูกเตี้ย ๆ มีต้นไม้พุ่มขึ้นเต็ม เมื่อเราไปถึงสถานที่ ท่านเบียวโด และท่ายกทายิกาประมาณ ๑๐ คนได้มารอรับอยู่ที่ประตูวัด แม้ว่าฝนจะลงเม็ดพรำ ๆ อยู่ไม่ขาดสาย แต่พุทธศาสนิกชนเหล่านั้นก็ยังยืนกรำฝนอยู่ด้วยศรัทธาอันแรงกล้า เนื่องจากฝนลงเม็ดไม่หยุดและเริ่มลงเม็ดหนักขึ้นเรื่อย ๆ เราจึงมิได้เดินไปชมสถานที่ เป็นแต่เพียงยืนมองจากถนน แต่เท่าที่สังเกตดูแล้วเห็นว่าสู้ที่สยามิโกะไม่ได้ ดังนั้นจึงไม่ติดใจและสนใจเท่าไรนัก เป็นแต่เพียงไปสำรวจดพอเป็นพิธีเท่านั้น เราได้เดินเข้าไปภายในห้องโถง ซึ่งดูคล้ายกับว่าจะเป็นโบสถ์ มีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ มีพระพุทธรูปไทยเราด้วยซึ่งท่านเบียวโดได้นำไปจากประเทศไทย ท่านเบียวโดนี้เคยเข้ามาอยู่ในประเทศไทย และเคยสอนภาษาญี่ปุ่นที่สถานทูตญี่ปุ่นในประเทศไทย พูดภาษาไทยได้บ้าง สมเด็จฯ ได้ตรัสขอบใจท่านเจ้าอาวาสและผู้ที่มารับเสด็จ แล้วเสด็จกลับกรุงโตเกียว ขณะที่ประทับอยู่

ภายในรถ สมเด็จฯ ได้ตรัสว่า ที่แห่งนี้สู้สยามิโกะไม่ได้ ข้าพเจ้าก็เห็นเช่นนั้น เพราะที่สยามิโกะนั้นนอกจากจะสวยงามตามธรรมชาติแล้ว ยังเป็นที่สนใจของนักทัศนาจรด้วย.

เวลา ๑๓.๓๐ น. ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์ และข้าพเจ้าได้ทูลลาสมเด็จฯ ไปชมกิจการของ มหาวิทยาลัย วิสซุ ไดกากุ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาตั้งอยู่ในกรุงโตเกียว ในการนี้ นายคลอสเนอร์ก็ได้ร่วมไปกับเราด้วย ทางสถานทูตได้กรุณาแจ้งไปให้เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทราบก่อนแล้ว เมื่อเราไปถึง ศาสตราจารย์ยูกิโอ สะกะโมโต คณบดีแผนกพระพุทธศาสนา และ ศาสตราจารย์ โนโช โนมูระ ได้ออกมาต้อนรับที่ประตูของมหาวิทยาลัย แล้วเชิญให้เข้าไปพักที่ห้องรับแขกของมหาวิทยาลัย ท่านศาสตราจารย์ทั้งสองได้อธิบายกิจการของมหาวิทยาลัยให้เราทราบว่า มหาวิทยาลัยนี้มีนักศึกษาทั้งหมดประมาณ ๓,๐๐๐ คน และมีนักศึกษาหญิงเพียง ๒๐% เท่านั้น ทั้งหมดมีอยู่ ๓ แผนก คือ แผนกพระพุทธศาสนา แผนกวรรณคดี และแผนกบัญชี เฉพาะแผนก พุทธศาสนานั้นมีนักศึกษาประมาณ ๖๐๐ คน เมื่อก่อนมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นเพียงสถาบันการอบรมพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระภิกษุในนิกายนิชิเรน (Nichiren) เมื่อประมาณ ๕๐๐ ปีมาแล้ว ครั้นต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๗ จึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นรูปของมหาวิทยาลัยโดยสมบูรณ์ คณะกรรมการบริหารงานในมหาวิทยาลัยนี้โดยมากเป็นพระภิกษุ พระมีอำนาจและมีบทบาทสำคัญในด้านการบริหารงานมากกว่าฆราวาส

เงินบำรุงมหาวิทยาลัยได้มาจากมูลนิธิของนิกายนิชิเรน ซึ่งเป็นนิกายหนึ่งของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในญี่ปุ่น รัฐบาลไม่ได้ให้ความอุปถัมภ์ แต่ก็รับรองวิทยฐานะของมหาวิทยาลัยเทียบเท่ากับมหาวิทยาลัยอื่น ๆ มีพระภิกษุหลายรูปที่เป็นศาสตราจารย์และอาจารย์ของมหาวิทยาลัยนี้ การสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้นหนักไปในทางประวัติวรรณคดี และปรัชญาของพระพุทธศาสนา ทั้งของมหายานและเถรวาท ผู้ที่สำเร็จมัธยม ๘ มาแล้วต้องเรียนอีก ๔ ปี จึงจะได้ปริญญาตรี มีสอน ภาษาสันสกฤต บาลี และ ภาษาธิเบต ด้วย มีนักศึกษาจาก เวียตนาม และ ฮ่องกง เดินทางมาเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยนี้ นอกจากนี้ไม่ปรากฏว่ามีนักศึกษาจากประเทศไหนในเอเซีย นักศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยแล้วต้องออกสอน อบรม และประกาศพระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอกประเทศ หรือไม่ก็เป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีสอนพระพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่น.

เมื่อศาสตราจารย์ทั้งสองได้อธิบายจบลงแล้ว เราได้แจ้งความประสงค์ให้ทราบว่า ต้องการชมหอสมุด ศาสตราจารย์ โยโช โนมูระ ได้นำเราเข้าชมด้วยตนเอง เห็นมีตำราพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต มีหนังสือพระไตรปิฎกของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งของไทยด้วย นับว่ามหาวิทยาลัยนี้มีหนังสือตำราพระพุทธศาสนามากเพียงพอแก่การค้นคว้า เจ้าหน้าที่ประจำหอสมุดได้นำเราเข้าชมหนังสือ และได้อธิบายให้ฟังอย่างละเอียด

เมื่อถามว่า หนังสือทั้งหมดมีเท่าไร เขาตอบไม่ได้ ยอกว่าบรรณารักษ์ไม่อยู่ จึงไม่ทราบจำนวนหนังสือที่แน่นอน เมื่อชมหอสมุดเสร็จแล้ว เราได้ลาเจ้าหน้าที่กลับสถานทูต.

ญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาอยู่หลายแห่ง และในมหาวิทยาลัยโดยทั่วไปก็มีสอนวิชาพระพุทธศาสนาด้วย นับว่าชาวญี่ปุ่นได้ส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาขั้นสูงดีมาก และดูเหมือนจะดีกว่าประเทศใด ๆ ในโลก.

เวลา ๓ ทุ่ม นักเรียนไทยจำนวน ๓๗ คน เข้าเฝ้าสมเด็จฯ ที่สถานทูต สมเด็จฯ ทรงประทานโอวาท มีใจความย่อ ๆ ว่า

"ฉันรู้สึกดีใจที่ได้มาพบนักเรียนไทยในต่างประเทศ พวกเธอได้ชื่อว่าเป็นคนดี ได้บำเพ็ญตนมาดีแล้ว จึงได้มาศึกษาต่อยังต่างประเทศ เมื่อมาถึงแล้วก็ได้เข้าศึกษาในสถานการศึกษาที่ดี ขอเธอทั้งหลายจงรักษาความดีไว้อย่าให้เสื่อม พวกเธอได้รับการศึกษาดี มีความรู้ดี เท่ากับว่ามีแรงหนุนและแรงส่ง คือหนุนและส่งให้เธอมาศึกษาต่อที่นี่ เมื่อมีแรงหนุนและแรงส่งแล้ว ก็ต้องมีแรงทรง ถ้ามีแต่แรงหนุนและแรงส่ง แต่ไม่มีแรงทรงแล้วก็จะทำให้พลาดล้มได้ง่าย กำลังส่งและกำลังหนุนคือวิชาความรู้ กำลังทรงคือความประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง มีสติสัมปชัญญะเป็นเครื่องสำรวจตัว พิจารณาตัว และพิเคราะห์ตัวอยู่เสมอ โดยให้คำนึงถึงเกียรติของตัว ของประเทศชาติ และของพระพุทธศาสนา อย่าปล่อยตัวให้ตกไปในทางที่เสื่อม ให้ตั้งแนวจิตไว้สูง มุ่งมั่นขยันในการ

ศึกษาเล่าเรียน แล้วกลับไปทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติของเรา ซึ่งกำลังต้องการคนดี ขณะนี้พวกเธอยังอยู่ในวัยศึกษา ต่อไปก็จะเป็นผู้ใหญ่ อนาคตของประเทศชาติย่อมขึ้นอยู่กับพวกเธอ ขอให้เธอทั้งหลายจงรักษาความดีไว้ให้ดี จะได้เป็นคนดีต่อไปในกาลภายหน้า ที่สุดนี้ ขอคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกปักและคุ้มครองให้เธอทั้งหลายจงมีความสุขกายสบายใจโดยทั่วกัน."

สังเกตเห็นนักเรียนไทยทุกคนมีความดีใจและซาบซึ้งในพระโอวาทเป็นอย่างมาก และรู้สึกว่าเป็นบุญเหลือล้นที่ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชในต่างแดนเช่นนี้ บางคนได้จากบ้านเกิดเมืองนอนไปอยู่เป็นเวลานาน ๆ ปี ไม่เคยเห็นพระ ไม่ได้ฟังพระเทศน์ และไม่มีโอกาสได้บำเพ็ญกุศล เมื่อได้เห็นพระไทยในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือสมเด็จพระสังฆราชเช่นนี้ จึงทำให้ทุกคนรู้สึกปลาบปลื้มใจ และซาบซึ้งในพระเมตตาเป็นยิ่งนัก.

เมื่อทรงประทานพระโอวาทเสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ ทรงแจกหนังสือธรรมและพระพุทธรูปแก่นักเรียนไทยที่มาเข้าเฝ้า และก่อนที่จะทรงแจก ได้ตรัสเตือนว่า "ที่ฉันให้พระพุทธรูปนี้ มิใช่เพื่อความศักดิ์สิทธิ์หรืออย่งคงกะพัน แต่ให้ไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้เธอทั้งหลายไม่ประมาท เมื่อมีพระอยู่กับตัว ก็ต้องนึกถึงคุณพระ และปฏิบัติอย่างพระ อย่าขืนทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง บางคนไปทอดแหหรือกินเหล้าทั้ง ๆ ที่มีพระพุทธรูปแขวนคออยู่ ทำอย่างนี้ไม่ดี เป็นการไม่เคารพและบูชาคุณพระ

ขอเตือนให้เธอทั้งห[illegible]แย่าประมาท เมื่อนึกถึงคุณพระแล้ว ก็ให้นึกถึงตัว และเมื่อนึกถึงตัวแล้วก็ให้นึกถึงคุณของพระ อย่างนี้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นับถือพระในทางที่ถูกที่ควร" ครั้นแล้ว สมเด็จ ฯ ทรงประทานพระพุทธรูปแก่นักเรียนไทยทุกคน.

จากนั้น *คุณทวี ใช้สติ* นายกสมาคมนักเรียนไทยในญี่ปุ่น ได้ถวายหนังสือ "ส.น.ท.ญ.สาร" ซึ่งเป็นหนังสือที่นักเรียนไทยในญี่ปุ่นจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์รอบปี ๒๕๐๔ เมื่อรับมาเปิดดู เห็นรูปภาพ คำขวัญ และบทความ ตลอดทั้งกิจกรรมของสมาคมแล้ว ก็รู้สึกยินดีและพลอยอนุโมทนาด้วย หนังสือเล่มนี้มีความใหญ่พอดูและเต็มไปด้วยบทความที่ดี ๆ ซึ่งโดยมากเขียนขึ้นโดยนักเรียนไทยเอง แสดงให้เห็นถึงความรู้ ความสามารถ และความสามัคคีอันดีของนักเรียน เราขออนุโมทนาและอวยพรให้นักเรียนไทยในญี่ปุ่น จงประสบแต่ความสุขความเจริญ และได้กลับมาทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติของเราในโอกาสต่อไป.

ลาญี่ปุ่น

วันนี้เป็นวันที่เราจะต้องลาญี่ปุ่น ออกเดินทางต่อไปยังฮาวาย เราได้มาพำนักอยู่ในญี่ปุ่นเป็นเวลา ๕ วัน ๕ วันในญี่ปุ่นช่างเป็นเวลาที่รวดเร็วกระไรเช่นนั้น ด้วยน้ำใสใจจริงแล้ว เราไม่อยากจากญี่ปุ่นเลย เพราะนับแต่วันแรกที่มาถึงจนกระทั่งวันนี้

เราได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่นทั้งจากคนไทยและญี่ปุ่น เสียดายที่มีเวลาน้อย ไม่มีโอกาสที่จะศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ของญี่ปุ่นให้มากกว่านี้ และยังไม่แน่ใจว่าจะมีโอกาสเดินทางไปญี่ปุ่นอีกหรือไม่ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เจริญด้วย ศิลป วัฒนธรรม อารยธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา เราต้องการจะศึกษาสิ่งเหล่านี้ แต่ความต้องการของเราก็ต้องพลันสิ้นสุดลง เพราะวันนี้เป็นวันที่เราจะต้องอำลาญี่ปุ่นออกเดินทางต่อไปยังฮาวายแล้ว.

เวลา ๔ ทุ่ม เตรียมตัวออกจากสถานทูตเพื่อเดินทางไปสนามบิน นักเรียนไทยเป็นจำนวนมากได้มาพร้อมกันที่สถานทูตเพื่อจะรอส่งเสด็จ ท่านเอกอัครราชทูตทรงแจ้งให้นักเรียนทราบว่าไม่ต้องไปส่งเสด็จถึงสนามบินก็ได้ เพราะไม่มีรถจะไปส่ง ถือว่ามาส่งเสด็จที่นี่ก็พอแล้ว สังเกตเห็นว่านักเรียนไทยอยากจะไปส่งเสด็จกันมาก แต่ก็จำใจ จึงต้องรอส่งเสด็จกันอยู่ที่สถานทูตจนกระทั่งวินาทีสุดท้าย สมเด็จ ฯ ทรงอวยพรให้นักเรียนไทยมีความสุขความเจริญในพระพุทธศาสนา แล้วเสด็จออกจากสถานทูตขึ้นประทับบนรถยนตร์ไปสู่สนามบินพร้อมด้วยคณะผู้ตามเสด็จ.

วันนี้มีผู้ไปส่งเสด็จมากมาย อาทิเช่น *พณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ท่านผู้หญิงละเอียด ท่านเอกอัครราชทูต และคุณหญิง ท่านนายพลนากามูระ พระวินากายามา ดร.* Robert Schwantes ผู้ช่วยของผู้แทนมูลนิธิเอเชียประจำประเทศญี่ปุ่น และ

ข้าราชการสถานทูตและภรรยา พร้อมทั้งนักเรียนไทยบางคน เจ้าหน้าที่การบินได้จัดห้องถวายสมเด็จ ฯ เป็นพิเศษ ขณะที่ประทับอยู่ในห้องนั้น ท่านริรินากายามาได้เข้ามาขอพระพรจากสมเด็จ ฯ คือท่านปรารถนาอยากจะมาเกิดในประเทศไทย และอยากเป็นสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศไทย ขอให้สมเด็จ ฯ ทรงพิจารณาหาทางช่วยเหลือเพื่อให้ความปรารถนาของท่านสำเร็จ ซึ่งก็นับว่าเป็นเรื่องที่แปลกมาก ไม่ทราบว่าจะช่วยเหลือได้โดยวิธีใด นอกจากจะช่วยเหลือตนเองเท่านั้น ไม่ทราบว่า ท่านจะพูดด้วยน้ำใสใจจริงหรือพูดเพื่อให้เราเห็นใจก็ไม่รู้ อันนี้เป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่ง ซึ่งนักการทูตมักจะพูดกันบ่อย ๆ แต่ว่าบางครั้งก็เห็นเป็นเรื่องที่ออกจะเกินความจริงไป.

ก่อนที่เครื่องบินจะออก เราได้อำลาผู้ไปส่งโดยทั่วถึง เว้นเสียแต่นักเรียนไทยบางคนที่ไปเที่ยวเตร่ดูอะไรต่ออะไรอยู่ข้างนอก ไม่ทราบเวลาที่เราจะออกเดินทาง จึงมิได้เข้ามาในห้อง เราก็ไม่ได้ลาด้วย ขืนตามไปลาก็มีหวังตกเครื่องบินแน่ เดินออกจากห้องไปไกลแล้ว จึงเห็นเขาเดินตามหลังไป จะหยุดยืนรอลาอยู่ก็จะทำให้ชักช้ากลัวตกเครื่องบิน จึงต้องรีบเดินต่อไป อาจเป็นสัญญลักขณ์บอกให้รู้ว่าไม่ต้องลาก็ได้ ที่หลังพบกันใหม่ในญี่ปุ่น พณ ฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียดได้แสดงความดีใจอย่างเห็นได้ชัดที่ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระสังฆราช และได้บอกข้าพเจ้าว่า รู้สึกยินดีที่ได้พบท่านมหาในต่างแดนอีก เมื่อก่อนเคยอยู่ร่วมกันที่วัดไทยพุทธคยา วันนี้ได้มาพบกันที่ญี่ปุ่นอีก ข้าพเจ้าก็อดที่จะคิดถึงความ

หลังครั้งเมื่ออยู่พุทธคยาไม่ได้ บางวันได้ชวนท่านจอมพล ป. (สมัยเป็นพระ) ไปบิณฑบาตแถวบริเวณวัดไทยพุทธคยาด้วยกัน ชาวอินเดียไม่เคยเห็นพระออกบิณฑบาต จึงพากันสนใจมารุมดู เราไปวันแรก ๆ ไม่ได้อะไร อุ้มบาตรเปล่ากลับมา วันหลังมีคนใส่ข้าง ยิ่งได้ทราบว่า พณ ฯ จอมพล ป. ไปบิณฑบาตรด้วยก็ยิ่งทำให้ชาวอินเดียสนใจยิ่งขึ้น มีคนสนใจใส่บาตรกันมากพอสมควร แต่เราจะไปประจำทุกวันไม่ได้ เพราะชาวบ้านละแวกนี้ยากจนจริง ๆ หาอาหารจะกินก็ไม่มีอยู่แล้ว บางคนแทนที่จะใส่บาตรให้เรา หรือแทนที่เราจะไปขอจากเขา แต่เขากลับมาขอจากเรา เพราะเข้าใจว่าเราเป็นชาวต่างประเทศ มีความเป็นอยู่อย่างดี เมื่อมาก็ต้องขนเครื่องบินมา จึงเข้าใจว่าเราร่ำรวยมีเงินมีทองมาก พากันมาขอสตางค์ เสื้อผ้า และยาเสมอ เมื่อเรากลับจากบิณฑบาต ท่านผู้หญิงก็ใส่บาตรให้แขกได้ดูเป็นตัวอย่างอีก ขณะที่อยู่พุทธคยานั้น ท่านผู้หญิงต้องตื่นแต่เช้ามืดทำอาหารถวายพระ และต้องนอนดึกทุกวัน อาหารที่นั่นก็หาลำบากด้วย พณ ฯ จอมพล ป. ก็เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ศึกษาธรรมจากพระอุปัชฌาย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร เช้าเย็นมีการสวดมนต์ไหว้พระ ทำให้รู้สึกว่า ชีวิตที่พุทธคยานั้นเต็มไปด้วยความสงบเงียบ ปราศจากความวุ่นวาย แม้ว่าพุทธคยาจะเป็นเพียงสถานที่เล็ก ๆ แห้งแล้งกันดารก็ตาม แต่พุทธคยาก็มีความหมายแก่ชีวิตของเราเป็นอย่างมากทีเดียว เพราะอย่างน้อยที่สุดเราก็มาคิดได้ว่า ณ สถานที่นี่เองที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ แม้ว่าเราจะได้

รับความลำบากทางกายอยู่บ้าง แต่จิตใจของเรานั้นก็สงบและเย็นสุข ธรรมของพระพุทธองค์ย่อมให้ความสุข ความร่มเย็นแก่ผู้ปฏิบัติตามเสมอ.

ส่วนท่านเอกอัครราชทูตและคุณหญิงนั้นก็ได้แสดงความเสียใจที่สมเด็จฯ และคณะจะต้องจากไป เราก็อดที่จะเสียใจและเห็นใจไม่ได้ เพราะเคยได้รับความอุปการะจากท่านทูต และคุณหญิง ตลอดทั้งข้าราชการสถานทูตมาสองครั้งแล้ว จึงเป็นการสมควรที่เราจะจดจำบุญคุณของท่านเหล่านี้ตลอดไป.

เครื่องบินที่เราจะโดยสารไปฮาวายวันนี้เป็นเครื่องบิน พี.เอ.เอ. เช่นเคย วันนี้อากาศหนาวมาก พอก้าวออกจากตัวตึกไปยังเครื่องบิน ลมทะเลพัดโกรกมาถูกรู้สึกหนาวจนตัวสั่น เราต้องรีบก้าวขึ้นสู่เครื่องบินที่จอดรออยู่กลางสนามอย่างสง่างามด้วยความอาลัยอาวรณ์.

เครื่องบินได้พาเราบินออกจากโตเกียวเมื่อเวลา ๕ ทุ่ม ๔๕ นาที ได้บินฝ่าความมืดข้ามมหาสมุทรแปซิฟิคไปอย่างรวดเร็ว กลับหลังมามองเห็นแสงไฟของนครโตเกียวอยู่ลิบ ๆ ลาก่อนพี่น้องชาวไทยในต่างแดน ที่หลังพบกันใหม่ ไม่ที่ญี่ปุ่นก็ในเมืองไทย ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้มีโชคดีและได้รับความสุขที่เกิดจากรสพระธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยทั่วกัน.

เราออกจากสนามบินโตเกียวไปไม่นานประมาณ ๓ ชั่วโมงก็สว่าง เพราะเราบินมุ่งหน้าไปหาพระอาทิตย์ ทำให้เวลาเร็วเข้า

ไม่ได้หลับได้นอนเลย สมเด็จ ฯ ตรัสว่า คืนนี้แย่มาก นอนไม่ได้สักงีบเลย ตั้งใจว่าจะนอนให้หลับไปสักพักก็สว่างเสียแล้ว.

เราได้บินข้ามเส้นแบ่งวัน (International Date Line) หรือ (Midway) ขณะที่พระอาทิตย์กำลังจะสาดแสงสู่ท้องฟ้า วานนี้เป็นวันศุกร์ที่ ๙ เราอยู่ที่ญี่ปุ่น นั่งมาในเครื่องบินเวลากลางคืนของวันเดียวกัน รุ่งเช้าวันใหม่ก็ยังเป็นวันศุกร์ที่ ๙ อยู่เช่นกัน คือเวลาเร็วเข้า เขาจึงเพิ่มวันเข้าอีกวันหนึ่ง ไม่อย่างนั้นเวลาจะไม่ตรงกัน เป็นอันว่าวันศุกร์ที่ ๙ นี้เราได้ฉันเพล ๒ ครั้ง ครั้งหนึ่งอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น และอีกครั้งหนึ่งอยู่บนเครื่องบินก่อนที่จะร่อนลงสู่สนามบินเมืองโฮโนลูลู นับว่าได้กำไรมากอยู่ แต่ก็ฉันไม่ค่อยได้ เพราะเวลากระชั้นชิดเหลือเกิน.

ถึงฮาวาย

เราได้มาถึงสนามบินโฮโนลูลู หรือเกาะฮาวายเมื่อเวลา ๑๑.๒๕ น. เครื่องบินได้บินสูงถึง ๔ หมื่นฟีต ที่สนามบินโฮโนลูลูมี

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ คุณเทียมใจ คมกฤษ
ม.ล. เยา ศยามานนท์ คุณอไร มหาคุณ
คุณประสิทธิ์ ตุลยาทร คุณวิทย์ สุวรรณวุธ
คุณรัตนะ อุทัยผล คุณวีรพันธุ์ บัวทอง

มร. Malcolm ผู้แทนกงสุลกิตติมศักดิ์ของไทยในฮาวาย และพระญี่ปุ่นอีกเป็นจำนวนมากไปรอรับเสด็จ เมื่อก้าวลงจากเครื่องบิน

เจ้าหน้าที่ได้นำเข้าไปพักในห้องรับแขกพิเศษของสนามบิน เราได้รับสิทธิพิเศษทุกอย่าง กระเป๋าไม่ได้รับการตรวจค้น มีการถ่ายรูปถ่ายหนังไปลงหนังสือพิมพ์และออกข่าวทาง ที.วี. ด้วย นักเรียนไทยที่ไปรอรับเสด็จที่สนามบิน ได้เตรียมพวงมาลัยไปด้วย เพื่อคล้องให้แก่ฑราวาสที่ตามเสด็จ ที่นี่เขานิยมการสวมพวงมาลัย ใครไม่มีพวงมาลัยก็แสดงว่าน้อยหน้าเต็มที นิยมใช้ดอกลั่นทมเป็นพวงมาลัย ซึ่งดูแล้วก็ไม่สวยงามอะไร สู้ของเราไม่ได้ แต่ก็เป็นสัญญลักขณ์ของเขา ที่ติดกับบริเวณสนามบินมีบ้านกระต๊อบเล็ก ๆ ของชาวพื้นเมือง มีพวงมาลัยชนิดต่าง ๆ วางขาย.

จากสนามบินเจ้าหน้าที่ได้นำเราไปพักที่บังกาโล ฮะเลกุลานิ (Halekulani) ซึ่งอยู่ติดกับชายทะเลหรือชายหาด ไวกิกิ (Wailkiki) สถานที่เราพักเป็นบังกาโลชั้นเดียว เขาจัดให้คณะเราพักเป็นพิเศษคือแยกอยู่เป็นเอกเทศ ไม่มีใครอื่นนอกจากคณะเราเท่านั้นที่พักอยู่ในบังกาโลหลังนี้ ที่หน้าบังกาโลมีสนามหญ้า มีต้นมะพร้าว และดอกลั่นทมขึ้นสวยงาม ยานสะพรั่ง ส่งกลิ่นหอมตลอดคืน อากาศเย็นสบาย บรรยากาศเหมือนกับอยู่ในเมืองไทย เราชอบสถานที่แห่งนี้มาก เพราะสงัดเงียบดี.

เมื่อเราไปถึงบังกาโลใหม่ ๆ ได้เดินเข้าไปสำรวจห้องที่เขาจัดให้เราพัก พอก้าวเท้าเข้าไปข้างในก็รู้สึกแปลกใจ และไม่น่าเชื่อเลยว่าเขาจะจัดรับเสด็จสมเด็จ ฯ อย่างนี้ เพราะปรากฏว่าในห้องของสมเด็จ ฯ และของพระภิกษุที่ตามเสด็จนั้นไม่มีเตียงเลย มีแต่เสื่อ

ยาง ๆ เก่า ๆ ผืนเดียวปูกับพื้น ไม่ทราบว่าเขาจะให้เรานอนอย่างไร ยิ่งกว่านั้นยังไม่มีหมอนเสียด้วย เราก็อดที่จะคิดไม่ได้ว่า เขาจัดกันอะไรอย่างนี้ ต่อเมื่อเราถามเจ้าหน้าที่นั่นจึงได้ความว่า เขาได้รับรายงานจากเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซียว่า พระในพระพุทธศาสนาเคร่งครัดในระเบียบวินัยมาก นอนบนเตียงก็ไม่ได้ นอนบนที่นอนอ่อนนุ่มก็ไม่ได้ เมื่อนอนบนที่นอนอ่อนนุ่มไม่ได้ ก็หนุนหมอนไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นเขาจึงไม่ได้จัดอะไรถวาย นอกจากเสื่อยาง ๆ และเก่า ๆ ผืนเดียวเท่านั้น ยิ่งกว่านั้นเขายังใช้กระดาษปิดกระจกที่หัวนอน ห้องน้ำ และโต๊ะเขียนหนังสืออย่างมิดชิด จะโกนหนวดโกนเคราก็ไม่ได้ นับว่าฝรั่งรู้วินัยของพระได้ดีกว่าคนไทยและปฏิบัติได้ดีกว่าเราเสียอีก เราได้อธิบายให้เขาฟังว่า พระจะนอนเตียงก็ได้ หากว่าแม่แคร่ของเตียงไม่สูงจากพื้นจนเกินไป เมื่ออธิบายให้ฟังแล้ว เขาจึงได้ช่วยกันหามเตียงหาที่หลับที่นอน และหมอนมาให้อย่างครบครัน นับว่าเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะวุ่นวาย แต่ก็สนุกและขำดี.

เวลาบ่าย ๖ โมง คุณประสิทธิ์ ตุลยาทร ซึ่งเป็นอาจารย์สอนภาษาไทยอยู่ในมหาวิทยาลัยฮาวายได้นำรถมาพาไปชมสถานที่ต่าง ๆ รอบเมืองโฮโนลูลู รถยนต์ได้พาเราวิ่งผ่านหมู่บ้านพัฒนาการ ซึ่งปลูกได้ส่วนสัดดีมาก โดยที่เขากำหนดเขตไว้เป็นบล็อก คือบล็อกของคนรวย คนชั้นกลาง และคนจน บ้านเรือนที่จะสร้างขึ้นในบล็อกแห่งเดียวกันนั้นจะต้องมีส่วนสัดเท่ากัน ไม่เหลื่อมล้ำต่ำสูงกว่ากัน พูด

ง่าย ๆ ก็คือไม่ให้กระต๊อยไปอยู่เคียงข้างกับปราสาท การทำเช่นนี้ก็เพื่อจะให้บ้านเรือนเย็นระเบียบ คนที่อยู่ในเขตนี้ก็มีฐานะเท่ากัน

รถยนต์ได้พาเราวิ่งต่อไปรอบ ๆ เกาะตามไหล่เขา วิ่งเลี้ยวไปมาตามส่วนโค้งของถนน เมื่อไปถึงที่แห่งหนึ่ง เจ้าของรถได้บอกให้เราลงไปชมชะง่อนผาแห่งหนึ่ง ซึ่งยื่นออกไปสู่ทะเล ได้ทราบว่าเมื่อก่อนที่แห่งนี้เป็นภูเขาไฟ ต่อมาภูเขาระเบิดแตกออกจากกันแล้วจมลงไปในทะเล ยังมีซากเหลือเป็นรูปเว้าแหว่งให้ปรากฏอยู่ตรงกลาง เขายกย่องว่าเป็นทัศนียภาพที่สวยงามมาก ยิ่งเวลากลางคืนเดือนหงาย ลมทะเลซัดคลื่นน้ำมาปะทะกับหาดทราย ทำให้เกิดเป็นภาพที่น่าทัศนายิ่งนัก ที่ชะง่อนผาแห่งนี้ เขาได้เขียนข้อความเป็นภาษาอังกฤษติดแผ่นป้ายพรรณนาความงามของสถานที่ว่า

"Let no one say,
And you say it to your Shame,
That all was beauty here,
Until you came"

ซึ่งมีใจความว่า

"อย่าให้ใครได้พรรณนาทิวทัศน์
จะทราบชัดแก่ท่านจริงทุกสิ่งสรรพ์
ว่าที่นี่สวยยิ่งทุกสิ่งอัน
เมื่อถึงวันท่านมายลด้วยตนเอง"

จากนั้นรถได้พาเราวิ่งขึ้นไปยอดเขา เพื่อดูความสวยงามของโฮโนลูลูในยามราตรี มองลงมาข้างล่างเห็นแสงไฟสว่างไสวพริบไปหมด เขาประดับไฟฟ้าได้ดีมาก ขณะที่ยืนชมความสวยงามอยู่นั้น เจ้าของรถแทกซี่ได้เข้ามาถามเราว่า ต้องการจะดูความเป็นอยู่ของชาวพื้นเมืองฮาวายหรือไม่ เราตอบตกลงทันที เพราะอยากจะดูมานานแล้ว เจ้าของแทกซี่รีบวิ่งขึ้นไปบนอาคารหลังหนึ่ง สักครู่จึงกลับมาทูลอาราธนาให้สมเด็จ ฯ ไปทอดพระเนตรอาคารหลังนั้น ซึ่งได้ทราบว่าเป็นบ้านของเขาเอง เมื่อก้าวขึ้นไปบนบ้านก็รู้สึกแปลกใจ เพราะไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า บ้านของคนขับแทกซี่จะใหญ่โตหรูหราเช่นนี้ ภายในห้องรับแขกมีโต๊ะหมู่รับแขกอย่างทันสมัย มีตู้เย็นอย่างดี โทรภาพอย่างดี ตู้หนังสืออย่างดี และเครื่องประดับบ้านอย่างสวยงามมากมาย ห้องน้ำห้องส้วมก็สะอาดหรูหรา มีรถยนต์เก๋งส่วนตัวอย่างดี และยังมีแทกซี่อีก ถ้าจะเทียบความเป็นอยู่ของคนขับแทกซี่แล้วก็เห็นจะมีฐานะเท่ากับข้าราชการชั้นพิเศษของเรา เจ้าของแทกซี่และภรรยาของเขาเป็นชาวญี่ปุ่น เกิดในฮาวาย ภรรยาของเขาทำงานบ้านอย่างหนัก แม้ฐานะจะดี แต่ก็ไม่ยอมมีคนใช้ ต้องซักผ้าล้างถ้วยชาม ทำความสะอาด และทำสวนด้วยตนเอง เมื่อสามกลับจากขับรถก็รีบมาช่วยงานล้างถ้วยชามด้วยกัน เขาบอกเราว่า มีรายได้จากการขับแทกซี่เดือนหนึ่งตกประมาณ ๕,๐๐๐ ถึง ๖,๐๐๐ บาท เรื่องการช่วยตัวเองนี่เป็นเรื่องที่สำคัญมาก ถ้าหากว่างานนั้นพอจะ

ทำได้ เป็นเรื่องที่ไม่เหลือบ่ากว่าแรงแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีคนใช้ เว้นแต่ฐานะของเราดีจริง ๆ งานที่เราควรจะทำได้ก็ควรจะทำด้วยตนเอง อย่าได้หายใจพึ่งคนใช้ตลอดไป เมื่อถึงคราวคับขันก็จะพึ่งตัวเองได้ บางคนมีลูกหลานมาก แต่รักลูกหลานเกินไป ไม่อยากให้ทำงาน กลัวจะลำบาก ต่อไปเด็ก ๆ ติดนิสัย ไม่อยากทำอะไร นับว่าเป็นผลเสียหายต่อความมั่นคงของครอบครัวอย่างยิ่ง เมื่อชมบ้านของคนขับแทกซี่เสร็จแล้ว เราก็ขึ้นรถกลับที่พัก วันนี้ เวลา ๖ ทุ่ม ที. วี. ออกข่าวเกี่ยวกับพวกเรา ทำให้ชาวฮาวายทั่วเกาะได้ทราบความเคลื่อนไหวในการเสด็จของสมเด็จพระสังฆราชครั้งนี้ด้วย.

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

ฉันเช้าและเพลที่บังกาโล นักเรียนไทยได้ร่วมกันถวายอาหาร แม้จะมีอาหารฝรั่งเต็มโต๊ะ แต่เราก็พอใจที่จะฉันอาหารไทยมากกว่า.

เช้าวันนี้ฝรั่งเอาหนังสือพิมพ์รายวันมาแจกหลายฉบับ เห็นเขาลงข่าวเกี่ยวกับการเสด็จอย่างคึกโครม หนังสือพิมพ์ The Honolulu Advertiser ได้ลงพาดหัวข่าวว่า Thailand's No 1 Holy Man Here หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้ลงข่าวเกี่ยวกับการเสด็จอย่างละเอียด และยิ่งกว่านั้นยังได้นำกฎพิเศษสำหรับพระที่มูลนิธิเอเซียแจ้งมาลงตีพิมพ์ด้วย เพื่อให้ชาวฮาวายได้ทราบโดยทั่วกัน กฎพิเศษนั้นมีอยู่ ๕ ข้อด้วยกัน คือ

๑. ห้ามไม่ให้แอร์ ฮอสเตสเสิร์ฟอาหารพระ (ฆราวาสผู้ตามเสด็จจะให้ความร่วมมือในการถวายอาหารพระบนเครื่องบิน)

๒. พระภิกษุจะต้องพักอยู่ในสถานที่ซึ่งไม่มีผู้หญิงอยู่ด้วย ถ้าเป็นบ้านก็ให้เป็นบ้านที่ไม่มีผู้หญิงอยู่ปะปน หรือถ้ามิก็ให้หนีไปชั่วคราวจนกว่าพระจะออกไป ถ้าเป็นโรงแรมห้องพักของพระจะต้องอยู่ชั้นบนสูงสุด เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้หญิงอยู่เหนือพระ (สำหรับในฮาวายปัญหาเรื่องนี้เป็นอันตกไป เพราะได้อยู่ยังกาโลเดียวแล้ว)

๓. ใครจะเช็คแฮนด์กับพระไม่ได้ เว้นเสียแต่ท่านจะยื่นมือให้ก่อน

๔. ห้ามไม่ให้ผู้หญิงพูดกับพระ ถ้าจำเป็นต้องพูดก็ให้พูดด้วยความคารวะ ห้ามไม่ให้ผู้หญิงถูกต้องพระไม่ว่าในกรณีใด ๆ ผู้หญิงจะต้องยืนห่างจากพระ (ประมาณ ๕ วาเป็นอย่างน้อย)

๕. พระฉันอาหารเวลาบ่ายไม่ได้ และจะฉันร่วมในที่แห่งเดียวกับฆราวาสไม่ได้.

เมื่ออ่านดูกฎพิเศษทั้ง ๕ ข้อนี้แล้วก็รู้สึกขำดี แต่ก็ทำให้ชาวฮาวายได้รู้เรื่องวินัยของพระมากขึ้น

เวลาบ่าย ๒ โมงขึ้นรถไปดูอนุสาวรีย์ของกษัตริย์ กะเมหาเมหา ซึ่งยืนตระหง่านอยู่หน้าตึก Judiciary Building ตรงข้ามกับพระราชวังอิโอลานิ Iolani กษัตริย์พระองค์นี้ทรงเป็นที่เคารพของชาวชาวายมาก ชาวฮาวายได้จัดให้มีงานถวายบังคมพระบรมรูปปีละครั้ง ขณะที่เราไปดูนั้น เห็นมีพวงมาลัยห้อยพระศอและพระหัตถ์ยาวลงมาจนถึงพระบาท.

จากนั้นได้เลยไปดูป่าช้าของทหารที่เสียชีวิตในสงครามโลกครั้งที่สองและสงครามเกาหลี เรียกว่า Pacific National Memorial Cemetery ซึ่งได้เปิดเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๔๙๒ อยู่ระหว่างช่องภูเขาไฟปั้นชยาวล์ (Punchabowl) แต่ชาวฮาวายได้เรียกภูเขาไฟลูกนี้ว่า Puowaina ซึ่งแปลว่าภูเขาแห่งการพลีชีพ ป่าช้าแห่งนี้มีบริเวณกว้างขวางมาก สถานที่สะอาด มีต้นไม้และดอกไม้ขึ้นงดงาม หลุมฝังศพเป็นระเบียบ ทำให้น่าดูมากกว่าน่ากลัว เขาปลูกดอกไม้ไว้ข้างหลุมฝังศพ ดูแล้วคล้ายกับว่าเขานำดอกไม้ไปตั้งไว้บูชา.

จากนั้นได้เลยไปดูปล่องภูเขาไฟ ซึ่งเมื่อก่อนเป็นภูเขาไฟจริง ๆ แต่ต่อมาภูเขาได้ระเบิดและเย็นลง ที่ตรงนี้เป็นชะง่อนผายื่นออกไปสู่ทะเล มีป้ายติดประกาศบอกให้ระวังภัย เพราะวันไหนมีพายุหนัก อาจทำให้ได้รับอันตรายได้ แม้แต่วันธรรมดาก็รู้สึกว่าลมแรงมาก พัดจัดรปลิวจนเราแทบจะยืนตั้งตัวไม่ติดทีเดียว.

เมื่อชมสถานที่นี้แล้วได้ขึ้นรถกลับ ผ่านไร่อ้อยและไร่สับปะรดที่กว้างใหญ่และสวยงามมุ่งหน้าไปสู่อ่าวเพิล ชาวฮาวายนิยมปลูกอ้อยกันมาก มีโรงงานหีบอ้อยอยู่หลายแห่ง โดยมากเจ้าของสวนเป็นชาวฟิลิปปินส์ที่ไปตั้งครอบครัวอยู่ในฮาวาย วิธีตัดอ้อยของเขาก็นับว่าแปลกกว่าที่อื่น ๆ เท่าที่ได้ทราบมา คือเมื่ออ้อยแก่แล้ว เขาเอาไฟเผาใบให้เหลือแต่ลำต้น ทำให้การตัดสะดวก และขณะที่ถูกไฟเผานั้นจะมีน้ำจืดไหลออกมาจากลำต้น เหลือแต่น้ำหวาน เสร็จแล้วนำส่งโรงงาน ใช้น้ำฉีดล้างให้สะอาด แล้วส่งเข้าโรงหีบต่อไป

ถัดจากไร่อ้อยก็เป็นไร่สับปะรด ชาวฮาวายนิยมปลูกสับปะรดอย่างจริงจัง Mr. Malcolm กงสุลกิตติมศักดิ์ไทยประจำฮาวาย (เป็นฝรั่งชาติอเมริกัน) เป็นเจ้าของโรงงานสับปะรดที่ใหญ่มาก เป็นเศรษฐีมีเงินนับเป็นจำนวนหลายล้าน สวนสับปะรดที่เราไปชมวันนี้มีอยู่หลายแห่งด้วยกัน แต่ละแห่งกว้างขวางมองจนสุดสายตา เขาปลูกเป็นแถวยาว ได้ระเบียบดี เห็นสับปะรดฮาวายแล้วก็อยากจะฉันลองดู แต่เป็นเวลาข่ายฉันไม่ได้ จึงเป็นแต่เพียงแวะลงถ่ายรูปไว้เพื่อเป็นที่ระลึกเท่านั้น.

วิธีปลูกสับปะรดของเขานั้นจะต้องยกร่องให้สูง พรวนดินใส่ปุ๋ย และตายหญ้าให้ดี เมื่อพรวนดินเสร็จแล้ว เขาจะใช้กระดาษปูทับไว้ไม่ให้หญ้างอกขึ้นได้ ทำอย่างนี้จนกว่าปุ๋ยจะเน่าและซึมเข้าไปในดิน ต่อจากนั้นก็ลงมือปลูก ถ้าไม่ใช้กระดาษปูทับ หญ้าจะงอกขึ้นเต็มก่อนที่จะปลูกสับปะรด เขามียาฉีดป้องกันแมลง และป้องกันไม่ให้ลูกโตจนเกินไป เพราะถ้าโตเกินไปแล้วจะบรรจุกระป๋องลำบาก เขาทำกระป๋องไว้ให้พอดีกับขนาดของสับปะรด ผู้ควบคุมไร่สับปะรดจะต้องเป็นนักคำนวณที่เชี่ยวชาญมาก คือจะต้องสามารถที่จะบอกเจ้าของโรงงานได้ว่า วันนี้เจ้าของไร่จะส่งสับปะรดให้แก่โรงงานได้ประมาณกี่ตัน เมื่อบอกไปแล้วเจ้าของโรงงานจะได้เตรียมหาคนงานไว้ให้เพียงพอ จะส่งเกินหรือต่ำกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ไม่ได้ ฉะนั้นเจ้าของไร่จะต้องเป็นนักคำนวณที่เชี่ยวชาญมาก ทั้งนี้เพื่อความสะดวกแก่เจ้าของโรงงาน เพราะเขารับสับปะรดจากที่หลายแห่งด้วยกัน.

ชมอ่าวเพิล

จากนั้นเราได้ขึ้นรถกลับที่พัก วิ่งผ่านไปทางอ่าวเพิล เห็นอ่าวเพิลแล้วทำให้คิดถึงสงครามโลกครั้งที่สอง เพราะว่าที่แห่งนี้เป็นสถานที่สำคัญในประวัติศาสตร์ เป็นเครื่องเตือนใจ และเป็นบทเรียนของชาวโลกที่สำคัญยิ่ง ดังจะกล่าวต่อไปให้ทราบเพียงย่อ ๆ.

วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นวันที่ญี่ปุ่นยกกระหน่ำอ่าวเพิลอย่างสายฟ้าแลบ และเป็นวันที่อเมริกาต้องสูญเสียทหารไป ๒๔๐๓ คน และบาดเจ็บสาหัสอีก ๑๑๔๓ คน ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา อ่าวเพิลซึ่งเมื่อก่อนเป็นอ่าวเพียงเล็ก ๆ ที่ไม่ค่อยจะมีใครรู้จักก็ได้กลายเป็นอ่าวในประวัติศาสตร์ของโลกขึ้นมาทันที.

อ่าวเพิลเป็นจุดเริ่มแรกของสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับอเมริกา นับว่าเป็นสงครามที่ก่อให้เกิดความอัศจรรย์แก่ชาวโลกทั่วไป และทำให้พากันครั่นคร้ามในความแกร่งกล้าของญี่ปุ่น กองทัพอันมหึมาของญี่ปุ่นได้แยกย้ายไปสู่จุดต่าง ๆ ในน่านน้ำมหาสมุทรแปซิฟิคอย่างรวดเร็ว ได้เข้ายึดเกาะเวค เกาะกวม เกาะฮ่องกง ไทย อินโดจีน มลายา สิงคโปร์ พม่า หมู่เกาะฟิลิปปินส์ สุมาตรา ยอเนียว ชวา และส่วนใหญ่ของหมู่เกาะนิวกินีก็ตกอยู่ในความยึดครองของญี่ปุ่นโดยลำดับ

ในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ญี่ปุ่นก็ได้เคลื่อนย้ายกองทัพเข้ากระหน่ำอินเดียและออสเตเลียอย่างรวดเร็ว เครื่องบินประจัญบาน

ของญี่ปุ่นได้ทิ้งระเบิดเรือรบขนาดใหญ่ ของอังกฤษสองลำใกล้สิงคโปร์ ทำให้กองทัพเรือของอังกฤษได้รับความเสียหายยับเยิน.

ปรากฏว่าการรุกโจมอ่าวเพิลของญี่ปุ่นครั้งนี้ ทำให้เรือรบขนาดใหญ่ของอเมริกาเสียหายและจมน้ำถึง ๔ ลำ มีเรือเล็ก ๆ อีกหลายลำและเครื่องบินเสียหายเป็นจำนวนมาก ไม่สามารถที่จะออกปฏิบัติการได้ จนอเมริกาไม่อาจที่จะตั้งฐานทัพอยู่ในอ่าวเพิลต่อไปได้อีก ต้องถอยทัพกลับไปตั้งอยู่ที่รัฐแคลิฟอร์เนีย.

ตามประวัติว่า อ่าวเพิลนี้จะถูกค้นพบเมื่อเกือบ ๒๐๐ ปีมานี้ ก่อนหน้านั้นอ่าวเพิลยังแยกอยู่เป็นเอกเทศหนึ่งต่างหาก โดยที่ชาวฮาวายไม่ได้ไปมาติดต่อเลย แม้ว่าอ่าวเพิลจะอยู่ติดกับโฮโนลูลูก็ตาม ทั้งนี้ก็เพราะชาวฮาวายเห็นว่า อ่าวเพิลเป็นแหล่งที่มีปลาฉลามชุกชุม จึงไม่กล้าแล่นเรือไปที่นั้น และเชื่อว่ามีเทพิฉลาม อาศัยอยู่ที่นั้น และนอกจากนั้นยังมีหินปะการังขนาดใหญ่สูงประมาณ ๑๐ กว่าฟิตติดกันอยู่ที่ปากอ่าวด้วย.

เวลา ๑ ทุ่ม ดร. อินาดา อาจารย์ในมหาวิทยาลัยฮาวาย เข้าเฝ้าสมเด็จฯ ที่บังกาโล ดร. อินาดา เป็นชาวญี่ปุ่น เกิดในฮาวาย สำเร็จปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยชิคาโก แล้วไปทำปริญญาเอกทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ประเทศญี่ปุ่น ไปจากนั้นสอนวิชาปรัชญาพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอยู่ในมหาวิทยาลัยฮาวาย พึ่งจะทำการสอนวิชานี้มาเป็นเวลา ๒ ปี ปีแรกมีนักศึกษา ๑๒ คน ปีที่สองมี ๑๘ คน และที่มีความสนใจขอเข้าฟังเป็นพิเศษก็มาก ดร. อินาดาได้เล่าให้ฟังว่า ขณะนี้มีนักศึกษาสนใจในวิชาพุทธศาสนามาก แต่

ยังขาดอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ อยากจะได้อาจารย์จากประเทศไทยเพื่อทำการสอนวิชาพุทธศาสนาฝ่ายหินยานในมหาวิทยาลัย ซึ่งสมเด็จ ฯ ได้ทรงรับไว้เพื่อพิจารณาต่อไป.

วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๘.๐๐ น. นายทหารไทยที่ศึกษาอยู่ในฮาวาย ๑๔ นาย ได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ ที่ประทับ สมเด็จ ฯ ทรงประทานโอวาท แขกหนังสือ และพระพุทธรูป.

เวลา ๘. ๓๐ น. ไปชมวัดฮองปะ ฮองคันจิ (Hongpa Honganji) ซึ่งตั้งอยู่บนเนินสูงภายในเมืองหลวง วัดนี้มีวัดถอาคารใหญ่โตและสวยงาม ด้านหน้าโบสถ์มีรูปหล่อของผู้ตั้งนิกายฮองคันจิ เมื่อเราไปถึง มีพระญี่ปุ่นหลายรูปมายืนรอรับเสด็จอยู่ที่ประตูโบสถ์ แล้วนำเสด็จเข้าไปประทับในห้องรับแขก ในวัดนี้มีพระทั้งหมด ๑๑ รูป แต่ละรูปพูดภาษาอังกฤษได้ดี ทราบว่าวัดนี้ตั้งมาได้ ๔๐ ปีแล้ว มีคนเลื่อมใสมาก และโดยมากเป็นชาวญี่ปุ่นแทบทั้งนั้นวัดนี้เป็นจุดศูนย์กลางของพุทธศาสนิกชนในฮาวาย มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีนักเรียนประมาณ ๓,๐๐๐ คน พระภิกษุในวัดนี้ได้เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนขึ้น โดยได้รับความร่วมมือจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นอย่างดี

โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์แห่งนี้ นับว่าเจริญมาก เพราะเขาจัดทำกันอย่างจริงจัง มีหลักสูตรที่แน่นอน มีอาจารย์สอนที่ได้รับ

การอบรมมาดีแล้ว ใช้หลักสูตรธรรมง่าย ๆ ให้เหมาะสมตามวัย ของเด็ก มีการทดสอบผลการเรียนของเด็ก จัดทำรูปการ์ตูนสำหรับ บรรยายประกอบธรรม ทำให้เด็กเกิดความสนใจและมีความเข้าใจดี ยิ่งขึ้น นักเรียนที่ได้รับการเอาใจใส่ดีมาก ถ้าเป็นเด็กเล็ก ๆ ก็จะมี นางพยาบาลคอยดูแลให้ความสะดวก มีสนามกีฬาให้เด็กเล่น มีสระ ว่ายน้ำอย่างทันสมัย ทำให้เด็กติดใจอยากจะไปวัด เพราะเมื่อไปแล้ว ก็ได้รับความสนุกสนาน และความเอาอกเอาใจ ทำให้เด็กเห็นว่าวัด เป็นสถานที่ให้ความสุขแก่เขาอย่างแท้จริง และพระเป็นผู้ที่มีเมตตา และความหวังดีต่อเขาเสมือนหนึ่งว่าพ่อแม่ที่มีความหวังดีต่อลูก เมื่อ ถึงวันอาทิตย์พ่อแม่ชวนไปเที่ยวที่อื่น เช่นไปตากอากาศ ไปดหนัง เป็นต้น เด็กไม่อยากไป เพราะเห็นว่าไปวัดสนุกดีกว่า มีเพื่อน มาก ได้เล่นกีฬาอย่างเพลิดเพลิน และยังมีคนคอยเอาอกเอาใจอยู่ อีกด้วย.

จากเรื่องนี้เราก็พอจะมองเห็นได้ว่า เด็กนั้นย่อมไม่หันหลังให้ วัดเสมอไป หากเรารู้จักวิธีการสอนเด็ก มีเครื่องอุปกรณ์การสอนที่ ทันสมัยแล้ว ก็จะทำให้เด็กเกิดมีความพอใจและสนใจมากที่เดียว จะ เห็นกันได้อย่างง่าย ๆ เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่มหา-จุฬาลงกรณ์ได้จัดตั้งขึ้นสองสามปีมานี้ ปรากฏว่ามีนักเรียนประมาณ พันกว่า จนไม่มีห้องเรียนเพียงพอแก่เด็ก ต้องปิดรับสมัคร เด็กที่เข้า เรียนในโรงเรียนนี้ก็มีหลายชั้นหลายวัย ตั้งแต่ชั้นประถมถึงชั้น มหาวิทยาลัย เมื่อข้าพเจ้าสอนอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้ ก็ได้สังเกตเห็น

ว่าเด็กมีความสนใจจริง ๆ และได้รับประโยชน์เป็นอย่างมาก ทำให้เด็กมีความรู้เรื่องพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง มีความประพฤติเรียบร้อยดี และรู้จักใช้เวลาว่างแสวงหาความรู้ใส่ตัว จึงนับว่าเป็นสิ่งที่น่าอนโมทนามาก เราควรจะหันมาส่งเสริมเด็กในทางนี้ให้มากขึ้น แล้วเด็กจะรู้จักคุณของวัด ของพระ และของพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น.

ในประเทศลังกา พระภิกษุได้เปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นในวัดทั่วประเทศ ไม่อย่างนั้นก็จะสู้การเผยแผ่ของศาสนาคริสเตียนไม่ได้ ถ้าหากว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ได้แผ่ไปสู่ที่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางแล้ว บางทีปัญหาเรื่องเด็กเกเรก็จะเบาบางลง และเจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการก็จะไม่ต้องมานั่งโต๊ะกลมประชุมแก้ปัญหากันอย่างเคร่งเครียดอีกต่อไป

ท่านเจ้าอาวาสวัดนี้มีอายุประมาณ ๖๐ ปี เป็นพระญี่ปุ่น ท่าทางเรียบร้อย สุขุม และน่าเลื่อมใส เราได้ถามถึงกิจกรรมในด้านการประกาศพระพุทธศาสนาในฮาวาย ท่านเจ้าอาวาสได้ตอบว่า ขณะนี้ได้วางโครงการในการประกาศพระพุทธศาสนาออกเป็นแผนการดังนี้

๑. จัดพิมพ์หนังสือธรรมภาคภาษาอังกฤษออกเผยแพร่

๒. จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่น

๓. ไปแสดงธรรมในโรงเรียน และในมหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับนิมนต์ให้ไปแสดงอยู่เสมอเป็นประจำอยู่แล้ว จนไม่สามารถจะส่งผู้ไปบรรยายให้ได้ตามความเรียกร้อง

๔. ออกประกาศพระพุทธศาสนาตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วเกาะฮาวาย

และ ๕. พยายามร่วมมือกับองค์การ และสมาคมพระพุทธศาสนาทั้งภายในและนอกประเทศ.

เราได้ถามต่อไปอีกว่า อุปสรรคในการประกาศพระพุทธศาสนาในฮาวายมีหรือไม่? และถ้ามีคืออะไร? ท่านเจ้าอาวาสได้ตอบว่าไม่ค่อยจะมีอะไรมากนัก นอกจากว่าขาดพระที่มีความรู้ธรรมและภาษาที่พอจะออกสั่งสอนเขาได้เท่านั้น แต่ว่าอีกไม่นานปัญหานี้คงจะหมดไป เพราะขณะนี้ได้จัดตั้งศูนย์กลางการอบรมพระที่จะส่งออกไปประกาศพระพุทธศาสนาแล้ว.

เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว ท่านเจ้าอาวาสได้ทูลสมเด็จฯ เสด็จไปทอดพระเนตรโบสถ์ สมเด็จฯ ทรงนำไหว้พระ เสร็จแล้วประทับนั่งบนเก้าอี้ จากนั้นพระญี่ปุ่นสวดมนต์ โดยมีออแกนคลอสลับเป็นทำนองเพราะดี เมื่อจบบทหนึ่ง ๆ ก็ตีระฆัง (ซึ่งมีรูปเหมือนบาตรวางกับโต๊ะที่บูชามีเสียงกังวานดี) ครั้งหนึ่ง แล้วสวดต่อไปอีกประมาณ ๑๐ นาทีจึงจบ เมื่อพระญี่ปุ่นสวดมนต์เสร็จแล้ว หนุ่มสาวประมาณ ๒๐ คนลุกขึ้นยืน หญิงสาวสองคนเดินออกมาที่หน้าแท่นพระ หยิบผงกำยานใส่ไฟบูชาพระ อีกสองคนเดินไปมารอย ๆ เรียไรสตางค์ มีคนบริจาคบ้างพอสมควร ผู้ที่มาในวันนี้โดยมากเป็นนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และเป็นชาวญี่ปุ่นแทบทั้งนั้น มีชาวฮาวายอยู่สองคน และฝรั่งชาติอเมริกันอีกสองคน สังเกตดูเห็นว่า

หนุ่มสาวเหล่านี้มีความรู้ในพิธีกรรมทางศาสนาดีมาก คือทำได้อย่างคล่องแคล่ว ไม่มีการแนะนำกันเลย แสดงว่าได้รับการฝึกฝนอบรมมาดีแล้ว จากนั้นสมเด็จฯ ทรงแสดงความขอบคุณแก่เจ้าอาวาสและพระภิกษุตลอดถึงผู้ที่มารับเสด็จ เสร็จแล้วออกไปถ่ายรูปร่วมกันที่หน้าโบสถ์ แล้วขึ้นรถกลับที่พัก.

ชาวไทยร่วมถวายอาหารและฟังพระธรรมเทศนา

เวลา ๑๑.๐๐ น. นายทหารไทยและนักเรียนไทยประมาณ ๒๕ คนได้จัดภัตตาหารเพลมาถวายที่ห้องโถงชั้นล่างของโรงแรม อาหารวันนี้เป็นแบบไทยล้วน ซึ่งจัดทำโดยนายทหารไทยและนักเรียนไทย ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีพูดว่า วันนี้ฉันอาหารได้มากกว่าทุกวันตั้งแต่ออกเดินทางมา เพราะแม่ครัวปรุงอาหารได้ดีมาก เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว ลูกศิษย์ของเราก็เลยกันอย่างสนุกสนาน วันนี้มีความยินดีที่ได้ฉันอาหารไทย ซึ่งทำด้วยคนไทยในต่างประเทศ และยิ่งได้เห็นความพร้อมเพรียงของนายทหารไทยและนักเรียนไทยในต่างประเทศแล้ว ยิ่งทำให้เรามีความสุขใจยิ่งขึ้น.

ขณะที่นั่งฉันอาหารอยู่นั้นมีฝรั่งมาขอถ่ายรูปกันมาก เขาเห็นว่าเราเป็นมนุษย์ที่แปลกประหลาด จึงอยากจะได้รูปไว้ดู เมื่อฉันเสร็จแล้วสมเด็จฯ ทรงนำสวดมนต์ เสร็จแล้วทรงประทานพระธรรมเทศนาแก่นายทหารไทยและนักเรียนไทย ทรงตักเตือนให้รักษาศักดิ์ศรีของตัว ของครอบครัว ของประเทศชาติ และของพระพุทธศาสนา ให้ขยันหมั่น

เรียน ให้มีความสามัคคีในหมู่คณะ และให้ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม จากนั้นทรงแจกพระพุทธรูป หนังสือ และทรงประพรมน้ำพุทธมนต์ พวกฝรั่งสนใจ พากันมายืนรุมดู เมื่อเห็นชาวไทยไหว้พระด้วยความเรียบร้อยและอ่อนน้อม ก็ชมว่าคนไทยเป็นผู้มีระเบียบและวินัยดี มีความอ่อนน้อม อ่อนโยน แม้จะไปอยู่ในต่างประเทศแต่ก็ยังรักษาระเบียบประเพณีเดิมไว้ได้ดีมากยิ่งกว่านั้นเขาก็ยังได้รู้ว่าพระรัตนตรัยนั้นมีอำนาจเหนือจิตใจของประชาชนคนไทยมากเพียงไร และขณะเดียวกันนี้เราก็ได้ถือโอกาสเผยแผ่ศาสนาและวัฒนธรรมของเราแก่ชาวต่างประเทศด้วย.

เยี่ยมวัดโซโตเซ็น

เวลาบ่าย ๒ โมงไปเยี่ยมวัด โซโตเซ็น (Zoto Zen) ซึ่งเป็นวัดมหายานของญี่ปุ่นอยู่ในใจกลางเมืองโฮโนลูลู วัดนี้มีโบสถ์วิหาร และกุฏิที่สวยงาม วิหารของวัดนี้ยอดโดมเหมือนกับมูลคันธกุฏิวิหารที่สารนาท ประเทศอินเดีย มีห้องโถงใหญ่สวยงามสะอาดและทันสมัย บรรจุคนได้ประมาณ ๑๕๐ คน ถึง ๒๐๐ คน บนแท่นบูชาพระในวิหารหลังนี้มีรูปพระอมิตาภพุทธ และรูปหล่อของพระผู้ก่อตั้งนิกายนี้ สมเด็จฯ ทรงนำไหว้พระ เสร็จแล้วเจ้าอาวาสได้ทูลเชิญให้ไปทอดพระเนตรห้องทำกัมมัฏฐาน มีอาสนะเป็นเบาะรองนั่งสีดำยัดด้วยสำลี มีทั้งหมดประมาณ ๓๕ อัน ห้องนี้เงียบสงบดี เหมาะแก่การทำกัมมัฏฐานและเจริญวิปัสสนา พระในวัดนี้นับถือศาสนา

มหายาน นิกายเซ็น ซึ่งมีความเชื่อหนักไปในทางกัมมัฏฐานหรือบำเพ็ญฌาน คำว่าเซ็น มาจากคำว่าฌาน ศาสนามหายานนิกายเซ็นนี้มีแพร่หลายอยู่ในอเมริกาและยุโรปมากกว่านิกายอื่น ๆ.

หลังจากนั้น เจ้าอาวาสได้ทูลอาราธนาสมเด็จ ฯ ไปประทับในห้องรับแขก เราได้เรียนถามเจ้าอาวาสถึงกิจการที่กำลังทำอยู่ในขณะนี้ว่ามีอะไรบ้าง ท่านเจ้าอาวาสได้ชี้แจงให้ทราบว่า วัดนี้ก็ได้จัดตั้งโรงเรียนสอนพุทธศาสนาขึ้นเหมือนกับวัดอื่น ๆ โดยที่พระในวัดนี้เป็นผู้จัดตั้งขึ้นและดำเนินการสอนเอง ใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ ทำให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก ทำให้เด็กเกิดความสนใจเห็นว่าพระธรรมเป็นของที่ไม่น่าเบื่อ และไม่เหลือวิสัยที่เด็กจะเรียนได้ ในโรงเรียนนี้มีนักเรียนทั้งหมดประมาณ ๑๕๐ คน เป็นชาวญี่ปุ่นล้วน มีสอนภาษาญี่ปุ่นพิเศษด้วย แต่ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในโรงเรียน เงินบำรุงโรงเรียนนี้ได้มาจากการเก็บค่าเล่าเรียนของนักเรียน แต่เก็บถูกกว่าโรงเรียนอื่น ๆ เกือบครึ่งหนึ่ง การที่จัดตั้งโรงเรียนขึ้นเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการให้ความรู้แก่เด็กแล้ว ยังเป็นการทำให้เด็กมีความใกล้ชิดกับพระด้วย และเห็นว่าพระรัตนตรัยนั้นมีคุณค่าต่อชีวิตของเขาเป็นอย่างมาก.

นอกจากนี้แล้วทางวัดยังได้จัดตั้งหอพักนักเรียนหญิงขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เพื่อเป็นการแบ่งเบาปัญหาเรื่องนักเรียนไม่มีที่พัก เก็บค่าอยู่กินถูกกว่าที่อื่น ๆ เป็นการสงเคราะห์เด็กที่ยากจน นับว่าพระญี่ปุ่นทำงานในด้านสังคมสงเคราะห์ได้ดีมาก ถ้าหากไม่ทำอย่างนี้ เด็ก ๆ ก็จะหันไปหา

คริสเตียนเสียหมด ข้าพเจ้าเห็นดีด้วยเป็นอย่างยิ่งที่พระญี่ปุ่นได้จัดตั้งโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนา และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเช่นนี้ เพราะสามารถที่จะดึงเอาเด็กหนุ่มหญิงสาวเข้าวัดได้ นับว่าเป็นการสร้างป้อมปราการป้องกันไม่ให้ศาสนาคริสเตียนเข้ามามีอิทธิพลเหนือเขาได้.

วัดโซโตเซ็นนี้ พึ่งจะสร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๓ ท่านเจ้าอาวาสบอกว่าวันหนึ่ง ๆ มีคนเข้าชมไม่น้อยกว่า ๒๕๐ คน มีพระอยู่ประจำเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เข้าชมตลอดเวลา อธิบายข้อความธรรมที่เขียนไว้บนฝาผนังและรูปภาพต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาให้เขาทราบ ซึ่งเรื่องนี้พระญี่ปุ่นได้รับการอบรมดีมาก เมื่อแขกเข้าไปวัดแล้วก็เกิดความพอใจในความสุภาพ อ่อนโยน และเมตตาจากเจ้าของสำนัก ท่านเจ้าอาวาสบอกว่า วัดนี้กำลังดำริที่จะสร้างหอสมุดขึ้น เพราะขณะนี้ยังไม่มีหอสมุดของวัด ถ้าใครต้องการจะอ่านหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนาก็ไปค้นคว้าได้ที่มหาวิทยาลัยฮาวายและตามวัดต่าง ๆ.

เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว สมเด็จฯ ได้ตรัสกับเจ้าอาวาสว่า "แม้ว่าเราจะต่างชาติ ต่างภาษา และนิกายกันก็ตาม แต่เราก็นับถือพระพุทธเจ้าองค์เดียวกัน ดังนั้นเราจึงได้ชื่อว่าเป็นพี่น้องกันในทางพระศาสนา และควรพยายามทำงานร่วมกันเพื่อความเจริญยิ่งของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป"

ท่านเจ้าอาวาสได้กราบทูลว่า "รู้สึกเป็นเกียรติมากที่ได้ฟ้า

พระยาทได้เสด็จมาเยี่ยมวัดนี้ แต่รู้สึกเสียใจที่ใต้ฝ่าพระยาททรงมีเวลาน้อยมาก หากประทับอยู่ในฮาวายนานกว่านี้ พุทธศาสนิกชนชาวฮาวายคงจะรู้สึกอุ่นใจเป็นอย่างมาก”

เมื่อเจ้าอาวาสกราบทูลเสร็จแล้ว เราได้ลาไปชมวัดจีน ซึ่งอยู่ในเมืองเช่นกัน วัดนี้ชื่อว่า First Chinese Buddhist Temple ซึ่งเป็นวัดจีนวัดแรกในฮาวาย มีพระอยู่ทั้งหมด ๕ รูป เจ้าอาวาสได้นำเสด็จสมเด็จ ฯ เข้าไปภายในวิหาร สมเด็จ ฯ ทรงนำไหว้พระเสร็จแล้วเสด็จไปประทับในห้องรับแขกพิเศษ เราได้เรียนถามเจ้าอาวาสถึงกิจการในด้านการประกาศพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสยอกว่า กิจการที่กำลังดำเนินอยู่ทุกวันนี้มีอยู่ ๕ ประการคือ

๑. มีสอนภาษาจีนแก่ชาวจีนทุกวันอังคาร และวันพฤหัสบดี
๒. มีเทศน์และสวดมนต์ทุกวันอาทิตย์
๓. มีการสอนพระพุทธศาสนาเป็นภาษาจีน ทางวิทยุกระจายเสียง
๔. สนับสนุนให้พระภิกษุจีนเรียนภาษาอังกฤษ
๕. กำลังสร้างหอวิปัสสนาและห้องปาฐกถา

เราได้เรียนถามเจ้าอาวาสต่อไปว่า ได้ค่าบำรุงวัดมาจากที่ไหน ท่านบอกว่าได้มาจากการยริจาคของประชาชน เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว เราก็ลาเจ้าอาวาสและชาวจีนที่ไปรอรับเสด็จกลับสู่ที่พัก

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๙.๐๐ น. ไปดูสวนสัตว์ ซึ่งไม่ใหญ่โตและน่าดูเท่าไรนัก สู้สวนสัตว์ของเราไม่ได้ มีแปลกอยู่อย่างหนึ่งก็คือนกกระจอกเทศ ซึ่งเขาบอกว่าเป็นนกที่ใหญ่และสูงที่สุดในโลก นกกระจอกตัวนี้ ความสูงถึง ๘ ฟุต และสามารถวิ่งได้ชั่วโมงละ ๔๐ ไมล์ ซึ่งสามารถที่จะวิ่งแข่งรถยนต์รถไฟได้.

เวลา ๑๔.๓๐ น. ไปชมมหาวิทยาลัยฮาวาย เนื่องจากว่าวันนี้อธิการบดีของมหาวิทยาลัยไม่อยู่ รองอธิการบดีของมหาวิทยาลัยจึงได้มารับเสด็จแทน เราได้ถามถึงกิจการและระเบียบการทั่วไปของมหาวิทยาลัย รองอธิการบดีได้อธิบายให้ฟังว่า มหาวิทยาลัยฮาวายตั้งมาได้ ๕๔ ปีแล้ว มีนักศึกษาประมาณ ๗,๐๐๐ คน ขณะนี้กำลังสร้างหอพักนักศึกษาเพิ่มขึ้นอีก เมื่อเสร็จแล้วก็สามารถที่จะรับนักเรียนได้ประมาณ ๑๕,๐๐๐ คน รองอธิการบดีได้อธิบายต่อไปว่า บัดนี้ทางมหาวิทยาลัยได้ตั้งศูนย์กลางการศึกษาตะวันออกตะวันตกขึ้นแล้ว มีนักศึกษาจากประเทศกลุ่มเอเชีย ๗๕ คน และจากสหรัฐอเมริกา (Main Land) ๙ คน การจัดตั้งศูนย์กลางตะวันออกตะวันตกขึ้นนี้ก็เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของกันและกัน จะเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษานานาชาติเข้าใจกันดียิ่งขึ้น ปัจจุบันมีนักศึกษาไทยศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยนี้ ๑๔ คน และที่ทำหน้าที่สอนภาษาไทยอยู่ ๒ คน ซึ่งไปจากจุฬาลงกรณ-มหาวิทยาลัย.

โครงการต่อไปอีกขั้นหนึ่งก็คือ จะให้นักศึกษาเรียนและแปลภาษาต่าง ๆ ที่ตนถนัด และจะจัดให้มีการอบรมนักศึกษาที่จะส่งออกไปทำการสอนในประเทศต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยฮาวายนี้มีการสอนวิชาปรัชญาสากล ซึ่งรวมทั้งพุทธปรัชญาด้วย ระเบียบของมหาวิทยาลัยมีอยู่ว่า ห้ามไม่ให้มีการสอนศาสนาในมหาวิทยาลัย แต่จะสอนวิชาปรัชญาของศาสนาเพื่อความรู้ ไม่ใช่เพื่อประกาศศาสนาแล้วก็ย่อมทำได้.

เมื่อรองอธิการบดีอธิบายเสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ ตรัสขอบใจแล้วทรงลาไปเพื่อทอดพระเนตรหอสมุดของมหาวิทยาลัย. หนังสือของเขามีมาก จัดไว้เป็นแผนก ที่นั่งอ่านหนังสือเป็นห้องโถงใหญ่ มีนักศึกษานั่งอ่านอยู่เกือบเต็มห้อง เขาห้ามสูบบุหรี่ และห้ามไม่ให้ส่งเสียงเอะอะ สังเกตดูนักศึกษาที่นั่งอยู่ในห้องหน้าตาเป็นญี่ปุ่นและจีนมากกว่าเป็นฝรั่ง เห็นนิสิตนุ่งกางเกงขาสั้น บ้างก็ยืน นั่ง เดิน และนอน ดูเหมือนเขามีอิสระเหลือเกิน การแต่งตัวไม่มีระเบียบ แล้วแต่ใครจะนุ่งอย่างไร เห็นนักศึกษาชายบางคนนุ่งกางเกงในตัวเดียวก็มี เสื้อไม่ต้องสวมก็ได้ เห็นแล้วทำให้คิดไปว่า อย่าให้ประเพณีเช่นนี้แผ่เข้ามาในเมืองไทยเลย ประเพณีบางอย่างนั้นเป็นของประจำท้องถิ่น ถ้าหากเราอยู่ในถิ่นนั้นและประพฤติตามประเพณีของชนถิ่นนั้นก็ไม่มีใครว่าอะไร แต่ถ้าขืนไปทำในที่อื่นซึ่งมีประเพณีไม่เหมือนกันก็จะทำให้คนอื่นเขามองไปในทางที่ไม่ดีได้ ดังนั้นก่อนที่จะรับเอาวัฒนธรรมหรือประเพณีอะไรมาจากที่ไหนก็ต้องพิจารณาให้ดีเสียก่อน มิฉะนั้น

แล้วจะทำให้สังคมของเราเกิดวุ่นวาย และประเพณีอันดีงามของเราก็จะเสื่อมไป ข้าพเจ้ามิได้ประสงค์ที่จะให้คนส่วนมากต้องเห็นด้วยกับทัศนะของข้าพเจ้าเท่านั้น แต่อยากจะให้สังคมซึ่งข้าพเจ้ามีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วยนี้ดำเนินไปอย่างมีกฎมีระเบียบ ทุกวันนี้มักจะมีคนพูดกันเสมอว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามวันเวลาของมัน และสังคมของมนุษย์ก็ควรจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่คัดค้าน แต่ว่าสิ่งหนึ่งที่เราจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอก็คือว่า เราจะเปลี่ยนแปลงกันอย่างไร.

เวลา ๑๖.๐๐ น. ไปชมยุวพุทธิกสมาคมโฮโนลูลู Young Budhist Association of Honolulu ซึ่งใช้อักษรย่อว่า Y.B.A. ตั้งอยู่เลขที่ ๑๗๑๐ ถนน Fort ติดกับวัดเวฬุวัด Hongpa Honganji ยุวพุทธิกสมาคมแห่งนี้ตั้งขึ้นโดยท่าน Bishop Yimamura เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓ ตัวตึกของสมาคมสวยมาก รวมทั้งหอประชุม สนามกีฬา และสระว่ายน้ำสิ้นเงินค่าก่อสร้างประมาณ ๖,๖๐๐,๐๐๐ บาท นับว่าเป็นสถานที่โอ่โถงและสวยงามมาก

ท่านเจ้าอาวาสแห่งวัดฮองปะ ฮองคันจิได้บอกให้เราทราบว่ายุวพุทธิกสมาคมแห่งนี้มีวัตถุประสงค์อยู่ ๖ ข้อ คือ

๑. เพื่อรวมยุวพุทธิกสมาคมแห่งคณะฮองปะ ฮองคันจิเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน.

๒. เพื่อช่วยเหลือ และประสานงานกันกับยุวพุทธิกสมาคมที่มีอยู่ในฮาวาย.

๓. เพื่อก่อตั้งยุวพุทธิกสมาคมขึ้นอีกในฮาวาย.

๔. เพื่อประกาศพระพุทธศาสนามหายาน นิกาย โจโด ชินชุ ในฮาวาย.

๕. เพื่อกระชับสัมพันธภาพระหว่างคณะฮองปะ ฮองคันจิให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และ

๖. เพื่อร่วมมือกับองค์การ และพุทธสมาคมทั่วโลก ในการประกาศพระพุทธศาสนา

กิจการยุวพุทธิกสมาคมแห่งนี้ดำเนินอยู่ขณะนี้คือ จัดตั้งโรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลขึ้นจนกระทั่งถึงชั้นมัธยม และยังได้สร้างหอพักนักศึกษาหญิงขึ้นด้วย โดยเก็บค่าเล่าเรียนและค่าเช่าถูกกว่าท้องมาก ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือเด็กที่มีฐานะไม่ค่อยดีให้ได้รับการศึกษาชั้นสูง และเพื่ออบรมเด็กให้มีความประพฤติดี และมีความรู้ในพุทธศาสนายิ่งขึ้น

เวลา ๑ ทุ่ม ดร. มัว ซึ่งเป็นชาวอเมริกัน หัวหน้าแผกปรัชญาในมหาวิทยาลัยฮาวายได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ ณ ที่ประทับ ดร. มัวเป็นนักศึกษาปรัชญาฝ่ายมหายาน แต่ก็มีความรู้พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง ท่านอยากได้อาจารย์จากไทยไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในมหาวิทยาลัย ขณะนี้ยังขาดอาจารย์ มีอาจารย์ที่สอนพุทธปรัชญาเพียงคนเดียวคือ ดร. อินาดาเท่านั้น.

ดร. มัวได้กราบทูลว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๘ ท่านอู ติตถิละ พระภิกษุพม่าได้เดินทางไปฮาวาย อู ติตถิละได้พูดเป็นเชิงเหยียดหยาม

ศาสนาฝ่ายมหายานว่า เป็นนิกายที่หละหลวม รักษาคำสอนเดิมไว้ไม่ได้เหมือนนิกายเถรวาท ดร. มัวได้ทูลถามปัญหาเป็น ข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ดร.มัว พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทกับมหายาน ต่างกันอย่างไร ?

สมเด็จ ฯ ไม่ว่าจะเป็นเถรวาทหรือมหายาน ต่างก็มุ่งหวังที่จะสอนให้คนหลุดพ้นจากทุกข์ มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน จะต่างกันบ้างก็เพียงส่วนปลีกย่อยในด้านการปฏิบัติเท่านั้น.

๒. ดร. มัว พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องแล้ว ย่อมสามารถจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้ อยากทราบว่า ผู้นั้นจะเป็นพระพุทธเจ้าองค์อื่นต่างจากพระสมณโคดม หรือว่าเป็นองค์เดียวกัน ?

สมเด็จ ฯ เป็นคนละองค์ เพราะพระพุทธเจ้ามีหลายองค์ด้วยกัน แต่ได้ตรัสรู้ธรรมวิเศษเช่นเดียวกัน.

๓. ดร. มัว อู จันทุน ชาวพม่า ได้เขียนข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ไว้ว่า "พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์เหมือนกัน" ถ้าหากว่าพระพุทธศาสนา กับวิทยาศาสตร์เหมือนกันแล้ว พระพุทธศาสนาก็คงไม่ดียิ่งไปกว่าวิทยาศาสตร์ ข้อนี้มีความจริงเพียงไร ?

สมเด็จ ฯ เหมือนกันตรงที่ว่า ทั้งพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ต่างก็เคารพเหตุผลและความจริงเช่นกัน วิทยาศาสตร์พยายามที่จะค้นคว้าหรือสอนกฎแห่งความจริงในด้านวัตถุ ส่วนพระพุทธศาสนานั้นสอนความจริงในด้านนามธรรม ที่จริงพระพุทธศาสนา ไม่จำเป็นจะต้องพิสูจน์หาความจริงอะไรอีก เพราะคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นตัวของความจริงอยู่แล้ว ความเจริญในด้านวิทยาศาสตร์นั้นย่อมมีทั้งคุณและโทษ ส่วนความเจริญทางพระพุทธศาสนานั้นมีแต่คุณอย่างเดียว.

วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๐๔

วันนี้เป็นวันที่เราจะต้องจากฮาวายไปสู่ Main Land หรือผืนแผ่นดินใหญ่ คือสหรัฐอเมริกา.

เวลา ๙.๓๐ น. คณะกรรมการธรรมสภาแห่งฮาวายประมาณ ๑๐ กว่าคน ซึ่งเป็นตัวแทนของนิกายต่าง ๆ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ ณ ที่ประทับ สมเด็จ ฯ ตรัสขอบใจและชมเชยคณะกรรมการที่ได้บริหารงานมาด้วยความเรียบร้อย ให้ผลเป็นที่น่าพอใจ และได้ตรัสเตือนให้คณะกรรมการช่วยเหลือและร่วมมือกันทำงานต่อไป เพื่อความเจริญยิ่งของพระพุทธศาสนา.

เมื่อสมเด็จ ฯ ตรัสจบ พระญี่ปุ่นรูปหนึ่งซึ่งเป็นหัวหน้าคณะได้กราบทูลว่า

"เกล้ากระหม่อมรู้สึกเป็นเกียรติ และยินดีอย่างยิ่งที่ได้ฝ่าพระบาทได้เสด็จมาที่นี่ แต่ก่อนนั้นไม่เคยมีพระภิกษุไทยมาแวะพักที่นี่เลย มีแต่พระพม่า และพระลังกา บัดนี้นับว่าเป็นโอกาสอันดียิ่งที่ประมุขของสงฆ์แห่งประเทศไทยได้เสด็จมา และเกล้ากระหม่อมทั้งหลายมีโอกาสดีได้เข้าเฝ้าในนามของพุทธศาสนิกชนชาวสยาม จึงทำให้เกล้ากระหม่อมทั้งหลายมีความปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างยิ่ง หวังว่าในโอกาสต่อไปคงจะได้ทำงานประสานกัน เพื่อเชิดชูและส่งเสริมพระพุทธศาสนา และเพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนิกชนทั้งสองประเทศให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น"

เมื่อกราบทูลเสร็จแล้ว พระภิกษุรูปนั้นได้ทูลถามปัญหาดังต่อไปนี้

๑. **พระญี่ปุ่น** ได้ทราบว่ารัฐบาลไทยจะสร้างวัดไทยขึ้นที่กรุงวอชิงตันจริงหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ ขณะนี้เป็นแต่เพียงดำริที่จะจัดตั้งหอสมุดขึ้นก่อน ส่วนการสร้างวัดนั้นก็จะพยายามในขั้นต่อไป ขณะนี้ยังให้คำตอบไม่ได้ เพราะจะต้องไปดูสถานที่เสียก่อน

๒. พระญี่ปุ่น พระพม่าและพระลังกาได้เดินทางไปศึกษา และประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ คณะสงฆ์ไทยและรัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะส่งพระไปศึกษาและประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ เรามีนโยบายเหมือนกัน ขณะนี้ก็มีพระภิกษุไทยศึกษาอยู่ในต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เช่นในพม่า ลังกา อินเดีย และอเมริกาเป็นต้น พระเหล่านั้นนอกจากจะศึกษาแล้วยังได้ถือโอกาสประกาศพระพุทธศาสนา

ไปด้วย เพื่อความเจริญยิ่งขึ้น ขณะนี้เรากำลังคัดเลือกหาพระภิกษุที่มีความรู้ ความสามารถ และความประพฤติดี เพื่อส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นบางครั้งบางคราว การไปอยู่ประจำในต่างประเทศนั้นย่อมจะได้รับความไม่สะดวกนานาประการ เช่นอาหาร ทอยู่อาศัย ดินฟ้าอากาศ เป็นต้น การไปอยู่ในที่เช่นนั้นเราจะต้องประพฤติตนให้ดี เคร่งครัดในพระวินัย ดังนั้นการที่จะส่งพระไปต่างประเทศจะต้องพิจารณากันให้ดี ไม่อย่างนั้นแล้ว อาจทำให้เกิดผลเสียหายขึ้นในวงการพระพุทธศาสนาก็ได้ อย่างไรก็ดี เราจะได้นำเรื่องนี้ไปพิจารณาอีก

๓. พระญี่ปุ่น ขณะนี้มีพระภิกษุไทย และวัดไทยในประเทศอินเดียหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ ขณะนี้มีพระภิกษุไทยอยู่ในอินเดียประมาณ ๒๐ รูป ซึ่งโดยมากไปศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เมื่อเรียนจบแล้ว ก็จะได้กลับมาทำประโยชน์ให้แก่พระพุทธศาสนาต่อไป เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลไทยได้สร้างวัดไทยขึ้นเป็นแห่งแรกที่พุทธคยาประเทศอินเดีย ซึ่งนับว่าเป็นวัดที่ใหญ่และสวยงามมาก การสร้างวัดไทยขึ้นในประเทศอินเดียนั้น นอกจากจะเป็นการแสดง

ความกตัญญูต่อพระพุทธเจ้าของเราแล้ว ยังจะได้ประโยชน์ในด้านการประกาศพระพุทธศาสนาอีกด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ คณะสงฆ์ไทยได้ส่งพระภิกษุไทยไปอยู่ประจำ ๕ รูป คาดว่าอีกภายในหนึ่งหรือสองปีข้างหน้า วัดไทยพุทธคยาก็จะเสร็จเรียบร้อยดี

๔. พระญี่ปุ่น ใต้ฝ่าพระบาทมีพระประสงค์ที่จะเสด็จเยี่ยมพุทธสมาคมลอนดอน แห่งประเทศอังกฤษหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ เข้าใจว่า ท่านเอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษคงจะจัดให้มีรายการไปเยี่ยม เพราะได้ทราบว่าเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในยุโรป.

๕. พระญี่ปุ่น คณะสงฆ์ไทยมีนโยบายที่จะอบรม พระภิกษุให้เป็นครูสอน และเป็นนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร ?

สมเด็จ ฯ เรามีสำนักเรียนสำหรับพระภิกษุสามเณรอยู่เกือบทุกวัด มีการศึกษาธรรมตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นมหาวิทยาลัย ขณะนี้มีมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาอยู่สองแห่ง มหาวิทยาลัยทั้งสองแห่งนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะอบรมพระให้เป็นครูอาจารย์และนักประกาศพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว หลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัยก็มีวิชาสำกลทั่วไป ซึ่งเมื่อนักศึกษาสำเร็จจากที่นี่ก็จะมีความรู้พอที่จะทำการประกาศพระพุทธศาสนา ได้ทั้งภายในและนอกประเทศ.

เมื่อพระญี่ปุ่นทูลถามเสร็จแล้ว ท่านเจ้าคุณราชสุมน์ตมุนิ ได้กลับถามพระญี่ปุ่นว่า

"พระภิกษุในฮาวายได้รับการศึกษามาจากไหน และสถาบันการศึกษาของพระภิกษุในฮาวายมีหรือไม่ ?"

พระญี่ปุ่นตอบว่า "พระภิกษุในฮาวายโดยมากมาจากประเทศญี่ปุ่น และได้รับการศึกษามาจากประเทศญี่ปุ่นแทบทั้งนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนาในญี่ปุ่นนั้นมีตั้งแต่ขั้นต้นจนถึงขั้นมหาวิทยาลัย พระจะเข้าศึกษาหรือเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยทั่วไปก็ได้"

เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว คณะกรรมการของธรรมสภาได้กราบทูลลาสมเด็จฯ กลับ และคณะเราก็ต้องรีบจัดของเพื่อเตรียมตัวออกเดินทางต่อไปยังผืนแผ่นดินใหญ่ เจ้าของบังกาโลได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ สมเด็จฯ ตรัสขอบใจ ประทานหนังสือและเข็มประจำพระองค์ ทรงลาเจ้าของบังกาโล แล้วเสด็จโดยรถยนต์ไปยังสนามบินโฮโนลูลู.

รถยนต์คันงามได้พาเราวิ่งออกจากบังกาโลมุ่งหน้าไปสู่สนามบินอย่างรวดเร็ว ถึงสนามบินเวลาบ่าย ๒ โมง มร. Malcolm ผู้แทนของกงสุลไทยประจำฮาวาย คุณประสิทธิ์ คุณอุไร คุณเทียมใจ คุณอัจฉรา คุณรัตนา และใครต่อใครอีกหลายคนจำไม่ได้ ได้ตามไปส่งเสด็จถึงสนามบิน เมื่อไปถึงสนามบินแล้ว เจ้าหน้าที่ของบริษัทการบินได้จัดห้องให้ประทับพิเศษ ซึ่งต้องเดินผ่านฝูงชนเข้าไปข้างในอีกไกล ขณะที่เราไปถึงนั้น เขากำลังซ่อมตัวตึกที่พักของสนามบิน วันนี้สนามบินโฮโนลูลูเต็มไปด้วยคนหลายชาติหลายเผ่า เมื่อเราเดินเข้าไปก็พากันมองดูด้วยความสนใจ บางคนถึงกับหันหลังมามอง

ชาวฮาวายนิยมสวมพวงมาลัยมาก ฯราวาสที่ไปกับเราก็ได้รับพวงมาลัยจากนักเรียนไทยทุกคน พวงมาลัยของเขาไม่สวยงามและประณีตอย่างของเรา โดยมากใช้ดอกลั่นทมร้อยเป็นพวง เขาบอกว่า ผู้ที่ไปฮาวาย หากไม่ได้รับพวงมาลัยแล้วก็นับว่าน้อยหน้าเต็มที และเมื่อได้รับพวงมาลัยแล้ว ก่อนจะขึ้นเครื่องบินก็ต้องโยนพวงมาลัยทิ้ง หรือฝากไว้กับใครที่เรารู้จักก็ได้ ไม่ควรถือติดตัวไปด้วย เพราะถ้านำพวงมาลัยติดตัวไปด้วย อาจไม่มีโอกาสกลับไปฮาวายอีกก็ได้ สนามบินโฮโนลูลูอยู่ติดกับชายทะเล ที่ใกล้กับสนามบินมีกระต๊อบของชาวฮาวายเรียงรายอยู่ตามสองข้างถนน มีพวงมาลัยห้อยไว้สำหรับขายมากมาย โดยทั่วไปแล้วชาวฮาวายมีผิวดำ ร่างใหญ่ ผู้หญิงโดยมากอ้วนลงพุง เขาบอกว่าเพราะชาวฮาวายชอบกินเผือกมัน พวกฝรั่งที่อยู่ในเกาะฮาวายนิยมการนุ่งน้อยห่มน้อย เดินอยู่กลางถนนในเมืองหลวงแท้ ๆ ก็มีแต่เพียงชุดอาบน้ำ ผู้ชายบางคนนุ่งแต่กางเกงใน ไม่ใส่เสื้อ บางครั้งคนที่นั่งอยู่ในรถซึ่งจอดอยู่ริมถนนกลางกรุงไม่สวมเสื้อเลย ถ้าอยู่ในเมืองไทยคงถูกจับแน่ แต่ฝรั่งไม่ถือกัน หญิงฮาวายนิยมแต่งตัวด้วยชุดมโหทร (ท้องใหญ่) ซึ่งชาวพื้นเมืองเรียกว่า มูมู เป็นรูปกระโปรงยาวถึงข้อเท้า มีลักษณะคล้ายถุงกระสอบ ดูๆ ก็เหมือนกับคนมีท้อง ผู้ชายฮาวายถือว่าการสวมเสื้อฮาวายเป็นของสุภาพ แม้แต่ศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยก็สวมเสื้อฮาวายเพียงตัวเดียว ชาวฮาวายทั่วไปนิยมรับประทานมะละกอมะละกอฮาวายลูกเล็ก และไม่หวาน เวลาจะกินต้องบีบน้ำมะนาว

ผสมลงไป เพื่อจะให้ตัดกัน จะทำให้มีรสชาติดขึ้น ซึ่งก็นับว่าเย็น
จริงตามนั้น เพราะเราได้ทดลองดูแล้ว คนไทยเราเมื่อเห็นมะละกอ
ลูกโต ๆ ก็มักจะเรียกว่าพันธุ์ฮาวาย แต่ที่จริงแล้ว มะละกอฮาวาย
ลูกเล็กนิดเดียว ส้ของเราไม่ได้

เกาะฮาวายมีพลเมืองประมาณหกแสนกว่า มีชนชาติต่าง ๆ อาศัยอยู่ในนั้น เจ้าของถิ่นเดิมคือชาวฮาวายนั้นถูกเขาไล่ให้เข้าไปอยู่ในป่า ผสมกับชาติอื่นก็ได้กลายเป็นชาติอื่นไปก็มี ชาวญี่ปุ่นโดยมากที่เข้าไปอยู่ในฮาวายนั้นเพื่อทำมาค้าขาย ส่วนชาวฟิลิปปินส์นั้นครั้งแรกเป็นกรรมกรตามโรงงานไร่อ้อย ต่อมาก็กลายเป็นเศรษฐีมีเงินมากมาย อาหารในฮาวายแพงกว่าที่บ้านเราถึงสี่เท่า สินค้าต่าง ๆ แพงมาก เพราะฮาวายเป็นสถานที่พักผ่อนของคนมีเงิน แต่มีอยู่อย่างหนึ่งคือรถยนต์ซึ่งถูกมาก รถเก่าพอจะใช้การได้อยู่เขาก็ไม่ใช้ นำไปทิ้งไว้ข้างถนนเป็นกองใหญ่ มีรถยนต์จอดไว้ในที่ต่าง ๆ สำหรับขาย มีป้ายประกาศยอกราคาให้ทราบ ซึ่งคิดแล้วถูกกว่าเมืองไทยมาก มีเงินหนึ่งพันหรือสองพันบาทก็ซื้อรถยนต์ได้

ต้นไม้ในฮาวายโดยมากมีคล้าย ๆ กับในเมืองไทย เพราะอากาศเหมือนกัน มะม่วงของเขาลูกเล็ก แต่ดกมาก มีลูกลายเป็นสีม่วงดูสวยดี ส่วนรสชาติจะเป็นอย่างไรเราไม่ได้ลองดู แต่ได้ทราบว่าสู้ของเราไม่ได้ รอบตัวเมืองหลวงเห็นมีต้นกระถิน และมะขามเทศขึ้นตามไหล่เขาจนหนาทึบ นักเรียนไทยมักจะเก็บมากินเสมอ

เมื่อชาวฮาวายเห็นเข้าต้องร้องห้าม เพราะกลัวจะเป็นอันตราย แต่นักเรียนไทยของเราก็ไม่พ้งเสียง ได้โอกาสเมื่อไรต้องเก็บมากินทันที แถมยังสอนให้เขากินตามด้วย

ภาษาของฮาวายเป็นคำโดด ไม่มีตัวสะกด เช่น อะโลหะ เอหุ เอวะ ไหนะ ไหปุเว เป็นต้น ภาษาฮาวายมีสระอยู่ ๕ ตัว คือ อะ เอ อิ โอ อุ มีพยัญชนะเพียง ๗ ตัว คือ ห ก ล ม น ป ว.

ตลอดเวลาที่พักอยู่ในฮาวายนี้รู้สึกกระปรี้กระเปร่าดี เพราะอากาศดี อาหารดี ที่พักดี และมีเวลาได้พักผ่อนเพียงพอ ถ้าอยู่ในฮาวายไปนาน ๆ คงจะเพิ่มน้ำหนักขึ้นอีกหลายกิโล

วันนี้เครื่องบินเสียเวลาไปข้างเล็กน้อย เพราะเจ้าหน้าที่ขนกระเป๋าขึ้นไม่เสร็จ ผู้โดยสารบางคนก็มัวแต่ชักช้า ทำให้เสียเวลา เราขึ้นไปนั่งอยู่บนเครื่องบินนานแล้ว เขายังขนกระเป๋าขึ้นไม่เสร็จ ผู้ที่ไปส่งต้องยืนตากแดดอยู่ที่หน้าหอพักเป็นเวลานาน ทีนี้เขาเคร่งครัดในการนำของเข้าออกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาห้ามไม่ให้นำผลไม้และพรรณไม้เข้าออกอย่างเข้มงวด ตรวจค้นกระเป๋าผู้โดยสารทุกชิ้นอย่างละเอียด แต่เราได้รับสิทธิพิเศษ ไม่ต้องเปิดกระเป๋าให้เขาตรวจ เดินขึ้นเครื่องบินอย่างสบาย

ลาฮาวาย

เมื่อได้เวลาบ่าย ๓ โมง เครื่องบินไอพ่นก็ได้พาเราเหินฟ้าลาฮาวายไปสู่ผืนแผ่นดินใหญ่ คือสหรัฐอเมริกา ทุกคนยังคงย่นถึงฮาวาย ไม่อยากจากไปเลย แต่เราก็ต้อง....

จำจรจากพรากอาวายเสียดายยิ่า
สรรพสิ่งอุดมเลิศประเสริฐแสน
ช่างสวยสดรุ่งเรืองดังเมืองแมน
เป็นดินแดนแสนสุขทุกข์ไม่มี

แดนสวรรค์ในโลกาสมญาได้
ให้ปลื้มใจหญิงชายมิหน่ายหนี
ทำเลเหมาะเกาะเลิศประเสริฐดี
พวกเศรษฐีมีเงินเพลิดเพลินใจ

เกิดประโยชน์โสตถิผลอย่างล้นค่า
แก่ผู้จรไปมาอยู่อาศัย
ธรรมชาติถิ่นทองผ่องอำไพ
ไม่ว่าใครได้ชมอารมณ์ดี

แดนมาลีมีกลิ่นประทิ่นหอม
ผึ้งภู่ตอมชมกรายไม่หายสี
ให้มนุษย์ได้ชมสมฤดี
ทุกเขตที่สรรหาสวนมาลัย

สับปะรดรสดีก็มีพร้อม
สวนแวดล้อมตระการตาจะหาไหน
เป็นระเบียบเรียบดีทุกที่ไป
ประทับใจชาวสวนช่างชวนชม

อีกไร่อ้อยน้อยหรือบันลือโลก
มาหีบโยกทำเป็นน้ำตาลหวานชื่นฉม
ทุกประเทศเขตโลกาพานิยม
แต่นานนมผ่านมาถึงคราวี

สวนมะพร้าวเร้าใจคราได้พิศ
ช่างตรงติดนิยมชมพาสุข
ลูกสลอนอ่อนแก่แลมากมี
เขียวขจีมีหลายมากมายจัง

มะละกอยาวยกระจายทั่ว
ดูมืดมัวนัยน์ตาทั้งหน้าหลัง
ลูกก็ดกให้ผลต้นแทบพัง
เป็นขุนคลังส่งให้กำไรงาม

อีกสวนปาล์มงามตาหาไหนเทียบ
ย่อมแพ้เรียบรับรองสักสองสาม
โบกสะบัดใต้หล้าฟ้าสีคราม
แสนงดงามปาล์มหลายยาวยอี

แดนขุนเขาเง้อมง้ำล่ำลือเลิศ
ช่างประเสริฐเพลิดเพลินเจริญศรี
เขียวชอุ่มชุ่มตาพนาลี
อ้า ช่างมีธรรมชาติประหลาดครัน

แดนหาดทรายชายหาดสะอาดนัก
คนรู้จักทุกแห่งดังแสรังสรร
ไม่น่าเสียดายเงินตรามาประชัน
ต่างมุ่งมั่นมาหาดทรายอาวายอี

เหตุไฉนไยเล่าคนเผ้าพิศ
เป็นนิมิตติดใจให้สุขี
คนทั้งโลกนับถือลือว่าดี
เป็นแดนที่หรรษาแลร่าเริง

ท้องสมุทรสุดสายตามาล้อมรอบ
ลบเขตขอบน้ำล้นจนนองเจิ่ง
คลื่นใหญ่น้อยลอยละลิ่วปลิวกระเจิง
น่าบันเทิงธรรมชาติประหลาดจริง

เป็นแดนดินถิ่นเสรีสะอาด
เริงลีลาสพักผ่อนกายของชายหญิง
เพื่อสุขภาพอนามัยกายใจจริง
น่าสุขยิ่งอย่างเสรีมิให้พอ

เป็นแดนดินถิ่นโอวาทศาสนาพุทธ
มากที่สุดสหรัฐบอกชัดหนอ
มีชาวพุทธหลายหลากคนมากพอ
รับสืบต่อพุทธศาสน์ประกาศธรรม

เป็นแดนดินถิ่นผสมชมรมชาติ
คนฉลาดน่าชมดูคมขำ
เป็นเช่นนี้เพราะบรรจุพันธุกรรม
ซึ่งชักนำหญิงชายฮาวายดี

เป็นเขตแควันแดนทองของสหรัฐ
เมืองสดท้ายเด่นชัดสมศักดิ์ศรี
เหล่านักเรียนคนไทยมีไมตรี
อีกทั้งมีทหารไทยให้รับรอง

โอ้ แดนดินถิ่นอุดมน่าชมชื่น
จำต้องฝืนจากไปหทัยหมอง
แสนเสียดายแดนดินถิ่นเทียมทอง
แดนเจ้าของสวยจริงทุกสิ่งอัน

โอ้ ฮาวายกายจากจำพรากเจ้า
แต่ใจเผ้าอาลัยแท้มิแปรผัน
ไม่ลืมเลยแดนชื่นทุกคืนวัน
ไม่ช้าพลันจะหวนหากลับมาเยือน ฯ

สู่ซานฟรานซิสโก

เครื่องบินที่บินจากฮาวายไปยังซานฟรานซิสโกวันนี้มีความโอ่อ่ายิ่งกว่าลำอื่น ๆ ที่เคยนั่งมา เพราะมีผ้าม่านบังหน้าอย่างสวยงาม มีพรมสีแดงเข้มปูพื้นตั้งแต่หัวถึงท้าย และเก้าอี้นั่งก็ดีมาก เครื่องบินลำนี้บินสูงถึง ๔ หมื่นฟุต ซึ่งนับว่าเป็นระดับที่สูงมาก การบินในระดับสูงเช่นนี้ ทำให้เครื่องบินบินได้เร็วและเรียบร้อยดี เพราะความกดดันของอากาศมีน้อยกว่าข้างล่าง ในเครื่องบินลำนี้มีแอร์ฮอสเตสอยู่ ๔ คน เป็นจีน ๑ ญี่ปุ่น ๑ และอเมริกัน ๒ ก่อนที่เครื่องบินจะออก เจ้าหน้าที่ได้ประกาศชี้อพนักงานเครื่องบินให้ทราบ และกล่าวต้อนรับขอบคุณผู้โดยสารด้วย.

เจ้าหน้าที่ประจำเครื่องบินทุกคนได้แสดงความเอาใจใส่ต่อคณะเราเป็นพิเศษ จัดที่ให้สมเด็จฯ ประทับนั่งข้างหน้า ถัดมาเป็นท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีและข้าพเจ้า ถัดไปอีกเป็นท่านอธิบดีและนายคลอสเนอร์ เขาเข้ามาถามเราว่าจะให้เขารับใช้อะไรบ้าง ถ้ามีอะไรก็โปรดบอกได้ เขายินดีที่จะรับใช้ด้วยความเต็มใจ นายคลอสเนอร์ได้แสดงความดีใจและกล่าวขอบคุณ พร้อมทั้งแนะนำให้แม่แอร์ทราบว่า พระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย ท่านฉันอาหารเวลาบ่ายไม่ได้ รับของจากมือผู้หญิงไม่ได้ เวลาคุณจะเดินไปไหนมาไหนก็ขอให้ระมัดระวังอย่าให้ชายกระโปรงไปถูกท่านเข้า แม่แอร์ผงกหัวแสดงอาการรับคำ และได้บอกให้นายคลอสเนอร์ทราบว่า ก่อนที่จะขึ้นเครื่องบินมานี้ ผู้จัดการก็ได้แจ้งให้ทราบล่วงหน้าก่อนแล้ว ดิฉันจะพยายามปฏิบัติต่อท่านให้ดี

ที่สุด หากมีอะไรขาดตกบกพร่องหรือผิดพลาดไปก็โปรดให้อภัย และยอกให้ทราบด้วย เพราะดิฉันไม่รู้ระเบียบวินัยของพระ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเช่นนี้ก็นับว่าเป็นเรื่องที่ดี ทำให้ฝรั่งได้รู้ขนบธรรมเนียมและวินัยของพระในพระพุทธศาสนา เมื่อเห็นพระรูปอื่นไปที่หลังเขาก็จะได้รู้และปฏิบัติถูก เมื่อเขารู้แล้วก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

พอเครื่องบินออกพ้นจากสนามบินฮาวายก็เป็นมหาสมุทร มองไปทางไหนก็เห็นแต่น้ำขดขอบฟ้า บางครั้งทำให้เกิดอารมณ์เปลี่ยวขึ้นมาได้ เราได้นั่งคร่ำเวลาไปในเครื่องบินด้วยการอ่านและเขียนหนังสือ เมื่อเครื่องบินออกจากสนามบินไปไม่นานนัก แฮร์ธอสเตสก็เริ่มเสิพอาหาร เขามีโต๊ะบรรทุกอาหารประจำเครื่องบิน เป็นโต๊ะขนาดเล็ก มีล้อเลื่อนไปมาได้อย่างสะดวก เอาถาดอาหารวางบนโต๊ะแล้วก็เลื่อนไปหาผู้โดยสาร ก่อนที่จะลงมือเสิพ เขาจะแจกบัญชีรายชื่ออาหารเสียก่อน ใครต้องการอาหารชนิดไหนที่มีอยู่ในบัญชีนั้นก็เรียกได้ตามใจชอบ ในที่บางแห่งเขาขัดอาหารใส่ถาดมาให้เราเลือกเอาเอง อาหารที่แจกบนเครื่องบินนั้นเป็นอาหารฝรั่งล้วน ถ้าใครติดอาหารฝรั่งก็ต้องยกย่องว่าอาหารของเขาดีเป็นที่หนึ่ง แต่ถ้าใครติดอาหารไทย ไม่ชอบใจอาหารฝรั่งก็อาจข่นว่าอาหารของเขาไม่ได้ความเลย อาหารทุกอย่างย่อมขึ้นอยู่กับรสนิยมของแต่ละบุคคล สำหรับเรานั้น เนื่องจากฉันไม่ได้ จึงไม่ทราบว่าอาหารของเขามีรสชาติเป็นอย่างไร วันนี้เรานั่งอยู่ข้างหน้า แม่แอร์ถือถาดอาหารผ่านเราไปแจกผู้โดยสารซึ่งนั่งอยู่ข้างหลังจนครบหมด ยกเว้นแต่ฆราวาส

ที่ไปกับเรา เห็นท่านอธิบดีและนายคลอสเนอร์นั่งทำหน้านิ่วมองตาม
หลังแม่แอร์ไปมา ส่วนผู้โดยสารคนอื่น ๆ นั้นกำลังนั่งรับประทาน
อาหารอยู่อย่างอร่อย เข้าใจว่าอีกไม่นานเขาก็คงจะยกมาให้ท่าน
อธิบดีและนายคลอสเนอร์ แต่ก็ไม่เห็นมีวี่แววสักที เล่นเอานาย
คลอสเนอร์อดที่จะร้อนใจไม่ได้ เพราะเป็นผู้รับผิดชอบในการอำนวย
ความสะดวกให้แก่คณะเรา กลัวว่าฆราวาสที่ไปด้วยกันจะหิวข้าว
จะลุกไปทวงก็กลัวจะเป็นการเสียมารยาท จะไม่ทวงหรือก็หิวและ
กลัวจะเสียเปรียบคนอื่น ผลที่สุดก็ต้องลุกขึ้นไปกระซิบถามแม่แอร์ว่า

"*ทำไมไม่เสิร์ฟอาหารเราบ้าง?*"

แม่แอร์ "*ท่านเป็นพระมิใช่หรือ?*"

นายคลอสเนอร์ หัวเราะขันก๊ากใหญ่ แล้วก็บอกแม่แอร์ว่า
"*เราเป็นเพียงลูกศิษย์พระเท่านั้น ถ้าเป็นพระก็*
ต้องนุ่งเหลือง ห่มเหลือง และโกนผม"

แม่แอร์ "*ขอโทษค่ะ ดิฉันนึกว่าคุณเป็นพระเหมือนกัน จึง*
มิได้เสิร์ฟอาหาร รอก่อนนะคะ ประเดี๋ยวจะยก
มาให้"

ว่าแล้วเธอก็ไปยกอาหารมาเสิร์ฟ ต่อมาภายหลังได้ทราบว่า
คุณสุรสีห์ และคุณหมอตระกูลก็ถูกแม่แอร์ทรมานเช่นกัน เมื่อ
รับประทานอาหารเสร็จแล้ว นายคลอสเนอร์ได้มาบอกข้าพเจ้าว่า
ผมเกือบจะท้องแห้งแล้วครับท่านมหา ขืนเป็นอยู่อย่างนี้อีกไม่ช้า ๆ ก็แย่ซิ
ข้าพเจ้าบอกนายคลอสเนอร์ว่า จะทำอย่างไรได้ มากับพระก็ต้องยอม

อดเสียบ้าง นายคลอสเนอร์หัวเราะชอบใจ และพูดต่อไปว่า คิเหมือนกันแหละ กลับไปถึงเมืองไทยแล้วจะได้มีเรื่องขำ ๆ เล่าให้เขาฟัง.

ถึงซานฟรานซิสโก

เครื่องบิน ได้บินล่องฟ้าข้ามมหาสมุทรแปซิฟิคไปด้วยความรวดเร็วและเรียบร้อยดี เรานั่งครึ่งหลับครึ่งตื่นไปในเครื่องบิน ตั้งใจว่าจะนอนเอาทุนไว้บ้าง แต่ก็ไม่หลับ เพราะมีคนเดินไปมาอยู่เสมอ จนกระทั่งเวลา ๔ ทุ่ม จึงมาถึงเมืองซานฟรานซิสโก ก่อนที่จะลงสู่สนามบิน เครื่องบินได้พาเราบินฉวัดเฉวียนดูความสวยงามและยิ่งใหญ่ของเมืองซานฟรานซิสโก เห็นแสงไฟสว่างไสวพริบไปหมด เห็นตึกอาคารใหญ่โตหนาแน่น.

ที่สนามบินเมืองซานฟรานซิสโก มีพระมหาประสิทธิ์ นายยี่เตอร์ ทามารัส ผู้ปรึกษาเทศบาลนครซานฟรานซิสโก เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซีย และนักเรียนไทยเป็นจำนวนมากได้ไปรอรับเสด็จอยู่อย่างคับคั่ง พอก้าวลงจากเครื่องบิน ก็ถูกช่างถ่ายภาพ ถ่ายหนัง และนักหนังสือพิมพ์รุมถ่ายรูปเป็นการใหญ่ นายยี่เตอร์ ทามารัส ได้นำเสด็จสมเด็จ ฯ ไปประทับในห้องรับแขกพิเศษ ซึ่งมีความใหญ่โตและหรหรามาก ระหว่างที่ประทับอยู่นั้น นายยี่เตอร์ได้ทูลถวายกุญแจเมืองแด่สมเด็จ ฯ กุญแจนี้ทำด้วยไม้ มีความยาวประมาณ ๑ ศอก ไม่มีลวดลายวิจิตรพิสดารเท่าไรนัก แต่ก็ถือว่าเป็นของที่มีเกียรติมาก ซึ่งน้อยคนนักจะได้รับ นักเรียนไทยที่มารอรับเสด็จก็ได้เข้าเฝ้าอย่างใกล้ชิด และได้ทูลรายงานตัวให้ทรงทราบ นักเรียนไทย

ทุกคนได้แสดงความคิดกิใจที่ได้เข้าเฝ้า และถือว่าเป็นบุญกุศลที่มี
โอกาสได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ ในต่างประเทศเช่นนี้ เจ้าหน้าที่ของยูซิส
ได้ส่ง นายนิคเตล นักถ่ายภาพยนตร์ผมอดมชื่อจากฮอลลิวูดมาถ่าย
หนังในการเสด็จคราวนี้ ซึ่งจะได้ตามเสด็จไปถ่ายตั้งแต่เมืองซาน-
ฟรานซิสโก จนกระทั่งวันเสด็จออกจากอเมริกา.

จากนั้นเจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซียได้นำเสด็จออกจากสนามบิน
โดยรถยนต์ไปประทับที่โรงแรมในเมือง Berkelay ก่อนจะถึงโรงแรม
ต้องข้ามสะพาน San Francisco Oakland Bridge ซึ่งทำด้วยเหล็ก มี
ความยาวถึง ๘ ไมล์ เป็นสะพานที่สร้างเชื่อมโยงระหว่างเมือง
ซานฟรานซิสโกและโอ๊คแลนด์ รถวิ่งประมาณ ๓๐ นาที ก็มาถึง
โรงแรม ซึ่งตั้งอยู่บนภูเขา ใกล้กับบริเวณมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย
โรงแรมนี้ตั้งอยู่ในที่สงัดเงียบ ธรรมชาติสวย บรรยากาศดี มีต้น
ยูคาลิฟตัสขึ้นเรียงรายอยู่ด้านหลัง นับว่าเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งใน
เมืองนี้ มีอยู่ ๑๒ ชั้น เขาจัดให้พักชั้นสูงสุด เพราะกลัวว่าจะมี
ผู้หญิงขึ้นไปอยู่ข้างบนเรา ห้องที่เราพักนี้นับว่าทันสมัยมาก บริการ
ของเขาดีจริง ๆ มีวิทยุติดอยู่กับฝาผนังห้อง มีโทรภาพขนาด ๒๔ นิ้ว
ตั้งไว้ให้เปิดชม มีโต๊ะเขียนหนังสือ มีสมุด ดินสอ ซองเขียน
จดหมายให้พร้อม มีโทรศัพท์ประจำโต๊ะ แม้กระทั่งในห้องน้ำห้องส้วม
ก็ยังมีโทรศัพท์ไว้บริการ ขณะที่ถ่ายอยู่ในห้องหากมีใครโทรศัพท์มา
ก็รับได้อย่างสบาย หรือถ้านึกขึ้นมาได้ อยากจะโทรศัพท์ไปถึงใคร
ก็ยกสายขึ้นมาพูดได้ทันที เขามีหนังสือคัมภีร์ไบเบิลอยู่ในลิ้นชักโต๊ะ
ซึ่งนักประกาศศาสนาเอามาแจก เพื่อคนที่มาพักจะได้อ่าน เรื่องนี้

พวกคริสเตียนก้าวหน้าไปไกลมาก เพราะทุนของเขาดี และก็ทำงานกันอย่างจริงจังด้วย แม้แต่ตามโรงพยาบาล ที่พักของผู้โดยสารรถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน ก็มีหนังสือเกี่ยวกับคำสอนของศาสนาไว้แจก.

เมื่อมองจากหน้าต่างของโรงแรม ข้ามฟากไปยังเมืองโอ๊คแลนด์และซานฟรานซิสโก เห็นแสงไฟประดับสะพานและดึกระฟ้า (Sky Line) อย่างสวยงาม วันนี้รู้สึกเพลียมาก เมื่อไปถึงโรงแรมแล้วก็จัดที่นอนทันที อากาศหนาวอย่างนี้ห่มผ้านอนสบายดีกว่าที่จะไปนั่งทนทรมานสังขาร ส่วนท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีซึ่งพักอยู่ในห้องเดียวกันกับข้าพเจ้านั้น ยังคงนั่งตรากตรำทำงานอยู่จนดึกดื่น และปฏิบัติเช่นประจำอย่างนี้ทุกคืน.

วันที่ ๑๔ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันเช้าที่โรงแรม อาหารเช้าวันนี้นับว่าดีพอฉันได้ นับว่าไม่เป็นการลำบากในเรื่องอาหาร หรืออาจดีกว่าที่อยู่ในเมืองไทยเสียด้วย เพราะอาหารฝรั่งมีวิตามินมาก ไปเที่ยวอย่างนี้แทนที่จะทำให้น้ำหนักลดลง แต่มีหลายคนทักว่าข้าพเจ้าอ้วนขึ้น

เวลา ๙.๓๐ น. ดร. Blum ผู้อำนวยการใหญ่ของมูลนิธิเอเชีย เข้าเฝ้าทูลถวายดอกไม้ และได้ทูลถามถึงการเสด็จครั้งนี้ว่า ได้รับความสะดวกสบายดีหรือไม่ และได้แสดงความดีใจที่สมเด็จ ฯ ได้เสด็จเยี่ยม

สหรัฐอเมริกาและยุโรปคราวนี้ โดยที่มูลนิธิเอเซียได้มีส่วนร่วมถวายความสะดวกและจัดรายการในการเสด็จ. สมเด็จฯ ตรัสตอบว่าได้รับความสะดวกสบายดีทุกประการ และได้ตรัสอนุโมทนา ที่มูลนิธิเอเซียได้รับเป็นภาระในการเดินทางมาเยี่ยมสหรัฐอเมริกาครานี้.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปเยี่ยมสำนักงานของมูลนิธิเอเซีย ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองซานฟรานซิสโก เป็นสำนักงานใหญ่มากมีหอสมุดที่ใหญ่โต เต็มไปด้วยหนังสือนานาประเภท ซึ่งโดยมากเกี่ยวกับประเทศในเอเซีย ดร. Blum ได้นำเสด็จสมเด็จฯ ไปทอดพระเนตรกิจการของมูลนิธิรอบๆ ครั้นสมควรแก่เวลาแล้ว สมเด็จฯ ทรงลาไปที่ประชุมหนังสือพิมพ์ ซึ่งมูลนิธิเอเซียได้เชิญผู้แทนของหนังสือพิมพ์จากโรงพิมพ์ต่าง ๆ รวม ๙ คนมาเพื่อทูลถามปัญหาณ ห้องโถงแห่งหนึ่ง เรียกว่า World Affairs Council ตั้งอยู่ที่ 420 Powell Street ในเมืองซานฟรานซิสโก.

ทรงให้สัมภาษณ์แก่นักหนังสือพิมพ์

เมื่อสมเด็จฯ ประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว นักหนังสือพิมพ์ได้ทูลถามปัญหาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์. การที่ได้ฝ่าพระบาทเสด็จสหรัฐอเมริกา และยุโรปครั้งนี้ ทรงมีพระประสงค์อะไร ?

สมเด็จ ฯ มีวัตถุประสงค์อยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อสังเกตการณ์พระพุทธศาสนา เยี่ยมพุทธสมาคม องค์การ และสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา และพบปะกับบุคคลสำคัญในวงการพระพุทธศาสนา.

๒. เพื่อดูการศึกษาในสถาบัน หรือในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือในมหาวิทยาลัยที่มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และ

๓. เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของประชาชน.

หนังสือพิมพ์. ทรงมีความเห็นเป็นอย่างไร เมื่อได้ทรงพบนักเรียนไทยในซานฟรานซิสโก และได้ทรงทำประโยชน์อะไรให้แก่นักเรียนไทยเหล่านั้น. ?

สมเด็จ ฯ ได้พบนักเรียนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในซานฟรานซิสโกเป็นจำนวนมาก รู้สึกยินดีที่ได้ทราบว่านักเรียนไทยเหล่านั้น ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนด้วยความขยันขันแข็ง และแสวงหาความรู้ใส่ตัว เมื่อกลับไปแล้วก็จะได้ช่วยกันทำความเจริญให้แก่ประเทศชาติ ขณะที่พักอยู่ที่นั่นก็ได้ให้

โอวาทสั่งสอนให้เธอเหล่านั้นไม่ประมาท รู้จักรักษาศักดิ์ศรีของตัว ของประเทศชาติ และของพระศาสนา ให้ตั้งใจเล่าเรียนศึกษาหาความรู้ ให้รู้จักการเลือกคบมิตร และผูกมิตรกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตน และให้บำเพ็ญตนเพื่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ทุกแห่งที่ตนอยู่อาศัยอนึ่ง นักเรียนไทยเหล่านี้ได้จากบ้านมานาน ไม่เคยเห็นพระ ไม่ได้บำเพ็ญกิจทางพระพุทธศาสนา เมื่อมาเห็นพระไทยในต่างประเทศเช่นนี้ ก็เกิดความรู้สึกยินดี ถึงกับได้นัดกันไปรับที่สนามบินและถวายอาหารแก่คณะเราเป็นประจำ ด้วยศรัทธาปสาทะ อันนี้นับว่าเป็นบุญกุศลทั้งแก่นักเรียนไทยและแก่คณะเรา และเป็นการเตือนสติให้นักเรียนไทยไม่ลืมพระพุทธศาสนา และประเพณีอันดีงามของไทย.

หนังสือพิมพ์. จะเสด็จไปทอดพระเนตรกิจการของมหาวิทยาลัยไหนบ้าง.?

สมเด็จ ฯ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และศาสนาเปรียบเทียบ

หนังสือพิมพ์. จะส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญยิ่งขึ้นได้โดยวิธีใด?

สมเด็จ ฯ คณะสงฆ์และรัฐบาลไทยได้พยายามที่จะส่งเสริมให้เยาวชน ได้ศึกษาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยได้บรรจุวิชาศีลธรรมเข้าในหลักสูตรของโรงเรียนทั่วประเทศ และยิ่งกว่านั้นยังได้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ขึ้นสองแห่ง เพื่อให้พระภิกษุมีความรู้ความสามารถยิ่งขึ้น พระที่สำเร็จจากมหาวิทยาลัยนี้แล้วก็ได้ทำประโยชน์โดยการเขียนหนังสือ แต่งตำรา อบรมนักเรียนในโรงเรียนต่าง ๆ และได้เดินทางไปสั่งสอนอบรมประชาชนทั้งภายในและนอกประเทศ.

หนังสือพิมพ์. ทรงมีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับศูนย์กลางการศึกษาตะวันออก ตะวันตกที่ฮาวาย?

สมเด็จ ฯ มีความยินดีที่ได้ทราบว่า ผู้บริหารงานมีความตั้งใจที่จะทำให้ชาวตะวันออก และตะวันตกมีความเข้าใจกันดียิ่งขึ้น โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในด้านวัฒนธรรมและการศึกษา และที่ยินดีที่สุดก็คือ ทราบว่าที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีการสอนวิชาพุทธปรัชญาด้วย.

หนังสือพิมพ์. พระพุทธศาสนาสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ชาวโลกได้อย่างไร.?

สมเด็จ ฯ หากชาวโลกหันมาสนใจในการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว โลกของเราก็

ระสงบ ประชาชนระอยู่ด้วยกันโดยสันติสุข ไม่มี
ความหวาดระแวง ไม่เดือดร้อน และระได้รับ
สันติสุขอย่างแท้จริง เพราะพระพุทธศาสนาสอน
ให้เราเป็นมิตรกัน ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอา
เปรียบกัน ให้อภัยกัน มีเมตตาต่อกัน เห็นสุข
ทุกข์ของคนอื่นเหมือนกับของตน มุ่งผลคือ
ประโยชน์สุขแก่ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง พระพุทธ-
ศาสนาแผ่ไปถึงไหน สันติสุขก็ย่อมมีที่นั้น.

หนังสือพิมพ์. การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็น
อย่างไร ?

สมเด็จ ฯ การศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นเป็น
ไปอย่างมีระเบียบและได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เรามี
สำนักเรียนพระปริยัติธรรมอยู่ทั่วราชอาณาจักร
มีสถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาหลายแห่ง
มีมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง มีพุทธสมาคม
ยุวพุทธิกสมาคม และองค์การพุทธศาสนาหลาย
แห่ง แต่ละแห่งได้จัดให้มีการศึกษาพระพุทธ-
ศาสนาอย่างจริงจัง.

หนังสือพิมพ์. ทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนานิกายเซ็นที่มี
การปฏิบัติกันอยู่ในญี่ปุ่นทุกวันนี้หรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ มีความสนใจในทุกนิกาย แต่เราก็ต้องเลือก
ปฏิบัติตามคำสอนของนิกายที่เห็นว่ามีเหตุผลดีที่

สุด สำหรับนิกายเซ็นนั้นเป็นนิกายย่อยนิกายหนึ่ง ของพระพุทธศาสนา การปฏิบัติของแต่ละนิกายนั้น ย่อมมีข้อแตกต่างกันอย่างบ้าง แต่เราก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ การปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์.

เมื่อทรงให้สัมภาษณ์แก่นักหนังสือพิมพ์เสร็จแล้ว ได้เสด็จต่อไปยัง China Town ซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวจีน ขนรถผ่านไปก็รู้ได้ง่ายว่าเป็นที่อยู่ของจีน เพราะมีหนังสือจีนติดประกาศไว้ที่หน้าร้าน และหลังคาตึกก็เป็นแบบจีนแท้ ชาวจีนนี้ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนก็ยังรักษาระเบียบประเพณีของเขาไว้ดี ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ชาวจีนในซานฟรานซิสโกมีมาก และโดยมากก็ได้โอนสัญชาติเป็นอเมริกันไปแล้ว.

จากนั้นได้ขึ้นรถผ่านไปตามถนนสายต่าง ๆ เห็นตึกรามบ้านช่องแน่นขนัด รถวิ่งขวักไขว่ แต่การจราจรไม่ค่อยจะติด เพราะเขามีถนนหลายสายและกว้างมาก บางแห่งมีถนนซ้อนถนน ดูสับสนและยุ่งไปหมด ถนนของเขามีความกว้างขนาดที่รถยนต์ ๖ คันสามารถที่จะวิ่งขนานกันไปมาได้ รถยนต์พาเราวิ่งผ่านตึกไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงสะพาน Golden Gate ซึ่งเป็นสะพานห้อยหรือแขวน ทำด้วยเหล็กมีสายโยงข้างบน เป็นช่วงยาวมาก ไม่มีเสาตรงกลาง ช่างเยอรมันเป็นคนออกแบบ เราได้ขึ้นรถข้ามสะพานไปยังอีกฝั่งหนึ่งเพื่อชมทิวทัศน์อันสวยงามของนครซานฟรานซิสโก จากนั้นก็ขึ้นรถกลับที่พัก วันนี้เป็นวันแรก และวันเดียวเท่านั้นที่เราได้พบกับความร้อน

ที่สุดตั้งแต่วันออกเดินทางมา คือ ตอนเที่ยงของวันนี้อากาศร้อน ปรอทขึ้นถึง ๑๐๑ องศาฟาเรนไฮท์ หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวว่าอากาศร้อนอย่างนี้ไม่เคยมีมาเป็นเวลา ๔๐ ปีแล้ว โรงไฟฟ้าบางโรงต้องหยุดเครื่อง เราจะขึ้นลิฟท์ตึกแห่งหนึ่งก็ขึ้นไม่ได้ เพราะโรงงานไฟฟ้าปิดความร้อนดูเหมือนจะร้อนรับเรา พอรุ่งขึ้นก็ลดลงเหลือเพียง ๘๐ องศาฟาเรนไฮท์.

คืนนี้เวลา ๔ ทุ่ม ท.ว. ออกข่าวเกี่ยวกับพวกเราตอนที่ลงจากเครื่องบิน และตอนที่ผู้ปรึกษาเทศบาลเมืองซานฟรานซิสโกทูลถวายกุญแจเมือง ๔ ทุ่มนี้ยังไม่รู้สึกง่วงเลย เพราะ ๓ ทุ่มตะวันจึงตกดิน.

วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๖.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่โรงแรม อาหารฝรั่งโดยมากมีนม เนย ขนมปัง เนื้อสะเทค และผลไม้ วันนี้ฉันอาหารได้มาก แต่ไม่รู้สึกหนักท้อง ท้องไม่เสีย และไม่ง่วงนอนเลย.

เวลา ๘.๐๐ น. ไปเยี่ยมวัดพุทธศาสนาของญี่ปุ่น ซึ่งตั้งอยู่ที่ ๒๑๒๑ Chaning way ในเมืองเบิกเล่ย์ เมื่อไปถึง เจ้าอาวาสของวัดนี้ชื่อ Masani Fujitani ได้ออกมารอรับเสด็จอยู่ที่หน้าประตู และได้ทูลเสด็จเข้าไปข้างในวิหาร ซึ่งเป็นห้องโถงค่อนข้างจะใหญ่ มีเก้าอี้ตั้งเต็ม บรรจุคนได้ประมาณ ๒๐๐ คน บนแท่นบูชาภายในวิหารหลังนี้มี

พระพุทธรูปและรูปอมิตภพุทธ ซึ่งมีความสูง
ประมาณ ๑ ศอก ท่านเจ้าอาวาสเป็นชาวญี่ปุ่น
อายุประมาณ ๓๕ ปี นิสัยดี ท่าทางฉลาด พูด
ภาษาอังกฤษได้คล่องแคล่ว ท่านบอกว่าที่วัดนี้
มีการสอนภาษาญี่ปุ่นและสันสกฤต โดยท่านเป็น
อาจารย์สอนเอง มีโรงเรียนพุทธศาสนาวัน
อาทิตย์ มีนักเรียนประจำประมาณ ๑๐๐ คน
มีหอสมุดที่ไม่ค่อยจะใหญ่โตนัก แต่ก็ทันสมัยดี
กิจการในด้านการประกาศพระพุทธศาสนาที่ท่าน
ทำอยู่ทุกวันนี้ก็คือ พิมพ์หนังสือธรรมออกเผย
แผ่ สอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กและผู้ใหญ่ในวัน
อาทิตย์ และออกไปปาฐกถาตามโรงเรียนและ
มหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำหรับเงินทุนนั้นได้มาจาก
การบริจาคของประชาชน ซึ่งโดยมากก็เป็น
ชาวญี่ปุ่นในเมืองซานฟรานซิสโก ได้ทราบว่า
ที่วัดนี้มีท่านอยู่รูปเดียว เป็นที่น่าชมเชยว่าท่าน
รักษาสถานที่ได้ดีมาก วัดของท่านสะอาด เป็น
การดึงดูดผู้ที่ผ่านไปมาให้เกิดความสนใจ และ
เลื่อมใสได้ ท่านคงจะบวชเพื่ออุทิศตนในพระ
พุทธศาสนาจริง ๆ เราขออนุโมทนาในความตั้งใจ
ดีของท่าน และขอเอาใจช่วยให้งานในด้านการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านได้ผลดียิ่งขึ้น.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปเยี่ยมมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ซึ่งตั้งอยู่ใน
เมืองเบิกเล่ย์ เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซียได้
เอารถมารับไปยังมหาวิทยาลัย เมื่อไปถึงแล้ว
Prof. Clark Kern ของการบดีของมหาวิทยาลัย
ได้มายืนรอรับอยู่ที่หน้าตัวตึกสำนักงาน แล้ว
นำเสด็จเข้าไปประทับในห้องรับแขกพิเศษของ
มหาวิทยาลัย ในการนี้มีนักเรียนไทยบางคน
โดยเสด็จไปด้วย

เมื่อสมเด็จ ฯ ประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว อธิการบดีของมหา-
วิทยาลัยได้กราบทูลว่า รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้ผ่าพระยาทได้เสด็จ
มาทอดพระเนตรให้เป็นเกียรติของมหาวิทยาลัยในครั้งนี้ และได้กราบ
ทูลถึงการของมหาวิทยาลัยให้ทรงทราบว่า มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย
ได้เริ่มตั้งมาตั้งแต่วันที่ ๒๓ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๓๙๙ สถานที่
ของมหาวิทยาลัยตั้งอยู่บนที่สูง มีบริเวณกว้างขวางมาก ซึ่งไม่
สามารถที่จะเดินชมให้ทั่วถึงภายในวันเดียวได้ มหาวิทยาลัยแห่งนี้
มีโรงพิมพ์ โรงพยาบาล สระอาบน้ำ ว่ายน้ำ หอสมุด หอนาฬิกา
สนามกีฬา ซึ่งสามารถบรรจุคนได้ประมาณ ๒,๐๐๐ คน มีหนังสือ
ประจำหอสมุดประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ เล่ม มีสวนพฤกษชาติ ซึ่งมีต้นไม้
และไม้ดอกประมาณ ๕๐,๐๐๐ ต้น มีนักศึกษาเดินทางมาศึกษาจาก
ประเทศต่าง ๆ ๙๐ประเทศ และมีนักศึกษาไทยที่กำลังศึกษาอยู่ใน
ขณะนี้ประมาณ ๓๐กว่าคน,

เมื่ออธิการบดีกราบทูลเสร็จแล้ว สมเด็จฯ ทรงแสดงความขอบใจ ให้พร ประทานหนังสือและเข็มประจำพระองค์แก่อธิการบดี เสร็จแล้วเสด็จไปทอดพระเนตรบริเวณของมหาวิทยาลัย แต่เนื่องจากบริเวณของมหาวิทยาลัยกว้างขวางมาก ไม่สามารถจะเดินชมได้ทั่วถึง เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยจึงได้จัดรถสี่เหลี่ยงของมหาวิทยาลัยไว้ถวาย แห่งแรกที่เจ้าหน้าที่ได้นำเราไปดูก็คือแผนกจัดทำพจนานุกรม ไทย อังกฤษ ซึ่งมี ดร. แมรี่ ฮาส หัวหน้าแผนกภาษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ที่เคยเดินทางเข้ามาประเทศไทย และพูดภาษาไทยได้เป็นผู้ควบคุมงาน มีอาจารย์จากไทย ๒ คน คือ คุณรุจิรา ชินพงศ์ และคุณบุญศิริ โคนม เป็นผู้จัดทำ วิธีทำคือ เขียนคำไทยเป็นอักษรโรมัน แล้วแปลเป็นภาษาอังกฤษ ขั้นแรกนี้ได้ทำเป็น ๒ ฉบับ คือ ฉบับทั่วไป และฉบับสำหรับนักเรียน บัดนี้ฉบับสำหรับนักเรียนนั้นเสร็จแล้ว ส่วนฉบับทั่วไปกำลังจะลงมือทำ ทั้งนี้ก็โดยการอุปถัมภ์ของกระทรวงสาธารณสุขการศึกษา และสวัสดิการของสหรัฐ เรารู้สึกยินดีด้วยที่ได้เห็นคนไทยได้ทำประโยชน์และชื่อเสียงให้แก่คนไทยทั่วประเทศ และขอเอากำลังใจช่วยให้อาจารย์ทั้งสองนี้ทำงานไปด้วยความเรียบร้อยและได้ผลเป็นที่น่าพอใจต่อไป

เมื่อชมมหาวิทยาลัยเสร็จแล้วได้ขึ้นรถกลับที่พัก คืนนี้ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์ชวนคุยอยู่จนดึกสอง แต่ไม่รู้สึกง่วง ทั้ง ๆ ที่เที่ยวกันแทบจะไม่มีเวลาได้พักผ่อนเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเรายังตื่นเต้นต่อเหตุการณ์และภูมิประเทศอยู่นั่นเอง และอีกอย่างหนึ่ง ท่านเจ้า

คุณเย็นคนคุยสนุก แถมยังมีทอฟฟี่แจกด้วย ตั้งใจว่าจะนอนให้หลับก็ไม่หลับ เพราะได้ยินเสียงรถหวอย่อย ๆ คืนหนึ่งตั้งหลายครั้ง ประเดี๋ยวไฟไหม้ คนป่วย และจับโจรผู้ร้ายเย็นต้น

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่โรงแรม

เวลา ๘.๐๐ น. มร. Robert Torvene และ มร. Jame Greene เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซียนำรถมารับไปชมไม้แดง (Red Wood) หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่าไม้ซีควอยยา ป่าไม้แห่งนี้อยู่นอกเมืองซานฟราน-ซิสโก รถยนต์วิ่งประมาณ ๔๐ นาทีจึงถึง ก่อนจะถึงป่าไม้ รถยนต์ได้พาเราวิ่งเลาะเลียบไปตามเชิงเขา แล้วก็ขึ้นลงวกไปเวียนมาตามส่วนโค้งของถนน ภายในบริเวณป่านี้มีของที่ระลึกซึ่งทำด้วยไม้แดงสำหรับขาย มีนักท่องเที่ยวชมไม่ขาดระยะ มร. Thom และมร. William Kent บริจาคที่ดินทั้งหมด ๕๑๐ เอเคอร์ เพื่อทำเป็นป่าสงวน

ไม้แดงเป็นไม้ที่ใหญ่และมีอายุยืนที่สุดในโลก เมื่อก่อนไม้ชนิดนี้มีผู้พบอยู่ในดินแดน เอเซีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ ในยุคน้ำแข็งนั้น ปรากฏว่าน้ำแข็งได้เคลื่อนลงมายังภูมิภาคตอนเหนือ และได้ทำลายป่าไม้ให้สูญพันธุ์ไป ยังมีเหลือปรากฏอยู่บ้างเล็กน้อยแถบฝั่งทะเลภาคตะวันตกของสหรัฐเท่านั้น

ไม้แดงที่เห็นในวันนี้ได้สืบพันธุ์มาจากต้นตระกูลของมัน ซึ่งมีอายุมากกว่า ๕๐ ล้านปีมาแล้ว เหตุที่ได้ชื่อว่าไม้แดงนั้น เพราะเหตุที่เปลือกนอกของมันเป็นสีแดง ไม้แดงที่ยืนต้นให้เราเห็นอยู่วันนี้เชื่อว่ามีอายุตั้งแต่ ๕๐๐ ปี ถึง ๓๕๐๐ ปี ซึ่งบางต้นมีอายุมากกว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธองค์เคยประทับเสียอีก เนื้อที่เกิดของไม้แดงมีบริเวณยาวรีราว ๕๕๐ ไมล์ ซึ่งมีอยู่ตามชายฝั่งทะเลรัฐแคลิฟอร์เนียและโอเรกอน แม้ว่าไม้แดงจะมีอายุยืนสักเท่าไรก็ตาม แต่ก็พึ่งจะถูกค้นพบเมื่อ พ.ศ. ๒๓๐๔ นี่เอง โดยนักสำรวจชาวสเปญผู้หนึ่ง เขาได้ให้ชื่อไม้นี้ว่า ปาโล อัลโต ซึ่งแปลว่าไม้สูง ต่อมาภายหลังมีผู้ขนานนามใหม่ว่า ซิควอยยา ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่หัวหน้าชาวอินเดียนแดง เผ่า เซโรกี ซึ่งมีชื่อว่าซิโคยาห์

ต้นไม้ชนิดนี้มีความใหญ่และสูงมาก ขนาดกลางจะมีความยาวของเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ ๔ ถึง ๖ เมตร และสูงตั้งแต่ ๗๖ ถึง ๙๑ เมตรหรือประมาณ ๒๒๘ ถึง ๒๗๓ ศอก ไม้แดงอีกชนิดหนึ่งมีสีค่อนข้างขาว น้ำหนักของไม้ชนิดนี้คิดเฉลี่ยแล้วจะมีความหนักราว ๓,๓๕๐,๐๐๐ กิโลกรัม ไม้ชนิดนี้เพียงต้นเดียวจะสามารถสร้างส่วนหลังคาบ้านขนาดใหญ่ได้ราว ๗๐ ถึง ๘๐ หลัง หรือถ้าตัดเป็นท่อน ๆ ทำเครื่องเรือนได้ราว ๕๐๐,๐๐๐ ชิ้น ไม้แดงนี้มีความคงทนต่อดินฟ้า อากาศ ไฟ และแมลงได้อย่างยิ่ง ใช้ทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำเสาไฟฟ้า เสาโทรศัพท์ ไม้หมอนรถไฟและสร้างบ้านเรือน

เจ้าหน้าที่ได้อธิบายให้เราฟังว่า ถ้าเราเจาะไม้แดงทำเป็น
โพรงข้างใน จะสามารถบรรจุคนได้ประมาณ ๓๗ คน และรถยนต์
สามารถที่จะวิ่งลอดโพรงนี้ได้อย่างสบาย ความใหญ่ของต้นไม้นี้
วัดโดยรอบได้ประมาณ ๓๕ ถึง ๔๐ ฟีต เพียงเท่านี้ท่านผู้อ่านก็พอ
จะมองเห็นแล้วว่า ต้นไม้ชนิดนี้มีความใหญ่และสูงเท่าไร ทุกวันนี้
เราจะหาที่ไหนไม่ได้ นอกจากในอเมริกาเท่านั้น ดังนั้นรัฐบาลอเมริกา
จึงได้สงวนพันธุ์นี้ไว้เป็นพิเศษ ไม่ทราบว่าถ้านำพันธุ์ไปปลูกที่อื่นจะ
ขึ้นหรือไม่

เมื่อชมป่าไม้เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ได้นำเราไปชมสถานที่ขาย
ของที่ระลึกซึ่งทำด้วยไม้แดง ซึ่งเราสนใจไปกับเราได้ซื้อของฝากของ
ขวัญหลายอย่าง นายคลอสเนอร์ได้ซื้อรูปไม้แดงถวายพระทุกรูป

เมื่อซื้อของเสร็จแล้ว เราได้ขึ้นรถกลับไปฉันเพลที่โรงแรม
เสร็จแล้วพักผ่อน

เวลา ๑๔.๓๐ น. ไปเยี่ยมพุทธวิหารอเมริกา (Buddhist Church Of America) ตั้งอยู่ที่ ๑๗๑๐ ถนน Octavia ในเมืองซานฟรานซิสโก เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเซียได้นำรถมารับเราออกจากที่พัก ข้ามสะพานไปยังเมืองซานฟรานซิสโก ผ่านไปตามถนนสายต่าง ๆ ไม่ทราบว่าไปทางไหน เพราะจำทิศไม่ได้ เห็นตึกอาคาร บ้านเรือนหนาแน่น หาที่ว่างแทบไม่มี มีคนเดินถนนขวักไขว่ เต็มไปด้วยความ

อึกทึกครึกโครม สับสนอลหม่าน หาความสงบไม่ได้ รู้สึกอึดอัดใจ ในเมืองนี้มีผู้หญิงขับรถเมล์ประจำทาง บางครั้งเห็นหญิงสาวถือไอซครีมเดินกินไปตามถนน เขาไม่ค่อยจะถือกัน บางคนนุ่งน้อยห่มน้อย ผู้ชายบางคนนุ่งกางเกงขาสั้น สั้นเกือบจะเป็นกางเกงใน ไม่สวมเสื้อ เดินตากแดดจนตัวแดง ทั้ง ๆ ที่วันนี้ปรอทขึ้นถึง ๑๐๐ กว่าองศาฟาเรนไฮท์ ร้อนกว่าอากาศที่เมืองไทยเสียอีก แต่ฝรั่งก็ยังพากันเดินตากแดดตามถนน นอนอาบแดดอยู่ตามสวนสาธารณะและชายทะเล นับว่าฝรั่งมีความทนแดดทนหนาวได้ดีกว่าคนไทย.

รถยนต์พาเราวิ่งไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งมาถึงพุทธวิหารของอเมริกา พอก้าวลงจากรถก็ถูกเขารุมถ่ายรูปถ่ายหนังเป็นชุลมุน จะหาทางเดินเข้าประตูวิหารก็ยาก พวกฝรั่งก็พากันมายืนมุงดู เพราะวิหารหลังนี้อยู่ติดกับถนนหลวง

เจ้าอาวาสวัดนี้ชื่อ Shinsho Hanayama เป็นชาวญี่ปุ่น ท่านได้ออกมารอรับเสด็จอยู่หน้าประตูวิหาร แล้วนำเสด็จไปประทับในห้องรับแขก วิหารหลังนี้เป็นตึก ๓ ชั้น ขนยอดทำเป็นรูปสถูป ภายในสถูปมีพระพุทธรูปที่ได้ไปจากประเทศไทย และพระสาริกธาตุของพระพุทธองค์ ซึ่งอัญเชิญไปจากประเทศอินเดีย.

ที่วัดนี้ก็เช่นเดียวกับวัดญี่ปุ่นทั่วไป คือมีการสอนกัมมัฏฐาน มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีหอสมุด และมีห้องบรรยายธรรม วันนี้มีผู้ไปรอรับเสด็จประมาณ ๓๐ คน ซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่นล้วน ท่านเจ้าอาวาสได้แสดงความยินดีที่สมเด็จฯ ได้เสด็จไปเยี่ยมวิหารแห่งนี้ และถือว่าเป็นนิมิตมงคลอันดีของพุทธศาสนิกชนในเมืองซานฟรานซิสโกหรือในสหรัฐอเมริกา สมเด็จฯ ได้ตรัสขอบใจเจ้าอาวาสและผู้ที่ไปรับเสด็จ และทรงอวยพรให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

จากวัดนี้เราได้ไปเยี่ยมวัดพุทธศาสนาของจีน ซึ่งกำลังก่อสร้างใหม่ แต่ก็ใหญ่โตสวยงาม และสะอาดมาก พึ่งจะสร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ เจ้าอาวาสวัดนี้เป็นพระจีนชื่อ William M.F. Leong ขณะที่ไปถึงนั้นมีพุทธศาสนิกชนชาวจีนมารอรับเสด็จอยู่ประมาณ ๕๐ คน ซึ่งโดยมากเป็นผู้หญิง ท่านเจ้าอาวาสได้อธิบายให้ฟังว่า พุทธวิหารแห่งนี้สำเร็จขึ้นได้โดยความร่วมมือช่วยเหลือของพุทธศาสนิกชนชาวจีนและพม่า ชาวพม่าได้ส่งไม้สักอย่างดีไปให้ ส่วนการก่อสร้างนั้น พุทธศาสนิกชนชาวจีนได้ช่วยกันทำเอง โดยมิได้คิดค่าแรงงานแต่ประการใด ทุกคนทำด้วยใจศรัทธา ความปรารถนาของเขาก็คืออยากเห็นพุทธวิหารที่สง่างามท่ามกลางโยสถ์คริสเตียน ในวงล้อมของคนนอกศาสนา และอยากจะเห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ ดังนั้นจึงได้ช่วยกันบริจาคและวิ่งเต้นทำงานอย่างไม่เห็นแก่ความ

ลำยากเลย สำหรับการเงินนั้น ท่านเจ้าอาวาสยอกว่าส่วนใหญ่ได้มาจากเศรษฐีจีนสองคน คือ นางสาว Piarl Moy ซึ่งได้บริจาคทรัพย์ส่วนตัว ๑ หมื่นเหรียญอเมริกัน หรือประมาณ ๒ แสนบาท และอีกรายหนึ่งคือนาย Fong Chin Choy ซึ่งได้บริจาคทรัพย์ ๔ พันเหรียญ หรือประมาณ ๘ หมื่นบาท นางสาว Moy ผู้นั้นอายุประมาณ ๓๐ ปี ลักษณะท่าทางน่าเอ็นดู นิสัยดี หน้าตาสวยงามหมดจด เสียแต่ทหัวแม่มือขาดไปข้างหนึ่ง ส่วนนาย Fong นั้นอายุประมาณ ๔๐ ปี นิสัยเรียบร้อยดีมาก.

เมื่อสนทนากันพอสมควรแล้ว เจ้าอาวาสได้นำเราไปชมห้องสมุด ห้องพระ ห้องกัมมัฏฐาน และห้องบรรยายธรรม เห็นแล้วก็ทำให้เกิดความเลื่อมใสในกิจกรรมของพี่น้องร่วมศาสนา ก่อนกลับ เขาได้นมและน้ำชามาให้ บอกเขาว่าพระไทยฉันอาหารหรือขนมเวลาบ่ายไม่ได้ เขาจึงเลี่ยงเฉพาะฆราวาส เสร็จแล้วสมเด็จฯ ประทานหนังสือ และตรัสขอบใจเจ้าอาวาส และผู้ที่ไปรับเสด็จากนั้นก็เสด็จกลับที่พัก.

เมื่อกลับถึงที่พักแล้ว ผู้จัดการโรงแรมได้มาบอกให้ไปดูน้ำพุเต้นรำ ซึ่งอยู่ห้องโถงชั้นล่างของโรงแรม เราตอบตกลงรับคำ เพราะยังไม่เคยเห็นน้ำพุเต้นรำสักที วันนี้เขาห้ามไม่ให้คนภายนอกเข้ามานั่งปะปน เขาจัดรายการพิเศษเฉพาะคณะเราเท่านั้น เมื่อลงไปพร้อมกันที่ห้องโถงแล้ว เจ้าหน้าที่คนหนึ่งได้ลุกเดินไปยืนอยู่ข้างโต๊ะ กล่าวแสดงความยินดีและต้อนรับเรา เสร็จแล้วกดปุ่มไฟฟ้า ทันทีที่กดปุ่มน้ำได้พุ่งขึ้นเป็นท่อสูง แล้วมีเสียงเพลงคลอไป

ตามจังหวะอาการยักย้ายของท่อน้ำ เมื่อกดปุ่มครั้งที่สอง ท่อน้ำได้แตกพุ่งขึ้นอีก แล้วก็ต่ำลง เอียงไปเอียงมา ข้างซ้าย ข้างขวา แล้วก็โค้งเข้าหากัน เมื่อกดปุ่มครั้งที่สาม น้ำได้พุ่งขึ้นเป็นท่อสูงกว่าเดิมอีกแตกเป็นฝอย แยกกันเป็นหลายสิบสาย สูงบ้าง ต่ำบ้าง แสดงอาการเต้นรำเหมือนกับคนส่ายสะโพก มีสีแดง ดำ เขียว เหลือง คราม และฟ้า สลับกัน บางครั้งก็ปรากฏเหมือนรูปคนและสัตว์ต่าง ๆ นับว่าเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์มาก มันสมองของมนุษย์นั้นวิเศษแท้ สามารถที่จะทำให้น้ำพุเต้นรำเข้ากับจังหวะของบทเพลงได้ เขาแสดงให้ดูอยู่ประมาณ ๓๐ นาทีจบ.

เวลา ๑ ทุ่ม คุณเชลง นิติประภา

คุณทิพมาส นิติประภา

คุณเสาวลักษณ์ บุนนาค

ได้มา เยี่ยม และคุยกัน อยู่ในห้อง ของ เราพัก หนึ่ง แล้วจึงเข้าเฝ้าสมเด็จฯ นักเรียนทั้งสามคนนี้กำลังเรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Stanford เมือง Stanford เมื่อได้ทราบข่าวว่าสมเด็จฯ จะเสด็จสหรัฐอเมริกาและจะมาประทับอยู่ที่เมืองนี้ ก็ได้ขึ้นรถมาเพื่อเข้าเฝ้าและรับฟังพระโอวาท เรารู้สึกยินดีที่เห็นนักเรียนไทยในต่างประเทศยังเคร่งครัดและยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะได้ไปอยู่ในต่างประเทศเป็นเวลานานแล้วก็ตาม สมเด็จฯได้ประทาน

โอวาทมีใจความว่า “ขอให้เธอทั้งหลายจงตั้งตนไว้ในทางที่ชอบที่ควร อย่าปล่อยตัวให้ตกไปในทางที่ต่ำ การมาอยู่ในต่างประเทศซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งแวดล้อมที่แปลกหูแปลกตา ถ้าหากเราไม่มีความยับยั้งชั่งใจแล้วก็จะเสียคนได้ง่าย ขอจงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนให้สำเร็จ ขณะนี้ประเทศชาติของเรากำลังต้องการคนที่มีความรู้ ไปช่วยกันสร้างประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง”

เสร็จแล้วทรงประทานหนังสือ และพระพุทธรูป นักเรียนทั้งสามคนได้ก้มลงกราบด้วยความเคารพ เลื่อมใส ซาบซึ้งในพระเมตตา และที่ใจที่ได้เข้าเฝ้าองค์ประมุขแห่งศาสนาของไทย.

เวลา ๒ ทุ่ม คุณประสิทธิ์ มหาคุณ และคุณอภัย ได้นำรถมารับท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนี และข้าพเจ้าไปชมเมือง เบิกเล่ย์ โอ๊คแลนด์ และซานฟรานซิสโก เพื่อจะดูความงามของแสงไฟในยามราตรี เราได้ขึ้นรถข้ามสะพาน San Francisco Oakland Bridge เลาะเลียบไปตามชายฝั่งทะเล ผ่านที่ชายของทะเลซึ่งโดยมากเป็นชาวอิตาลี ที่มาทำการประมงและชายของทะเลอยู่ที่นั่น จากนั้นเราได้ขึ้นรถข้ามสะพาน Golden Gate ไปยังอีกฝั่งหนึ่ง เพื่อดูแสง

ไฟ แต่วันนี้หมอกลงมากผิดปกติ จึงไม่มีโอกาส
ที่จะชมความงามของแสงไฟได้ จำเป็นต้องขับ
รถกลับ ตามทางที่ผ่านไปนั้นมีต้นสน ต้นยคาลิฟตัส
ต้นไม้ชนิดอื่น ๆ และดอกไม้ขึ้นตามรายทางอย่าง
สวยงาม ต้นไม้และดอกไม้เหล่านี้ ได้รับการบำรุง
รักษาอย่างดียิ่ง ชาวอเมริกันโดยทั่วไปมีนิสัยรัก
ธรรมชาติ ไม่ตัดไม่ทำลายต้นไม้ และดอกไม้
ไม่ว่าจะอยู่ในเมือง บ้านนอก หรือในป่าก็ตาม
ซึ่งนับว่าต่างจากบ้านเรามากทีเดียว เพราะเท่าที่
เป็นอยู่ทุกวันนี้ ปรากฏว่าประชาชนคนไทยไม่ค่อย
จะมองเห็นความสำคัญในเรื่องเช่นนี้เท่าไรนัก แม้
ว่ารัฐบาลจะออกกฎหมายห้ามแล้วก็ตาม แต่ก็ยัง
เป็นที่ปรากฏว่า มิคนลักลอบตัดต้นไม้อยู่เสมอ
ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า เราไม่มีความรักหรือมอง
เห็นคุณค่าของธรรมชาติอย่างเข้าถึงจิตใจ ที่เรา
ไม่กล้าตัดต้นไม้ ก็เพราะกลัวจะถูกลงโทษ แต่ที่
ชาวอเมริกันไม่ตัด เพราะเขาถือว่าการตัดต้นไม้
คือการทำลายธรรมชาติ เราควรจะเอาตัวอย่าง
เขาข้างในทางที่เห็นว่าดี การเอาตัวอย่าง
คนอื่นนี้ มีทั้งคุณและโทษพอ ๆ กัน ผู้ฉลาด
เท่านั้นจึงจะรู้จักวิธีเอาตัวอย่างในทางที่ดี ส่วนคน

โง่มีแต่จะรับเอาตัวอย่างในทางที่ไม่ดี ซึ่งเราเห็นกันอยู่ตายตันทุกวันนี้ ที่เราเรียกกันว่าพวกเห่อฝรั่งนั่นเอง เรื่องเช่นนี้เราไม่ควรจะละเลยเสีย อย่าถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่สำคัญ นอกจากจะไม่ตัด ไม่ทำลายป่าไม้ ต้นไม้ และดอกไม้แล้ว เราควรจะหาทางรักษา ส่งเสริมการปลูกต้นไม้และดอกไม้ด้วย.

ทุกครั้งที่เดินทางขึ้นไปภาคอีสาน ข้าพเจ้าจะต้องนำเอาความสลดใจมาด้วยทุกครั้ง เพราะเมื่อก่อนนั้น เราเห็นดงพญาเย็นเต็มไปด้วยต้นไม้ ขึ้นงามสล้างทั้งสองข้างทาง แต่บัดนี้จะเห็นคนตัดต้นไม้ทำไร่กันเกือบตลอดระยะทางรถไฟ การทำไร่ของเขาก็เป็นสิ่งที่แปลกคือ เมื่อโค่นต้นไม้ ตัดต้นไม้ลงอย่างราบเรียบแล้ว เขาจะใช้สถานที่แห่งนั้นทำเป็นไร่ ปลูกผักต่าง ๆ อยู่ประมาณสองสามปี หลังจากนั้นก็จะย้ายไปทำที่อื่นเรื่อยไป แม้ในที่อื่น ๆ ในท้องถิ่นภาคอีสานก็เป็นเช่นนี้เหมือนกัน การกระทำดังกล่าวมานี้ นับว่าเป็นการทำลายธรรมชาติโดยตรง ต่อไปจะหาต้นไม้ขึ้นตามภูเขายาก หรือบางที ภูเขาในประเทศเราจะกลายเป็นภูเขาโล้นอย่างในอินเดียก็เป็นได้และถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ประเทศไทยของเราก็จะขาดความอุดมสมบูรณ์และหมดความสวยงามตามธรรมชาติมากทีเดียว

แม้แต่ภายในบริเวณวัดเบญจ ฯ เอง ข้าพเจ้าเคยเห็นเด็กหรือแม้กระทั่งผู้ใหญ่ที่เข้าไปชมวัด ได้หักหรือเด็ดดอกไม้ที่หน้าพระอุโบสถ บางคนก็เด็ดเพราะความอยากได้ แต่บางคนก็เด็ดเพราะความ

คะนองมือ ทำไมเขาจึงไม่เฉลียวใจบ้างว่า ดอกไม้ที่ขึ้นอยู่หน้าพระอุโบสถนั้นเป็นของวัด เป็นของประดับสถานที่ให้สวยงามและเป็นของที่ทำให้เราเกิดความเพลิดเพลินใจ ก่อนที่มันจะออกดอกมาให้เราได้ดู ทางวัดจะต้องบำรุงรักษา รดน้ำ ใส่ปุ๋ยด้วยความยากลำบาก เมื่อมันออกดอกมาแล้ว ก็ควรจะช่วยกันรักษาให้ดี ผู้ที่มีเมตตานั้น ย่อมไม่กล้าเยียดเยียนคนและสัตว์ หรือแม้กระทั่งต้นไม้ดอกไม้ เพราะถือว่าเป็นการทำลายความสุข และความสวยงามของมัน

เด็กบางคนเมื่อเข้าไปเล่นภายในบริเวณวัดก็ไล่ยิงนก ตกปลาบ้นต้นไม้ บางคนใช้หนังสติ๊กยิงรูปเทพนมที่มุงหลังคาพระอุโบสถเป็นการซ้อมมือ บางคนช่วยกันยกเก้าอี้หินอ่อนที่ตั้งอยู่ใต้พุ่มไม้ไปตั้งไว้กลางสนามหญ้า เสร็จแล้วไม่ยกกลับที่เดิม ต้องตกเป็นภาระของวัด บางคนถือห่อขนม ผลไม้ ไปนั่งกินอยู่ในบริเวณวัด ทำเศษกระดาษหรือเปลือกผลไม้ ให้รกสถานที่ ยิ่งกว่านั้นบางคนยังลักพระพุทธรูป ตัดเศียรพระพุทธรูปและลอกเอาทองที่ประดับประดูพระอุโบสถ คนเช่นนี้คือคนขายชาติ ทำลายพระพุทธศาสนา เพราะต้นไม้ ดอกไม้ที่เกิดในวัด พระอุโบสถ และพระพุทธรูป ล้วนแต่เป็นสมบัติของวัด วัดเป็นสมบัติของชาติ และชาติก็เป็นสมบัติของคนไทยทุกคน ดังนั้นการทำลายสมบัติของวัดก็คือการทำลายสมบัติของตนนั่นเอง แต่ผู้ที่เห็นแก่ได้บางคนไม่เคยคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ แม้ว่าเขาจะเรียกตัวเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชนก็ตาม แต่เขาก็ยอมลดเกียรติของตนลงมาเพื่อเห็น

แก่ปากแก่ท้อง เขากล้าพอที่จะหักเอาเศียรพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่เคารพบูชาอย่างสูงสุดไปขายให้ฝรั่งเพื่อแลกกับเงินไม่กี่สตางค์ ช่างเป็นสิ่งที่น่าอับอาย และน่าสมเพชที่สุด

วันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่โรงแรม

เวลา ๑๐.๐๐ น. นักเรียนไทยนำรถมารับไปฉันเพล ที่บ้านคุณรุจิรา ชินพงศ์ อาหารเพลวันนี้นักเรียนไทยในเมืองซานฟรานซิสโก และเมืองเยิกเล่ย์ร่วมกันจัดถวาย เมื่อเราไปถึงบ้านคุณรุจิรา เห็นนักเรียนไทยมานั่งรอรับเสด็จอยู่ในห้องประมาณ ๓๐ คน

เวลา ๑๐.๓๐ น. สมเด็จฯ ประทานศีลห้าแก่นักเรียนไทย เสร็จแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาตรัสเตือนให้นักเรียนไม่ประมาท ไม่ลืมตัว ให้รู้จักใช้ความรู้ที่เรียนมาให้เกิดประโยชน์ รู้จักการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม รู้จักการให้อภัย ผ่อนสั้นผ่อนยาว และให้รักษาความสามัคคีในหมู่คณะไว้ให้ดี

เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้ว นักเรียนไทยร่วมกันถวายอาหาร ซึ่งเป็นอาหารไทยล้วน ทำโดยนักเรียนไทย อาศัยบ้านของคุณรุจิราเป็นสถานที่ คุณรุจิรา มีสามีเป็นชาวฟิลิปปินส์นับถือศาสนาคริสเตียน นิกายโรมันคาธอลิค แต่ก็มีความเอื้อเฟื้อต่อเรามาก มิได้แสดงอาการไม่พอใจเลย ตรงกันข้าม เขากลับแสดง

ความยินดีที่สมเด็จฯ ได้เสด็จไปบ้าน ได้เข้ามาถวายอาหารด้วย ตนเอง เราขอแสดงความขอบคุณในความเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวาง และเอื้อเฟื้อของคุณรจิรา และสามีของเขาไว้ ณ ที่นี้ด้วย

เมื่อฉันอาหารเพลเสร็จแล้ว นักเรียนไทยบางคนได้ทูลถามปัญหาธรรม ซึ่งสมเด็จฯ ได้ทรงอธิบายจนเป็นที่เข้าใจแจ่มแจ้งแก่นักเรียนไทยทุกคน แต่เนื่องจากมีเวลาน้อย นักเรียนไทยจึงไม่ได้ทูลถามปัญหาธรรมข้อข้องใจได้เท่าที่ควร นักเรียนไทยที่ไปอยู่ต่างประเทศโดยมาก มักจะถูกฝรั่งถามปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเสมอ ซึ่งบางข้อก็พอจะตอบหรืออธิบายให้เขาเข้าใจได้ แต่ก็มีหลายข้อที่นักเรียนอธิบายไม่ได้ บางคนก็ตอบผิด ๆ ถูก ๆ เลยทำให้ฝรั่งเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาผิดไป เราควรจะหาทางส่งเสริมให้เด็กไทยได้เรียนรู้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา ไม่อย่างนั้นแล้ว จะทำให้เป็นที่อับอายขายหน้าเขา เรื่องนี้ เรารู้สึกเป็นห่วงวิตก กังวล และสนใจมาก ทำอย่างไรเราจึงจะอบรมเด็กของเราให้เข้าใจคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ ก่อนที่เขาจะเดินทางไปต่างประเทศ บางคนเมื่ออยู่ในเมืองไทยก็ถือว่า พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ แต่เมื่อเดินทางไปต่างประเทศจึงจะรู้ว่า พระพุทธ-ศาสนานั้นสำคัญเพียงไร นักเรียนพึงจะมารู้สึกตัวภายหลัง เมื่อรู้แล้วก็หาที่พึ่งไม่ได้ ไม่มีคนสอนบ้าง หาหนังสือธรรมะอ่านไม่ได้บ้าง ข้าพเจ้าเชื่อเหลือเกินว่า หากนักเรียนไทยเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ในอเมริกาประมาณพันกว่าคน ได้ศึกษาและอบรมในทางพระพุทธ-

ศาสนาดีแล้ว เขาเหล่านี้แหละจะเป็นตัวแทนที่ดีของเราในการประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ออกประกาศด้วยตนเอง แต่ก็มีฝรั่งมาถามเขาเสมอ หากนักเรียนสามารถอธิบายให้เขาเข้าใจได้แล้ว ก็เท่ากับว่าเป็นการประกาศพระพุทธศาสนาโดยทางอ้อม การที่พระจะเดินทางไปอยู่ หรือประกาศพระพุทธศาสนาในต่างประเทศนั้น บางครั้งก็ได้รับความลำบากในเรื่องที่พัก อาหารการฉัน และการรักษาพระวินัย ซึ่งอาจทำได้เป็นบางครั้งบางคราว การประกาศพระพุทธศาสนานั้น ไม่จำเป็นที่ผู้ประกาศจะเป็นพระเสมอไป แม้แต่ฆราวาสก็อาจทำได้ อย่างที่พวกคริสเตียนเขาทำกันอยู่ทุกวันนี้ ข้าพเจ้าในฐานะที่ได้ไปประสบพบเห็นมาด้วยตนเอง ใคร่จะขอเสนอข้อคิดเห็นไว้ เพื่อให้พระผู้ใหญ่ หรือพุทธศาสนิกชนทั่วไปได้รับไว้พิจารณาเพื่อหาทางแก้ไขและส่งเสริมต่อไป การที่ข้าพเจ้าได้ตามเสด็จครั้งนี้ ไม่มีอะไรที่จะมาฝากท่านนอกจากขอฝากความคิดเห็นส่วนตัวนี้ไว้แก่พี่น้องชาวไทยทุกคน และก็เชื่อว่าของฝากนี้คงจะมีค่ายิ่งกว่าวัตถุภายนอกอย่างเปรียบกันไม่ได้ทีเดียว

เวลา ๑๔.๑๕ น. ไปเยี่ยมพุทธวิหารจีนชื่อ Buddha's Universal Church ตั้งอยู่ที่ ๗๒๐ ถนน Washington, San Francisco เมื่อเราไปถึงสถานที่เห็นมีชาวจีนทั้งหญิงชายเป็นจำนวนมาก มายืนรอรับเสด็จอยู่ที่หน้าวิหาร จากนั้น Dr. Paul Fung ซึ่งเป็นหัวหน้ากรรมการบริหารวัดนี้ ได้นำเสด็จสมเด็จฯ ไปประทับในห้องรับแขก

เรา ได้ถามถึง กิจการ ในด้านการ ประกาศพระพุทธศาสนา ก็ได้รับคำตอบจาก Dr. Paul Fung ว่า วิหารหลังนี้เพิ่งจะสร้างมาได้ ๙ ปี การประกาศ พระพุทธศาสนา ก็ได้รับความ สนใจ จากบุคคลภายนอกมาก ขณะนี้มีคณะกรรมการบริหารงาน๖๙ คน ไม่มีพระอยู่ประจำ ถือว่าทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน ขณะนี้กำลังสร้างหอสมุด มีหนังสือประมาณพันกว่าเล่ม แต่ยังมิได้ขนย้ายมาจากที่อื่น เพราะหอสมุดยังไม่เรียบร้อยดี ที่วัดนี้มีห้องอบรม ห้องปาฐกถา ห้องทำกัมมัฏฐาน ห้องโถงเป็นที่ไหว้พระสวดมนต์ ห้องถ่ายเทอากาศ และโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เมื่อถึงวันอาทิตย์จะมีคนมาเรียนหนังสือ และสนทนาธรรมเป็นจำนวนมาก โดยมากเป็นชาวจีน ส่วนฝรั่งนั้นก็มีบ้าง

เราได้ถามถึงการประกาศพระพุทธศาสนาในเมืองซานฟรานซิสโกว่ามีอุปสรรคหรือไม่ Dr. Paul Fung บอกว่า ขณะนี้ยังไม่มีอุปสรรคอะไรเกิดขึ้น หากจะมีในกาลข้างหน้า ก็จะพยายามหาทางแก้ไขต่อไป พุทธวิหารหลังนี้ สำเร็จขึ้นและเจริญมาได้ ก็ด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชนชาว

จินในเมืองซานฟรานซิสโก ได้ช่วยกันบำรุง อุดหนุน และส่งเสริมจนเจริญ เมื่อ Dr. Paul Fung อธิบายเสร็จแล้วได้นำเราไปชมสถานที่ต่าง ๆ ภายในวิหารนั้ มีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งได้นำไปจากประเทศอินเดียมาปลูกไว้บนหลังคาของวิหารหลังนี้ การรักษาต้นโพธิ์ลำบากมาก ต้นไม้บางชนิดที่นำไปจากเอเชียก็ปลูกไม่ขึ้น เพราะดินฟ้าอากาศไม่เหมือนกัน อย่างต้นโพธินี้ก็เช่นกัน จะต้องรักษาเป็นพิเศษ คือทำที่ปรับอากาศให้เข้ากันได้ เมื่อถึงฤดูหนาว หิมะลงจัด หากไม่ทำที่ปรับอากาศแล้วต้นโพธิ์ก็จะตาย

เมื่อนำชมสถานที่ต่าง ๆ เสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ได้จัดน้ำชามาเลี้ยงฆราวาส มีการสนทนากันพอสมควร สมเด็จฯ ตรัสอนุโมทนาและทรงอวยพรให้คณะกรรมการบริหารงานทุกคน มีความสุขความเจริญ เพื่อจะได้เป็นกำลังในการประกาศพระพุทธศาสนาต่อไป.

เวลา ๑๖.๒๕ น. ไปดูสถานที่เลี้ยงปลา (Aquariam) ซึ่งมีชื่อว่า จอห์น ดี. เซดด์ รถยนต์ได้พาเราวิ่งไปตามถนนสายต่าง ๆ เห็นตึกอาคารแน่นขนัดไปหมด หาที่ว่างไม่ค่อยได้ ตึกของเขาใหญ่โต สูงหลายชั้น ตึกชั้นล่างเอียงเสียวไปตามภูเขา ถนนสูง ๆ ต่ำ ๆ บางแห่งรถยนต์คลานขึ้นแทบไม่ไหว

บางแห่งชันลิกลงไปไกลลิบ รถได้พาเราวิ่งเรื่อยๆ ไปตามส่วนโค้งของถนน ผ่านหมู่ไม้ที่ยืนต้นเรียงรายอยู่ตามสองข้างทาง เห็นต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ และหญ้าเขียวชอุ่มชุ่มชื่น ทำให้เกิดความเพลิดเพลินใจ ขณะที่เราไปนั้น อากาศกำลังดี ไม่หนาวเลย ถ้าไปฤดูหนาวจะไม่เห็นใบไม้ที่เขียวงามเช่นนี้เพราะเมื่อถึงฤดูหนาว หิมะลงจัด ใบไม้จะร่วงหมด จะเห็นแต่ต้นไม้ยืนต้น ไม่มีใบ เหมือนกับต้นไม้ตาย.

เราได้มาถึงสถานที่เลี้ยงปลา เมื่อเวลาบ่าย ๕ โมง ซึ่งเป็นเวลาที่เขายังไม่ทำงานพอดี แต่วันนี้เราได้แจ้งให้เจ้าหน้าที่ทราบล่วงหน้าก่อนแล้ว และเจ้าหน้าที่ได้กำหนดเวลาเข้าชมให้เราเอง เขาบอกว่า ถ้าไปก่อน ๕ โมง จะไม่ได้รับความสะดวกในการเข้าชม เพราะมีคนไปเที่ยวกันมาก จนแทบจะหาทางเดินไม่ได้ เมื่อเราไปถึงเจ้าหน้าที่ได้บอกให้ผู้ที่เข้าชมออกมาข้างนอกให้หมด เมื่อเขาออกมาหมดแล้ว เจ้าหน้าที่ได้ทูลให้สมเด็จ ฯ เสด็จเข้าไปข้างใน ครั้นคณะที่ตามเสด็จเข้าไปหมดแล้ว เขาก็ปิดประตูลงกุญแจเลย ก่อนที่จะเดินเข้าสู่ตัวตึกนั้น มีฝรั่งมารุมดูพวกเราเป็นจำนวนมาก บางคนก็เข้ามาถาม บางคนก็ขอถ่ายรูป เขาพากันแปลกใจที่พวกเราได้รับสิทธิพิเศษ ให้เข้าชมนอกเวลาได้

ปลาที่เขานำมาเลี้ยงไว้ที่นี่มีประมาณหมื่นกว่าชนิด มีสีสรรวรรณะต่าง ๆ กันเหลือที่จะพรรณนาได้ ปลาบางชนิดมีเสน่ห์ในตัว

ดูสวยงามมาก บางตัวน่าเกลียดน่ากลัว น่าขยะแขยง ไม่น่าจะเรียกว่าปลาเลย บางตัวมีพิษร้ายมาก ถูกตัวไม่ได้ เพราะมันมีไฟฟ้าในตัว เราเรียกปลาชนิดนี้ว่าปลาไหลไฟฟ้า บางตัวดูแล้วไม่รู้ว่าหัวหางอยู่ทางไหน เรื่องของปลาก็เป็นเรื่องที่น่าศึกษาอยู่มิใช่น้อย เขาขอกว่าสถานที่เลี้ยงปลาที่เมืองซานฟรานซิสโกนี้มีชื่อที่สุดในโลก

เมื่อชมสถานที่เลี้ยงปลาเสร็จแล้วก็ขึ้นรถกลับไปยังที่พัก คืนนี้เราต้องเตรียมตัว เพื่อจะเดินทางต่อไปยังเมืองชิกาโกในวันรุ่งขึ้น

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่โรงแรม

เวลา ๑๐.๓๐ น. ฉันอาหารเพลที่โรงแรม

เวลา ๑๑.๔๐ น. ออกเดินทางจากโรงแรมไปยังสนามบินซานฟราน-ซิสโก

เวลา ๑๒.๒๐ น. ถึงสนามบิน

วันนี้ Mr. Robert และ Mr. james Greene เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิ-เอเซีย และนักเรียนไทยเป็นจำนวนมากไปส่งเสด็จที่สนามบินอย่างพร้อมเพรียง สมเด็จฯ ตรัสขอบใจ และทรงอวยพรให้ทุกคนมีความสุขความเจริญ นักเรียนไทยก็ลงกราบกับพื้น พวกฝรั่งที่อยู่ในบริเวณนั้นพากันแปลกใจในการแสดงความเคารพของนักเรียนไทย

เครื่องบินที่จะโดยสารไปวันนี้เป็นเครื่องบิน Air American เป็นเครื่องบินไอพ่น สี่เครื่องยนต์ มีความโอ่อ่าหรูหราดี เขานำเครื่องบิน

มาจอดติดกับขันได เราเดินออกจากตัวตึกไปตามขันไดเข้าถึงเครื่องบิน เลย โดยไม่ต้องลงเดินสนามบินเหมือนที่อื่น ๆ

เวลา ๑๓.๐๐ น. เครื่องบินออกจากสนามบินเมืองซานฟรานซิสโกไป ชิกาโก เมื่อเครื่องบินออกไปได้สักครู่หนึ่ง เจ้าหน้าที่บอกให้รัดเข็มขัด เพราะเครื่องบินโดนคลื่นพายุอย่างหนัก บางครั้งก็ตกหลุมอากาศประหนึ่งว่าจะหล่นลงไปสู่พื้นดิน ทำให้ใจคอหวาดหวิว แต่ไม่ทราบว่าจะทำประการใด ได้แต่นั่งหลับตาภาวนาถึงความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต บางครั้งก็ต้องวางใจเย็นอุเบกขา พิจารณาถึงความเกิดดับของสังขาร ในที่สุดก็หายกลัวได้

วันนี้แม่แอร์ประจำเครื่องบินก็ทำตลกเช่นเคย คือเธอเข้าใจว่าฆราวาสที่ไปด้วยกันกับเราเป็นพระ จึงไม่ยอมเสิร์ฟอาหาร ปล่อยให้นั่งท้องแห้งไปตลอดทาง ที่จริงจะว่าเป็นความผิดของเขาก็ไม่ได้ เพราะเขาได้รับแจ้งว่า สมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศไทย พร้อมด้วยพระภิกษุอีก ๖ รูปจะออกเดินทางจากเมืองซานฟรานซิสโก ไปยังเมืองชิกาโก ความจริงแล้วคณะเราทั้งหมดมีพระ ๔ รูป และฆราวาสอีก ๓ คน รวมเป็น ๗ ไม่ทราบว่าใครเป็นคนแจ้งข่าวนี้ให้เขาทราบ เมื่อไปถึงชิกาโกแล้ว นักเรียนไทยก็พากันแปลกใจ เพราะได้รับแจ้งว่ามีพระ ๗ รูป แต่เขาเห็นเพียง ๔ รูปเท่านั้น

ถึงชิกาโก

เวลา ๑๘.๔๕ น. เครื่องบินได้นำเรามาถึงสนามบินเมืองชิกาโก พอก้าวลงจากเครื่องบินก็มีนักถ่ายรูป ถ่ายหนังรุมถ่ายรูปเป็นการใหญ่ เพราะข่าวการเสด็จของสมเด็จ ฯ ครั้งนี้เป็นข่าวที่กำลังได้รับความสนใจของประชาชนโดยทั่วไป เมื่อเดินเข้าสู่หอพัก เห็นเจ้าหน้าที่ของพุทธสมาคมแห่งอเมริกา (American Buddhist Association) มารอรับเสด็จอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ไม่เห็นมีคนไทยสักคนเลย เรารู้สึกแปลกใจที่ไม่เห็นนักเรียนไทยมารอรับเสด็จเหมือนที่อื่นๆ ต่อมาอีกสักครู่หนึ่ง จึงเห็นท่านหญิงฤดี วรวรรณ และนักเรียนไทยเป็นจำนวนมากเดินเข้ามาที่หอพัก นักเรียนไทยบอกว่า เครื่องบินเข้าก่อนเวลาที่กำหนดไว้ จึงมารับเสด็จไม่ทัน

เมื่อจัดของเสร็จแล้ว ผู้แทนของสถาบันการศึกษาระหว่างชาติ ได้นำเราไปพักที่โรงแรม Windermere ในเมืองชิกาโก ไม่ห่างจากชายทะเลเท่าไรนัก เขาจัดให้พักชั้นที่ ๑๓ ซึ่งเป็นชั้นสูงสุด ตามปกติฝรั่งถือว่า เลขที่ ๑๓ เป็นเลขไม่ดี แต่เราก็มิได้ถืออะไร ดังนั้นจึงไม่เดือดร้อน

โรงแรม Windermere นี้นับว่าเป็นโรงแรมชั้นที่หนึ่งในชิกาโก ทั้งหมดมี ๖๐๐ ห้อง ภายในห้องที่เราพักมี วิทยุ โทรภาพ โต๊ะ

เขียนหนังสือ กระดาษเขียนจดหมาย ซองจดหมาย และมีหนังสือคัมภีร์ไบเบิลอยู่ในลิ้นชัก สำหรับให้ผู้ที่ไปพักอ่าน ภายในห้องน้ำก็มี อ่างอาบน้ำ มีท่อน้ำร้อน น้ำเย็น สบู่ ผ้าเช็ดตัว และเครื่องใช้อื่น ๆ อีกมากมาย คนทำความสะอาดห้องเป็นหญิงนิโกร ตัวดำคล้ำ ร่างอ้วน ตาโปน ผมหงิกงอ เมื่อเราไปถึงใหม่ ๆ เขาจะเข้ามาจัดห้อง ปูที่นอน และทำความสะอาดให้ แต่เราไม่ยอม เพราะนอกจากจะถือว่าเป็นการไม่เหมาะสมแล้ว ยังถือเป็นของที่น่าเกลียดน่ากลัวอีกด้วย คืนนี้อากาศหนาว นอนหลับสบายดี

วันที่ ๑๙ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่โรงแรม อาหารเช้าวันนี้ก็เหมือนกับที่ซานฟรานซิสโก หรือเหมือนกับอาหารฝรั่งทั่วไป

เวลา ๙.๔๐ น. ผู้แทนของหนังสือพิมพ์ Chigago ซึ่งเป็นชาวนิโกร เข้าเฝ้าทูลถามปัญหาสมเด็จ ฯ ที่ห้องพักชั้นบนของโรงแรม เขาได้ตั้งปัญหาทูลถามเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระยาทรงมีความรู้สึกอย่างไร ในการเสด็จสหรัฐอเมริกาคราวนี้?

สมเด็จ ฯ มีความยินดีที่ได้เห็นความเจริญทางวัตถุ และได้รับการต้อนรับอย่างดียิ่งจากประชาชนอเมริกา.

หนังสือพิมพ์ เพราะเหตุไรพระพุทธศาสนาจึงยั่งยืนมาได้นานถึงเพียงนี้?

สมเด็จ ฯ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเหตุผล คงทนต่อการพิสูจน์ และสามารถอำนวยสันติสุขให้แก่ผู้ปฏิบัติตามได้อย่างแท้จริง

หนังสือพิมพ์ พระพุทธศาสนานิกายเซ็นได้รับความยกย่องนับถือกันมากในอเมริกา ส่วนพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้น ทำไมชาวอเมริกันจึงไม่ค่อยจะสนใจ?

สมเด็จ ฯ เหตุที่พระพุทธศาสนานิกายเซ็นได้รับการยกย่องนับถือกันมากในอเมริกานั้น ก็เพราะพระภิกษุญี่ปุ่นได้นำเอาพระพุทธศาสนานิกายนี้เข้ามาเผยแพร่ก่อน ส่วนนิกายเถรวาทนั้นยังไม่มีใครนำเข้ามา ผู้ที่สนใจในศาสนานิกายเถรวาทก็มีอยู่บ้าง เพราะเขาได้อ่านหนังสือพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับนิกายเถรวาท เชื่อว่าต่อไปชาวอเมริกันก็จะยกย่องนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท เช่นกันกับพระพุทธศาสนานิกายเซ็น เพราะหลักคำสอนที่สำคัญของเราเหมือนกัน.

หนังสือพิมพ์ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองมานี้ ได้ฝ่าพระบาททรงเห็นว่า พระพุทธศาสนาเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง?

สมเด็จ ฯ เมื่อศึกษาสถานการณ์ของโลกโดยทั่วไปแล้ว ก็เห็นว่าพระพุทธศาสนาเจริญขึ้น เพราะหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว พระพุทธศาสนาได้แผ่ไปทั่วโลก และจำนวนผู้นับถือก็เพิ่มมากขึ้น

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระยาททรงมีพระประสงค์ที่จะเห็นพระพุทธศาสนาเจริญในอเมริกาหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ ไม่เฉพาะอเมริกาเท่านั้น แต่อยากจะให้เจริญไปทั่วโลก เพราะขณะนี้ชาวโลกกำลังเดือดร้อน กำลังถูกภัยสงครามคุกคาม ถ้าหากพระพุทธศาสนาเจริญไปทั่วโลก และประชาชนชาวโลกนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว โลกก็จะร่มเย็น ประชาชนก็จะอยู่ด้วยความผาสุก.

เวลา ๑๑.๐๐ น. นักเรียนไทยในเมืองซิกาโก ร่วมกันจัดอาหารเพลมาถวายที่โรงแรม นักเรียนที่นำอาหารเพลมาถวายวันนี้มี ๑๕ คน คือ

๑. คุณเจริญ สกุลกิม ๒. คุณวิศิษย์ ประจวบเหมาะ
๓. คุณสุรัตน์ รัตนมังคละ ๔. คุณสุภาวรรณ รัตนมังคละ
๕. คุณสุตติ สิริโยธิน ๖. คุณอักษร เศรษฐบุตร
๗. คุณวิจิตรา เศรษฐบุตร ๘. คุณธาดา เธียรประสิทธิ์
๙. คุณลิลี่ เธียรประสิทธิ์ ๑๐. คุณวนิดา แสงชูโต
๑๑. คุณชูดวง แสงชูโต ๑๒. คุณพวงทิพย์ ศิริพูล
๑๓. คุณสุมาลี จาตุรงค์กุล ๑๔. คุณวิทูร โอสถานนท์

และท่านหญิงฤดี วรวรรณ ก็ได้เสด็จมาร่วมในการถวายภัตตาหารเพลด้วย.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปเยี่ยมสำนักงานเทศบาลเมืองซิกาโก โดยการทูลอาราธนาของนาย ริชาร์ด เจ. เดลี นายกเทศมนตรีแห่งเมืองซิกาโก เมื่อไปถึงสำนักงานเทศบาล

เห็นนายกเทศมนตรี พร้อมทั้งข้าราชการชายหญิง เป็นจำนวนมากมายืนรอรับเสด็จอยู่ที่หน้าสำนักงาน ครั้นแล้วนายกเทศมนตรีได้นำเสด็จสมเด็จ ฯ เข้าไปประทับในห้องรับแขก ระหว่างนี้ นายกเทศมนตรีได้กราบทูลว่า

"เกล้ากระหม่อม ในนามประชาชนเมืองชิกาโกรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้มีโอกาสต้อนรับใต้ฝ่าพระบาทและคณะผู้ตามเสด็จครั้งนี้ หวังว่าการเสด็จมาของใต้ฝ่าพระบาทคราวนี้ นอกจากจะเป็นการเสด็จมาเพื่อสังเกตการณ์ และประกาศพระพุทธศาสนาแล้ว ยังจะเป็นการเชื่อมสัมพันธภาพอันดีระหว่างประชาชนชาวไทยและชาวอเมริกันให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอีกด้วย เกล้ากระหม่อมหวังว่า ใต้ฝ่าพระบาทคงจะทรงมีความสุขความสบายตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ที่นี่"

เมื่อนายกเทศมนตรีกราบทูลเสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ ได้ตรัสตอบว่า

"อาตมภาพมีความยินดีที่ได้มาเยี่ยมเมืองชิกาโก เพราะได้ทราบว่า เมืองนี้เป็นเมืองเก่าแก่เป็นเมืองอุตสาหกรรม และเป็นแหล่งแห่งการศึกษาที่สำคัญมาก การมาคราวนี้ นอกจากจะมาเพื่อสังเกตการณ์พระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีความประสงค์ที่จะดูการศึกษาทั่ว ๆ ไป และความเป็นอยู่ของประชาชนด้วย เพราะเห็นว่ามีทางเดียว

เท่านั้นที่จะทำให้ประชาชนของทั้งสองประเทศเข้าใจกันดีได้ อาตมภาพขอแสดงความยินดีต่อท่านและต่อประชาชนในเมืองนี้ที่ได้ให้การต้อนรับแก่คณะและอาตมภาพอย่างดียิ่ง

เมื่อตรัสจบแล้ว ทรงประทานหนังสือและเข็มประจำพระองค์แก่นายกเทศมนตรี เสร็จแล้วทรงลาไปเยี่ยมพุทธวิหารชิกาโก.

เวลา ๑๕.๐๐ น. ไปเยี่ยมพุทธวิหารแห่งชิกาโก (Chigago Buddhist Church) เมื่อไปถึง ท่านเจ้าอาวาสชื่อ Gyomay M. Kubose. และประชาชนประมาณ ๓๐ คน ทั้งญี่ปุ่นและอเมริกันมายืนรอรับอยู่ที่หน้าประตูวิหาร ครั้นแล้วเจ้าอาวาส ได้นำเสด็จเข้าไปประทับในห้องรับแขกภายในวิหาร เมื่อประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว เจ้าอาวาสได้กราบทูลว่า

"เกล้ากระหม่อมพร้อมด้วยคณะกรรมการของวิหาร และพุทธศาสนิกชนในเมืองชิกาโก รู้สึกเป็นเกียรติและยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ใต้ฝ่าพระยาทได้เสด็จมาเยี่ยมวิหารนี้ การที่ใต้ฝ่าพระยาทเสด็จมาครั้งนี้ย่อมเป็นที่สนใจของประชาชนโดยทั่วไป และสามารถนำความสำเร็จในการประกาศพระพุทธศาสนามาสู่วงการของพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ข่าวนี้ย่อมเป็นที่ชื่นชมของพุทธศาสนิกชนทั่วโลก แม้ว่าใต้ฝ่าพระยาทจะเสด็จมาเยี่ยมเพียงชั่วคราว แต่เกล้ากระหม่อมหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ใต้ฝ่าพระยาทจะทรงมีส่วนช่วยให้พระพุทธศาสนาเจริญขึ้นในสหรัฐอเมริกาอย่างแน่นอน"

เมื่อเจ้าอาวาสกราบทูลเสร็จแล้ว สมเด็จฯ ได้ตรัสว่า

"ข้าพเจ้ามีความยินดียิ่งที่ได้เดินทางมาสหรัฐอเมริกา และได้มีโอกาสมาเยี่ยมวิหารแห่งนี้ เมื่อได้มาเห็นวิหารที่สวยงามใหญ่โต และได้รับความเอื้อเฟื้อจากท่านทั้งหลายแล้ว ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความสุขใจ การที่ข้าพเจ้ามาสหรัฐอเมริกาคราวนี้ ก็เพื่อจะมาศึกษาและสังเกตการณ์พระพุทธศาสนาเป็นข้อสำคัญ เมื่อได้มาเห็นกิจการของท่านแล้วก็พลอยดีใจไปด้วย และจะพยายามให้ความร่วมมือกับท่านเท่าที่ควรในโอกาสต่อไป ขอท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขความเจริญ เพื่อจะได้เป็นกำลังในการประกาศพระพุทธศาสนาร่วมกัน"

จากการบอกเล่าของเจ้าอาวาสได้ความว่า วิหารแห่งนี้เพิ่งจะตั้งมาได้ ๒ ปี แต่ว่ากิจการของวิหารนี้ก็เจริญก้าวหน้าเป็นที่พอใจทั้งนี้ก็เพราะได้รับความช่วยเหลือ จากพุทธศาสนิกชนชาวญี่ปุ่นเป็นส่วนใหญ่ การที่จัดตั้งพุทธวิหารแห่งนี้ขึ้นก็เพื่อ

๑. เพื่อศึกษาค้นคว้าพระพุทธศาสนา

๒. เพื่อจัดพิมพ์หนังสืออธรรมะเผยแพร่

๓. เพื่อร่วมมือกับองค์การ และพุทธสมาคมทั่วโลกในการเผยแพร่พระธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔. เพื่อส่งเสริมศีลธรรม

คณะกรรมการที่บริหารงานมีทั้งญี่ปุ่นและอเมริกัน กิจกรรมที่ทำอยู่ทุกวันนี้

๑. พิมพ์หนังสือธรรมออกเผยแพร่

๒. ส่งผู้ที่มีความรู้พระพุทธศาสนาออกแสดงปาฐกถา

๓. จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๔. จัดให้มีการปาฐกถา และอภิปรายปัญหาธรรมเป็นประจำทุกอาทิตย์

เมื่อเจ้าอาวาสอธิบายให้ฟังจบแล้ว สมเด็จฯ ทรงลาเจ้าอาวาสและประชาชนที่มารอรับเสด็จกลับที่พัก รถได้พาเราวิ่งไปตามถนนสายต่าง ๆ ผ่านตัวตึก อาคาร สวนสาธารณะจนกระทั่งถึงที่พัก

วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันเช้าที่โรงแรม

เวลา ๘.๓๐ น. ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ประจำยูซิส เข้าเฝ้าทูลถามปัญหาที่ห้องรับแขกชั้นบนของโรงแรม ปัญหาที่เขาทูลถามมีดังนี้

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระบาททรงรู้สึกอย่างไรที่ได้เสด็จมาสหรัฐอเมริกาคราวนี้ และทรงสนพระทัยอะไรมากที่สุด ?

สมเด็จฯ รู้สึกดีใจที่ได้มาเห็นความเจริญ และความอยู่ดีกินดีของประชาชนในประเทศนี้ สิ่งที่สนใจนั้นนอกจากจะเห็นความเจริญทางวัตถุ และความอุดมสมบูรณ์ของประเทศชาติแล้ว ยังมีความ

สนใจและพอใจในความสามัคคี และความเจริญในด้านจิตใจของประชาชนอีกด้วย

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระบาททรงมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ?

สมเด็จฯ เท่าที่สังเกตดู ก็เห็นว่าการศึกษาในประเทศนี้เป็นไปอย่างมีระเบียบและเจริญมาก จะเห็นได้ที่มีนักศึกษาจากทั่วโลกเดินทางมาศึกษาในสหรัฐอเมริกา

เวลา ๙.๐๐ น. นาย Edmund Perry หัวหน้าแผนกประวัติศาสตร์ อักษรศาสตร์ และศาสนศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย ได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ ที่ห้องรับแขกชั้นบนของโรงแรม นาย Edmund ได้ทูลถามถึงการเสด็จและถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาทั่ว ๆ ไป สมเด็จฯ ทรงอธิบายจนเป็นที่พอใจ ครั้นสมควรแก่เวลา นาย Edmund ก็ได้ทูลลากลับ ก่อนกลับ สมเด็จฯ ทรงประทานหนังสือและเข็มประจำพระองค์

เวลา ๑๐.๐๐ น. Mrs. Clifton Utley ผู้อำนวยการของสถาบันการศึกษาระหว่างชาติ (Institute of International) ได้เข้าเฝ้าและทูลถวายหนังสือเกี่ยวกับอเมริกา ๒ เล่ม Mrs. Clifton Utley ได้รับมอบ

หมายจาก มูลนิธิเอเซียให้เป็นผู้ทำหน้าที่แทน ในการอำนวยความสะดวกแก่สมเด็จฯ และคณะ เพราะที่เมืองซิกาโกนี้ ไม่มีสาขาหรือตัวแทนของมูลนิธิเอเซีย ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ในเมืองนี้ เราได้รับความช่วยเหลือจากผู้อำนวยการของสถาบันการศึกษาระหว่างชาติทุกประการ

เราได้ทราบมาว่า Mrs. Clifton Utley เป็นผู้มีความรู้สูง และมีความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาอันธพาลและเด็กวัยรุ่นมาก ดังนั้นเราจึงได้ตั้งปัญหาถาม เกี่ยวกับการแก้ไขเด็กวัยรุ่นและอันธพาล ซึ่ง Mrs. Clifton Utley ได้อธิบายว่า ปัญหาเด็กวัยรุ่น หรืออันธพาลเป็นเรื่องใหญ่ และเป็นเรื่องที่หนักใจมาก อย่างไรก็ตาม ขณะนี้เราก็กำลังคิดหาทางแก้ไขอยู่อย่างรีบเร่ง การแก้ไขนั้นมีอยู่หลายทางด้วยกัน แต่ที่เห็นว่าสำคัญที่สุดนั้น คือ

๑ เปลี่ยนแปลงฐานะทางครอบครัว เมื่อเห็นว่าเด็กคนไหนเกเรหรือทำตัวเป็นอันธพาล เราจะต้องสอบสวนถึงความเป็นอยู่ทางครอบครัว หรือสิ่งแวดล้อมของเด็ก บางทีก็จะพบว่า ฐานะของครอบครัวเด็กยากจนบ้าง พ่อแม่ไม่เอาใจใส่บ้าง พ่อแม่ทำตัวอย่างไม่ดีให้เด็กเห็นบ้าง พ่อแม่ทะเลาะกันจนทำให้เด็กเกิดความรำคาญ

ไม่อยากอยู่บ้านบ้าง เมื่อเห็นเป็นเช่นนั้น เราก็พยายามหาทางแก้ไข ด้วยการขอความร่วมมือจากผู้ปกครองของเด็ก

๒. อบรมเป็นรายตัวบุคคล เมื่อเห็นว่าเด็กคนไหนมีความประพฤติไม่ดี ก็พยายามเอาใจใส่เขาเป็นพิเศษ หาสิ่งล่อให้เขาเกิดความสนใจ แล้วถือโอกาสอบรมเขาให้สำนึกตัว ให้รู้จักคบคนดี ทำความดี และมองเห็นความสำคัญในการงานและชีวิตของเขา

๓. อบรมรวมกัน การอบรมรวมกันนี้ อาจเป็นในห้องเรียน ห้องประชุม โรงเรียน หรือที่ใดที่หนึ่งก็ได้ โดยการเรียกเด็กมารวมกัน แล้วเชิญผู้เชี่ยวชาญทางนี้มาบรรยาย ซึ่งทุกวันนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากนักสอนศาสนาอยู่เป็นประจำ

๔. หางานให้ทำ การที่เด็กเกเรหรือทำตัวเป็นอันธพาลก่อความวุ่นวายเดือดร้อนนั้น อาจเนื่องมาจากเหตุหลายประการด้วยกัน เช่นสิ่งแวดล้อมบังคับ ปัญหาทางครอบครัว และสังคม หรือว่างงาน หางานทำไม่ได้เป็นต้น ดังนั้นปัญหาเรื่องคนว่างงานจึงเป็นปัญหาสำคัญยิ่ง ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลก็ได้รีบเร่งหางานให้ทำตามฐานะอยู่แล้ว

๕. อาศัยกรรมกร กรรมกรคือลูกจ้างที่มีงานทำประจำอยู่แล้ว พวกนี้มีความสำคัญในการที่จะให้ความร่วมมือแก้ปัญหาเด็กเกเรหรืออันธพาลได้มากทีเดียว เมื่อทราบว่าที่ไหนเป็นแหล่งอันธพาล เราจะส่งกรรมกรไปทำงานที่นั้น และกรรมกรที่ส่งไปนั้น จะต้องได้รับการอบรมดีแล้ว พวกนี้จะต้องมีโอกาสทำงานใกล้ชิดกับอันธพาล ครั้งแรกก็ทำทีสนิทว่าเป็นพวกเดียวกัน ครั้นต่อมาก็หาทางชักจูงเหล่าอันธพาลให้เกิดความรักในการงาน ชี้ให้เขาเห็นว่าการ

ทำงานนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และรับรองว่าจะหางานประเภทเดียวกันให้เขาทำได้ ในที่สุดเขาก็จะเกิดความรักในงาน และทำงานเป็นอาชีพต่อไป

Mrs. Chifton Utley กล่าวว่า ชิกาโกเป็นเมืองใหญ่ มีประชาชนประมาณ ๔ ล้านคน เป็นเมืองอุตสาหกรรม และเป็นแหล่งอันธพาลที่ขึ้นชื่อที่สุดในอเมริกา ทั้งนี้เพราะมีพวกผิวดำหรือนิโกรอยู่มาก คือประมาณ ๕๐% เป็นนิโกร พวกผิวขาวแสดงความรังเกียจพวกผิวดำมาก เมื่อพวกผิวดำไปอยู่ที่ไหน พวกผิวขาวก็จะประกาศขายบ้านทันที เพราะการอยู่รวมกับพวกผิวดำนั้น มักจะมีเรื่องที่ไม่สงบเกิดขึ้นเสมอ เช่นถ้าจอดรถไว้ข้างถนนเวลากลางคืน ก็จะถูกพวกผิวดำทุบกระจกแล้วลักเอาสิ่งของภายในรถ หรือบางทีถ้าผู้หญิงเดินออกจากบ้านเวลากลางคืน ก็มักจะถูกพวกผิวดำฉุดไปข่มขืน แต่บางคนก็ถือมากไปกว่านั้น คือเห็นว่าพวกผิวดำเป็นพวกที่น่าเกลียด ไม่ควรคบค้าสมาคมด้วย แม้จะเรียนหนังสือในห้องเรียนเดียวกันก็ถือว่าไม่ควร ส่วนพวกผิวดำนั้น เมื่อเห็นว่าเขาถูกเหยียดหยามกีดกันไม่ให้ตนเข้าสังคมกับเขา ก็คิดหาทางแก้แค้นด้วยการทำตัวเป็นนักปล้นบ้าง เป็นอันธพาลบ้าง หาทางทำลายความสุขของพวกผิวขาวโดยประการต่างๆ บางครั้งถึงกับเกิดมีการใช้กำลังขึ้นมา มีการก่อความไม่สงบสุขอยู่เสมอ ซึ่งเรื่องนี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลอเมริกายังแก้ไม่ตก

เวลา ๑๐.๓๐ น. ผู้แทนของหนังสือพิมพ์ Christian Advocate เข้าทูลถามปัญหาดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์ พระพุทธศาสนามีวิธีการเผยแผ่อย่างไร กีดกันศาสนาอื่นหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ หลักการเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาได้ดำเนินไปอย่างสันติวิธี โดยเพ่งถึงความผาสุกของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่บังคับให้ผู้ที่ไม่เลื่อมใสมาเลื่อมใส และไม่อาศัยวัตถุภายนอกเป็นเครื่องล่อใจให้เขามาเลื่อมใส พระพุทธศาสนาไม่มีการกีดกันศาสนาอื่น เหนว่าการทำความดีนั้น ทุกคนหรือทุกศาสนาก็อาจทำได้ ถ้าใครทำดีก็สนับสนุน ไม่มีการเบียดเบียนใส่ร้ายคนอื่น ให้แผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์ทั่วโลก โดยไม่มีขอบเขต ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าตั้งอยู่บนรากฐานแห่งสันติสุขอย่างแท้จริง

หนังสือพิมพ์ พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องกรรมหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ พระพุทธศาสนาถือว่า หลักของกรรมเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำอย่างไรได้ผลอย่างนั้น” คำว่ากรรมในที่นี้หมายถึงการกระทำ ซึ่งทุกคนย่อมมีเสรีภาพที่จะประกอบกรรมได้

อดีตพระคริสเตียนขอรับศีลห้า

เวลา ๑๒.๐๐ น. Dr. Albert M. Fehring ซึ่งเมื่อก่อนเป็นชาวเยอรมัน และเป็นพระคริสเตียน นิกายคาธอลิค ได้เข้าเฝ้า และทูลขอรับศีลห้าที่ห้องพักชั้นบนของโรงแรม สมเด็จฯ ประทานศีลห้า และโอวาท ทรงชี้แจงถึงหน้าที่พุทธศาสนิกชนควรจะปฏิบัติตนอย่างไร เสร็จแล้ว Dr. Albert ได้กราบทูลว่า

"เกล้ากระหม่อมรู้สึกเป็นบุญกุศลอย่างยิ่งที่ได้เฝ้าพระยาทเสด็จมาที่นี่ และได้รับศีลห้าจากใต้ฝ่าพระยาท เมื่อก่อนเกล้ากระหม่อมได้บวชเป็นพระคริสเตียน นิกายคาธอลิค ต่อมาเกิดเบื่อหน่ายในคำสอนของศาสนาคริสเตียน เพราะเห็นว่าเป็นคำสอนที่ผูกขาด ซึ่งผู้นับถือจะต้องอ่อนน้อม หรือภักดีต่อพระเจ้าเท่านั้นพระเจ้าจึงจะช่วยเหลือได้ ครั้นต่อมาได้อ่านและศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เห็นว่าเป็นคำสอนที่มีเหตุผล และสามารถอำนวยความสุขให้แก่ผู้ปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ฉะนั้นจึงได้ปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะมาได้เป็นเวลา ๕ ปีแล้ว วันนี้เกล้ากระหม่อมได้รับความสุขใจยิ่งกว่าครั้งใดๆ ที่เคยได้รับมาในชีวิต"

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปดูสถานที่เลี้ยงสัตว์ทะเล (Aquarium) ชื่อจอห์น จี. เซ็ดต์ ในเมืองซิกาโก ซึ่งมีสัตว์ทะเลกว่า ๑๐,๐๐๐ ชนิด แต่สถานที่เลี้ยงสัตว์ทะเลแห่งนี้สู้ที่เมืองซานฟรานซิสโกไม่ได้ ทั้งจำนวนของสัตว์และความสวยงาม

เมื่อชมสถานที่เลี้ยงสัตว์ทะเลเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ของศูนย์กลางการศึกษาระหว่างชาติได้ทูลอาราธนาสมเด็จฯ และเชิญคณะผู้ตามเสด็จลงเรือชมทะเลสาบมิชิแกน ซึ่งอยู่ติดกับเมืองซิกาโก เรือที่เขานำมารับเสด็จวันนี้ เป็นเรือโดยสารธรรมดา คือนักท่องเที่ยวทั่วไปก็โดยสารไปด้วยได้ เรือลำนี้มีความใหญ่สามารถที่จะบรรทุกผู้โดยสารได้ประมาณ ๓๐๐ คน เมื่อสมเด็จฯประทับนั่งในเรือเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่จึงอนุญาตให้ผู้โดยสารทั่วไปลงเรือได้ แต่ก็เป็นที่แปลกใจว่า เมื่อผู้โดยสารคนอื่นนอกจากคณะเราลงเรือแล้ว ก็พากันไปยืนเบียดกันอยู่ที่หัวเรือเสียหมด ไม่มีใครกล้าเข้ามานั่งอยู่ในลำเรือ ทั้งๆที่ยังมีที่ว่างอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้หญิงลงไป เจ้าของเรือจะต้องรีบกันท่าไม่ยอมให้เข้ามาใกล้เราได้ ทำให้ผู้โดยสารแปลกใจว่าทำไมจึงถูกกีดกันอย่างนี้ เราก็อดที่จะแปลกใจไม่ได้ จึงเข้าไปถามเจ้าหน้าที่ก็ได้ทราบว่า เขาห้ามไม่ให้ผู้โดยสารทั่วไปเข้ามานั่งปะปนกับคณะเรา เพราะกลัวจะเป็นการผิดวินัย เราได้อธิบายให้เขาฟังว่า จะเข้ามานั่งด้วยก็ได้ ขอแต่อย่าให้ผู้หญิงมานั่งเก้าอี้เดียวกันกับพระ หรือถูกต้องพระเท่านั้น เมื่อได้ทราบเช่นนั้น เจ้าของเรือจึงได้ยอกให้ผู้โดยสารเข้ามานั่งในลำเรือได้

เยี่ยมมหาวิทยาลัยชิกาโก

เวลา ๑๕.๐๐ น. ขึ้นรถไปเยี่ยมมหาวิทยาลัยชิกาโก เมื่อไปถึงเห็นเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย มายืนเข้าแถวรอรับเสด็จอยู่ที่หน้าตึกของมหาวิทยาลัย จากนั้นอธิการบดี ของ มหาวิทยาลัย ได้ทูลให้ สมเด็จ ฯ เข้าไปประทับ ในห้องรับแขก ของ มหาวิทยาลัย Mr. George W. Beodle อธิการบดีของมหาวิทยาลัย ได้เข้าเฝ้า และทูลถามถึงการเสด็จว่าได้รับความลำบากพระทัย หรือพอพระทัยอย่างไรบ้าง สมเด็จ ฯ ตรัสว่า ได้รับความสะดวกสบายทุกประการ และขอขอบใจอธิการบดี และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ที่ได้อำนวย ความสะดวกสบายให้อย่างดียิ่ง

จากนั้นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยได้นำเสด็จทอดพระเนตรกิจการของมหาวิทยาลัย และได้ทูลชี้แจงว่า มหาวิทยาลัยชิกาโกได้เริ่มตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ โดย Ford Foundation ได้ให้ทุน ๕ ล้านเหรียญอเมริกัน หรือประมาณ ๑๐๐ ล้านบาท ในมหาวิทยาลัยนั้นนอกจากจะมีการศึกษาวิชาการแทบทุกแผนกแล้ว ยังมีการศึกษาศาสนาเปรียบเทียบด้วย และมหาวิทยาลัย-

ชิกาโกนี้ เป็นมหาวิทยาลัยที่ผลิตนักศึกษาชั้นปริญญาเอกได้มากที่สุดในอเมริกา ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมีหนังสือประมาณ ๒ ล้านเล่ม

ต่อจากนั้นได้เสด็จไปยังโรงพยาบาลโรคมะเร็ง อาร์กอน อันเป็นสถาบันแห่งหนึ่งของมหาวิทยาลัย ผู้อำนวยการแผนกรังสีวิทยาเป็นผู้นำเสด็จทอดพระเนตรกิจการ และได้กราบทูลชี้แจงเรื่องการวิจัยที่กำลังดำเนินอยู่ เครื่องวิจัยโรคมะเร็งนี้ใหญ่โตและทันสมัยมาก ใช้นิวเคลียรักษาโรคมะเร็ง โดยฉายเอกสเรย์ด้วยกำลังไฟฟ้าแรงสูง เครื่องฉายนี้ราคาประมาณ ๑๐ ล้านบาท จากนั้นได้เสด็จไปทอดพระเนตรพิพิธภัณฑ์โบราณคดีของเอเซีย

เวลา ๑๖.๓๐ น. อธิการบดีของมหาวิทยาลัยจัดงานรับเสด็จเป็นพิเศษ มีคณะครูอาจารย์ของมหาวิทยาลัยและแขกผู้มีเกียรติหลายท่านไปร่วมด้วยสมเด็จฯ ได้ทรงสนทนาวิสาสะกับผู้ไปร่วมงาน และทรงแจกหนังสือธรรมะแก่ทุกคน

ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่นักเรียนไทย

เวลา ๑๙.๐๐ น. ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่นักเรียนไทย ในชิกาโก ซึ่งได้มาพร้อมกันที่โรงแรมประมาณ ๓๕ คน และยังมีชาวอเมริกันมาร่วมด้วย

หลายคน นักเรียนทั้งหญิงชายได้นั่งพับเพียบกับพื้นที่ห้องโถงของโรงแรม ซึ่งผู้จัดการของโรงแรมได้จัดอำนวยการให้เป็นพิเศษ เมื่อสมเด็จฯ เสด็จเข้าไปยังห้องโถง และประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว นักเรียนไทยได้กราบลงกับพื้นด้วยความเคารพสักการะยิ่ง ทำให้ฝรั่งที่เข้ามานั่งร่วมด้วยสนใจ และพอใจในกิริยามารยาทที่ดีงามของนักเรียนไทย.

เมื่อได้เวลาสมเด็จฯ ทรงประทานศีลห้าแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนา ทรงตักเตือนให้นักเรียนไม่ประมาท ขยันศึกษาเล่าเรียน มีความสามัคคีในหมู่คณะ เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ให้อภัยแก่กันและกัน ยึดมั่นในศาสนาและประเพณีอันดีของไทย อย่าใช้จ่ายฟุ่มเฟือยจนเกินไป รู้จักรักษาน้ำใจของผู้ปกครองที่ส่งเงินมาให้เรียนหนังสือ อย่าทำลายน้ำใจและความปรารถนาดีของท่าน จงพยายามขวนขวายทำความดี คือศึกษาเล่าเรียนเรื่อยไปจนสำเร็จ แล้วกลับไปทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมือง เสร็จแล้วทรงพรมน้ำพุทธมนต์ ประทานหนังสือธรรมและพระพุทธรูป ต่อจากนั้นทรงสนทนา

กับนักเรียนไทยอย่างสนิทสนม และทรงสำราญพระทัยเป็นอย่างยิ่ง.

นักเรียนไทยที่นี่ได้แสดงความยินดีอย่างเห็นได้ชัด บางคนเดินทางมาจากที่ไกล ๆ เพื่อเข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ที่นี่ นักเรียนไทยทุกคนได้เอาใจใส่อย่างดียิ่ง พากันจัดอาหารมาถวายเป็นประจำ และบริการช่วยเหลือทุกอย่างตามที่เราต้องการ โดยเฉพาะคุณเจริญ สุกลกิม ซึ่งเป็นหัวหน้านักเรียนไทยในชิกาโกถึงกับได้มานอนอยู่ที่โรงแรมด้วย และวันต่อมาก็เป็นลมล้มป่วยอยู่ที่โรงแรม เพราะทำงานบริการแข็งแรงมาก และอีกท่านหนึ่งก็คือท่านหญิงฤดี ซึ่งได้เสด็จมาถวายความสะดวกให้แก่สมเด็จ ฯ ตั้งแต่วันแรกไปถึงจนกระทั่งวันเสด็จออกจากชิกาโก ซึ่งสิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นจากการขอร้องหรือบังคับแต่อย่างใด หากแต่เกิดจากกุศลศรัทธาของนักเรียนไทยและชาวไทยนั่นเอง เราขอแสดงความขอบใจแก่นักเรียนไทยไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ทรงปราศรัยกับสงฆ์และชาวไทยทางวิทยุ

ขณะที่ประทับอยู่ในเมืองชิกาโกนั้น สมเด็จฯ ได้ทรงส่งคำปราศรัยมายังคณะสงฆ์ไทยและชาวไทยโดยผ่านทางวิทยุกระจายเสียง "เสียงอเมริกา" ซึ่งมีข้อความดังต่อไปนี้

"อาตมาได้มาถึงสหรัฐแล้วโดยผ่านฮาวาย ซานฟรานซิสโก และชิกาโก ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีทั่วทุกแห่งทุกรัฐที่ผ่านไป อาตมภาพได้ไปเยี่ยมสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยและวัดพระพุทธศาสนาของลัทธิมหายานญี่ปุ่นรวมทั้งวัดจีนด้วย ซึ่งเป็นอาคารใหญ่โตมาก สร้างไว้อย่างแข็งแรงดีมาก

อาตมภาพเดินทางมาก จึงรู้สึกเหน็ดเหนื่อยอยู่บ้าง แต่ว่ามีความสุขสบายดี ไม่รู้สึกมีการป่วยเจ็บอย่างใด อาตมภาพจะได้ส่งข่าวมาให้ทราบอีกต่อไป"

เหตุการณ์ที่โรงแรม

ระหว่างที่พักอยู่ในโรงแรมนั้นมีเรื่องขำเกิดขึ้น เรื่องมีอยู่ว่าวันหนึ่งขณะที่ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีกำลังเดินออกจากห้องไปเยี่ยมคุณแสงซึ่งอยู่ห้องถัดไปอีกไกล ก็ได้พบหญิงนิโกรคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ทำความสะอาดของโรงแรม ร่างกายอ้วนใหญ่และดำจนน่าเกลียด เมื่อเห็นท่านเจ้าคุณ ฯ เดินไป แกก็กวักมือเรียกท่านเจ้าคุณ ฯ ไปหา จะด้วยเรื่องอะไรก็ไม่ทราบ ท่านเจ้าคุณตกใจกลัว จึงต้องรีบกลับเข้าห้องทันที และได้นำข่าวนี้มาบอกให้เราทราบพร้อมทั้งเตือนว่า จะเข้า

ะออกก็ขอให้ระวัง ประเดี๋ยวจะถูกหญิงนิโกรใช้กำลังที่เหนือกว่าขับไปได้ง่าย ๆ

อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ยายแก่คนหนึ่งซึ่งมีหน้าที่รักษาลิฟท์ ทำงานบริการรับคนขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อเห็นเราเดินไปจะขึ้นลิฟท์ แกก็รีบวิ่งออกไป แล้วบอกให้ผู้ชายมาบริการแทน เมื่อเรากดปุ่มข้างขนลิฟท์ก็เลื่อนขึ้นมาอย่างเร็ว เมื่อเห็นเรายืนรออยู่ที่ประตู ยายแก่ไม่พึงอิราค่าอิรม รีบปล่อยลิฟท์เลื่อนลงไปอย่างรวดเร็วด้วยความกลัว แล้วก็บอกให้ผู้ชายขึ้นมาแทนอีก ทำให้เราต้องเสียเวลารอ เขาทำอยู่อย่างนี้ทุกวันและทุกครั้ง แม้ว่าขณะนั้นจะมีฆราวาสของเราร่วมอยู่ด้วยหลายคนก็ตาม เมื่อเห็นว่าเรื่องจะไปกันใหญ่ เราจึงกดปุ่มเรียกเขาขึ้นมาอีก พอเห็นหน้าเราเขาก็จะรีบลงไปอีกเช่นเคย ครานี้เราต้องร้องบอกกวักมือเรียกขึ้นมา ยายแก่ทำหน้าตื่น ๆ เราจึงอธิบายให้เขาฟังว่า ไม่ต้องกลัวหรอก พระก็คนเหมือนกัน ถ้าหากมีฆราวาสอยู่ด้วยอย่างนี้ไม่ถือว่าเป็นการผิดวินัยแต่อย่างใด ยายแก่ยิ้มแล้วก็ผงกหัวรับ แล้วก็บริการเราต่อไปจนกระทั่งถึงวันออกเดินทาง.

จากชิกาโกไปแมดดิสัน

วันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๐๔

วันนี้ต้องตื่นแต่เช้า เพราะจะต้องเตรียมตัวออกเดินทางไปยังเมืองแมดดิสัน รัฐวิสคอนซิน มีนักเรียนไทยหลายคนไปรอที่โรงแรมแล้วตามไปส่งเสด็จที่สนามบิน สำหรับคุณเจริญ สกุลกิม นั้น ยังไม่หายป่วยดีจึงไปส่งไม่ได้ ได้แต่ส่งกำลังใจไป.

เวลา ๗.๓๐ น. ออกจากโรงแรมไปยังสนามบินชิกาโก มีเจ้าหน้าที่ของศูนย์กลางการศึกษาระหว่างชาติ กรรมการพุทธสมาคมแห่งอเมริกา และนักเรียนไทยเป็นจำนวนมากไปส่งเสด็จที่สนามบิน ก่อนที่เครื่องบินจะออก สมเด็จฯ ได้ตรัสขอบใจผู้ไปส่งทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นักเรียนไทยได้มาขอถ่ายรูปร่วมกับคณะเราที่หน้าหอพักของสนามบิน.

เมื่อเจ้าหน้าที่มาแจ้งบอกให้ขึ้นเครื่องบินได้ นักเรียนไทยได้นั่งลงกราบกับพื้นที่ลานสนามบิน ทำให้ชาวฝรั่งและผู้ที่พบเห็นเกิดความสนใจและพอใจในกิริยามรรยาทอันดีงามของนักเรียนไทย เราขอขอบใจนักเรียนไทยทุกคนที่ได้เอาใจใส่ และช่วยเหลือแก่คณะเราอย่างดียิ่ง.

เวลา ๙.๐๐ น. เครื่องบินพาเรายินออกจากเมืองซิกาโก เหินฟ้ามุ่งหน้าต่อไปยังเมืองแมดดิสัน รัฐวิสคอนซิน ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองซิกาโกไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ ๑๐๐ ไมล์ เครื่องบินที่เราโดยสารไปวันนี้ เป็นเครื่องบินไอพ่น สี่เครื่องยนต์ แม้จะเป็นสายการบินภายในประเทศ แต่บริการของเขาก็ดีพอใช้ เครื่องบินใช้เวลาบินจากซิกาโก ๔๕ นาทีก็มาถึงสนาม Truax Field แห่งเมืองแมดดิสัน.

เวลา ๙.๔๕ น. ถึงสนามบิน Truax Field แห่งแมดดิสัน ที่สนามบินมีบุคคลสำคัญไปรอรับเสด็จอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิเช่น Mr, Henry E. Reynolds นายกเทศมนตรีเมืองแมดดิสัน คณะอาจารย์ของมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน และนักเรียนไทยอีกหลายคน พอก้าวลงจากเครื่องบินนักหนังสือพิมพ์ นักถ่ายรูป ถ่ายหนังมารุมล้อมถ่ายรูปเราเป็นชุลมุน นายกเทศมนตรีได้ทูลถวายช่อดอกไม้ในนามประชาชนเมืองแมดดิสัน และ Prof. Robert Miller ทูลถวายในนามของมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน จากนั้นเจ้าหน้าที่ได้นำเสด็จไปประทับในห้องพักของสนามบินชั่วคราว แล้วเสด็จขึ้นรถยนต์เข้าเมืองตรงไปยังรัฐสภาของรัฐวิสคอนซิน

โดยคำทูลอาราธนาของ Mr. Nelson ผู้ว่าการรัฐวิสคอนซิน เมื่อเสด็จไปถึง นักหนังสือพิมพ์ได้ขอถ่ายรูปที่หน้าศาลากลางจังหวัด ผู้ว่าการรัฐ ฯ ได้ออกมาทูลอาราธนาเข้าไปประทับในห้องรับแขกด้านใน เมื่อสมเด็จ ฯ ประทับนั่งเรียบร้อยแล้ว ผู้ว่าการรัฐ ฯ ได้กราบทูลว่า

"เกล้ากระหม่อมพร้อมทั้งประชาชนในรัฐนี้ มีความรู้สึกยินดีและเป็นเกียรติมากที่ใต้ฝ่าพระบาทได้เสด็จมาที่นี่ การเสด็จมาของใต้ฝ่าพระบาทคราวนี้ นอกจากจะเป็นการเสด็จมาเพื่อทรงสังเกตการณ์การศึกษาและพระศาสนาแล้ว ยังจะเป็นการเสด็จมาเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศทั้งสองให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นอีก หวังว่าใต้ฝ่าพระบาทคงจะประทับอยู่ที่นี่ด้วยความสำราญพระทัย."

เมื่อผู้ว่าการรัฐ ฯ กราบทูลเสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ ได้ตรัสตอบว่า

"การมาเยี่ยมสหรัฐคราวนี้ ได้รับความสะดวกสบายดีทุกประการ อเมริกาเป็นประเทศใหญ่ และเจริญมาก มีสิ่งที่น่ารู้ น่าดู และน่าศึกษาหลายอย่าง การมาคราวนี้นอกจากจะมาเพื่อสังเกตการศึกษาและพระศาสนาแล้ว ยังทำให้ได้รู้ความเป็นไปของประเทศและประชาชนของอเมริกันดีขึ้น การมาเยี่ยมรัฐนี้ก็หวังว่าคงจะได้รับความพอใจกลับไปเช่นเดียวกับที่อื่น ๆ เพราะเมื่อมาถึงก็ได้รับการต้อนรับจากเจ้าของถิ่นเป็นอย่างดียิ่ง ขอแสดงความยินดี และขอบใจที่ท่าน และประชาชนในรัฐนี้ได้ให้การต้อนรับ และอำนวยความสะดวกสบายให้อย่างดียิ่ง."

เมื่อตรัสขแล้ว ทรงประทานหนังสือธรรมและเข็มประจำ
พระองค์แก่ผู้ว่าการรัฐ แล้วทรงลาไปประทับที่ Town Campus
Motel, 441, N. Franes st. ซึ่งเป็นสถานที่เข้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย
วิสคอนซินจัดถวายให้เป็นที่ประทับ สถานที่เราพักนี้คล้ายกับ
โรงแรม เขาจัดให้พักชั้นที่ ๔ ซึ่งเป็นชั้นที่สูงสุด เพราะกลัวว่าจะมี
ผู้หญิงขึ้นอยู่ข้างบนเราได้ ขณะที่เราไปถึงนั้นเป็นเวลาประมาณ
๑๐.๓๐ น. เมื่อเดินลงจากรถจะก้าวเข้าสู่ที่พัก ก็เห็นนักหนังสือพิมพ์มา
ดักถ่ายรูปและขอทูลสัมภาษณ์อยู่หลายคน แต่เนื่องจากเป็นเวลาใกล้
เพลแล้ว เราจึงได้นัดเลื่อนไปเป็นเวลาใหม่ มีนักหนังสือพิมพ์หญิง
คนหนึ่งซึ่งได้ทราบที่หลังว่ามาจากหนังสือพิมพ์ The Milwaukee
Journal ได้แสดงความสนใจเป็นพิเศษ อยากจะได้ข่าวไปตีพิมพ์ให้
ทันใจ วิ่งไปถามคนนั้นคนนี้ แต่ไม่กล้าเข้ามาใกล้เรา เพราะเธอได้ถูก
กำชับมาก่อนแล้วว่า ห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปใกล้พระหรือคุยกับพระ
เมื่อเห็นเขาแสดงความสนใจมากอย่างนั้น จะปล่อยให้เขากลับไป
เฉย ๆ ก็ไม่ดี และเขาอาจเข้าใจเราผิดไปก็เป็นได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึง
ได้เข้าไปถามว่า “คุณมาจากหนังสือพิมพ์อะไร?” เธอโค้งตัวลงแล้ว
ก็ยิ้มและตอบว่า “มาจากหนังสือพิมพ์ The Milwaukee Journal”
เมื่อเห็นข้าพเจ้าเข้าไปถามเช่นนั้น เธอก็เกิดความสนใจและแปลกใจ
เพราะเมื่อกี้ได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ว่า ห้ามไม่ให้ผู้หญิงเข้าใกล้
พระหรือคุยกับพระ แต่เพราะเหตุใดเล่าพระจึงเข้ามาถามเขาได้
ข้าพเจ้าต้องอธิบายให้ทราบว่า ผู้หญิงจะพูดกับพระ หรือพระจะพูด
กับผู้หญิงก็ได้ในเมื่อมีคนอื่นร่วมอยู่ด้วย ในพระวินัยห้ามไม่ให้พระ

คุยกับผู้หญิงในที่ลับหูลับตาสองต่อสอง ถ้าอยู่ด้วยกันหลายคนอย่างนี้ก็ไม่เป็นไร ขออย่างเดียวว่าอย่ามาถูกต้องพระเข้าก็แล้วกัน เธอยิ้มด้วยความขบขัน และบอกว่าจะเขียนข่าวนี้ลงตีพิมพ์ด้วย เพื่อให้ประชาชนได้ทราบโดยทั่วกัน.

เวลา ๑๑.๐๐ น. ฉันเพลที่ Motel Prof. Miller ได้นำอาหารจีนมาถวาย เพราะกลัวว่าจะฉันอาหารฝรั่งไม่ได้.

เวลา ๑๔.๐๐ น. Prof. Miller นำไปชมกิจการของมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยประจำรัฐนี้ เมื่อไปถึง ประธานของมหาวิทยาลัยพร้อมด้วยคณะครูอาจารย์เป็นจำนวนมากได้ออกมารอรับเสด็จอยู่ที่หน้าตึกของมหาวิทยาลัย จากนั้นประธานมหาวิทยาลัยได้กราบทูลให้เสด็จเข้าไปประทับในห้องรับแขกชั้นใน แล้วนำเสด็จไปทอดพระเนตรกิจการของมหาวิทยาลัย และได้กราบทูลให้ทรงทราบว่า

"มหาวิทยาลัยวิสคอนซินเป็นมหาวิทยาลัยประจำรัฐนี้ และเป็นมหาวิทยาลัยแห่งเดียวในสหรัฐที่มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาถึงขั้นปริญญาเอก มีสอนภาษาบาลีและสันสกฤตด้วย โดยได้เชิญอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมาจากประเทศต่าง ๆ เช่น ญี่ปุ่น อินเดีย และเยอรมนี

เป็นต้น แต่วิชาพระพุทธศาสนาที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยนี้โดยมากหนักไปทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน หลักสูตรการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนายังไม่ได้กำหนดแน่นอน ขณะนี้กำลังรวบรวมอยู่ เพื่อจัดพิมพ์เป็นหลักสูตรที่แน่นอนต่อไป มหาวิทยาลัยนี้มีอยู่หลายคณะ แต่ละคณะมีหอพักให้นักศึกษาอยู่ประจำ คณะเกษตรมีเนื้อที่บริเวณกว้างที่สุด เพราะมีการทำนา ทำสวน สงวนป่า และเลี้ยงสัตว์ หอพักนั้นได้แบ่งออกเป็นล็อก ล็อกของคณะครูอาจารย์อยู่แห่งหนึ่ง ของนักศึกษาอยู่อีกแห่งหนึ่ง และหอพักของนักศึกษายังแบ่งออกไปอีก คือสำหรับนักศึกษาที่ยังไม่แต่งงาน และนักศึกษาที่แต่งงานแล้ว”

“แมดดิสันเป็นเมืองที่ไม่ใหญ่เท่าไรนัก มีพลเมืองประมาณแสนกว่าเท่านั้น เมืองนี้สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นเมืองของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะ ประชาชน ๕๐% ที่อยู่ในเขตเทศบาลเป็นคณะครูอาจารย์และนักศึกษา ประชาชนที่อยู่อาศัยในเมืองนี้มีหลายชาติ หลายภาษา โดยมากมาจากเยอรมัน อิตาลี สเปน และแคนาดา การสร้างบ้านเรือนก็เป็นไปตามแบบนิยมของตน”

เมื่อชมมหาวิทยาลัยเสร็จแล้ว Prof. Miller และเข้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยอีก ๓–๔ คนได้นำไปดูที่ดินของมหาวิทยาลัย ซึ่งใช้เป็นที่ทำเกษตรกรรม มีการทำนา ทำสวน ทำไร่ ปลูกข้าว ผัก มัน หญ้า เลี้ยงสัตว์ และสงวนป่าไม้ เป็นต้น เราได้ขึ้นรถออกจากมหาวิทยาลัยเลาะเลียบไปตามริมทะเลสาย ผ่านป่าไม้ที่สวยงาม ไปตามถนนที่สะอาดและราบเรียบสองข้างทางมีต้นสนุ่นย้อยขึ้นงามสล้าง รถวิ่งเลยไปจนถึงท่งนา เห็นไร่ข้าวโอ๊ต ข้าวโพด ข้าวสาลี และไร่หญ้าเขียวขจี มีหมู่แกะ แพะ วัว ควาย และเล็มหญ้าอยู่ตามทุ่งนาเป็นฝูง ๆ สมเด็จ ฯ ทรงพอพระทัยมาก เพราะนาน ๆ จึงจะได้ผ่านทุ่งนาเช่นนี้สักครั้ง ธรรมชาติในรัฐนี้สวยงามกว่าทุกแห่งที่ผ่านมาในอเมริกา ตามทุ่งนามีบ้านคนอยู่บ้าง แต่ห่างกันมาก เขาอยู่ด้วยความสุขสงบ มีไฟฟ้า น้ำประปาบริบูรณ์ ฐานะของชาวนาบางคนดีกว่าของศาสตราจารย์ในมหาวิทยาลัยเสียอีก บ้านเรือนใหญ่และสวยงามไม่น่าเชื่อว่าจะเป็นบ้านของชาวนาเลย.

รถได้พาเราวิ่งผ่านทุ่งนาไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไปถึงโรงงานรีดนมวัวของมหาวิทยาลัย เขาเลี้ยงและบำรุงวัวนมดีมาก วัวที่จะใช้รีด

นั้นต้องทำความสะอาดเสียก่อน คือใช้น้ำฉีดล้างเต้านมของมันให้สะอาดแล้วส่งขึ้นไปยังโรงงาน วัวเดินเข้าแถวไปตามหน้าที่และวาระของมันตามลำดับ เมื่อตัวหนึ่งเสร็จแล้ว ตัวถัดมาก็เดินเข้าไปแทนที่โดยไม่มีการบังคับ มันรู้หน้าที่ดี การรีดนั้นเขารีดด้วยไฟฟ้า ตัวหนึ่ง ๆ สามารถที่จะให้นมได้ ๓-๔ ถังต่อวัน.

เมื่อชมที่เขารีดนมวัวแล้ว พวกเราบางคนได้ไปดูคอกวัวซึ่งมีความใหญ่และยาวมาก มีรางหญ้าอยู่ข้างนอก ทำช่องเล็ก ๆ ไว้พอให้วัวยื่นหัวออกมากินหญ้าที่รางได้ เมื่อดูคอกวัวแล้วก็เลยไปดูขัวัว เพราะมีบางท่านสงสัยว่า ขัวัวฝรั่งจะเหมือนเหมือนขัวัวไทยหรือไม่ ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีบอกว่า ขัวัวฝรั่งก็เหมือนกับขัวัวไทย อยู่นานไม่ได้ ต้องรีบขีดขมักเดินออกมา แล้วก็ขึ้นรถกลับที่พัก.

เวลา ๑ ทุ่ม นาย N.M. Nimgade พร้อมกับภรรยาและลูกอีก ๒ คน ซึ่งเป็นชาวอินเดีย และเป็นชาวศูทรที่นับถือพระพุทธศาสนา ได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ และทูลขอศีลห้า สมเด็จฯ ทรงประทานศีลห้า และประทานโอวาท ให้ยึดมั่นอยู่ในพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ตามสมควรแก่หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน.

วันที่ ๒๒ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้าที่ โมเตล (Motel)

เวลา ๘.๐๐ น. ไปชมตลาดแมดดิสันกับคุณหมอตระกูล เราได้ขึ้นรถยนต์ประจำทางจากที่พักไปยังย่านตลาดการ

ค้าที่เจริญที่สุดในเมืองนี้ รถยนต์ประจำทางของเขาทันสมัยมาก กระเป๋ารถเป็นผู้หญิง แต่งตัวชุดสีกากี รถยนต์บางคันไม่มีกระเป๋า เพราะเขามีที่ให้เราหย่อนสตางค์ค่าโดยสารลงไป แล้วตั๋วก็จะออกมาเอง เมื่อเราขึ้นไปแล้ว ประตูรถจะเลื่อนไปโดยอัตโนมัติ วันนั้นพอก้าวขึ้นรถก็ถูกฝรั่งมองเป็นการใหญ่ ยังมีที่ว่างอยู่เพียงสองที่ คุณหมอพยายามนั่งกันไว้ ไม่ให้ผู้หญิงเข้ามาถูกข้าพเจ้าได้ เมื่อไปถึงตลาดใหญ่แล้วเราก็ลงเดิน หาซื้อของฝากและของขวัญ จากนั้นเดินเข้าไปในร้านขายหนังสือพิมพ์ เห็นมีหนังสือพิมพ์รายวัน วางขายอยู่ที่หน้าร้านหลายฉบับ หนังสือพิมพ์ The Capital times. ประจำวันพุธที่ ๒๒ ได้ลงพาดหัวข่าวว่า Buddhist Patriarch Is Here, No Woman Can Touch Him. และหนังสือพิมพ์ Wisconcin State Jounal ได้ลงพาดหัวข่าวอีกว่า Buddhist Monks From Thailand Make Colourful State Appearane. นอกนั้นยังมีหนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับที่ลงภาพและข่าวเกี่ยวกับการเสด็จ ทำให้ชาวอเมริกันได้ทราบถึงความสำคัญ และความเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาและประเทศไทยดียิ่งขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นผล

คือแก่พระพุทธศาสนา และประชาชนชาวไทยมาก

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปชมถ้ำ Care of the Mounde ซึ่งเป็นถ้ำหินปูนที่เกิดขึ้นเพราะน้ำเซาะ เป็นถ้ำที่มีความงามตามธรรมชาติ และเป็นที่น่าสนใจแก่นักธรณีวิทยายิ่งนัก ถ้ำนี้อยู่ไม่ห่างจากวิสคอนซินเท่าไรนัก พึ่งจะถูกค้นพบเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ นี่เอง ทั้งหมดมีอยู่ ๑๘ ถ้ำ แต่ละถ้ำมีไฟฟ้าติดประจำ เพราะข้างในมืดมาก มีอยู่ถ้ำหนึ่งซึ่งยาวมาก คือยาวประมาณ ๒๐ ฟุต มีน้ำซึมหยดลงจากเพดาน มีทางน้ำไหลเป็นลำธาร และมีคนโยนสตางค์ลงไปในลำธารนั้น อากาศข้างในหนาวเย็น ปรอทลงถึง ๔๖ องศาฟาเรนไฮท์ เมื่อเราไปถึงเขาจัดล่ามพิเศษให้นำเที่ยว และอธิบายอย่างละเอียด ใช้เวลาชมประมาณ ๔๐ นาทีก็เสร็จ.

เมื่อเดินชมถ้ำเสร็จแล้ว ได้ออกมานั่งพักอยู่ที่ร้านขายของหน้าถ้ำ มีของที่ระลึกหลายอย่างสำหรับขายให้แก่ผู้ที่ไปชม ที่จริงแล้วถ้ำนี้ก็ไม่มีความสวยงามหรือน่าอัศจรรย์มากนัก สู้ถ้ำในเมืองไทยของเราบางแห่งไม่ได้เสียอีก แต่ของเราขาดการเอาใจใส่และโฆษณาไม่เหมือนกับของเขา ถ้ำนี้ปรากฏว่าปีหนึ่ง ๆ มีคนไปชมประมาณ ๕ แสนคน คณะเราที่ไปได้ซื้อของฝากของใช้ติดมือมาด้วยคนละชิ้น

สองชั้น ข้าพเจ้าเลือกได้เข็มทิศ เพราะเห็นว่าเป็นการสะดวกในการดูทิศทาง ไปอเมริกาบางแห่งหรือบางครั้งก็จำทิศทางไม่ได้ ทำให้ได้รับความอึดอัดใจ หากมีเข็มทิศแล้วก็คงจะช่วยได้ เมื่อตกลงกับเจ้าของร้านแล้วได้เอามาทูลให้สมเด็จฯ ทอดพระเนตร สมเด็จฯ ทรงพอพระทัยมาก สักครู่หนึ่งคุณหมอตระกูลเข้ามาทูลถามว่า ทรงมีพระประสงค์จะเอาอะไรไปเป็นที่ระลึกบ้าง สมเด็จฯ ตรัสว่าไม่เห็นมีอะไรนอกจากเข็มทิศเท่านั้น เห็นมหาชวินทร์มีก็อยากได้กับเขาบ้าง คุณหมอตระกูลจึงได้ไปหามาทูลถวาย และคณะของเราอีกหลายคนก็ได้ซื้อตาม ๆ กัน เพราะเห็นว่านอกจากจะใช้ประโยชน์ในการบอกทิศทางได้แล้ว ยังเห็นเป็นของกระจุ๋มกระจิ๋มสวยงาม เหมาะแก่การทำเป็นของฝากของขวัญอีกด้วย แต่ขณะที่เรากำลังชมของในร้านเพลินอยู่นั้น สมเด็จฯ ทรงพิจารณาดูทิศทางอยู่ ครั้นแล้วก็ตรัสเรียกข้าพเจ้าเข้าไปเฝ้า และได้ตรัสต่อไปว่า เข็มทิศนี้ดูจะใช้ไม่ได้เสียแล้ว เราได้เอาเข็มทิศอื่น ๆ มาเทียบกันดูก็รู้ได้ว่าเป็นเข็มทิศเก๊ทั้งนั้น ใช้การไม่ได้เลย จะคืนเขาก็รู้สึกอาย และเห็นว่าราคาก็ไม่กี่สตางค์ จึงปล่อยเลยตามเลย สมเด็จฯ ตรัสว่า "มหาชวินทร์ต้มเสียแล้ว" พวกเราหัวเราะกันครืน เพราะไม่ทราบว่าใครต้มใครแน่ เพราะต่างคนต่างก็ไม่รู้มาก่อนว่ามันจะเก๊อย่างนี้ จากนั้นเราได้ขึ้นรถกลับที่พัก.

เวลา ๑๕.๐๐ น. Prof. Robert Miller และภรรยาได้มาขออัดเทปสวดมนต์ เพื่อจะได้เอาไปหัดสวดตามและเปิด

ให้ผู้ที่สนใจฟัง สมเด็จ ฯ ทรงนำสวดมนต์อย่าง
พร้อมเพรียง Prof. Robert Miller และภรรยา
แสดงความพอใจมาก และกล่าวชมว่าสวดได้
พร้อมเพรียงกันดี.

เวลา ๑๕.๓๐ น. นักเรียนไทยประมาณ ๒๕ คนได้นัดกันเข้าเฝ้าที่ Motel สมเด็จ ฯ ทรงประทานศีลห้าและประทานโอวาทแก่นักเรียนไทย และในเวลาเดียวกันนี้ มิคณะครูอาจารย์ ของ มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประมาณ ๑๕ คน ได้ทำพิธีรับเสด็จที่ห้องโถงชั้นล่างของ Motel มีการเลี้ยงน้ำดื่มน้ำชา พบปะสังสรรค์ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันตามสมควร สมเด็จ ฯ ทรงทักทายปราศรัย ประทานหนังสือธรรม และเข็มประจำพระองค์ ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ในเมืองแมดิสันนี้ เราได้รับความช่วยเหลือและเอาใจใส่จากเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยวิสคอนซินอย่างดียิ่ง.

วันที่ ๒๓ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๘.๐๐ น. เจ้าหน้าที่ของสถานี ที.วี. แห่งเมืองแมดิสันได้เข้าเฝ้าทูลสัมภาษณ์และถ่าย ที.วี. และยังมีนักหนังสือพิมพ์อีกหลายคนเข้าเฝ้าทูลถามปัญหาในโอกาสนี้ด้วย ปัญหาที่ทูลถามมีดังต่อไปนี้

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระบาททรงมีความเห็นเป็นอย่างไรเกี่ยวกับ

การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ?

สมเด็จ ฯ มีความพอใจและดีใจมากที่ได้มาเห็นการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยนี้ เพราะว่าการศึกษาพระพุทธศาสนานั้นถึงขั้นปริญญาเอกซึ่งมีแห่งเดียวในสหรัฐอเมริกา การศึกษาพระพุทธศาสนานั้นจะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดี และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลประโยชน์แก่ตัวเองและสังคมดียิ่งขึ้น.

หนังสือพิมพ์ การที่ได้ผ้าพระบาทเสด็จมาทันทรงได้ผลตามที่คาดหมายไว้หรือไม่ และผลประโยชน์ที่ได้รับนั้นคืออะไร ?

สมเด็จ ฯ ได้รับผลประโยชน์ตามที่คาดหมายไว้ทุกประการ คือ ทำให้ได้รู้ ได้ทราบความเคลื่อนไหวของพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือในอเมริกา ได้ดู ได้ศึกษาความเจริญก้าวหน้าของการศึกษาแผนใหม่ในสถาบันและในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ และได้รู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของประชาชน และถือว่าเป็นการมาเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประชาชนชาวอเมริกันและชาวไทย.

หนังสือพิมพ์ สมเด็จ ฯ — ทรงมีความรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับเมืองแมดดิสัน ? ดิใจมากที่ได้มาเห็นความเจริญ ความสวยงามของบ้านเมืองและธรรมชาติ ได้เห็นทุ่งนาป่าไม้การเกษตร และทะเลสาบซึ่งมีความงามยิ่งกว่าท้อน ๆ เพราะตามเมืองต่าง ๆ ที่ผ่านมาแล้วนั้น เช่นเมืองซานฟรานซิสโก และชิกาโก เป็นต้น เห็นมีแต่ป่า ตึก ไม่โปร่งตา ไม่สบายใจ แต่เมื่อมาถึงนี้ได้เห็นทุ่งนา ป่าไม้ ทำให้จิตใจปลอดโปร่งดี ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม ทำให้น่าอยู่และน่าดูกว่าท้อน ๆ

หนังสือพิมพ์ สมเด็จ ฯ — จะทรงมีคำสอนอะไรที่จะฝากไว้ให้แก่ชาวอเมริกัน? ให้ยึดมั่นอยู่ในสันติ ขณะนี้อเมริกาได้ชื่อว่าเป็นผู้นำของโลก หากอเมริกายังยึดมั่นอยู่ในสันติอย่างแท้จริงแล้ว ก็จะทำให้ชาวโลกพลอยได้รับสันติไปด้วย หากชาวอเมริกันไม่ยึดมั่นอยู่ในสันติ ชาวโลกก็จะได้รับความเดือดร้อนวุ่นวายไปด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่า หากประชาชนชาวอเมริกันยึดมั่นอยู่ในคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความสงบสุขแล้ว ประชาชนชาวอเมริกันก็จะได้รับความสงบสุขทางจิตใจมากยิ่งขึ้นกว่านี้.

หนังสือพิมพ์ — จะทรงมีนโยบายช่วยให้ชาวอเมริกันรู้จักพระพุทธศาสนาได้โดยวิธีใด ?

สมเด็จ ฯ ที่ข้าพเจ้ามานี้ก็เพื่อจะมาสังเกตการณ์ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อจะได้เรียนรู้ลู่ทางแห่งการเผยแผ่ การที่มหาวิทยาลัยนี้จัดให้มีการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ถือว่าเป็นการช่วยให้ประชาชนชาวอเมริกันได้รู้จักพระพุทธศาสนาโดยสมควรอยู่แล้ว ขณะนี้ก็ได้ทราบว่าชาวอเมริกันมีความสนใจในพระพุทธศาสนามาก เราจะพยายามคิดหาทางช่วยเหลือให้เหมาะสม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น พุทธศาสนิกชนจะต้องยึดมั่นอยู่เสมอว่า ต้องให้เป็นไปโดยสันติ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง เมื่อข้าพเจ้ากลับไปถึงประเทศไทยแล้ว ก็จะพิจารณาหาทางช่วยเหลือต่อไป เพราะการมาที่นี่คราวนี้ก็ถือว่าเป็นการมาเพื่อสังเกตการณ์ เพื่อจะได้รู้จักลู่ทางในการประกาศพระพุทธศาสนาในโอกาสต่อไป.

หนังสือพิมพ์ ใต้ฝ่าพระบาททรงพระสำราญดีหรือ อยากจะเสด็จกลับประเทศไทยหรือไม่ ?

สมเด็จ ฯ มีความสบายดีมาก ขณะนี้ยังไม่คิดอยากจะกลับเพราะไหน ๆ ก็ได้มาแล้วก็อยากจะชมสถานที่อื่น ๆ อีกต่อไป อเมริกันเป็นประเทศใหญ่ ยังมีอะไรที่น่าสนใจ และน่าศึกษาอีกมาก

นักเรียนถวายอาหารเพล .

เวลา ๑๐.๐๐ น. นักเรียนไทยได้นำรถมารับไปฉันเพล ที่บ้านคุณเฉลิม ฯราวาสที่ไปกับคณะเราก็ได้รับเชิญไปรับประทานอาหารด้วย วันนี้มีนักเรียนทั้งหญิงชาย ประมาณ ๒๕ คนได้มาช่วยกันจัดอาหาร ทุกคนได้ช่วยเหลือกันด้วยความยินดี และพร้อมเพรียงก่อนจะถึงเวลาฉันอาหารเพล สมเด็จ ฯ ทรงนำสวดมนต์เย็นการอวยชัยให้พรแก่นักเรียนไทยในต่างประเทศ เพราะตั้งแต่จากบ้านเกิดเมืองนอนมายังไม่เคยได้พึ่งพระเทศน์ หรือสวดมนต์เลย พิธีเริ่มด้วยนักเรียนอาราธนาศีลห้า เมื่อสมเด็จ ฯ ประทานศีลห้า นักเรียนไทยแทบทุกคนว่าตามได้ดี เป็นที่น่าอนุโมทนา ถึงแม้จะจากไปนานแล้วก็ยังไม่ลืม เมื่อประทานศีลห้าเสร็จแล้วก็สวดมนต์ นักเรียนได้มานั่งพึ่งการสวดมนต์อย่างพร้อมเพรียงและเรียบร้อยดี เป็นที่น่าปลื้มใจที่เห็นนักเรียนไทยในต่างประเทศยังยึดมั่นอยู่ในศาสนาไม่ลืมประเพณีที่ดีงามของไทย หากผู้ปกครองของนักเรียนได้รู้ข่าวนี้ก็คงจะพลอยดีใจไปด้วย.

เมื่อสวดมนต์เสร็จแล้ว สมเด็จ ฯ ทรงประทานพระธรรมเทศนา ตรัสเตือนให้นักเรียน

ไม่ประมาท ให้รู้จักใช้เวลาที่มีค่าแสวงหาความรู้ใส่ตัว เพราะนับเป็นการยากที่สุดที่ได้เดินทางมาศึกษาในต่างประเทศ เมื่อมาแล้วก็ต้องริบขวนขวายหาวิชาความรู้ใส่ตัว อย่ากลับไปบ้านด้วยความพลาดหวัง เพราะพ่อแม่ที่อยู่ทางบ้านเป็นห่วงและเอาใจใส่มาก ท่านอยากให้ลูกของท่านได้ดิ้นรนส่งมาเรียนหนังสือต่อ การอยู่ด้วยกันในที่เช่นนี้ ต้องรู้จักรักษาน้ำใจกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน และช่วยเหลือกันตามฐานะเท่าที่จะทำได้ อย่าปล่อยตัวจนเกินไป ชาวต่างประเทศเขาจะติเตียนได้

เมื่อประทานพระธรรมเทศนาเสร็จแล้ว ก็ถึงเวลาฉันอาหาร อาหารวันนี้แทบจะเป็นอาหารไทยล้วน เพราะจัดทำโดยนักเรียนไทยมีแม่ครัวทีมผมอีกอยู่หลายคน เมื่อฉันเสร็จแล้ว สมเด็จฯ ทรงประทานหนังสือและพระพุทธรูป นักเรียนพอใจมาก เพราะนอกจากจะถือว่า พระพุทธรูปเป็นที่เคารพบูชายิ่งของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังได้รับพระพุทธรูปและหนังสือจากพระหัตถ์ของสมเด็จฯ ด้วย เสร็จแล้วทรงประพรมน้ำพระพุทธมนต์ พระที่ตามเสด็จสวดชยันโต.

เป็นที่น่าสนใจอยู่อย่างหนึ่งก็คือว่า รอบ ๆ บริเวณบ้านที่คุณเฉลิมไปเช่าอยู่นั้นเต็มไปด้วยต้นไม้ แต่จะหากิ่งไม้มาเพื่อประพรมน้ำพุทธมนต์ยากมาก เพราะเจ้าของบ้านไม่ยอมให้ง่าย ๆ จะต้องซื้อเขา ซึ่งวันนั้นนักเรียนไทยได้ซื้อกิ่งสนมาไม่กี่กิ่ง จะต้องซื้อด้วย

เงินเย็นจำนวนประมาณ ๒๐ บาท ในอเมริกานั้นของอะไรก็มีค่าหมด ขอกันได้ยาก

เวลา ๑๓.๔๕ น. Prof. Robert Miller และอาจารย์ของมหาวิทยาลัยวิสคอนซินอีกสองคนได้นำรถมารับไปชมหุบเขา (Dells) ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองแมดดิสัน ๔๕ ไมล์ เราได้ขับรถยนต์ออกจากเมืองไปตามถนนลาดยางที่ราบเรียบ เลยออกไปถึงทุ่งนานานๆจึงจะผ่านบ้านของชาวนาสักแห่งหนึ่ง บ้านของเขาอยู่ห่างกันมาก ถ้าเย็นในเมืองไทยคงอยู่กันอย่างนี้ไม่ได้แน่ เพราะจะถูกพวกโจรรบกวน แต่คนอเมริกันไม่ค่อยจะวิตกถึงเรื่องนี้ เพราะเขาไม่ได้เก็บเงินทองหรือของที่มีค่าไว้ในบ้าน นำไปฝากไว้ในธนาคาร คนไทยเรามักจะเก็บของดีมีค่าไว้ในบ้าน เวลาถูกปล้นหรือถูกไฟไหม้จึงได้รับความเสียหายมาก.

รถยนต์วิ่งออกจากแมดดิสันไปประมาณ ๒๐ ไมล์ ก็มาถึงแม่น้ำวิสคอนซิน ซึ่งเย็นแม่น้ำที่ไม่ใหญ่เท่าไรนัก แต่ฝั่งชันลึกเหมือนแม่น้ำโขง คำว่า วิสคอนซิน เย็นภาษาของอินเดียนแดง ซึ่งแปลว่าคำ ดังนั้นแม่น้ำวิสคอนซินจึงแปลว่า แม่น้ำมีสีดำ รัฐวิสคอนซินก็ได้ชื่อมาจากแม่น้ำสายนี้.

วันนี้ทุกคนรู้สึกยินดีเพราะจะได้เห็นชาวอินเดียนแดง ไม่เฉพาะแต่พวกเราเท่านั้น แม้แต่ชาวต่างประเทศที่เดินทางไปอเมริกาต่างก็

มีความอยากรู้อยากเห็นเช่นกัน เพราะชนเผ่าอินเดียนแดงนี้เป็นชนชาติที่เก่าแก่ และมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แปลกมาก.

รถยนต์ได้วิ่งผ่านหมู่บ้านและเมืองเล็ก ๆ ไปเรื่อย ๆ โดยไม่มีการหยุดพักในระหว่างทาง อีกไม่นานนักก็มาถึงเมืองวิสคอนซิน ซึ่งเป็นเมืองที่ไม่ค่อยจะใหญ่โตเท่าไรนัก และเป็นเมืองปลายทางที่เราจะลงจากรถยนต์ เพื่อจะลงเรือล่องชมความงามของแม่น้ำวิสคอนซิน และเยี่ยมชาวอินเดียนแดง รถยนต์ได้วิ่งเข้าเทียบถนนหลวงหน้าอาคารหลังหนึ่ง ริมฝั่งแม่น้ำ เมื่อก้าวลงจากรถ เจ้าหน้าที่วิ่งเข้ามาหา แล้วทูลอาราธนาสมเด็จฯ ให้เข้าไปประทับในห้องโถงใหญ่ที่เขาจัดไว้รับเสด็จก่อนที่จะลงเรือ ขณะที่นั่งอยู่ในห้องนี้ มีคนมารุมดูเป็นฝูง ๆ ฝรั่งทั่วไปก็สนใจมายืนดูและกวักมือเรียกคนอื่นมาดูด้วย ที่จริงก็น่าเห็นใจเขา เพราะตั้งแต่เกิดมายังไม่เคยเห็นคนแต่งตัวอย่างนี้สักที เราก็รู้สึกภูมิใจในภาวะของตนที่ทำให้คนสนใจได้เช่นนี้.

เมื่อได้เวลา เจ้าหน้าที่ได้เชิญมาทูลอาราธนาสมเด็จฯเสด็จลงเรือซึ่งจอดเทียบท่าอยู่ติดกับอาคารหลังนี้ เราต้องลงลิฟท์ไปยังชั้นล่างแล้วลงเรือต่อไป เรือที่เขาจัดมารับเสด็จวันนี้ มีความโอ่อ่าหรูหราพอใช้ มีความใหญ่สามารถที่จะบรรทุกผู้โดยสารได้ประมาณ ๒๕ คน ไม่มีผู้โดยสารคนอื่นมานั่งปะปนกับเรา เมื่อนั่งในเรือเรียบร้อยแล้ว นายเรือได้แนะนำตัวเองให้เราทราบว่า เขาชื่อ นายแจ็ก เคยเป็นนายช่างคุมเครื่องและเป็นนายเรือประจำเรือลำนี้มาหลายปี วันนี้มีความยินดีมากที่ได้มีโอกาสรับใช้ชาวไทย หากมีอะไรไม่สะดวกก็โปรดแจ้งให้ทราบด้วย.

แม่น้ำวิสคอนซินเป็นแม่น้ำที่มีความสำคัญ ในทางคมนาคมมาก ก่อนที่ชนชาติผิวขาวจะเข้ามาอาศัยอยู่ในถิ่นนี้ ชนชาติอินเดียนแดงได้ครอบครองอยู่ก่อน และใช้แม่น้ำสายนี้เป็นทางคมนาคมไปมาติดต่อกัน ดังนั้นแม่น้ำสายนี้จึงเปรียบเหมือนเส้นโลหิตของประชาชนในรัฐนี้ และยิ่งกว่านี้เขายังถือกันว่า น้ำวิสคอนซินเป็นน้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ประดุจน้ำใจของประชาชนในถิ่นนี้ เป็นอารแห่งน้ำตาและมนต์สวรรค์ซึ่งสามารถดึงดูดจิตใจของคนเป็นจำนวนล้าน ๆ ให้มาสนใจ หลงใหล เพลิดเพลิน และร้องไห้ เพราะความงามของธารน้ำ โขดหิน ต้นไม้ และธรรมชาติที่สวยงามซึ่งเกิดอยู่ตามสองข้างของแม่น้ำ.

เรือได้แล่นล่องตามแม่น้ำไปเรื่อย ๆ ประมาณย่าย ๔ โมงจึงมาถึงที่อยู่ของชาวอินเดียนแดง เมื่อเรือเข้าจอดเทียบท่าดีแล้ว เราได้เดินไต่สะพานที่ยาวและสูงขึ้นไปจนถึงฝั่ง แล้วเดินต่อไปจนถึงชะง่อนผาแห่งหนึ่งซึ่งสูงมาก เจ้าหน้าที่ได้บอกให้เรามองขึ้นไปดูข้างบน เห็นชายคนหนึ่งจูงสุนัขอยู่บนชะง่อนผานั้น เจ้าหน้าที่ได้ยกมือขึ้นให้สัญญาณแก่ชายคนนั้น ครั้นแล้วเขาโยกมือรับพร้อมกับยิ้ม แล้วปล่อยสุนัขให้กระโดดข้ามช่องหินซึ่งมีความกว้างประมาณ ๒ วาเศษ เมื่อเขากวักมือเรียก สุนัขตัวนั้นก็กระโดดกลับมาอีก เจ้าของเอากระดาษผูกติดคอของมัน ที่กระดาษนี้มีตัวหนังสือซึ่งเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า "Thank you" สุนัขตัวนั้นหันหน้ามาทางเรา แล้วก็ก้มหัวลง กระดิกหางแสดงความเคารพต่อพวกเรา น่ารัก ๆ ดูแล้วก็น่าขำ คนเรามีความคิดแปลก ๆ อย่างบุรุษคนนี้มีศิลปในการอาศัยสุนัขหากิน.

จากนั้นเราได้เดินเลาะเลียบไปตามหน้าผาที่สูงชันจนกระทั่งมาถึงที่อยู่ของชาวอินเดียนแดง เมื่อไปถึงมีหัวหน้าชาวอินเดียนแดงคนหนึ่งชื่อนาย โทนี่ ไวท์ เคลาด์ ออกมารับเสด็จ โทนี่เป็นชาวอินเดียนแดง เผ่าวินนิมาโก ซึ่งชนเผ่านี้ได้อาศัยอยู่ในถิ่นนี้มาก่อนที่ชาวผิวขาวจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานในมลรัฐวิสคอนซิน เมื่อพวกผิวขาวเข้ามาครั้งแรก ได้เกิดมีการสู้รบกันอย่างดุเดือด แต่เนื่องจากพวกนี้แต่กำลังกาย ขาดกำลังปัญญาจึงเป็นฝ่ายเสียเปรียบในที่สุด ก่อนที่จะออกจากที่นี่ไปนั้น เขาได้แสดงอาการเสียใจเพราะการศูนย์เสียแผ่นดิน ที่เคยอยู่อาศัยเป็นอย่างมาก เพราะถือเสียว่าตนเองได้ครอบครองแผ่นดิน และเป็นเจ้าของแผ่นดินแห่งนี้มาเป็นเวลานานและมีความสุข เขาได้เปล่งอุทานออกมา พร้อมกับหยาดน้ำตาที่หยดลงมาพรมไว้กับพื้นแผ่นดินแห่งนี้ว่า

"นี่คือ แผ่นดิน ท้องฟ้า แม่น้ำ ลำธาร ต้นไม้ โขดหิน และหน้าผาของเรา แต่ว่ามันได้ถูกทำลายอย่างย่อยยับเสียแล้ว ด้วยน้ำมือของศัตรูผู้ทารุณ อู่ข้าวของเราถูกทำลายแล้ว และนั่นมันย่อมหมายถึงความสิ้นชีพของพวกเราด้วย ในยามเช่นนี้ เราจะหันหน้าไปพึ่งใครดี นอกจากพระเจ้าบนสวรรค์เท่านั้นหรือ"

นายโทนี่ได้ทูลถวายขลุ่ยสันติภาพแต่สมเด็จฯ ขลุ่ยนี้ทำด้วยไม้ มีรูปเหมือนด้ามขวาน มีความยาวประมาณแค่ศอก เจาะทำเป็นรูคล้ายกล้องสูบบุหรี่ ของเช่นนี้เขาจะให้แก่บุคคลที่สำคัญเท่านั้น เมื่อทูลถวายขลุ่ยสันติภาพเสร็จแล้ว เขาได้นำเราไปดูกระโจมผ้าใบ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของเขา สถานที่แห่งนี้เรียกว่า วิกแวม ภายในกระโจมหรือเต็นท์มีไฟฟ้าสำหรับหุงต้มและทำความอบอุ่น ฤดูหนาวอากาศหนาวมาก ต้องปิดกระโจมอย่างมิดชิด เพราะหิมะลงจนเย็นน้ำแข็ง นายโทนี่ มีอายุประมาณ ๔๐ ปี รูปร่างแข็งแรงได้สัดส่วน หน้าตาอ้อมแย้มแจ่มใส ผิวเนื้อดำแดง แต่งตัวสวยงาม สวมหมวกปีกนก มีสายคล้ายประคดเอวรัดหัว มีลูกประคำ ๕ สายคล้องคอ นุ่งกางเกงสีดำ ขายาวรี มีแสกแดงยาวลงไปถึงข้อเท้า สวมรองเท้าสีขาวหุ้มส้น เขาได้นำเราชมสถานที่รอบบริเวณนี้โดยทั่วถึง และได้ลงเรือมาส่งเราขึ้นถึงเมืองวิสคอนซิน.

วันนี้กลับถึงที่พักประมาณ ๑ ทุ่ม มีอาจารย์ของมหาวิทยาลัยและนักเรียนไทยมารอเข้าเฝ้าหลายคน พวกเราไม่ค่อยจะรู้สึกเมื่อยเพราะอากาศหนาว ฉันข้าวได้ และนอนหลับสบายดี

วันที่ ๒๔ มุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันอาหารเช้า ณ ที่พัก

เวลา ๙.๐๐ น. ออกจากที่พักไปยังสนามบิน เพื่อจะเดินทางกลับไปเมืองชิกาโก และเปลี่ยนสายการบินไปยังวอชิงตัน Prof. Miller และภรรยา และนักเรียนไทยเป็นจำนวนมากได้ไปส่งเสด็จที่สนาม

บิน นักเรียนไทยในแมดดิสันก็เช่นกันกับท่านๆ คือรู้สึกยินดีที่ได้เข้าเฝ้าสมเด็จฯ และได้รับฟังพระโอวาทซึ่งนับว่าเป็นโอกาสอันดี และเป็นศิริแก่ตัว การจากไปของคณะเราจึงทำให้นักเรียน-ไทยเหล่านั้น และคณะของเรารู้สึกเสียดายและเสียใจ เพียงไม่กี่วันที่นักเรียนไทยได้มีโอกาสเข้าเฝ้า ทูลถวายอาหาร และรับพระโอวาท และที่คณะเราได้รับการต้อนรับอย่างดีจากนักเรียนไทยเหล่านั้น ทำให้เราเกิดความรู้สึกเป็นกันเอง เป็นญาติโดยสัญชาติ เป็นพี่น้องร่วมศาสนาและเป็นเพื่อนร่วมโลกเดียวกัน แม้ว่าเราจะมีความเป็นห่วงและ คิดถึงนักเรียนไทยในต่างแดนมากสักเพียงไรก็ตาม แต่เราก็ต้องจากไป จากไปตามหน้าที่และการงาน เราจะยึดมั่นในอารมณ์และตกเป็นทาสของอารมณ์นั้นไม่ได้ และจะให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามอารมณ์หรือความรู้สึกนึกคิดของเราก็ไม่ได้เช่นกัน เพราะอารมณ์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ของเรา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ฉะนั้นเราจึงต้องจากนักเรียนไทยเหล่านั้นไปทั้งๆ ที่ใจก็เป็นห่วงและคิดถึงมากอยู่ เมื่อจาก

กันในต่างแดนก็ขอให้ได้ไปพบกันในประเทศของเรา และช่วยกันทำประโยชน์ให้เกิดแก่ประเทศของเราในกาลข้างหน้า.

เวลา ๙.๔๕ น. เครื่องบินออกจากสนามบินมุ่งหน้ากลับไปยังเมืองชิกาโก เครื่องบินลำนี้เป็นเครื่องบินสองเครื่องยนต์และเป็นครั้งแรก ที่เราได้โดยสารเครื่องบินสองเครื่องยนต์ตั้งแต่วันออกเดินทางมา.

เวลา ๑๐.๓๐ น. ถึงสนามบินเมืองชิกาโก เจ้าหน้าที่ ไอ. ไอ. อี. นำไปฉันอาหารเพลที่ภัตตาคารแห่งหนึ่ง ใกล้สนามบิน มีรถตำรวจวิ่งนำหน้าทั้งขาไปและกลับเมื่อฉันเสร็จแล้วรีบกลับมายังสนามบิน ตัวตึกหอพักของสนามบินชิกาโกใหญ่และยาวมาก เดินจนขาอ่อนจึงถึงที่พัก มีคนเดินไปมาสับสนวุ่นวาย เพราะชิกาโกเป็นจุดรวมที่สำคัญมากแห่งหนึ่งในอเมริกา.

คุณแสง จันทร์งาม ได้เดินทางจากมหาวิทยาลัยมิชิแกนมารอรับเสด็จอยู่ที่เมืองชิกาโก และได้ตามเสด็จไปถึงเมืองแมดดิสัน แล้วตามกลับมาส่งเสด็จที่ท่าอากาศยานเมืองชิกาโกอีก จากนั้นคุณแสงก็ต้องลาพวกเรากลับไปยังมหาวิทยาลัยมิชิแกน ตลอดระยะเวลาที่ตามเสด็จ คุณแสงได้อำนวยความสะดวกให้แก่คณะเราอย่างดียิ่ง

เพราะคุณแสงเคยบวชเป็นพระมาก่อน และอยู่อเมริกามานานจึงรู้จักธรรมเนียมของพระดี และติดต่อกับชาวอเมริกันได้อย่างสนิทสนม นอกจากจะอำนวยความสะดวกให้แก่เราในด้านอื่น ๆ แล้วคุณแสงยังได้เป็นที่ปรึกษาของเราอย่างดียิ่ง ดังนั้น การจากไปของคุณแสงครั้งนี้จึงทำให้เราเกิดความคิดถึง เสียดาย และเสียใจ แต่คุณแสงก็ได้บอกเราว่า อีกไม่นานก็จะได้พบกันอีก เพราะขณะนี้กำลังจะเตรียมตัวเดินทางกลับเมืองไทย.

เวลา ๑๒.๑๐ น. เครื่องบินออกจากท่าอากาศยานเมืองชิกาโก ไปยังกรุงวอชิงตัน เครื่องบินที่เราโดยสารไปวันนี้เป็นเครื่องบินไอพ่น สี่เครื่องยนต์ บินราบเรียบดี ไม่โคลงเคลง อากาศแจ่มใสตลอดทาง เครื่องบินบินสูงถึง ๓๙๐๐๐ ฟีต เจ้าหน้าที่ถ่ายภาพยนต์ของสำนักงานยูซิสก็ได้ตามเสด็จไปด้วย.

เวลา ๑๔.๕๐ น. เครื่องบินได้นำเรามาถึงสนามบิน Friendship ในเขตเมืองบัลติมอร์ มลรัฐมารีแลนด์ พวกเรารู้สึกดีใจที่จะได้มาเห็นกรุงวอชิงตัน เมืองหลวงของสหรัฐอเมริกา ซึ่งเขาเล่าลือกันว่าเจริญที่สุดทางอากาศยาน มีทานเอกอัครราชทูต ข้าราชการสถานทูต นักเรียนไทย เจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศ และทบวงข่าวสารอเมริกาได้มารอรับเสด็จอยู่อย่างคับคั่ง พอก้าว

ลงจากเครื่องบินก็ถูกเขารุมถ่ายรูป ถ่ายหนังเป็นชุลมุน

ท่านเอกอัครราชทูตได้จัดรถมารับเสด็จถึงสนามบน พอกาวลงจากเครองบนกเดนขึ้นรถเลย โดยไม่ต้องไปนั่งเสียเวลาในการตรวจของ รถยนต์วิ่งจากสนามบินประมาณ ๑ ชั่วโมง จึงถึงตัวเมือง ท่านเอกอัครราชทูตได้จัดรับเสด็จที่สถานทูตชั้นบน พระภิกษุที่ตามเสด็จ ไวยาวัจกร และนายแพทย์ประจำพระองค์ก็พักในที่แห่งเดียวกัน ส่วนท่านอธิบดีกรมการศาสนาและนายคลอสเนอร์ ไปพักที่โรงแรมแห่งหนึ่งใกล้กับสถานเอกอัครราชทูต ท่านเอกอัครราชทูตและคุณหญิงได้รับเป็นภาระทุกอย่างทั้งที่พัก อาหาร และจัดรถไว้รับเสด็จ การมาพักที่นี่จึงไม่มีอะไรเดือดร้อน

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๔

วันนี้ฉันเช้าและเพลที่สถานทต ตอนเช้าไม่ได้ไปไหน ได้เดินทางมานานและเที่ยวมาหลายแห่งแล้วก็ต้องพักเอาแรงบ้าง.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ขึ้นรถไปดูอนุสาวรีย์ ลินคอล์น ก่อนจะถึงอนุสาวรีย์ ได้ผ่านป่าช้าแห่งชาติ ซึ่งมีบริเวณ

กว้างขวาง สะอาด และเย็นระเบียบดี อีกไม่นานก็มาถึงอนุสาวรีย์ของลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ ๑๖ ของสหรัฐอเมริกา ตึกอนุสาวรีย์นี้ตั้งอยู่บนที่สูง ทำด้วยหินอ่อนที่สวยงาม หันหน้าไปทางอนุสาวรีย์วอชิงตัน มีบันไดขึ้นเย็นพัก ๆ บริเวณกว้างขวางและสะอาด เย็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในกรุงวอชิงตันที่ผู้ไปเยือนสหรัฐอเมริกาจะเว้นเสียมิได้ เพราะนอกจากจะได้ชมความสวยงามของตัวตึกและสถานที่รอบ ๆ แล้ว ยังได้เห็นความสำคัญของรัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่แห่งอเมริกาด้วย อย่างน้อยที่สุดก็จะเย็นการเตือนให้เราทราบว่า คนดีนั้นแม้จะตายไปแล้ว แต่ชื่อเสียงและคุณงามความดีของท่านไม่ได้ตายไปด้วย และการทำความดีนั้น ย่อมได้รับความดีตอบสนองเสมอไป รอบ ๆ ระเบียงมีเสาทั้งหมด ๓๖ ต้น แสดงถึงรัฐทั้ง ๓๖ ซึ่งได้รวมกันเข้าเย็นสหรัฐอเมริกาสมัยที่ประธานาธิบดีลินคอล์นถึงแก่กรรม เหนือต้นเสาขึ้นไปมีคำจารึกชื่อของรัฐต่าง ๆ เหล่านั้น ภายในห้องโถงเย็นรูปอนุสาวรีย์ของลินคอล์น ทำด้วยหินอ่อนโดยสถาปนิกชื่อ Daniel Chester เย็นรูปนั่งอยู่บน

เก้าอี้เท้าแขน เก้าอี้นี้มีความสูงถึง ๑๒ ฟุตครึ่ง
เหนืออนุสาวรีย์ด้านหลัง มีอักษรจารึกบนหินอ่อน

ความว่า

"สถานที่แห่งนี้เป็นประหนึ่งว่าดวงวิญญาณ ของประชากร เหตุที่ท่านนี้ผู้ได้กอบกู้ เอกราชไว้ให้แก่ปวงชนอเมริกา อนุสาวรีย์ ของอับราฮัม ลินคอล์น จะประดิษฐานอยู่ คู่ฟ้าดินสลาย"

จากนี้เราได้ขึ้นรถต่อไปยังอนุสาวรีย์ของ Jefferson ประธานาธิบดีคนที่ ๓ ของอเมริกา ซึ่งเป็นนักการเมืองและนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมาก อนุสาวรีย์แห่งนี้สร้างเป็นรูปเสาหินอ่อนเรียงรายเป็นวงกลม เชื่อว่าได้ลอกแบบมาจาก Pontheon แห่งกรุงโรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ท่านชอบมาก ด้านขนทางเข้าไปยังห้องโถง ใหญ่มีการสลักเป็นรูปหมู่ แสดงถึงตอนที่ท่านกำลังยืนอยู่ต่อหน้ากรรมาธิการของรัฐสภา ตามฝาผนังมีคำจารึกเกี่ยวกับคำประกาศอิสรภาพและเสรีภาพในการนับถือศาสนา รูปอนุสาวรีย์ทำด้วยทองแดง ยืนสูงเด่นอยู่กลางห้องโถง ภายในตึกอนุสาวรีย์ เหนือสระน้ำใหญ่.

Jefferson เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๖ ท่านผู้นี้ได้ดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของอเมริกาถึงสองสมัย เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งในบรรดารัฐบุรุษของอเมริกา ชีวิตของท่านผู้นี้น่าศึกษาและถือเอาเป็น

ตัวอย่างมาก เพราะนอกจากจะเป็นนักปกครองที่ดีแล้ว ยังเป็นนักพูด นักคิด และนักเขียนที่มีคารมคมคาย สุขุม และลึกซึ้งมากท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการร่างคำประกาศอิสรภาพ และทำให้อเมริกาเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เมื่อท่านถึงแก่กรรมแล้วชาวอเมริกันทั่วประเทศจึงรู้สึกเป็นหนี้บุญคุณในความดีของท่านมาก จึงได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์ของท่านขึ้นมา เพื่อเป็นที่ระลึกเตือนสติให้คนรุ่นหลังเจริญรอยตาม และเพื่อเป็นการประกาศยกย่องคุณความดีของรัฐบุรุษผู้นี้ให้เป็นที่ปรากฏต่อไป.

เมื่อชมอนุสาวรีย์ของ Jefferson เสร็จแล้วก็ขึ้นรถกลับสถานทูต.

เวลา ๑๗.๐๐ น. สมเด็จฯทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ข้าราชการสถานทูต และนักเรียนไทยประมาณ ๑๐๐ คน ที่ห้องโถงชั้นล่างของสถานทูต เนื่องจากสถานที่คับแคบไป ท่านเอกอัครราชทูตจึงได้จัดให้มีการเข้าเฝ้าและรับฟังพระธรรมเทศนาออกเป็นสองวัน คือในวันนี้และในวันต่อไป.

ก่อนที่จะทรงแสดงพระธรรมเทศนา ทรงประทานศีลห้าก่อน เสร็จแล้วจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนา สำหรับหัวข้อธรรมที่ทรงนำมาแสดงวันนี้ได้แก่ **อธิษฐานธรรม** คืออธรรมที่ควรทำไว้ในใจสี่อย่าง คือ **ปัญญา สัจจะ จาคะ และอุปสมะ** เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนา

เสร็จแล้ว ได้ประทานหนังสือและพระพุทธรูปแก่ผู้ที่มาเข้าเฝ้าในวันนั้นโดยทั่วถึงกัน ทำให้ทุกคนเกิดความปีติยินดีอย่างยิ่ง.

เวลา ๓ ทุ่ม คุณประเสริฐ และคุณนรา ได้นำรถมารับท่านเจ้าคุณราชสุมนต์มุนีและข้าพเจ้า ไปดูตลาดจีนและนิคมของพวกนิโกร เมื่อรถวิ่งออกจากสถานทูต คุณประเสริฐก็ได้เริ่มเล่าให้เราฟังว่าร้านจีนในกรุงวอชิงตันมีอยู่ไม่กี่ร้าน และโดยมากก็เป็นร้านขายอาหาร มีคนไทยไปอุดหนุนอยู่ประจำ วันที่เราขึ้นรถผ่านไปนั้นก็ยังเห็นคนไทยนั่งรับประทานอาหารอยู่ แต่ไม่รู้ว่าเป็นใครเพราะไม่ได้เข้าไปข้างในร้าน จากนั้นคุณนราได้ขับรถไปดูสถานที่ต่าง ๆ เรานั่งชมความงามของกรุงวอชิงตันในรถยนต์ยามราตรีกาลรถยนต์วิ่งไปตามถนนเรื่อย ๆ ไม่ทราบว่าเป็นทิศเหนือทิศใต้ จนกระทั่งมาถึงนิคมของชาวนิโกร คุณประเสริฐชี้มือให้ดูว่า นี่แหละเป็นที่อยู่ของพวกนิโกรทั้งนั้น นิคมนี้มีบริเวณกว้างขวางมาก ถนนและสถานที่ทั่วไปค่อนข้างจะสกปรก มีตลาดสำหรับชาวนิโกรโดยเฉพาะ มองเข้าไปในร้านเห็นสินค้านานาประเภท ผู้ที่เดินไปมาตามถนนก็เป็นพวก

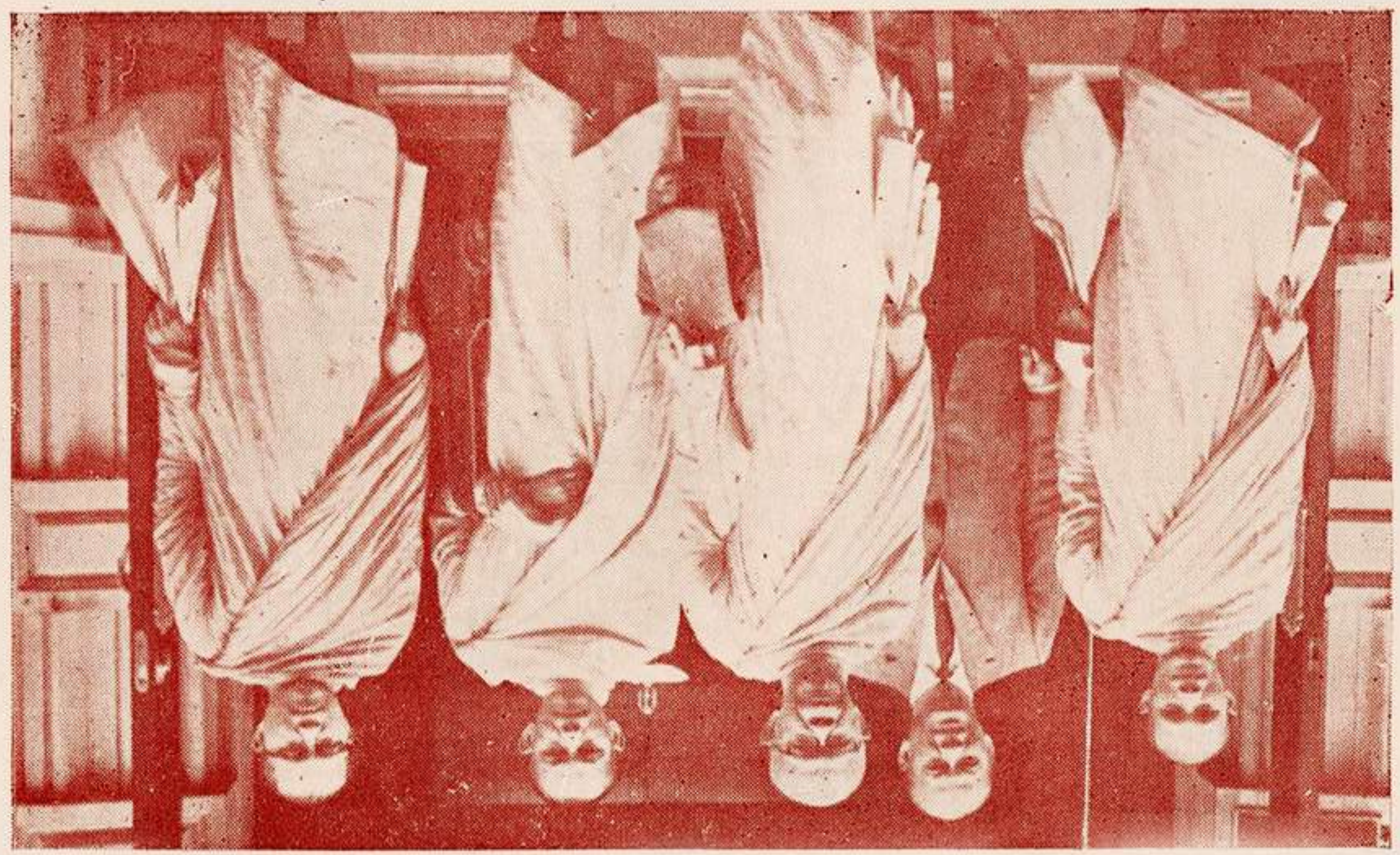

ฯพณฯ วิสูตร อรรถยุติ เอกอัครราชทูตไทยกำลังนำเสด็จสมเด็จพระสังฆราช และคณะชมสถานที่สำคัญในวอชิงตัน

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԲԱՆԵ Ա. ՀՕՄԱ

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ

นิโกรทั้งนั้น ราคาสินค้าถูกกว่าที่อื่น ๆ แต่พวก
ผิวขาวก็ไม่นิยมไปซื้อ เพราะเขาถือว่ายอมเสีย
เงินดีกว่าเสียเกียรติ เรื่องการถือผิวนี้ยังเป็นที่
นิยมกันอยู่ทั่วไปในอเมริกา ไม่แพ้กับพวก
พราหมณ์รังเกียจพวกศูทร์ในอินเดีย บางรัฐถึงกับ
ออกกฎหมายห้ามไม่ให้ชาวนิโกรเข้าไปอยู่ปะปน
กับชาวผิวขาว แต่ในกรุงวอชิงตันนี้ถือว่าเป็นถิ่น
เสรี ใครจะอยู่ก็ได้ไม่มีการกีดกัน กฎหมายให้
ความเสมอภาคแก่ทุก ๆ คน แต่นี่เป็นเรื่องของ
กฎหมาย ส่วนความนิยมของคนทั่วไปนั้นยังถือ
กันอยู่อย่างเคร่งครัด ได้ทราบว่าในกรุงวอชิงตัน
นี้มีชาวนิโกรอยู่ประมาณ ๘๐% หัวหน้าพรรค
การเมืองของอเมริกา จะต้องเอาใจชาวนิโกรมาก
หากชาวนิโกรเข้ากับฝ่ายไหน ก็มักจะมีชัยชนะ
เสมอไป เพราะชาวนิโกรมีอยู่ในอเมริกาหลาย
ล้านคน.

คืนนี้ฝนตกพรำตลอด ตั้งใจว่าจะไปดหลายแห่ง แต่อากาศ
หนาวเย็นเกินไป อีกทั้งมีหมอกลงจัด จนเกือบจะมองไม่เห็นแสงไฟ
จึงต้องบอกให้คุณประเสริฐขับรถกลับไปส่งที่สถานทูต คุณนราได้
ปวารณาไว้ว่า วันหลังจะนำท่านไปชมใหม่ เสียใจที่โอกาสไม่อำนวย

ท่านมีธุระอะไรโปรดเรียกใช้ได้เสมอ รู้สึกยินดีที่ได้รับใช้ท่านในต่างประเทศ ดิฉันได้จากบ้าน จากพระมานานแล้ว ขอให้มีโอกาสได้บำเพ็ญบุญเสียบ้าง เราแสดงความยินดีและขออนุโมทนาในกุศลศรัทธาของคุณประเสริฐและคุณนรา ที่ได้อำนวยความสะดวกแก่เราเป็นอย่างดี.

วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ม. ร. ว. สังขดิส ดิสกุล ผู้ช่วยทูตทหารเรือได้นำรถมารับคณะเราทั้งหมดที่สถานทูต ไปฉันอาหารเช้าที่สำนักงานและบ้านพัก มีข้าราชการและนักเรียนไทยไปร่วมฉวยอาหารเป็นจำนวนมาก อาหารมื้อนี้เป็นอาหารไทยล้วน ตั้งแต่ไปถึงกรุงวอชิงตันทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจคล้ายกับอยู่บ้านของเรา เพราะอยู่ในหมู่คนไทยและฉันอาหารไทยทุกวัน.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปเยี่ยมบ้านเดิมของประธานาธิบดี ยอร์ช วอชิงตัน เจ้าหน้าที่ได้อนุญาตให้รถยนต์ของเราวิ่งผ่านรั้วเหล็กเข้าไปจนถึงข้างใน เพราะทางสถานทูตได้แจ้งล่วงหน้าไปแล้ว ตามธรรมดาเขาห้ามไม่ให้รถวิ่งเข้าข้างใน แต่วันนี้เราได้รับสิทธิพิเศษ

เมื่อเข้าไปถึงข้างในแล้ว มีเจ้าหน้าที่ออกมารับเสด็จ และได้นำชมสถานที่ วันนี้มีคนเข้าชมกันมากจนเกือบจะไม่มีทางเดิน เจ้าหน้าที่ต้องคอยกีดกันไม่ให้ประชาชนเข้ามาใกล้เราได้ เพราะผู้ที่เข้าชมวันนี้เป็นผู้หญิงเสียส่วนมาก หากไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่เป็นพิเศษแล้ว เราก็คงไม่มีโอกาสที่จะเข้าชมได้ เขาได้นำเราเดินชมสถานที่ต่าง ๆ เช่น ห้องพัก ห้องรับแขก ห้องนอน ห้องรับประทานอาหาร จนกระทั่งเครื่องใช้ต่าง ๆ ของ ยอร์ช วอชิงตัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้เก็บรักษาไว้ดีมาก.

เจ้าหน้าที่ได้บอกให้เราทราบว่า วันหนึ่ง ๆ จะมีคนเข้าชมสถานที่แห่งนี้ประมาณ ๑๖,๐๐๐ คน และเงินที่บำรุงสถานที่แห่งนี้ก็ได้มาจากค่าผ่านประตูเป็นส่วนมาก.

เมื่อได้มาเห็นสถานที่เช่นนี้แล้ว ก็ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาได้ว่า ชาวอเมริกันนั้นรู้จักยกย่องเชิดชูคนดี และรู้จักรักษาสถานที่ทางประวัติศาสตร์หรือโบราณวัตถุไว้อย่างดียิ่ง อันนี้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้อเมริกาก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว.

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๐๔

ฉันเช้าและเพลที่สถานทูต โดยเจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานที่ปรึกษาเศรษฐกิจและการคลังแห่งประเทศไทย ประจำสหรัฐอเมริกาขัดถวาย.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปชมพิพิธภัณฑ์สมิธโซเนียน ซึ่งเป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุไม่ใช่ของรัฐใด และเป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยเก่าแก่จนถึงสมัยปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีอาคารหลายหลัง แต่ละหลังเป็นที่เก็บโบราณวัตถุต่างชนิดไม่ซ้ำกัน อยู่ตรงกันข้ามกับอนุสาวรีย์ของยอร์ช วอชิงตัน นอกจากจะมีโบราณวัตถุต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังมีโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนา และพระพุทธรูปอีกมากมาย เมื่อได้มาเห็นพระพุทธรูปในที่เช่นนี้แล้ว ก็ทำให้เกิดความภูมิใจขึ้นมาว่า ไม่มีอนุสาวรีย์ของมหาบุรุษคนใดในโลกที่จะมีมากเท่ากับของพระพุทธเจ้า.

วันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๘.๓๐ น. ท่านเจ้าคุณราชสุมนต์ ฯ นายวิลเลี่ยมคลอสเนอร์ และข้าพเจ้าได้ไปดูการศึกษาในมหาวิทยาลัย

Howard อยู่ในกรุงวอชิงตัน เมื่อไปถึงเห็นเจ้าหน้าที่มายืนรอรับอยู่ที่หน้าตัวตึกของมหาวิทยาลัย เมื่อเราลงจากรถแล้ว เขาได้เชิญให้เราเข้าชมมหาวิทยาลัยได้เลย คนที่นำเราเข้าชมวันนี้เป็นหญิงสาวชาวนิโกรชื่อ Miss Meraldine Sanford แรกสุด Miss Sanford ได้นำเราเข้าชมพิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัย ซึ่งโดยมากเป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุ ศิลป และวัฒนธรรมของชาวนิโกร จากนั้นเลยไปดูหอสมุดของมหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่ประจำหอสมุดได้ต้อนรับ และอำนวยความสะดวกให้แก่เราอย่างดียิ่ง เราต้องการอยากดูหนังสืออะไร เขาจะหามาให้ดูทันที เขาบอกว่าหอสมุดแห่งนี้มีหนังสือทั้งหมดประมาณ ๓ แสนเล่ม ในจำนวนนี้มีหนังสือของชาวอาฟริกัน ๗๐,๐๐๐ เล่ม.

Miss Sanford ได้อธิบายให้ฟังว่า General Howard เป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยนี้เมื่อ ๙๓ ปีมาแล้ว เขาได้จัดตั้งขึ้นเพื่อชาวนิโกรโดยเฉพาะ ค่าเล่าเรียนที่นี่ถูกกว่าในมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ นักศึกษาทั้งหมดมี ๖,๕๐๐ คน ๑ ใน ๗ ของนักศึกษาเหล่านี้ไปจากต่างประเทศ ซึ่งทั้งหมดมี

๕๕ ประเทศด้วยกัน และโดยมากไปจากทวีป
อาฟริกา นักศึกษาประมาณ ๙๕% เป็นชาวนิโกร
นอกนั้นเป็นชาวผิวขาว ได้ทราบว่าพวกผิวขาว
ที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยนี้เป็นผู้ที่มีฐานะไม่
ค่อยจะดี เห็นว่าค่าเล่าเรียนถูกกว่าที่อื่นจึงมา
เข้า ส่วนพวกผู้ดีมีเงินไม่มาศึกษาที่นี่ เพราะ
เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าอับอายที่จะมานั่งเรียนหนังสือ
ร่วมชั้นกับพวกนิโกร.

เวลา ๑๐.๓๐ น. ไปฉันเพลที่บ้านผู้ช่วยทูตทหารเรือ คุณหญิงของ
ท่านเอกอัครราชทูตก็ไปร่วมด้วย นอกนั้นยังมี
นางพยาบาล และนักเรียนไทยไปร่วมอีกหลายคน
สมเด็จฯ ประทานศีลห้า แสดงพระธรรมเทศนา
แจกพระพุทธรูป และพรมน้ำพระพุทธมนต์แก่ผู้
ที่มาร่วมถวายอาหารโดยทั่วถึงกัน.

เวลา ๑๔.๐๐ น. ไปดูหอสมุด คองเกรส (Library of Gongress)
ซึ่งเป็นหอสมุดที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลก คือ
มีหนังสือถึง ๓๒ ล้านเล่ม ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.
๒๓๔๐ แต่ถูกไฟไหม้ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๗
หอสมุดแห่งนี้มิได้ขึ้นอยู่กับรัฐบาลหรือประธานา-
ธิบดี แต่ขึ้นอยู่กับรัฐสภาโดยตรง รัฐบาลไม่มี
ส่วนเกี่ยวข้องด้วย เขายกให้เป็นหอสมุดอิสระ

สำหรับอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกสภาคองเกรส ผู้แทนคนใดต้องการจะทราบเรื่องราวอะไรก็แจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ประจำหอสมุด เขาจะค้นหาเรื่องราวที่ต้องการให้ทันที เพราะหอสมุดแห่งนี้เป็นที่รวบรวมหนังสือและเอกสารที่สำคัญทั่วโลก เอกสารที่สำคัญหรือลายมือของรัฐบุรุษเขาจะเอาใส่กรอบกระจกไว้ให้คนดูได้สะดวก.

เจ้าหน้าที่ได้นำเราเข้าชมหลายแห่ง เราไม่สามารถจะเดินชมให้ทั่วถึงได้ เพราะบริเวณกว้างขวางมาก เขาได้นำเราเข้าไปที่แห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่เก็บหนังสือไทย เจ้าหน้าที่บอกว่ามีหนังสือไทยประมาณ ๗ พันเล่ม มีหนังสือพระไตรปิฎกและหนังสือเก่า ๆ มากมาย ซึ่งบางเล่มเป็นหนังสือที่หาในเมืองไทยได้ยาก ห้องโถงชั้นล่างแห่งหนึ่งเป็นวงกลม มีเก้าอี้ตั้งรอบสำหรับให้คนนั่งอ่านหนังสือ วันนี้มีคนอ่านหนังสือเกือบจะหาเก้าอี้ว่างไม่ได้ เห็นแล้วทำให้รู้สึกดีใจแทนอเมริกาที่ประชาชนสนใจอ่านหนังสือกันมาก มีลิฟท์พิเศษสำหรับส่งหนังสือ เมื่อจะส่งหนังสือจากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่ง หรือจากชั้นหนึ่งไปยังอีกชั้นหนึ่ง ก็เอาหนังสือใส่ในลิฟท์นั้น เมื่อ

กดปุ่มแล้ว หนังสือก็จะแล่นตามท่อหรือรางไปยังที่เขาต้องการ เวลาจะส่งกลับก็เช่นกัน เป็นการสะดวกไม่ต้องใช้กำลังกายให้ลำบาก สำหรับลิฟท์ขึ้นลงประจำหอสมุดแห่งนี้ทั้งหมดมีอยู่ ๓๘ ลิฟท์

จากนี้ได้ไปดู National Gallery of Art ซึ่งเป็นหอแสดงศิลปเกี่ยวกับภาพเขียนต่าง ๆ เป็นตึกที่ใหญ่โตมาก ต้นเสาทำด้วยหินอ่อน ได้ทราบว่า ตึกหลังนี้สิ้นค่าก่อสร้างประมาณ ๓๐๐ ล้านบาท มีภาพเขียนสีน้ำมันประมาณ ๑๐๐๐ ภาพ ภาพหนึ่งเขียนโดยฝีมือของ Raphael รูปเดียวมีค่าคิดเป็นเงินไทยประมาณ ๒๑ ล้านบาท เราได้เดินเลยไปยังอีกห้องหนึ่ง เจ้าหน้าที่ได้นำไปดูลายพระหัตถ์ของรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ ที่มีถึงประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา เขียนเป็นภาษาไทย ลายมือสวยมาก สมเด็จ ฯ ทรงสนพระทัยในลายพระหัตถ์มาก เจ้าหน้าที่ได้อัดกอปปี้ทุลถวายหนึ่งชุด

วันที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันเช้าที่สถานทูต เจ้าหน้าที่ของสำนักงานแถลงข่าวไทยประจำสหรัฐอเมริกาขัดถวาย

เวลา ๑๐.๓๐ น. ไปฉันเพลที่บ้าน คุณศิริ พุกประยูร ผู้ดูแลนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกา มีนักเรียนไทยไปร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก.

เวลา ๑๖.๐๐ น. สมเด็จ ฯ ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่สมาชิกของ สหายพุทธศาสนา (Friends of Buddhism) ที่ห้องโถงชั้นล่างของสถานทูต มีผู้เข้ารับฟังพระธรรมเทศนาประมาณ ๖๐ คน ซึ่งเป็นฝรั่งเกือบทั้งหมด พระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงในวันนี้มีความว่า

"ท่านผู้เป็นมิตรในธรรมทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีที่ได้มาเยี่ยมประเทศอันสวยงามของท่านนี้ และกล่าวคำปราศรัยแก่ท่านทั้งหลายในวันนี้ นับว่าเป็นโอกาสอันดียิ่งที่เราได้มาพบและรู้จักกัน แม้ว่าจะเป็นเวลาอันสั้น แต่ก็มีคุณค่ายิ่งในการที่จะทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพื่อกำชับสัมพันธภาพระหว่างเราทั้งสองฝ่ายให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น.

แม้ว่าเราจะอยู่คนละประเทศ ต่างชาติ และภาษากันก็ตาม แต่เราก็มิได้ถือว่า สิ่งเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคกีดกันสัมพันธภาพระหว่างเราทั้งสองฝ่ายเลย เพราะในทางธรรมถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมโลกด้วยกัน.

ขณะนี้ ชาวโลกกำลังประสบความเดือดร้อนวุ่นวายโดยประการต่าง ๆ พากันเรียกร้องต้องการสันติภาพ แต่ก็ยังมิได้พบสันติภาพที่แท้จริง ทั้งนี้เพราะยังมีการถือเราถือเขาอยู่ จะคิดอะไรก็มักจะเข้าข้างตัวเสมอ.

พระพุทธศาสนาสอนให้เราเออเฟอ เผื่อแผ่ ไม่เบียดเบียนกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน โดยมิได้คำนึงถึงว่า ผู้นั้นจะเป็นใคร มาจากไหน หรือนับถือศาสนาอะไร นี่เป็นคำสั่งสอนของผู้รู้ยิ่ง เห็นจริง คือ พระพุทธเจ้า พระองค์ได้อุบัติขึ้นมา ได้ทรงแสดงพระธรรมเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ทั้งหลาย สาวกของพระองค์ได้ออกบวช และปฏิบัติตามพระธรรมนั้นด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ทำให้เกิดมีความสมานฉันท์ พร้อมเพรียงกัน และได้รับความสุขจากการปฏิบัตินั้น ธรรมของพระองค์แผ่ไปถึงไหน ความพร้อมเพรียง ความรัก และความสุขย่อมมีถึงนั้น สมดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า

สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท สุขา สทฺธมฺมเทสนา
สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี สมคฺคานำ ตโป สุโข

แปลว่า

ความเกิดขึ้นแห่งท่านผู้รู้ทั้งหลายเป็นเหตุนำสุขมา
การแสดงธรรมของสัตบุรุษเป็นเหตุนำสุขมา
ความพร้อมเพรียงของหมู่เป็นเหตุนำสุขมา
ความเพียรของชนผู้พร้อมเพรียงกันเป็นเหตุนำสุขมา

หากเราทั้งหลายสนใจ และปฏิบัติตามพุทธพจน์ดังที่นำมากล่าวอ้างข้างบนนี้แล้ว สันติภาพอันแท้จริงก็จะเกิดมีแก่เราอย่างไม่ต้องสงสัย

สุดท้ายนี้ ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดี และขอบคุณที่ท่านทั้งหลายได้ให้การต้อนรับอย่างอบอุ่นแก่ข้าพเจ้าและคณะ ขอท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขความเจริญโดยทั่วกัน”

เมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาจบแล้ว ทรงเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าเฝ้า ทรงทักทายปราศรัยกับผู้เข้าเฝ้าอย่างเป็นกันเอง ทรงประทานหนังสือคำอวยพรในงานวิสาขบูชา ซึ่งมีใจความว่า

“เนื่องในอภิลักขิตกาลวันวิสาขบุรณมี ที่นิยมว่า ตรงกับวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ขอให้คติธรรมโดยแนวพระพุทธภาษิตดังนี้

“อสาเร สารมติโน สาเร จ อสารทสฺสิโน
เต สารํ นาธิคจฺฉนฺติ มิจฺฉาสงฺกปฺปโคจรา
สารญฺจ สารโต ญตฺวา อสารญฺจ อสารโต
เต สารํ อธิคจฺฉนฺติ สมฺมาสงฺกปฺปโคจรา”

แปลว่า

“เหล่าชนผู้มีความเข้าใจในสิ่งที่ไร้สาระว่ามีสาระ กลับมีความเห็นในสิ่งที่มีสาระว่าไม่มีสาระ เขาย่อมไม่ลถึงซึ่งสาระ โดยที่เขามีความดำริผิดเป็นแนวทาง ฝ่ายผู้ที่รู้สาระและอสาระโดยถูกต้อง เขาย่อมลถึงสาระ เพราะเขามีแนวทางปฏิบัติโดยความดำริชอบ”

ฉะนั้น บุคคลทั้งหลาย

จงทำทุกอย่าง ในทางที่ชอบ

จงอย่าประกอบ ในทางที่ผิด

จงชำระจิต ให้บริสุทธิ์สะอาด

จงใช้ปัญญาสามารถ ให้คุ้มครองตน

และจงเป็นคน อันธรรมคุ้มครองทุกเมื่อ

ขอท่านทั้งหลายจงถึงความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา”

สังเกตดูพวกฝรั่งที่เข้ามารับฟังพระธรรมเทศนาวันนี้ มีความซาบซึ้งในพระธรรมเทศนา และมีความยินดีที่ได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ เป็นอย่างมาก โดยมากพวกนี้สนใจในพระพุทธศาสนา เพราะได้อ่านหนังสือตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มิได้เลอะเลือนใสเพราะการเผยแผ่ของพระภิกษุหรือพุทธศาสนิกชน หรือถึงมีก็เป็นจำนวนน้อย เพราะไม่ค่อยจะมีพระเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนา ถึงจะมีอยู่บ้างก็เป็นพระญี่ปุ่น ดังนั้นพวกนี้จึงไม่รู้จักขนบธรรมเนียมหรือประเพณีของพระพุทธศาสนา บางคนเรียกตนเองว่าเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ก็ไม่รู้ว่าพระจะต้องรักษาศีลอะไรบ้าง เพราะเขาสนใจธรรมหรือปรัชญาพุทธศาสนามากกว่าข้อวัตรปฏิบัติ เมื่อได้ไปเห็นเหตุการณ์พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คืออเมริกาแล้ว ทำให้คิดไปว่าการประกาศพระพุทธศาสนาของเรานั้นยังย่อหย่อนมาก หากเรามีหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่แน่นอนแล้วก็จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญขึ้นในต่างประเทศยิ่งกว่านี้มาก ขณะนี้เรายังขาดพระภิกษุผู้จะไปทำหน้าที่ประกาศพระพุทธศาสนา ฉะนั้นใน

อันดับแรกนั้น เราควรจะสร้างพระหรือสร้างนักสอนศาสนาให้มีความรู้ความสามารถเสียก่อน ซึ่งขณะนี้เรายังมิได้สนับสนุนกันอย่างจริงจัง คงปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม เมื่อสมเด็จฯ เสด็จคราวนี้ทรงได้พบเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ดีขึ้น และได้ทรงดำริที่จะสนับสนุนการเผยแผ่ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป นับว่าการเสด็จของสมเด็จฯ ครั้งนี้จะนำผลที่น่าพอใจมาสู่วงการพระพุทธศาสนาในเมืองไทยได้มากทีเดียว.

เวลา ๑๙.๐๐ น. เจ้าหน้าที่สถานีวิทยุเสียงอเมริกาได้มาถ่ายทอดพระดำรัสของสมเด็จฯ ถึงคณะสงฆ์และชาวไทยที่สถานเอกอัครราชทูต สมเด็จฯ ได้ตรัสว่า

"เวลานี้ ข้าพเจ้าพักอยู่ที่สถานเอกอัครราชทูตไทยในกรุงวอชิงตัน ทุกแห่งที่ได้ผ่านไป ข้าพเจ้าได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดียิ่ง ข้าราชการไทยอันมีท่านเอกอัครราชทูตไทยเป็นหัวหน้า ชาวต่างประเทศผู้มีเกียรติ และนักเรียนไทยทั้งหลายได้มาพร้อมกันต้อนรับอย่างคับคั่ง ทุกแห่งที่ได้มีโอกาสได้ไปเยี่ยมไปชมก็ได้รับการต้อนรับและนำชมเป็นอย่างดี มีเจ้าหน้าที่ชี้แจงให้เข้าใจเรื่องราวในที่นั้น ๆ โดยตลอด แม้แต่บ้านเดิมของท่านประธานาธิบดี ยอร์ช วอชิงตัน ซึ่งเจ้าหน้าที่ผู้นำชมที่นั้นแจ้งว่า ภายในบ้านนี้ในวันนี้มีคนมาชมถึง ๑๖,๐๐๐ คน ขอแจ้งอย่างมาก

เจ้าหน้าที่ก็ได้พาหลบหลีกนำชมโดยสะดวก ไปชมสถานที่ต่าง ๆ เช่น อนุสาวรีย์ประธานาธิบดีลินคอล์น อนุสาวรีย์ประธานาธิบดี เจฟเฟอร์สัน และพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ ซึ่งมีตึกใหญ่ ๆ ภายในบริเวณก็คับคั่งไปด้วยผู้คน เพราะว่าเวลานี้เป็นฤดูร้อน ประชาชนหลั่งไหลมาจากรัฐต่าง ๆ ของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปของข้าพเจ้าเป็นที่ยินดีของชาวไทยเป็นอย่างมาก เพราะได้มาอยู่ในที่ห่างไกลจากประเทศไทย ไม่ได้พบพระมานาน และเมื่อได้มาพบพระผู้ใหญ่ด้วยก็เป็นที่ปลื้มปีติยินดี ข้าราชการทุกแผนกแยงเวรจัดอาหารเช้าเพลถวาย และบางแห่งก็มีนักเรียนไทยร่วมกันจัดถวายด้วย ข้าพเจ้าก็ได้ให้โอวาทตักเตือนแก่บุคคลเหล่านั้น ทั้งได้อนุโมทนาเพื่อให้เกิดกุศลฉันทะดำรงตนไว้ในทางที่ชอบ ประกอบกิจให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตัวเองและแก่ประเทศชาติ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการตามไปโปรดคนไทยในต่างประเทศ ให้เกิดประโยชน์ตามสมควร ทั้งนี้ขอขอบคุณรัฐบาลที่ได้ให้ความคุ้มครองเป็นอย่างดี ข้าราชการและชาวไทยในที่นั้น ๆ ตลอดจนชาวต่างประเทศก็ได้ให้การรับรองและต้อนรับอย่างดียิ่ง ข้าพเจ้า

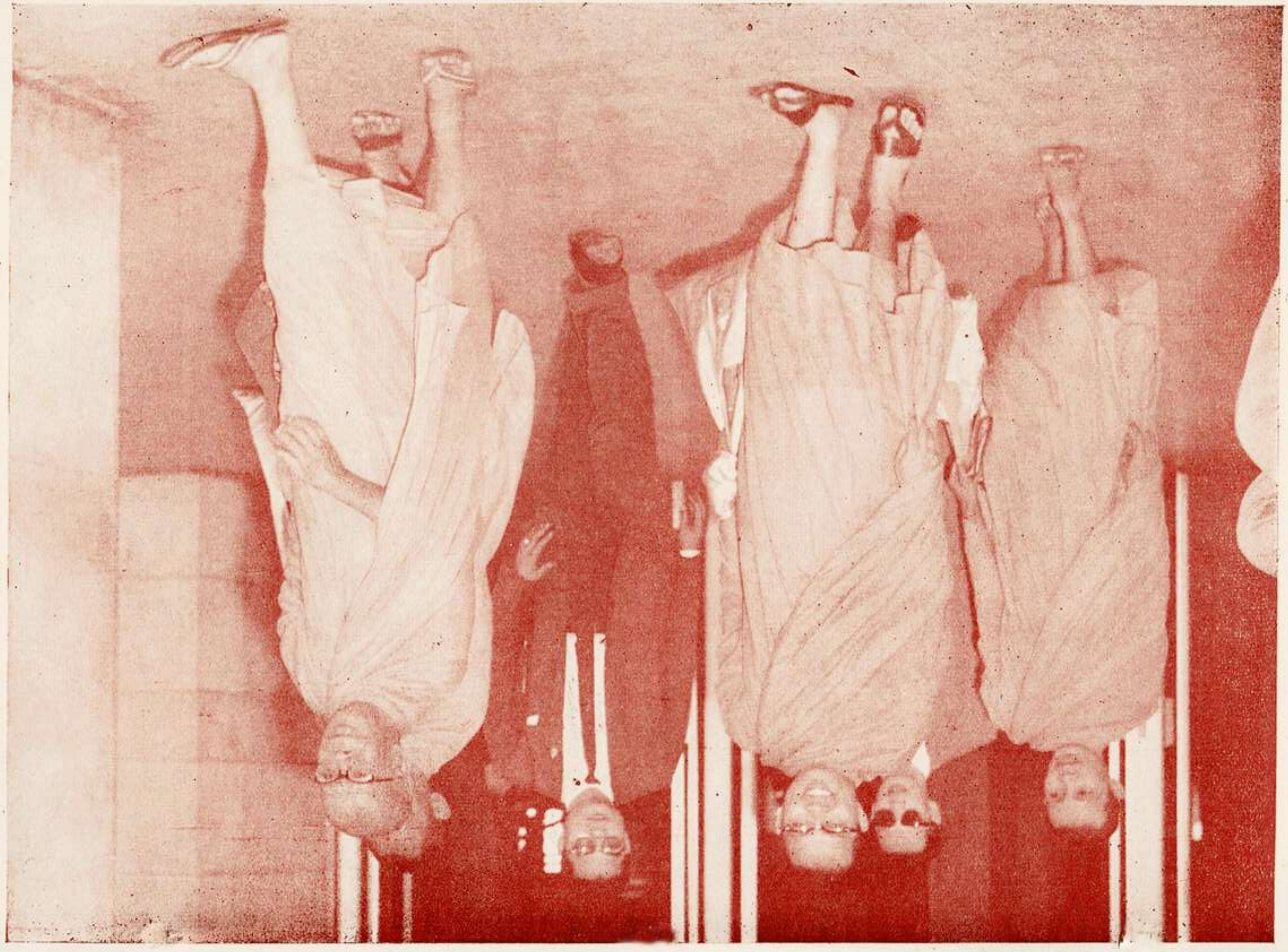
ได้เดินทางผ่านฮ่องกง แวะพักโตเกียว และเข้าสหรัฐอเมริกา พักที่ฮาวาย ซานฟรานซิสโก ชิกาโก แมดดิสัน และวอชิงตัน จนถึงวันที่ ๒ กรกฎาคม จึงจะไปนิวยอร์ค นิวเฮฟเวน บอสตัน แล้วก็จะข้ามไปยุโรป เยี่ยมกรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ กรุงบอน ประเทศเยอรมนี กรุงโรม ประเทศอิตาลี ไบรุต ประเทศเลบานอนตามลำดับ จะกลับถึงกรุงเทพ ฯ ในวันที่ ๒๐ กรกฎาคม

ข้าพเจ้ามีปกติสุขดี พร้อมทั้งคณะที่ไปขอความสุขสวัสดีจงมีแก่ท่านทั้งหลาย ทุกเมื่อเทอญ ฯ

วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๐๔

เวลา ๘.๒๐ น. ไปเยี่ยม ดร. ไลเดกเก้อที่เมือง Fredericksburg รัฐ Virginia ซึ่งอยู่ห่างจากวอชิงตัน ๕๘ ไมล์ รถของเราได้วิ่งไปตามถนนที่กว้างขวาง และราบเรียบ มีต้นไม้ขึ้นอยู่สองข้างทางอย่างสวยงาม เราได้มาถึงบ้านไลเดกเก้อเมื่อเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. บ้านของไลเดกเก้อเป็นตึกสองชั้นใหญ่โตตั้งอยู่ติดกับถนนใหญ่ ภายในบ้านเต็มไปด้วยหนังสือซึ่งมีอยู่ประมาณ ๗ พันเล่ม โดยมาก

เป็นหนังสือที่เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา และมีหนังสือเกี่ยวกับศาสนาฮินดูมากกว่าศาสนาพุทธ การเก็บหนังสือไม่ต้องกังวลว่าปลวก หรือแมลงจะมากิน เพราะในอเมริกาไม่มีปลวกหรือแมลงสายเหมือนบ้านเรา ดร. ไลเดกเก้อ เป็นคนชอบสะสมของเก่า มีพระพุทธรูปจากประเทศไทย มีรูปพระศิวะ พระนารายณ์ ฉายาของสมเด็จ ฯ รูป ดร.ราเชนทรประสาท รูปเนห์รู รูป ดร. ราธกฤษนันบางแห่งมีพระพุทธรูปตั้งเคียงคู่กับรูปพระศิวะ บางแห่งเห็นมีรูปพระนารายณ์ตั้งอยู่เหนือพระพุทธรูป มีเศียรพระพุทธรูปเก่า ๆ ขนาดใหญ่ซึ่งนำไปจากเมืองไทยตั้งโชว์ไว้อยู่ติดกับยันไดทางขึ้นไป การนำเศียรพระพุทธรูปออกไปต่างประเทศนั้น รัฐบาลควรจะควบคุมให้รัดกุมกว่านี้ เพราะปรากฏว่ามีคนลักลอบนำออกไปเสมอ คนไทยก็ชอบลักเศียรพระพุทธรูปไปขายให้แก่ฝรั่ง เขานำไปเพื่อเป็นการประดับมากกว่าที่จะเคารพบูชา บางครั้งข้าพเจ้าเคยเห็นพระพุทธรูปตั้งอยู่ตามหน้าห้องน้ำ และห้องครัวของฝรั่ง บางแห่งก็ตั้งไว้ทางปลายเท้าในห้องนอนก็มี นับว่าเป็นเรื่องที่ไม่สมควรเลย ดร. ไลเดกเก้ออยู่ด้วย

กันสองคนกับภรรยา ทั้งสองได้แสดงความยินดี
และขอบพระทัยที่สมเด็จฯ ได้เสด็จไปเยี่ยมถึง
บ้าน และได้จัดภัตตาหารเพลถวาย เสร็จแล้ว
ได้นำเสด็จไปทอดพระเนตรบ้านมารดาของยอร์ช
วอชิงตัน ก่อนถึงบ้าน เราได้ขึ้นรถผ่านไปยังที่
แห่งหนึ่ง เห็นต้นไม้ต้นหนึ่งชื่อต้น Horse Chestnut
ซึ่งยอร์ช วอชิงตันปลูกไว้ มีความใหญ่ประมาณ
เท่าอ้อมกอด ยอร์ช วอชิงตัน ได้ปลูกไว้ทั้งหมด
รวม ๙ ต้น แต่เหลือเพียงต้นเดียว

บ้านมารดาของ วอชิงตันมีชื่อว่า Marry
Washington House ตั้งอยู่บ้านเลขที่ ๑๒๐๐
ถนน Cheries ในเมือง Fredericksburg รัฐเวอร์เนีย
วอชิงตัน ได้ซื้อบ้านหลังนี้ให้แก่มารดาเมื่อ
วันที่ ๑๘ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๒๑๕ ซึ่งเมื่อ
ก่อนมารดาของท่านได้อาศัยอยู่ที่ Fery Farm
เราได้เข้าไปชมห้องพัก ห้องนอน ห้องเขียน
หนังสือ และห้องรับแขก ซึ่งเขาเก็บรักษาไว้
อย่างดี มีเจ้าหน้าที่รักษาประจำ และมีหนังสือ
ประวัติเกี่ยวกับบ้านหลังนี้ไว้แจกด้วย

จากนี้ได้เลยไปดู Marry Washington
College ซึ่งเป็นวิทยาลัยหญิง ดร. ไลเดกเก้อ
เป็นผู้นำเข้าชม เพราะท่านเป็นอาจารย์สอนอยู่

ในวิทยาลัยนี้ อธิการบดีของวิทยาลัยได้ออกมารับเสด็จที่หน้าตึกของสำนักงาน แล้วนำเสด็จเข้าไปทอดพระเนตรกิจการของวิทยาลัย เมื่อชมสถานที่ และสนทนาปราศรัยกันพอสมควรแล้ว เราก็ได้ลาอธิการบดีกลับสู่วอชิงตัน.

วันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๔

เวลา ๗.๐๐ น. ฉันเช้าที่สถานเอกอัครราชทูต

เวลา ๑๐.๐๐ น. พณ ฯ ยู อเล็กซิส จอห์นสัน อดีตเอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาประจำประเทศไทย และบัจจุบันดำรงตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ได้เข้าเฝ้าสมเด็จ ฯ แทนประธานาธิบดีเคนเนดี ที่สถานเอกอัครราชทูตไทย

ในการเข้าเฝ้าครั้งนี้ พณ ฯ จอห์นสัน ได้กราบทูลสมเด็จ ฯ ว่า "การเข้าเฝ้าครั้งนี้ได้มาในนามของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ท่านประธานาธิบดีติดธุระ ไม่สามารถจะมาเข้าเฝ้าได้ จึงได้มอบให้เกล้ากระหม่อมมาแทน เกล้ากระหม่อมรู้สึกยินดีมากที่ได้ฝ่าพระบาทเสด็จมาสหรัฐอเมริกาครั้งนี้ และได้มีโอกาสดีได้เข้าเฝ้าใต้ฝ่าพระบาท ในนามของรัฐบาลและประชาชนชาวอเมริกัน"

ฯณ ฯ ฯอห์นสัน ได้กราบทูลต่อไปอีกว่า "เกล้ากระหม่อมเห็นว่า ประชาชนชาวไทยเป็นผู้มีน้ำใจสง แสดงความเป็นมิตรกับชาวต่างประเทศอย่างดียิ่งตลอดระยะเวลาที่พำนักอยู่ในประเทศไทย เกล้ากระหม่อมได้รับความอบอุ่น และความสะดวกสบายคล้ายกับว่าอยู่ในประเทศตนเอง หากมีโอกาสเกล้ากระหม่อมอยากจะเดินทางไปเยี่ยมประเทศ-ไทยอีก"

เวลา ๑๗.๐๐ น. ข้าราชการและนักเรียนไทยประมาณ ๖๐ คน เข้าเฝ้าที่สถานเอกอัครราชทูต สมเด็จฯ ประทานศีลห้า ทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่ผู้ที่เข้าเฝ้า เสร็จแล้วทรงแจกหนังสือ ประทานพระพุทธรูป และทรงประพรมน้ำพุทธมนต์

วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๔๐๔

วันนี้ต้องตื่นแต่เช้ามืด เพราะจะต้องออกเดินทางต่อไปยังนิวยอร์ค ข้าราชการและนักเรียนไทยเป็นจำนวนมาก ได้มาพร้อมกันที่สถานเอกอัครราชทูต เพื่อจะไปส่งเสด็จที่สนามบิน

เวลา ๗.๐๐ น. ออกจากสถานเอกอัครราชทูตไทยไปยังสนามบิน National Airport ท่านเอกอัครราชทูต คุณหญิง

หอสมุดแห่งชาติ NATIONAL LIBRARY

ธิดาของท่านเอกอัครราชทูต ข้าราชการสถานทูต นักเรียนไทย เจ้าหน้าที่ของมูลนิธิเอเชีย และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอเมริกาเป็นจำนวนมาก ได้ตามเสด็จไปส่งเสด็จที่สนามบิน

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

เวลา ๙.๔๕ น. เครื่องบินออกจากสนามบิน National Airport มุ่งหน้าสู่เมืองนิวยอร์ค เครื่องบินที่โดยสารไปวันนี้ เป็นเครื่องบินไอพ่น ๔ เครื่องยนต์ ดังที่เคยโดยสารมาแล้ว

ก่อนที่จะขึ้นเครื่องบิน ทุกคนบ่นว่าไม่อยากจากวอชิงตัน เพราะนับตั้งแต่วันมาถึงจนกระทั่งวันนี้ เราได้รับความสะดวกสบายทุกประการ ท่านเอกอัครราชทูตคุณหญิง ข้าราชการ และนักเรียนไทยได้อำนวยความสะดวกให้อย่างดียิ่ง จึงเป็นการยากที่จะลืมได้ คณะเรารู้สึกซาบซึ้งในกุศลศรัทธา และไมตรีจิตของพี่น้องชาวไทยในต่างแดนเป็นอย่างมาก ไม่อยากจากไปเลย เราขอสนองศรัทธาและความปรารถนาดีของท่านเหล่านั้นด้วยการอ้างคุณพระศรีรัตนตรัย ให้ช่วยอภิบาลคุ้มครอง บ้องกันอุบัทวันตราย และให้มีความสุขความเจริญโดยทั่วกัน

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา ถนนบำรุงเมือง จังหวัดสระแก้ว พระนคร
นายสุรสีห์ วิรางค์ ผู้พิมพ์ และโฆษณา โทร. 22909